

ABDÜLVÂSİ‘-İ CEBELÎ’NİN FARSÇA GAZELLERİ
(Metin-Çeviri-İnceleme)

Şeyda ARISOY

Yüksek Lisans Tezi
Fars Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
2018

T.C.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FARS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Şeyda ARISOY

ABDÜLVÂSİ‘-İ CEBELÎ’NİN FARSÇA GAZELLERİ

(Metin-Çeviri-İnceleme)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

ERZURUM 2018

GİRİŞ

I- ABDÜLVÂSİ'-İ CEBELÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLVÂSİ'-İ CEBELÎ

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLVÂSİ'-İ CEBELÎ'NİN GAZELLERİ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDÜLVÂSİ'-İ CEBELÎ'NİN FARSÇA GAZELLERİ

(Metin-Çeviri-İnceleme)

Şeyda ARISOY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

2018, 246 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Hilal KALKANDELEN

Abdülvâsi'-i Cebelî, VI/XII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış, Fars edebiyatının tanınmış şairlerindendir. Gazneli ve Selçuklu Devletleri'nin saray şairi olan Cebelî, Fars şiirindeki üslup değişikliğinin öncülerindendir. Şairin Arapça mektupları ve çeşitli nazım şekillerinden oluşmuş bir Divan'ı vardır.

Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın girişinde; Abdülvâsi'-i Cebelî'nin yaşadığı dönem hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Birinci bölümde; Abdülvâsi'-i Cebelî'nin hayatı, edebî kişiliği, memduhları ve eserleri anlatılmıştır. İkinci bölümde; gazellerin, vezin ve oranları, kafiye, redif, dil ve üslup özellikleri, edebî sanatları incelenmiş; gazellerde adı geçen şahsiyetler ve işlenen konular özetlenmiştir. Üçüncü bölümde; Farsça gazellerin Türkçe çevirileri verilmiştir. Dördüncü bölümde ise; çeviri ve incelemede karşılaştırma yapılabilmesi için Zebihullâh Safâ tarafından neşredilen Farsça Divan'daki gazellerin metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdülvâsi'-i Cebelî, Farsça Divan, Gazeller, Gazneliler, Selçuklular.

ABSTRACT

MASTER THESIS

PERSİAN GHAZALS OF ABD-AL-VASE JAABALI

(Text-Translate -Analysıs)

Şeyda ARISOY

Advisor: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

2018, 246 Pages

Jury: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Hilal KALKANDELEN

Abd-al-Vase Jaabalı is one of the well-known poets of Persian literature who lived in the second half of VI/XII. century. Jaabalı, the laureate of Ghaznavid and Seljuk States is one of the pioneers of Persian poetry in stylistic change. The poet has Arabic letters and a Diwan which consists of various verse forms.

This study consists of one introduction section as well as four other sections. In the introduction, general information related to the period when Abd-al-Vase Jaabalı lived was given. In the first section; information about the life, literary personality and praised persons of Abd-al-Vase Jaabalı was narrated. In the second section; Persian ghazals were examined as regards, meter and their usage rates, rhyme, epiphora, language and stylistic features, literary arts; the persons who were mentioned in Diwan and subjects in the ghazals were summarized. In the third section; Turkish translations of Persian ghazals were given. In order to make a comparison of the translation and analysis, the ghazals which were penned by Zabihollah Safa in his Persian Diwan, were placed in the fourth section.

Key Words: Abd-al-Vase Jaabalı, Persian Diwan, Ghazals, Ghaznavids, Seljuks

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: Oğlu
çev.	: Çeviren, Tercüme eden
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
hş.	: Hicrî Şemsi
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
m.	: Mîladî
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
şş.	: Şehinşâhî yıl
trc.	: Tercüme eden
tsh.	: Tashih eden
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

XI. ve XII. yüzyılda Gazneli ve Selçuklu Devletleri'nin bilim, kültür, sanat, dil ve edebiyatın gelişmesine katkı sağlamak için gösterdikleri çaba bilhassa edebiyat için bir dönüm noktası oluşturmuştur. Sultan Mahmûd, Sultan Alparslan, Sultan Sencer gibi edebiyat hamisi olan Gazneli ve Selçuklu hükümdarlarının saraylarında yüzlerce şair görev almış ve yazdıkları şiirlerle hükümdarları övmenin yanı sıra dönemin siyasi, iktisadi ve kültürel durumunu da yansıtarak günümüze kadar önemli bilgilerin aktarılmasında büyük rol oynamışlardır.

Gazneli-Selçuklu saray şairi olarak bilinen Abdülvâsi'-i Cebelî, Afganistan'a bağlı Cebel şehrindendir. Hayatı hakkında pek fazla bilgi olmayan Cebelî'nin doğum tarihi, yaklaşık (480/1088) senesi olarak tahmin edilmektedir. Vefat tarihi olarak da (555/1160) senesi gösterilmektedir. Sultanlar tarafından sanatlı şiir söyleyebilme yeteniğinin keşfedilmesi üzerine Cebelî, Gazneli ve Selçuklu saraylarında bulunmuş ve dönemin birçok emir ve hükümdarını şiirlerinde methetmiştir.

Cebelî'nin çeşitli şiir kalıplarını içeren 6000 beyitlik Farsça Divanı bulunmaktadır. Divanın, çeşitli kütüphanelerde on adet yazma nüshası mevcuttur. Çalışmada kullanılan divan, bu on nüshayı esas alan Zebihullâh Safâ tarafından neşredilmiştir. Ayrıca, Farsça ve Arapçaya oldukça hâkim olan Cebelî'nin divanından başka, içerisinde toplumsal sorunlara yer verdiği Arapça mektupları da vardır.

Çalışma, bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Girişte, Abdülvâsi'-i Cebelî'nin yaşadığı dönemin tarihî, siyasî, kültürel ve edebî özellikleri hakkında bilgi verildi. Birinci bölümde; Abdülvâsi'-i Cebelî'nin hayatı, edebî kişiliği, memduhları ve eserleri anlatıldı. İkinci bölümde; Farsçadan Türkçeye çevrilen gazellerin muhtevası kısaca özetlenerek vezin, kafiye, redif, vezinler ve oranları, dil ve üslup özellikleri açısından incelendi. Gazellerde mevcut edebî sanatlar, örnekleriyle birlikte aktarıldı ve gazellerde adı geçen şahsiyetler tanıtıldı. Üçüncü bölümde; gazellerin Türkçe çevirileri verildi. Dördüncü bölümde ise gazellerin karşılaştırılma yapılabilmesi için Safâ'nın neşrettiği divandaki Farsça gazeller kafiye sırasına göre yazıldı.

Çalışmamın her adımında bana yardımcı ve destek olan danışman hocam sayın Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY'a sonsuz teşekkürlerimi arz ederim.

Erzurum-2018 **Şeyda ARISOY**

GİRİŞ

I- ABDÜLVÂSİ'-İ CEBELÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ

A-Sultan Behram Şah b. Mes'ûd Dönemi ve Öncesinde Siyasi Durum

Yemînüddevle ve Emînülmille Ebü'l-Muzaffer Behrâm Şâh b. Mes'ûd (ö. 552/1157) yaklaşık on dört yıl hüküm sürmüş bir Gazneli hükümdarıdır. Kaynaklarda onun için kullanılan birçok lakaba rastlanmaktadır. Bu lakaplardan biri, Yemînüddevle ve Emînülmille'dir. Zira sahip olduğu bu lakap, tarihi kaynaklarda defalarca geçmekte ve bastırdığı sikkelerde görülmektedir.[1] Doğum tarihi (477/1084) yılı olarak tahmin edilen Behram Şah'ın babası Gazneli hükümdarı III. Mes'ûd, annesi Sultan Sencer'in kız kardeşi Gevher Hatun'dur.[2]

Sultan Mes'ûd (508/1115) öldükten sonra oğlu Arslanşah'ın babasının yerine geçmesi, kardeşler arasında taht kavgasına neden olmuştur. Bu esnada payitahtta olmayan Behram Şah, Kirman hükümdarına sığınmış; fakat Kirman hükümdarı onun ordusuna yardım etmeyince çaresiz dayısı Sultan Sencer'e yönelmiştir. Bu olaydan dolayı Sencer, kardeşinin Behram Şah'ın yerine tahta çıkmasını bahane ederek Arslanşah'a saldırmıştır. Kardeşinin teslim edilmesini isteyen Arslanşah, Sencer'e elçiler ve hediyeler göndermiş; lakin bunların Sencer üzerinde hiçbir etkisi olmamıştır. Sonunda Sultan Sencer büyük bir orduyla Gazne'ye saldırarak Gazne'yi almış ve Selçuklu hazinesine günlük 1000 dinar vergi ödemesi şartıyla Behram Şah'ı tahta oturtmuştur.[3]

1119-1135 yılları arasında ülkesine tam bir barış ve huzur ortamı sağlayan Behram Şah, uzun süren hükümdarlık yıllarında Sultan Sencer'in sadık bir vassâli olarak hareket etmiştir. Ancak haraç ödememesi ve bağımsız hareket etmeye kalkışması üzerine Sencer,

---

[1] Clifford Edmund Bosworth, *Târîh-i Gazneviyan I-II* (trc. Hasan Enuşe), Întişârât-ı Emir Kebir, Tahran 1378 hş., 398.
[2] Erdoğan Merçil, "Behram Şah", *DİA*, İstanbul, 1992, V, 357.
[3] İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* (trc. Abdülkerim Özaydın- Ahmet Ağırakça), Bahar Yayınları, İstanbul 1987, X, 505; Mehdî Keyvanim, "Behram Şah-i Gaznevî", *Dâiretü'l Maârif-i Bozorg-i İslâmî,* Merkez-i Dâiretü'l Maârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran 1379 hş., XIII, 149; Merçil, "Behram Şah", 357.

derhal Gazne'ye gelerek şehri ele geçirmiştir. Behram Şah, Sencer'den korkup Hindistan'a doğru kaçsa da sonra özür dileyerek ona bağlılığını arz etmiş; Sencer de onu sultan olarak yerinde bırakıp Belh'e geri dönmüştür.[4]

Behram Şah'ın hâkimiyet sahalarını genişletmeye çalışması, onu Gurlular'la mücadele etmeye zorlamıştı. Behram Şah'ın Gurlu Kutbüddin Muhammed'i zehirleterek öldürtmesi üzerine kardeşinin intikamını almak isteyen Seyfeddin Sûrî, büyük bir orduyla Gazne'ye yürümüştür. Bunu haber alan Behram Şah ise Kirman'a kaçarak, Seyfeddin Sûrî'nin savaşmadan Gazne'ye hâkim olmasına ve sultanlığını ilân etmesine neden olmuştur. Ancak Behram Şah, daha sonra onu mağlûp ederek Gazne'yi tekrar ele geçirmesine rağmen; bu defa da kardeşinin intikamını almak isteyen Alâeddin Hüseyin, Behram Şah'ı bozguna uğratıp Gazne'ye hâkim olmuş, şehri yağmaladıktan sonra ateşe vermiştir. Gurlular karşısındaki son mağlûbiyetinden sonra Hindistan'a çekilen Behram Şah, Sencer'in Alâeddin Hüseyin'i mağlûp ve esir etmesinden faydalanarak Gazne'ye dönmüş ve beş yıl sonra aynı şehirde ölmüştür (536/1157).[5]

B-Sultan Behram Şah b. Mes'ûd Dönemi ve Öncesinde Kültür ve Edebiyat

Gazneliler, siyasi güçlerinin yanı sıra kültür bakımından da parlak bir dönem yaşamışlardır. Meşhur Gazneli hükümdarı Sultan Mahmûd, edebiyatla oldukça fazla ilgilenmiş, devrin en yüksek kabiliyetli şairlerini sarayına toplamaya çalışmıştır. Devletşâh'ın Gazneli sarayında dört yüz şairin bulunmasına yönelik rivayeti, bu dönemde edebiyata verilen önemi açıkça göstermektedir. Escedî, Gazâir-i Râzî ve Şâhnâme yazarı meşhur Firdevsî ve komşu ülkelerden getirdiği Türk asıllı Ferruh-i Sistanî ve Menuçehr-i Damgânî bu şairler arasındadır. Bu şairlerin başında "Melikü'ş-şu'arâ" Unsurî gelmektedir. Sultan Mahmûd gibi ondan sonra gelen Sultan Mes'ûd ve Sultan İbrahim'in de bilginlerin dostu olup onlara ihsanda bulunduğu ve yakınlık gösterdikleri bilinmektedir. Birçok bilgin çeşitli ilim dallarında onlar adına eserler kalem almışlardır. Kadı Ebu Muhammed b. Abdillah en-Nasıhî, *"Mes'ûdî fi fürû'i'l-Hanifiyye"* adlı eserini Sultan Mes'ûd için yazmış, yine bu dönemin meşhur tarihçilerinden Ebü'l-Fazl Beyhâkî'nin sultan için

---

[4] Merçil, "Behram Şah", 358.
[5] Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi,* TTK, Ankara 1989, 87-90; Merçil, "Behram Şah", 358.

yazdığı *"Târîh-i Mes'ûdî"* adlı eseri Gazneli döneminin en önemli tarihi kaynaklarından olmuştur.[6]

Âdil, iyi kalpli ve cömert bir hükümdar olan Behram Şah, zengin bir kütüphaneye sahipti. İlim, edebiyat ve şiire ilgi duymuş; bu sebeple âlim, şair ve edipleri korumuş ve onlara bir hayli ihsanda bulunmuştur.[7] Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân, Senâî, Seyyid Hasan Gaznevî, Kelile ve Dimne'yi Arapça'dan Farsçaya çeviren Ebü'l-Meâlî Nasrullah-ı Şîrâzî (eser onun teşvikiyle tercüme ve kendisine ithaf edildiği için Kelîle ve Dimne-i Behrâm Şâh adıyla şöhret bulmuştur), Seyyidü'ş-şu'arâ Ebû Bekir b. Muhammed, Muhammed b. Nâsır-ı Alevî ile kardeşi Hasan, Şehâbeddin Ali ve Fahreddin Muhammed gibi şair ve edipler onun himayesine mazhar olmuş ve bazıları eserlerini ona ithafen yazmışlardır.[8] Bu bakımdan Behram Şah dönemi, kültür açısından Gazneliler'in son parlak dönemini teşkil eder.

C-Sultan Sencer Döneminde Siyasi Durum

Selçuklular, Türklerin İslam dünyasına hâkim olmalarında ve yayılmalarında önemli rol oynayan kavim ve hanedanların genel adıdır. İki temel kola ayrılan Selçuklu Devleti XI. asırdan XIV. asra kadar Türkistan, Hârizm, Horasan, Afganistan, İran, Irak, Suriye, Azerbaycan ve Türkiye'de hüküm sürmüşdürler. Selçuk'un oğlu Mikâil'in neslinden gelen Büyük Selçuklular; devletin ilk kolunu, Selçuk'un büyük oğlu Arslan Yabgu'nun torunları tarafından kurulan Türkiye Selçukluları ise devletin ikinci kolunu oluşturmaktadır.[9] Oğuz başbuğlarından Selçuk'a bağlanmış olduğu için bu hanedana Selçuklu adı verilmiştir.[10] Ayrıca bu ailenin otuz dört kuşak öncesi, Efrâsiyâb'ın soyuna ulaştığı bilinmektedir.[11]

Selçuklular 23 Mayıs 1040'da Gazneliler'e galip geldikleri Dandanakan Zaferi'ni kazandıktan sonra kurultaylarını toplayarak Tuğrul Bey'in sultanlığını ilan etmiş ve ön-

---

[6] Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi,* 92-93.
[7] Merçil, "Behram Şah", 358.
[8] Emîr Devletşâh Semerkandî, *Tezkiretu'ş-şu'arâ* (tsh. Muhammed Ramazânî), İntişârât-i Pedîde-i Hâver, 1338 hş., 125-126.
[9] Osman Turan, *Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti,* Ötüken Yayınevi, İstanbul 2008, 53.
[10] Abdülkerim Özaydın, "Selçuk Bey", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 364.
[11] Hamdullah el-Müstevfî, *Târîh-i Güzîde* (6.baskı), Întişârât-ı Emirkebir, Tahran, 1394 hş., 424.

cekinden farklı olarak Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır. Bu büyük zaferin ardından, Selçuklu Devleti feodal esaslara göre taksim edilmiştir. Tuğrul Bey Cuma hutbesinde "Sultanu'l-muazzam" unvanı ile zikredildikten on gün sonra Nîşâbur'a gelerek Gazneli hükümdarı Sultan Mes'ûd'un tahtına oturmuş ve Horasan'ın merkezi ve önemli bir şehir mahiyeti taşımasından ötürü Nîşâbur'u başkent olarak seçmiştir.[12]

Tuğrul Bey kendisinin oğlu olmadığı için yerine Çağrı Bey'in oğlu Süleyman'ı veliaht ilan etmişti. Tuğrul Bey 4 Eylül 1063'te Rey'de vefat ettikten sonra Süleyman hükümdar ilan edildi. Bunun üzerine kardeşi Alparslan, kardeşinin hükümdarlığını kabul etmeyip Merv'den ayrıldı ve Kazvin'de kendisini sultan ilan ederek adına hutbe okuttu. Alparslan, babası ve amcasının sahip olduğu toprakları birleştirerek Ceyhun'dan Dicle'ye kadar uzanan büyük bir imparatorluğun hükümdarı oldu. Bizans ordusunu ağır yenilgiye uğrattığı Malazgirt Zaferiyle (26 Ağustos 1071) Alparslan, Anadolu'yu Türklerin yurdu haline getirdi ve bu zafer sayesinde tarihçiler Alparslan'ı tarihin en büyük hükümdarlarından biri olarak nitelendirmişlerdir.[13]

Alparslan'ın ölümünün ardından yerine oğlu Melikşah geçmiştir. Selçuklu İmparatorluğu'nun sınırları Melikşah zamanında Kâşgar'dan Ege adalarına, Aral Gölü ve Kafkasya'dan Yemen ve Aden'e kadar uzanmaktaydı. Bundan ötürü Selçuklu İmparatorluğu'nun sınırlarının en geniş olduğu dönem Melikşah dönemidir. Melikşah'ın ölümden sonra veliahtı olarak Çağrı Bey'in oğlu Emir Yâkûtî'nin kızından olan Berkyaruk'u seçmesi hanedan içinde bir saltanat mücadelesi başlatmış; ancak bu mücadeleden Berkyaruk galip çıkarak tahta oturmuştur. Berkyaruk Irak'ın tamamına hâkim olduktan sonra Horasan hükümranlığını, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun son sultanı olacak olan kardeşi Sencer'e vermiştir. Sultan Berkyaruk on iki yıl hükümdarlık yaptıktan sonra 1095 senesinde vefat etmiştir.[14]

Babası Melikşah öldürüldüğünde 6 yaşında olan Sultan Sencer, (479/1086) yılında Şam'ın Sincar vilayetinde dünyaya gelmiştir.[15] Horasan'da melik olarak büyük zaferler

---

[12] Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi,* I, TTK, Ankara 2016, 48.
[13] Faruk Sümer, "Selçuklular", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 369.
[14] Muhammed Şebankâreî, "Selçuklular", *Tarih Okulu Dergisi*, Temmuz\IV, İzmir 2009, 146-147.
[15] Muhammed b. Ali b. Süleyman Ravendî, *Râhatü's-sudûr ve Âyetü's-sürûr* (trc. Ahmed Ateş), TTK, Ankara 1999, 181.

kazanan Sultan Sencer, büyük ağabeyi Sultan Muhammed Tapar'ın ölümü üzerine sultanlığını ilan etmiş, Merv'de 60 sene tahtta kalarak Selçuklu İmparatorluğu'nun en uzun hüküm süren padişahı olmuştur.[16] Sencer saltanatı süresince doğu politikasına önem vermiş, topraklarını genişleterek bir cihan padişahı olmayı hedeflemiştir.

Sencer ilk olarak (515/1121) yılında ona isyan eden Gurlular'ı etkisi altına aldıktan sonra (524/1130) yılında ona suikast düzenlemeyi planlayan Karahanlılar'a karşı bir sefere çıkmış ve Semerkand'a girerek Karahanlılar'ın Arslan Han kolunun hâkimiyetine son vermiştir.[17]

Sencer'in Horasan melikliği zamanında Gaznelileri Selçuklular'a tâbi bir devlet haline getirmesi, meliklik döneminin en önemli hadislerinden biri olmuştur. 20 Şevval (510/1117) tarihinde Gazne'ye giren Sencer, Behram Şah'ı Gazne sultanı olarak ilân ederek aralarında anlaşma yapmış ve Horasan'a geri dönmüştür.[18] Ancak Behram Şah'ın taahhütleri yerine getirmemeye başlaması ve Gazne'den kaçması üzerine Sencer yeniden Gazne'ye gelerek onu kınayan bir mektup yazmış; bunun üzerine Behram Şah ise cevap olarak bir özür mektubu yazarak bağlılığını yeniden arz etmiştir. Sultan Sencer, ona ülkesini tekrar iade etmeyi kabul ederek Gazne'den ayrılmıştır.[19]

Sultan Sencer sadece siyasi ve askeri başarılarıyla değil; ilim, sanat ve edebiyata olan alakasıyla da Selçuklu ihtişamını yeniden dirilten bir hükümdar olmuştur.[20] Sencer, (552/1157) tarihinde vefat etmiş ve Merv'de kendi yaptırdığı Dârülâhire adıyla anılan türbeye defnedilmiştir.[21] Sultan Sencer döneminden artan ekonomik buhran sonucu Oğuzların ayaklanmasıyla Selçuklu Devleti sona ermiş ve devlet topraklarının çoğunluğu Harzemşahların egemenliği altına girmiştir.[22]

---

[16] Turan, 234.
[17] Mehmet Altay Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi- İkinci İmparatorluk Devri, II, TTK, Ankara 2011, 158.
[18] Abdülkerim Özaydın, "Sencer", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 508.
[19] İbnü'l Esîr, XI, 36; Selçuk Mülayim, "Sultan Sencer", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, VII, 175.
[20] İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi* (1. Baskı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972, 81.
[21] İbnü'l-Esîr, XI, 159.
[22] Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, 139.

D-Sultan Sencer Dönemi ve Öncesinde İlmî ve Fikrî Hayat

Selçuklu hükümdarları yaptıkları fetihlerin yanı sıra dünyada ilk kabul edilebilecek ilmi faaliyetleriyle de tanınmaktadır. Bu hükümdarlardan biri olan Sultan Alparslan, devrin en tanınmış âlimleri ve müderrisleri tarafından eğitim verilen zengin bir kütüphaneye sahip ilk ilim medresesini (458/1066) yılında İslam dünyasının hizmetine sunmuştur. Bağdat'ta inşa edilen bu medresenin giriş kapısında Nizâmülmülk yazılmasından ötürü adı Nizâmiye medresesi olmuştur. Avrupa'da benzer medreselerin daha sonraki tarihlerde kurulmasından dolayı Bağdat Nizâmiyesi dünyanın ilk üniversitesi olma özelliğini taşımaktadır. Nizâmiye Medreseleri'nde sadece dini bilgiler değil, aynı zamanda matematik ve astronomi gibi pozitif bilimler de öğretiliyordu. Melikşah döneminde matematik ilmi oldukça ilerlemiş, Ömer Hayyâm ve Muhammed Beyhâkî gibi önemli matematikçiler yetişmiştir. Aynı şekilde astronomi ilminin gelişmesiyle de rasathaneler kurulmuş ve bugün kullandığımız milâdî takvimden daha doğru hesaplara dayandırılan ve başlangıcı 21 Mart 1079 olan "Takvim-i Melikşâhî, Takvim-i Celâlî" adlı yeni bir takvim düzenlenmiştir.[23]

Fars edebiyatı Selçuklular devrinde altın çağını yaşamış; Muizzî, Enverî, Hâkanî ve Nizâmî gibi şairler Fars edebiyatının en güzel örneklerini vermiştir. Sultan Alparslan zamanında ise yeni şifahaneler (hastaneler) açılmış, Sâbûr b. Sehl ve İbnü't-Tilmîz gibi ünlü hekimler burada hizmet vermiştir. Bu hekimlerin kitapları, Avrupa'da Latinceye çevrilerek tıp fakültelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Nizâmiye medreselerinin açılmasıyla ulemâya geniş imkânlar tanınmış, bu dönemin İslâm düşünürlerinden Gazzâlî kelâmın kapılarını felsefe ve mantığa açmıştır. Mutasavvıf kişiliğini ortaya koyarak Ehl-i sünnete aykırı düşüncelerle mücadele etmiş ve aklın çözemediği meseleleri vahye dayandırmak gerektiğini savunmuştur.[24]

Hat, tezhip, minyatür, çini, kitabe gibi sanat ve imar faaliyetlerinin de geliştiği bu dönemde çoğu şaheser sayılabilecek Türk çinileriyle bezenmiş birçok cami, medrese, kümbet, çeşme, hamam, kervansaray, kale gibi eserler günümüze kadar ulaşmıştır. Bu

---

[23] İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar* (1. Baskı), İstanbul 2014, Ötüken Neşriyat, 110-111.
[24] Ahmet Ocak, "Selçuklular", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 367.

tarihi eserler, Anadolu'da olduğu kadar Selçukluların hüküm sürdüğü İran, Irak ve Türkistan'da varlığını sürdürmektedir.[25]

Selçuklu Devleti'nde şehzadeler arasında çıkan taht kavgalarından ötürü bu hanedanın son zamanları Tuğrul Bey, Alparslan ve Melikşah'ın dönemleri kadar azametli olmamasına rağmen şairlerin yetişmesinde bir aksama olmamıştır. Özellikle diğer kardeşlerinden daha güçlü olan Sencer b. Melikşah, edebiyat ve sanatın gelişmesinde oldukça çaba göstermiş ve sarayında bulunan âlim, şair, tabip ve filozoflara oldukça cömert davranmıştır. Küçük yaşta devlet idaresine geçen Sultan Sencer, özel derslerle ve devrin ileri gelen âlimlerinden faydalanarak kendini yetiştirmiş ve Merv'deki sarayına oldukça zengin bir kütüphane yaptırmıştır.[26] İlim ve edebiyata sağladığı katkıları ve uzun süren hükümdarlığı sayesinde yüzyıllar sonra bile önemli şairlerin divanlarında övgülere mazhar olmuştur. Bunlardan biri olan Sultan Veled divanında onun hakkında; "*Sencer'in ülkesini de alsan; onun kulu olmadıkça, müflissin sen!*" der.[27] Ayrıca Ferîdüddin Attâr, Ömer Hayyâm, Senâî, Reşîdüddin Vatvât, Am'âk-ı Buhârî gibi şairler; Ömer b. Sehlân es-Sâvî, Abdurrahman el-Hâzinî, Hakîm Ali el-Kâinî, Reyhânî, Şehristânî, Hüsâmeddin İbn Mâze Sadrüşşehîd gibi âlimler Sencer'in edebiyata olan ilgi ve alakasından nasiplenmişlerdir. Alî-i Kazvînî tarafından kaleme alınan *Mefâhirü'l-Etrâk* ile şair Muizzî tarafından yazılan manzum *Sîyer-i Fütûh-i*, Sultân Sencer'den zamanımıza kadar ulaşmış eserler arasında yer almaktadır.[28] Edîb Sâbir, Nizâmî-i Arûzî ve Abdülvâsi'-i Cebelî, Sencer'in sarayında bulunmuş önemli edebi şahsiyetlerdir. Sultan Sencer, hayatı boyunca sarayındaki meclislerde ediplere ihsanda bulunmasının yanı sıra söylediği bir kıt'a ile kendi adını da Farsça şiir söyleyen şairler arasına yazdırmıştır.[29]

Selçuklu hanedanının tüm padişahları İranlı edipler gibi yetiştirilmiş ve Farsçaya ilgi duymuşlardır. Nizâmî-i Arûzî'nin "Selçuk oğullarının hepsi şiire düşkündür." sözü

---

[25] Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, 182-183.
[26] Ramazan Şeşen, "Sultan Sencer'in Muhitinde Yaşayan Felsefeciler, Matematikçiler, Tabipler", TTK Bildiriler, XIV, (2005), I, 441; Efe Yeşildurak, *Sultan Sencer Devri (1098-1157) Selçuklular'da İlmî Ve Fikrî Hayat*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2015, 18.
[27] Veyis Değirmençay, *Sultan Veled Divanı*, Demavend Yayınları, İstanbul 2016, 517.
[28] Özaydın, "Sencer", 511.
[29] Devletşâh, 54.

bunun ispatıdır. Bazı Selçuklu padişahlarını Avfî, *Lübâbü'l-elbâb*'ında İranlı şairler olarak sayar ve şiirlerinden beyitler aktarır.[30] Örneğin; bu hanedanın Anadolu Selçuklu hükümdarlarından I. Gıyâseddin Keyhüsrev, Rükneddin Süleyman, I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubâd ve Nâsıreddin Berkyâruk gibi sultanların, şehzadelerin ve devlet adamlarının da Farsça şiir söylediği bilinmektedir.[31] Kirman Selçuklu melikleri de Anadolu Selçuklu hükümdarları gibi kültür seviyesinin yükselmesinde çaba göstermiş, ilk hükümdarları Kavurd Bey'den itibaren özellikle imar faaliyetleriyle oldukça çok ilgilenmişlerdir. I. Arslan Şah'ın esnaf çocuklarını ilim sahibi olmaları için medreseye göndermiş; I. Arslan Şah'ın oğlu Melik Muhammed Şah halkın dikkatini çekecek şekilde astronomi ilmiyle uğraşmış ve bir kütüphane inşa ettirerek oraya 5000 kitap vakfettiği belirtilmektedir.[32] Irak Selçuklu hükümdarları da diğer Selçuklu hükümdarları gibi edebiyatla ilgilenmiştir. Bu devletin hükümdarlarından Sultan Mahmûd'un çok iyi Arapça bildiği, şiir ve meseller ezberlediği; Süleyman Şah'ın Farsça şiirler kaleme aldığı, Sultan II. Tuğrul'un savaş meydanlarında Şâhnâme okuduğu ve hat sanatıyla meşgul olduğu kaydedilmiştir.[33] Suriye Selçukluları'nın kurucusu Tâcüddevle de bölgedeki Haçlı istilâsına rağmen başta Halep ve Dımaşk olmak üzere çeşitli şehirlerde medreseler, mescitler, hankah ve hamamlar inşa ettirerek, halka kültürel bir refah ortamı sağlamıştır.[34] Bunlarla birlikte 1038-1186 yılları arasında İran'da hüküm süren şehzade Behram ve şehzade Menûçihr siyasi çalışmalarının yanı sıra İran'daki kültürel ve edebi alanlarda da araştırma ve inceleme yaparak İran edebiyat tarihine geçmişlerdir.[35] Ayrıca dönemin meşhur eserlerinden olan Nizâmülmülk'ün *Siyâsetnâme'*si padişahlar gibi vezirlerin de edebiyatla ilgilendiklerini göstermektedir. Gazneliler'den alınan Fars dili ve edebiyatı, bu devirde gelişimini sürdürerek "Sebk-i Türkistânî" yerine "Sebk-i Selçûkî" denilen yeni bir edebi tarzı ortaya

---

[30] Turan, 337.
[31] Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2013, 4-5-31-44-48-60-69.
[32] Erdoğan Merçil, "Selçuklular (Kirman Selçukluları/Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat)", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 379.
[33] Osman Gazi Özgüdenli, "Selçuklular (Büyük Selçuklular/Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat)", *DİA,* İstanbul, 2009 XXXVI, 338.
[34] Abdülkerim Özaydın, "Selçuklular (Suriye Selçukluları/Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat)", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 386.
[35] Erdeşir Hûdadadiyân, *Târîh-i Îrân-i Bâstân,* II, İntişârât-i Sühan, Tahran 1383 hş., 1600.

çıkarmıştır.[36] Özellikle Sultan Sencer döneminde altın çağını yaşayan Selçuklu Devleti'nin, bilimin neredeyse her dalında günümüze ışık tutan, aynı zamanda sonraki âlimlere ilham veren eserler sayesinde ilmi hayat açısından da en parlak dönemini yaşadığı bilinmektedir.

[36] Mehmet Vanlıoğlu-Mehmet Atalay, *Edebiyat Lugati*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1994, 262.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLVÂSİ‘-İ CEBELÎ

1.1. HAYATI

Kaynaklarda ismi Abdülvâsi‘ ismi olarak kaydedilmiştir. Onun lakabını, adını ve soyunu İbnü’l-Fuvatî[37], Ebû Sa‘d es-Sem’ânî[38]’den naklen Kitâbu’l-Muzeyyel’de “Bedî’ü’z-zamân Ferîdüddîn Ebu’l-Fezâil Abdülvâsi‘ b. Abdilcâmi‘ el-Cebelî el-Herevî el-Edib” olarak yazmıştır ve bu onun en doğru yazılmış künyesidir.[39] Avfî, onun ilmi ve edebi makamını açıklamak için bir diğer lakap ve unvanını “el-İmâmu’l-hümmâm Bedî’ü’z-zamân Tâcu’l-efâzil Abdü’l-vâsi‘-i Cebelî el-Edîb” olarak yazmıştır.[40] Babası Abdü’l-câmi’nin Umer b. Rebi‘a’nın oğlu olması nedeniyle künyesi “Bedî’ü’z-zamân Ferîdüddîn Ebu’l-Fezâil Abdülvâsi‘ ibn-i Abdilcâmi‘ Umer b. Rebi‘a el- Cebelî el-Herevî el-Edîb” şeklinde tanımlanmıştır.[41] Bazı kaynaklarda, Bedî’ü’z-zamân Seyyid Abdülvâsi‘ b. Abdilcâmi‘ b. Umer b. Rebi‘-i Garcistânî-i Cebelî olarak kaydedilmiştir.[42] Afganistan’ın Garcistan bölgesindeki Cebel şehrinde doğmuştur; fakat doğum tarihi bilinmemektedir.[43] Şairin hayatının ilk günlerine dair pek fazla bilgi yoktur. Hayatını Herat ve çevsinde geçiren Cebelî, Sultan Sencer, Muahmmed b. Melikşah, Loristan atabeylerinden

---

[37] Ebü’l-Fazl Kemâlüddîn Abdürrezzâk b. Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Bağdâdî el-Hanbelî 642 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiş hattat, muhaddis ve tarihçidir. Künyesini, peştamal dokumacılığı ve satışıyla uğraşması sebebiyle Fuvatî olarak tanınan dedesinden almıştır. Ebû Muhammed İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Hasan Kemâleddin Ali b. Muhammed b. Vaddâh, Nasîrüddîn-i Tûsî gibi zamanın önde gelen hadis hocalarından ders alarak hadis hâfızı olmuştur. Farsçayı öğrendikten sonra İran şairlerinin divanlarını okumuş ve Sa‘dî-i Şîrâzî’den icâzet almıştır. 679’da İlhanlı valisi Alâeddin Atâ Melik el-Cüveynî tarafından Bağdat’a çağrılarak tarihî olayları kaydetmekle görevlendirilmiştir. Günümüze kadar ulaşan tek eseri *Telhîsu Mecma‘i’l-âdâb fî mu‘cemi’l-elḳab*'dır. 13 Muharrem 723’te vefat etmiştir (Cengiz Tomar, “İbnü’l-Fuvatî”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 47-49).

[38] 21 Şâban 506 tarihinde Merv’de birçok müfessir, muhaddis, fakih, tarihçi, edip, vâiz ve hatip yetiştiren bir aile içinde dünyaya gelmiştir. *El-Ensâb* adlı eseriyle tanınan tarihçi ve hadis hâfızıdır. Yirmi üç yaşından itibaren uzun süre devam edecek olan ilmî seyahatlere çıkmıştır. Ömrünü Nizâmiye ve Amîdiye Medreselerinde talebe yetiştirerek, eser telif ederek ve vaaz vererek geçirmiştir. Eserleri ve fikirleri günümüzde birtakım çalışmalara konu olmuştur. 1 Rebîülevvel 562'de vefat eden Sem‘ânî Sencezân Kabristanı’na defnedilmiştir (Mehmet Efendioğlu, “Sem‘ânî, Abdülkerîm b. Muhammed”, *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 461-462).

[39] Abdülvâsi‘-i Cebelî, *Dîvân-i Abdülvâsî‘-i Cebelî* (tsh. Zebihullâh Safâ) (2. Baskı), İntişârât-i Emîr Kebîr, Tahran 2536 şş., devâzdeh (on iki).

[40] Muhammed Avfi, *Lübâbü'l-elbâb* (nşr. Sa‘îd Nefisî), Tahran 1335 hş., 320.

[41] Rızâ Kulî Han Hidâyet, *Mecma‘u’l-fusahâ‘* (nşr. Muzâhir Musaffâ), Tahran 1336 hş., I, 665.

[42] Sa‘îd Nefisî, *Târîh-i Nazm u Nesr der İrân ve der Zebân-i Fârsî,* I, İntişârât-i Furüğî, Tahran 1363 hş., 84; Zebihullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân,* II, İntişârât-i Firdevs, Tahran 1371 hş., 650; Ali Ekber Dihhudâ, *Lugatnâme*, Tahran 1338 hş., XVI., 211.

[43] Devletşâh, 59; Adnan Karaismailoğlu, “Abdülvâsi‘-i Cebelî”, *DİA,* İstanbul 2009, I, 283.

Atabeg Yusûf Şâh, Sistan şahı Taceddin Ebu'l Fazl Nasr b. Halef, Kirmân Selçukulularından Arslânşâh b. Kirmânşâh, Sencer'in vezirlerinden Mu'îneddin Kaşânî'yi şiirlerinde övdüğü için kendisini Selçuklu saray şairi olarak kabul etmek mümkündür.[44]

Rivayetlere göre; "Buluğ çağına ulaşınca kendini geliştirmek amacıyla Herat'a gitmiş ve uzun süre orada kalmıştır. Daha sonra Gazne'ye gitmiş ve Behram Şah'ın hizmetine girmiştir. Sultan Sencer, Behram Şah'ın yardımıyla Gazne'ye gittikten dört yıl sonra Abdülvâsi' sultan için bir kaside söylemiş ve ilk sohbetinde onu gözetmiş ve kendisiyle birlikte Merv'e getirmiştir."[45] Sultan Sencer, ilim, edebiyat ve siyasette oldukça başarılı olan veziri Mu'îneddin Kaşânî'den Cebelî'yi koruyup gözetmesini ve kendisini yetiştirmesini istemiştir. Mu'îneddin Kaşânî'nin yanında kendisini geliştiren Cebelî, aldığı eğitimle kulağa hoş gelen sanatlı şiirler söylemeye başlamıştır. Şairlikte yakaladığı bu başarıdan ötürü Cebelî, şiirlerinde sürekli Mu'îneddin Kaşânî'ye teşekkürlerini dile getirmiştir.[46] Cebelî'nin Sultan Sencer'le karşılaşma hikâyesi *Târîh-i Güzîde*'de ve bazı kaynaklarda şöyle açıklanmıştır:[47]

"Derler ki ilk zamanlar sultanın çiftçisiydi; pamuk tarlasında sultanı görünce ona hitaben şu beytini söyledi:"

اشـــتر دراز گرد نا دانم چه خواهی کرد نا   گردن درازی می کنی پنبه بخواهی خوردنا

Ey uzun boyunlu deve! Ne yapacağını biliyorum. Boynunu uzatıyorsun, pamuk yiyeceksin!

Sultan onda şairlik yeteneği olduğunu görünce, onu hizmetine aldı ve onun iyi bir eğitim almasını sağladı. Bu sözün yanlış olma ihtimali eskiden beri tezkire yazarlarının dikkatini çekmiştir ve bu şiirin Abdülvâsi''in çocukluk döneminde söylemiş olduğu ilk şiir olma ihtimali yüksektir. Şairin divanındaki memduhlar kısmından anlaşıldığı üzere o, Sultan Sencer'den öncede şairlik yapmıştır.[48]

Şairin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur ancak; Sencer 20 Şevval 510 (25 Şubat 1117) tarihinde Gazne'ye girmiş[49] ve şair bu tarihten dört yıl sonra onun için

---

44 Nefîsî, 85.
45 Emin Ahmed-i Râzi, *Tezkire-i Heft İklim* (nşr. Cevad Fazıl) (2. Baskı), Tahran 1389 hş., II, 627.
46 Kavîm ed-Devle, Abdülvâsi'-i Cebelî, *Armağan,* Ferverdîn, 1337 hş., S. 1, s. 25.
47 Müstevfî, 740; Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisü'n-nefâis* (haz. Alî Asgar Hikmet), İntişârât-i Menuçehr, Tahran 1363 hş., 342.
48 *Dîvân-i Abdülvâsi'-i Cebelî* (Zebihullâh Safâ mukkaddimesi), çehârdeh (on dört).
49 Özaydın, "Sencer", 508.

bir kaside söylediğine göre ve bu arada kendisinin buluğ çağında olduğu biliniyorsa, şairin doğum tarihinin yaklaşık (480/1088) olarak tahmin edilmesi mümkün olabilir.[50] Vefat tarihi olarak (555/1160) senesi gösterilmektedir. Onun (544/1150) yılına kadar hayatta olduğu kesindir. Zira Cebelî, bu tarihte Sencer'in Irak'ı fethine dair bir kaside söylemiş ve bu fetih *Târîh-i es-Selçûkiyye'de* (544/1150) yılı olarak kaydedilmiştir.[51]

Abdülvâsi, Garcistan'ın Cebel şehrine mensup olduğundan ötürü şiirlerinin çoğunda "Cebelî" mahlasını kullanmıştır.[52] Eski bir hanedan olan Haşimî soyundan gelmiştir ve kendi soyunun şerefine değinerek onu övme ve dostlarından yardım dileme vesilesiyle şöyle demiştir: [53]

ز خاندان قدیمم من و شما دانید   که واجبست مراعات خاندان قدیم

Eski bir hanedandanım ve bilirsiniz ki eski hanedanı koruyup gözetmek vaciptir.

Şiirlerinde o, şöhretine "Ferîd" lakabıyla da işaret eder[54]:

پیش ازینم فرید خواندند   خاصه و عامه از ره تقلید
شد کنون این لقب بمن لایق   که بماندم ز خدمت تو فرید

Bundan önce bana Ferîd derlerdi; özellikle de taklit yolundaki halk.
Şimdi bu lakap bana uygun düştü; çünkü ben sana hizmette tek kaldım.

Ayrıca şairin divanının Bodleian kütüphanesindeki nüshasının sonunda da bir diğer lakabı Necmeddin olarak görülmektedir.[55]

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Hicrî 6. yüzyılın ilk yarısının seçkin şairlerinden olan Abdülvâsi'-i Cebelî, Fars ve Arap edebiyatında yüksek bir edebi makama sahip, İran'ın ileri gelen şairlerindendir. Ya-

---

[50] Fürûzanfer, 313.
[51] Fürûzanfer, 312; Hidâyet, 665.
[52] Abdül'azîm Rezâî, *Târîh-i Deh Hezâr Sâle-i İrân,* III, İntişârât-i İkbâl, Tahran 1387 hş., 139.
[53] *Dîvân-i Abdülvâsi'-i Cebelî,* 278.
[54] Bedî'ü'z-zaman Fürûzanfer, *Sühan u Sühanverân,* İntişârât-i Zevvâr, Tahran 1387 hş., 306.
[55] *Dîvân-i Abdülvâsi'-i Cebelî* (Zebihullâh Safâ mukkaddimesi), sîzdeh (on üç).

şadığı dönemde Horasan üslubu, Senâî'nin Fars şiirine tasavvufî bir boyut kazandırmasıyla bir geçiş dönemi yaşamış ve kendisi de bu geçiş döneminin öncülerinden biri olarak tanınmıştır.[56]

Güçlü bir şair ve belagat üstadı olan Cebelî'den Avfi, "zû'l-belâga" belagat sahibi olarak bahseder. Beyânı açık ve akıcı, lafzı düzenli ve orantılıdır. Fesahat ve belagatda da oldukça güçlü olan şairinin şiirleri fasih ve kulağa hoş gelen bir tarzdadır.[57] Eski edebiyat eleştirmenlerine göre onun sözü öyle bir boyuttadır ki "*Eleştirmenlerden hiç kimse böylesine bir şiir gücünü değerlendirmemiş ve şiir söylemede onun gibi fasihini görmemiştir.*"[58]

Şairin gazellerinde okuyucunun dikkatini çeken ilk husus, çeşitli sanatları kullanmaya ilgi göstermesidir. Şiirde kullanılan hemen hemen bütün bedî sanatlar onun şiirlerinde görülebilir. Tersî, mümasele veya muvâzene, çeşitli cinâslar, tezad, leff-ü neşr, taksim, murât-ı nazır gibi edebi sanatlar onun şiirlerinde en çok ilgi gösterdiği sanatlardır. Şiirlerinde her beyitte bu sanatlardan birine rastlanmaktadır. Sanat, Cebeli'ye yeni mazmunlar ve manalar hatırlatmak için bir vesile olmuştur. Bunlarla birlikte şairin gösterişli şiir gücü ve yaratıcılığı kendi edebi bilgileriyle birleşince kendine özgü bir güç meydana getirmiştir. Ayrıca şairin sanatlara tam bir ilgi gösterirken onlara mağlup olmaması da dikkat çekicidir.[59]

Cebelî'nin beyan gücü, Arapça ve Farsça bilgisinin yüksek bir düzeyde olmasınadayanmaktadır. Özellikle Arapça beyit ve terkipleri kullanmada sınır tanımamış ve istediği ölçüde Arapça kelimelere yer vermiştir. Şair, kendisinin Arapçaya olan aşinalığını ve Arapça nesir ve nazımdaki gücünü şiirlerinde de dile getirmiştir:[60]

این سخنهای مرا در تازی و در پارسی   از خداوندی بهر وقتی همی تحسین کند
بپارسی و بتازیست نظم و نثر مرا   بشرق و غرب مسیر و ببر و بحر مجال

Arapça ve Farsça olan bu sözlerim, her vakit bir padişahtan alır aferin. Benim nazmım ve nesrim Farsça ve Arapçadır. Doğuda ve batıda yol, karada ve denizde rotadır.

---

56 Muhammed Cafer Mahcûb, *Sebk-i Horâsanî der Şi'r-i Fârsî,* İntişârât-i Firdevs, Tahran 1371 hş., 560.
57 Sebk u Şahsiyyet-i Edebî-yi Abdülvâsi'-i Cebelî, *Armağan,* Mordâd-Şehriver, 1337 hş., S. 5-6, s. 221.
58 Avfi, 321.
59 *Dîvân-i Abdülvâsi'-i Cebelî* (Zebihullâh Safâ mukkaddimesi), nûzdeh (on dokuz).
60 *Dîvân-i Abdülvâsi'-i Cebelî* (Zebihullâh Safâ mukkaddimesi), pânzdeh (on beş).

Ayrıca İbnü'l-Fuvâtî de onun Fars dilinde ustalaştıktan sonra Arapça öğrenmeye, şiirler yazmaya, zamanında nadir ve eşsiz kabul edilen Arapça mektupları gözden geçirerek onları yeniden yazmaya özen gösterdiğini söylemektedir.[61]

Senâî'nin divanında, Cebelî'nin Arapça kasidesiyle aynı manada bir kasidesinin bulunması; Cebelî'nin divanında da Senâî'nin gazellerine rastlanması bu iki çağdaş şairin birbirlerinden etkilendiklerini göstermektedir. Ayrıca Mevlâna'nın da Divân-ı Kebîr'de Cebelî'nin ilk şiiri olduğu düşünülen bir beytine nazire yazması, kendisinden sonra gelen şairleri de etkisi altında bıraktığının ispatıdır:

پیش به سجده می شدم پست خمیده چون شتر   خنده زنان گشــــاده لب گفت "دراز گردنا"

بین که چه خواهِی کردنا بین که چه خواهی کردنا   گردن دراز کرده ای پنبــه بخواهی خوردنــا

Önünde secde ettim, deve gibi eğilip alçaldım. Gülümseyerek ağzını açtı ve dedi ki: A uzun boyunlu!

Bakalım ne yapacaksın, bakalım ne yapacaksın? Boynunu uzatmışsın, pamuk mu yiyeceksin?[62]

Abdülvâsi'nin şiiri hakkında diğer bir önemli nokta da zamanında kullanılan tüm şiir kalıplarında göstermiş olduğu başarısıdır. Bununla birlikte şairin şiirlerinin arûz, kafiye ve vezinde kusursuz olması, onun bu konuda da başarılı olduğunu göstermektedir. Bedî' sanatlara yer verdiği masnû' kasideleriyle meşhur olan Cebelî'yi şiirde yeni bir tarzın dönüm noktası olarak tanımakla kalmamalı, gazeldeki üstün başarısı da göz önünde bulundurulmalıdır.[63]

Cebelî, Farsça nesirde de son derece güçlüdür ve özellikle mektup yazmada meşhur olmuştur. Selçuklu'nun Sistân meliklerinden Tâceddin Ebü'l-Fazl Nasr b. Halef'in genel sekreterlik görevini üstlenmiştir.

---

[61] *Dîvân-i Abdülvâsi'-i Cebelî* (Zebihullâh Safâ mukkaddimesi), pânzdeh (on beş).

[62] Ziyâuddin Seccâdî, "Mevlânâ'nın Şiirlerinde İz Bırakan veya Onunla Görüşen İranlı Şairler (çev. Yakup Şafak)", Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, IV, 13, Bahar 2004, 76.

[63] Veyis Değirmençay, *İran Edebiyatında Bedî'yye veya Kasîde-i Masnû'a,* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 2000, 25.

1.3. ESERLERİ

Dîvanı: Şairin 149 kaside, 8 mersiye, 57 kıt‘a, 5 musammat, 1 terkib-i bend, 2 Arapça mülemma, 152 gazel ve 117 terane içeren yaklaşık olarak 6000 beyit civarındaki divanının dünyanın farklı kütüphanelerinde on adet yazma nüshası bulunmaktadır. Bunların arasında çalışmada kullandığımız Zebihullâh Safâ tarafından neşredilen ve mevcut tek baskısı bulunan divanı oluşturma da kullanılan yazma nüshalar şu şekilde açıklanmaktadır:[64]

1- 463 numaralı nüshası Türkiye’de Lala İsmail kütüphanesinde korunmuş ve 205 varak el yazması nüshadan oluşmaktadır ve Abdülvâsi‘-i Cebelî’nin divanının nüshaları arasında en tamının bu nüshanın olduğu görülmektedir. Bu nüsha kasideler, mersiyeler, kıt'alar, musammatlar, tercii bentler, gazeller ve teraneler içermektedir. Divandaki kasideler, gazeller ve teranaler harf sırasına göre sıralanmıştır. Bu nüshanın sahiplerinden biri onun arkasına şöyle yazmıştır: Bu divanın kaside, kıt'a ve mersiyelerinin toplam beyit sayısı 4477'dir, gazel ve rubailerinin toplam beyit sayısı 1149’dur. Abdülvâsi‘-i Cebelî, Allah’ın izniyle divanını tamamladı ve ben Allah'ın fakir kulu olan Muhammed Hüseyin bin Şeref bin Ali onu Allah yolunda Rebiussani ayında 980 yılında yazdım. Söz konusu nüsha okunaklı ve güzel bir hatla yazılmıştır ama sözden tasarruf etme adına çok bitişiktir. Matbu, nüshada (لا) harfiyle gösterilmiştir.

2- Sipehsalar okulunun kütüphanesindeki nüshası 553 nüsha numarasıyla bu kütüphanede kayıtlıdır. Bu nüsha nestalik hattıyla yazılmıştır. Kasidelerin çoğu ve kıt'aların bazısı harf sırasına göre düzenlenmemiştir; gazeller, rubailer ve musammatlar yoktur. İbn-i Yusuf Şirâzî, bu divanın beyit sayısının 4700 olduğunu söylemiştir. Kitabın altın tezhipli levhasının başına çinko oksitle “Fasih konuşan Abdülvâsi‘-i Cebelî’nin Divânı” yazılmıştır. Sipehsalar nüshası her ne kadar eksik olsa da diğer nüshalara göre doğru kopya edilmiş ve daha az hataya sahiptir. Bu nüsha (س) işaretiyle gösterilmiştir.

3- Merhum Muhteşem es-Soltane-i İsfendyâr Kütüphanesi’ndeki 81 numaralı milli kütüphane nüshası oradan satılmıştır. Bu nüsha tarihsizdir ve Kaçarlar döneminde nestalik hattıyla yazılmıştır. Şiirler, harf sırasına uyulmaksızın yazılmış ve Abdülvâsi‘-i Cebelî’nin şiirlerinin çoğunu içerse de bazı yerlerde yanlışlıklar ve söz tasarrufundan ötürü bitişiklikler vardır. Bu yazma, divanda (م) harfiyle gösterilmiştir.

---

[64] *Dîvân-i Abdülvâsi‘-i Cebelî* (Zebihullâh Safâ mukkaddimesi), çehârdeh (on dört).

4- Bodleian Kütüphanesi'ndeki 23 numaralı nüshası 189 varaktır ve şiirler harf sırasına göre düzenlenmemiştir. Nestalik hattıyla yazılmış düzenli ve okunaklıdır. Şairin kaside, mersiye, kıt'a, gazel ve rubailerini içerir; ancak tarihi yoktur. Nüshanın ilk sayfası tezhipli, divanın başlangıcı olan ikinci sayfası süslü ve geriye kalan sayfaları da bükülmüştür. Bu nüsha, (ب) harfiyle gösterilmiştir.

5- Milli Malik Kütüphanesi'ndeki nüshadır. 5615 numaralı bu nüsha, dikilmiş olarak tek ciltlik ve el yazısıdır. Her ne kadar yazılma tarihi belli olmasa da 13. yüzyılda yazıldığı düşünülmektedir. Bu nüsha (مل) işaretiyle gösterilmiştir.

6- Milli Malik Kütüphanesi'nin 30 divanı kapsayan koleksiyonun içinde Abdülvâsi'-i Cebelî'nin 5307 numaralı divanının nüshası da yer almaktadır. Lakin yıpranmalardan ötürü sürekli kullanılamamaktadır. Bundan dolayı divanda bu nüshaya yer verilememiştir. Bu nüsha nestalik hattıyla 11. yy. yazıldığı düşünülmektedir.

7- 9. yüzyıldan kalma birkaç manzum ve mensur risale içeren bir koleksiyonda yer alan bir diğer divan da 6795 numaralı nüshasıyla Ayasofya KJütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir ve 850 varaktır. Bu nüsha (مج) işaretiyle gösterilmiştir. Nüshanın kopyası, 255-259 numarasıyla Film Üniversitesi'nin kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu koleksiyon h.855 yılında yazılmıştır.

8- Britanya Müzesi Kütüphanesi'nde 3320 numarasıyla kayıtlı olan nüsha el yazmasıdır ve 147 varaktır. Bu nüshanın tarihi Rebiülevvel h.1016 yılıdır. Nispeten tam bir nüshadır ama çok hatalı ve dayanıksızdır. Bu nüsha (بر) işaretiyle gösterilmiştir.

9- Bodleian Kütüphanesi'ndeki dördüncü maddenin dışındaki bir nüsha 19 numarayla aynı kütüphanede korunmaktadır. Nüshanın ilk ve son varağı minyatürlerle süslüdür, ikinci varak da ana başlığa sahiplik eder ve dizler arasında süslemeler vardır. Nüshanın sonunda Abdülvâsi''nin lakabı Necmeddin olarak görülmektedir. Bu nüsha nestalik hattıyla yazılmıştır ve kaside, kıt'a ve gazeller içerir. Bu yazma nüsha (بن) işaretiyle gösterilmiştir.

10- Türkiye'de Hekimoğlu Kütüphanesi'ndeki 12 Farsça divanın bulunduğu koleksiyonda 669 numaralı nüshanın resmi, ünlü bilim adamı Mojtaba Minova tarafından çekilmiş ve 367 numarasıyla aynı kütüphanede muhafaza edilmektedir. Bu nüsha el yazmasıdır ve kesinlikle hicri 10. yy.'dan önceye aittir. Bu nüsha nispeten tamdır ve diğer nüshaların hepsinden daha güvenilirdir. Sayfaları büyük ve bir sırada dört mısra vardır ve yaklaşık bir sayfada 70 beyit vardır. Bu nüsha (د) işaretiyle gösterilmiştir.

Mektupları: Selçuklu dönemi sultanlarına ve ileri gelenlere yazılmış mektuplardan oluşan bir koleksiyon Leningrad Kütüphanesi'nde ve söz konusu mektubun bir kopyası da İran Milli Kütüphanesi'nde korunmaktadır.[65]

Ahmed Fâris Şedyâg'ın "*Et-Tuhfetü'l-behiyye ve Tarfetü'ş-şehiyye*" adlı hicri kameri 1302 tarihli risalesinde, Abdülvâsi'-i Cebelî'nin Allah'a hamd ve senadan sonra Herat halkını kınadığı, daha sonra onların uygunsuz davranışlarına göz yumulması konusunda da Arapça bir kaside söylediği bir mektubundan söz edilmektedir. Şairin söz konusu kasidesi ile içerik bakımından aynı olan Farsça bir kasidesi de olup, bu kaside Senâî'nin divanının bazı nüshalarında da görülmektedir.[66]

1.4. MEMDUHLARI

1- Şehâbüddin Tuğrul Tegin Kumârevî b. İlincî b. Koçkâr [67]

Babası İlinci b. Koçkâr Selçuklu hizmetkârlarındandı. İsmi Ekinci olarak da yazılmıştır.[68] İbn-i Esîr, Sultan Berkyâruk'un onu Harezm hükümdarı olarak seçtiğini ve Harzemşah lakabını verdiğini söyler. Cebelî'nin dediğine göre o, sultanın nezdinde oğullarından daha değerli ve daha muhteremdi. Bu nedenle sultan onu, saygın ve büyük vilayetlere atamıştı. Cebelî, bir başka Tuğrul Tegin'i "İsfehsâlâr İzzeddin" lakabıyla da övmüştür. Onun adı *Târîh-i Beyhak*'da ismi, Şerefüddin Zahirülmülk Ebü'l-Hasan Ali b. el-Hasen-i Beyhâkî olarak geçmektedir (ö. 536/1146).

2- Ebü'l-Muzaffer Hüsâmüddin Alâü'l-mülk Şemsü'l-me'âli Emir İsmâil b. Muhammed Gilekî

Horasan'ın güneyindeki Bâtıniyye reisi ve şair Emîr Muizzî'nin memduhlarındandır. Kabri Tebes'tedir.[69]

3- Ebü'l-me'âli Abdü's-samed Vezir

---

[65] *Dîvân-i Abdülvâsi'-i Cebelî* (Zebihullâh Safâ mukkaddimesi), şânzdeh (on altı).
[66] *Dîvân-i Abdülvâsi'-i Cebelî* (Zebihullâh Safâ mukkaddimesi), hifdeh (on yedi).
[67] Abdülvâsi Cebelî'nin memduhları ve onlarla ilgili bilgiler, Zebihullâh Safâ'nın neşrettiği Divân-ı Abdülvâsi Cebelî adlı çalışmasının mukaddimesinden alınmıştır [bkz. Safâ, *age.*, s. bist-u se - çehl-u heşt (Yirmi üç-kırk sekiz)].
[68] Atâ Melik Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ* (Muhammed Kazvînî), İntişârât-i Negâh, Tahran 1391, 344.
[69] Abbâs İkbâl, *Vezâret der 'Ahd-i Selâtîn-i Bozorg-i Selcûkî*, İntişârât-i Dânişgâh-ı Tâhran, Tahran 1338 hş., 280. Emîr Mu'izzî, *Divân-i Emîr Mu'izzî* (tsh. Abbâs İkbâl), Tahran 1318 hş., 125.

Abdülvâsi onun adına birkaç kaside söylemiş ve onu, "Melikü'l-vüzerâ", "Acem vezirin nâibi" ve "Hatun'un veziri" unvanlarıyla anmıştır.

4- İhtiyârüddin Cevher Hâdim

Sencer'in değerli melik ve komutanlarındandır. Şaire karşı büyük bir ilgi duymuş, onu yetiştirmiş ve eğitmiştir.

5- Şehâbüddin Ebü'l-feth Muhammed

Cebelî, kendisini 13. kasidesinde övmüş; adını, lakabını ve künyesini kinayeli veya açık olarak anmış ve onu sultanın seçkin naiplerinden biri olarak tanıtmıştır.

6- Arslânşah b. Kirmânşah b. Kavûrd-i Selcûkî

Kirman Kavurdları'nın kırk iki yıl hüküm sürmüş altıncı padişahıdır.[70]

7- Behrâmşâh b. Mes'ûd

511-552/1120-1159 yılları arasında Gazne'de hüküm sürmüştür. Devletşâh ve Emin Ahmed Razî'nin bildirdiğine göre Abdülvâsi' başlangıçta bu padişahın yanına gitmiş ve dört yıl onu methetmiştir. Sultan Sencer, Behrâmşâh'ın yardımıyla Gazne'ye gidince Abdülvâsi' onu methetmiş ve sultanın inayetine nail olmuştur.[71]

8- Tâcüddin Ebü'l-fazl Nasr b. Halef-i Melik-i Nîmrûz

Şair, kendisi hakkında birkaç kaside söylemiştir. O, Sistan'a bağlı Nîmrûz meliklerinden ve o bölgenin yöneticilerindendir. Sultan Sencer ile birlikte Katvân ve Gazne savaşına katılmıştır.

9- Câbîr b. Şeyhülislâm

Abdullah b. Muhammed Ensarî, Cebelî'nin şeyhi, büyük sufi Hâce Abdullah Ensarî'nin oğludur. Cebelî, ona bir mersiye söylemiştir.

10- Emîr Has Beg

Horasan ve Irak Selçukluları'ndan birkaç meşhur emirin adı Has Beg'dir. Şayet onlardan iki tanesi Abdülvâsi''nin memduhlarındandır. Bunlardan ilki Sencer'in oldukça

---

[70] İkbâl, 12-13.
[71] Ekrem Behrâmî, *Târîh-i İrân ez Zuhûr-i İslâm tâ Sukût-i Bağdâd,* İntişârât-i Danişserâ-yi 'Âlî, Tahran 1350 hş., 698.

ilgi duyduğu bir emirdir. Bir müddet Herat'ta komutanlık yapmıştır. Kendi hizmetkârlarının fitne fesadıyla çıkan bir dedikodudan sonra tekrar Herat'a görevlendirilmiştir.

Diğer ikinci Has Beg, Selçuklu devri büyük emir ve askerlerden biridir ve Irak Selçuklularındandır. Bu Has Beg, Sencer'in sarayında bulunmamış ve sadece bir kez Rey'de sultana hizmette bulunmuştur.

11- Azîzü'd-din Ebü'l-Futûh Efzel-i Horasan

559/1165 yılında Herat halkı tarafından hükümdar seçilen ve Müeyyed Ay-aba'nın emrine giren Ebü'l Futûh Ali b. Fazıllullah Tuğraî'dir.

12- Emîr Feleküddin Ali Bâr Beg el-Hâcib

Sultan Sencer dönemi hâcib ve emirlerdendir.

13- Nûrü'd-devle Dübeys b. Melikü'l-Arab Seyfü'd-devle Sadaka b. Mansûr b. Dübeys b. Ali b. el-Mezyed el-Esedî

Dübeys, Arap Mezyedî oğulları emirlerindendir.

14- Reşîdüddîn Sa'dü'l-mülk Muhammed b. Muhammed b. Abdilcelîl el-Umerî Kâtib-i Belhî

Vatvât lakabıyla meşhur şair ve yazardır.[72]

15- Sedîdü'd-din Huseyn b. Muhammed

Sencer dönemi vezirlerindendir.

16- Sa'd b. Zengî

Atabeg Sa'd b. Zengî-yi Salgurî veya Horasan'daki Selçuklu emirlerinden biridir.[73]

17- Tâcü'd-din Selçukşâh b. Arslanşâh b. Kirmânşâh b. Kavûrd

Kavûrd hükümdarlarındandır.

18- Ebü'l-Hâris Sencer b. Melikşâh b. Alparslan

---

[72] Devletşâh, 69.

[73] Behrâmî, 778.

Büyük Selçuklu sultanıdır. 511/1117 yılında hükümdar olduktan sonra kırk yıl hüküm sürmüştür. Saray şairlerinden olan Cebelî, onu birçok kasidesinde övmüştür. 552/1158 yılına vefat eden Sencer, Merv'de medfundur.[74]

19- Emir Sungur Has

Sencer'in hizmetkârlarından ve kölelerindendir. Abdülvâsi' 71. kasidesinde Emir Sungur'un oğlunun doğumu için düzenlediği törene işaret etmiştir.[75]

20- Alâeddin Ebü'l-me'âlî Hüseyn b. Sâ'id b. Mansûr b. Muhammed

Alevi ricalinden, soylu bir hanedandan gelen bir büyüktür. Abdülvâsi', onun ecdadının her bir efradını övmüş, hepsini vezirler gibi önemli görevler üstlenen kişiler olarak bilmiştir.

21- Şihâbüddin Sâbir b. İsmaîl Tirmizî (Edîp Sâbir)

Hicrî 6. yüzyılın meşhur şairlerindendir. Abdülvâsi' bir kıtasını bu şairi övmek için yazmıştır.[76]

22- Ebü'l Muzaffer Şehâbü'l-mülk Ziyâüddin Gâlib b. Tegallub-i Şeybânî

Abdülvâsi, divanındaki 1. ve 10. kasidelerini bu büyük zat için yazmış ve onu "vezir", "Arap komutanı" ve "Şeybân mücevheri" unvanlarıyla övmüştür.

23- Şerefüddin Şerefüddin Ebu Tâhir Sa'd b. Ali b. İsa

Şerefüddin Ebu Tâhir Sa'd b. Ali b. İsa, Sencer'in bir veziridir. Uzun yıllar Arslan'ın hizmetinde daha sonra da Sencer'in hizmetinde bulunmuş ve Katvân Olayı'nda h. 536 yılında öldürülmüştür.

24- Mucîrüddin Muhammed

Cebelî'nin bir diğer memduhu olan Şerefüddin Zahirü'l-mülk Ebü'l-Hasan Ali b. el-Hasan el-Beyahkî'nin oğludur. Babası gibi Katvân Olayı'nda öldürülmüştür.

25- Mu'înüddin

---

[74] Behrâmî, 736; Müstevfî, 448.
[75] Feth b. Alî Bundârî, *Târîh-i Silsile-i Selçûkî* (nşr. Muhammed Hüseyin Celilî), Bonyâd-i Ferheng-i İrân, Tahran 1356 hş., 326-327.
[76] Devletşâh, 73.

Genellikle Azizülmülk lakabıyla birlikte kullanılmıştır. Kim olduğu kesin olarak belli değildir. Şairin onun için söylediği vasıflardan, Sencer'in önemli işlerinde bulunduğu ve vezirlik makamında olduğu anlaşılmaktadır.

26- Fahrüddin Mahmûd-i Menî'î

Nişabur'un Menî'î hanedanındandır. Sencer'in çağdaşıdır. 6.yy.'ın ilk yarısında yaşamış ve hanedanın diğer üyeleri gibi dini ve toplumsal bir önder olarak saltanatta görevler almıştır.

27- Ferruhşah b. Temirâk b. Atabeg-i A'zam

Divanda birçok yerde adı geçmesine rağmen kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Keyf'in eski bir şehir olmasından ötürü, Ferruhşah'ın Keyf'de yaşadığı veya Horasan emirlerinden olduğu anlaşılmaktadır.

28- Kutbüddin Mîr-i Mîran Menkıbe-i Sipehdâr

Kasidelerinde kendisine "Sipehdâr-i İran", "Cemalu'l-mülük Emir Ecel Kutbüddin Mîr-i Mîran" şeklinde hitap etmiş ve onun hakkında "Sultanın evladı gibi değeri vardır." demiştir.

29- Melik Mecdüddin Muhammed

Kebûd-câme sultanlarından biridir.

30- Sedidüddin Ebü'l-me'âlî Muhammed b. Sa'îd Vezir

Cebelî, kendisini 30, 94, 98 ve 136. kasidelerinde övmüş ve ona "yedi iklimin sultanını Sencer'in nâibi ve yegâne veziri" diye seslenmiştir.

31- Sedidüddin Hüseyin b. Muhammed Vezir

Abdülvâsi onu en ulu vezir unvanıyla bilmiş ve Melik Sencer'in onun hakkında iyi şeyler düşündüğünü söylemiştir (16. kaside s.57). O bir müddet Toharistan'da görev almış ve Emir Sipehsâlâr Hüsameddin'in hizmetinde bulunmuştur. Zilkade ayının 12'sinde h. 550 yılında vefat etmiştir.

32- Ebü'l-Me'alî Mevdûd b. Ahmed Usâmî

Herat'ta yaşamış Sencer'in büyük defterdâr ve kâtiplerindendir.

33- Kemâlüddin Muhammed b. Ali el-Hâzin el-Râzî

Cebelî, kendisini “Ulu Vezir” unvanıyla anmıştır. Sencer’in emiri olarak Rey’de görevlendirilmiştir.

34-Nizâmeddin Ebü’l-Kâsım Mahmûd Kāşânî

Sultan Sencer’in yüksek makamlı emirlerinden biridir.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLVÂSİ'-İ CEBELÎ'NİN GAZELLERİ

2.1. GAZELLERİN İNCELEMESİ

2.1.1. Gazellerde Vezin Ve Kafiye Özelliği

2.1.1.1. Vezin

Gazeller vezin kurallarına oldukça uygun olarak yazılmıştır. Fakat incelenen gazellerin bazılarının vezninde, imâleler vardır.

1- Şair bazı yerlerde imâle yapmış, yani kısa heceyi uzun okumuştur:

به تو فخر ست پیو سته دل افروزان عالم را　　　ز تو رشـكسـت هموارە نكو رويان خلخ را

v - - - /v - - - /v - - - /v - - -　　　v - - - /v - - - /v - - - /v - - -

Âlemin gönül aydınlatan güzelleri seninle övünmektedir hep

Halluh'un güzel yüzlü güzelleri seni kıskanmaktadır hep

Beyitin ilk mısraındaki پیوسته (peyveste) ve ikinci mısraındaki همواره (hemvâre) kelimelerinin üçüncü heceleri ته (te) kısa iken, vezne uyarlamak için imâle yapılarak uzun okunmuştur.

Bahirler/Vezinler	Kullanım Miktarı	Oranı
Hezec Bahri	**57**	**%37,5**
مفاعيلن/ مفاعيلن/ مفاعيلن/ مفاعيلن	10	
مفعول/ مفاعيل/مفاعيل / فعولن	18	
مفعول/ مفاعيل/مفاعيل / مفاعيل	10	
مفاعلن مفاعلن مفاعلن فعولن	3	
مفعول/ مفاعيل/مفاعيل / مفاعيلن	1	
مفعول/ مفاعيلن/ مفعول/ مفاعيلن	1	
مفاعيلن/ مفاعيلن/ مفاعيلن/ مفاعيلان	1	
مفعول/ مفاعلن/ فعولن	5	

مفعول مفاعلن مفاعيل	4	
مفعول/ مفاعلن/ مفاعيل	3	
مفعول/ مفاعيل/ فعولن	1	
Remel Bahri	**47**	**%30,92**
فاعلاتن/ فاعلاتن/ فاعلاتن/ فاعلان	17	
فاعلاتن/ فاعلاتن/ فاعلاتن/ فاعلن	11	
فاعلاتن/ فعلاتن/ فعلاتن/فع لن	5	
فاعلاتن/ فعلاتن/ فعلاتن/فعلات	4	
فاعلاتن/ فعلاتن/ مفعولن/ فعلن	2	
فاعلاتن/ فعلاتن/ فعلاتن/فع لان	2	
فاعلاتن/ فاعلاتن/ فاعلن	6	
Muzâri Bahri	**22**	**%14,47**
مفعول/ فاعلات/ مفاعيل/ فاعلات	15	
مفعول/ فاعلات/ مفاعيل/ فاعلن	7	
Hafif Bahri	**12**	**%7,89**
فاعلاتن/ مفاعلن/ فع لان	4	
فاعلاتن/ مفاعلن/ فعلن	3	
فاعلاتن/ مفاعلن/ فعلن	3	
فاعلاتن/ مفاعلن/ فعلان	2	
Serî‘ Bahri	**6**	**%3,94**
مفتعلن/مفتعلن/فاعلان	6	
Münserih Bahri	**5**	**%3,28**
مفتعلن/ فاعلان/ مفتعلن /فاعلن	5	
Müctes Bahri	**2**	**%1,31**
مفاعلن/ فعلاتن/ مفاعلن/فعلن	2	
Recez Bahri	**1**	**%0,65**
مفتعلن/ مفتعلن/مفتعلن/مفتعلن	1	

2.1.1.2. Kafiye

Şair vezinde olduğu gibi kafiye kurallarına da riayet etmiştir. Şiirlerinde hiçbir kafiye kusuru bulunamamıştır.

2.1.1.3. Redif

Şair gazellerinin çoğunu redifli söylemiş ve redif olarak aşağıdaki kelime ve terkipleri kullanmıştır:

ازو، ای مسلمانان، او، مرا، را، ترا، تو، توم، باشد، بر، برفتی، بود، پسر، چه گردی، داشتم، دل، دارد، داری، ده، دهد، دگربار، خوریم، رسید، زلف، زنیم، کرد، خواهم کرد، مباد، نبودی، نکنند، نگشتی، بگذرد، نگیریم، کس، مکش،مکن، من، گل، گرفتیم، نبینم، هست، نیست.

2.1.2. GAZELLERDE KULLANILAN EDEBİ SANATLAR

Şair gazellerinde bedî', beyân ve meâni gibi edebi sanatlara yer vermiştir. Bunlar:

Secili şiir: Beyitlerin mısralarının secili karinelerden oluşmasıdır.[77]

امید من **خطا کردی** مرا بر ره **رها کردی** ز غم پشتم **دو تا کردی** بخون رویم بیالودی[۷۸]

Yanılttın ümidimi beni yoldan çıkarttın, gamdan sırtım iki büklüm ettin, yüzümü kana buladın.

Muvâzene (Mümâsele): Nazım ya da nesir karinelerinde, baştan sona her biri kendi karinesiyle vezinde aynı, kafiyede farklı olan kelimeler getirilerek yapılan sec'-i mütevâzînin bir türüdür.[79]

ای بسا دلها که دام زلف تو آنرا ببست وی بسا جانها که تیر چشم تو آنرا بخست[۸۰]

Ey birçok kişiyi zülfünün tuzağına bağlayan ve ey birçok canı gözünün okuyla yaralayan!

---

[77] Celâluddîn Humâî, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâ'ât-ı Edebî,* Ahurâ Neşriyât, Tahran 1389 hş., 40.
[78] Gazel, 143/4.
[79] Humâî, 41.
[80] Gazel, 19/1.

Tersî‘ (Murassa‘): Nazım ya da nesir karinelerinde, her kelimenin kendi karinesiyle vezin ve kafiye bakımından uygun olmasıdır.[81]

جانا دلی چه سوزی کآن هست جایگاهت　　ما ها تنی چه کاهی کآن هست در پناهت[82]

Ey sevgili senin yerin olan gönlü nasıl yakarsın? Ey Ay, senin sığınağın olan teni nasıl eritirsin?

İzdivâc (Tazmînü’l-müzdevic veya İ‘nâtü’l-karîne): Bir cümle veya beyitte secili kelimelerin peş peşe veya birbirine yakın getirilmesidir.[83]

هیچ رنجی در جهان ما را نیاید **پیش پیش**　　گر زدل اندیشهٔ **بیشی** و **پیشی** کم کنیم[84]

Eğer atarsak gönülden üstünlük ve çokluk fikrini, dünyada gelmez önümüze hiçbir sıkıntı.

Cinâs: İmlâ ve telaffuz bakımından tamamen veya kısmen birbirine uyan ve ayrı manalarda olan kelimelere denir. Şair gazellerinde birçok çeşidini kullanmıştır:

Cinâs-ı tâm: Kelimelerin imlâ ve telaffuz bakımından birbirine tam olarak uyuşmasıdır.[85]

چون **چنگ** تو در **چنگ** تو فریادکنان شد　　فریاد برآورد دل من که نرستم[86]

Çengin senin pençende feryat edince, kurtulamadım diye feryat etti gönlüm de.

Cinâs-ı nâkıs: Aynı türden kelimelerin harflerde bir, harekede farklılık göstermesidir. Buna cinâs-ı muharref de denir.[87]

نرگس جمّاش تست عاقلهٔ جان جان　　لعل شکر پاش تست مایهٔ **اُنس اَنس**[88]

Senin büyüleyici nergisin, bedenin can süsüdür; senin şeker saçan lâl dudağın insanların huzur kaynağıdır.

---

[81] Veyis Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), Aktif Yayınevi, Ankara 2014, 66.
[82] Gazel, 171/1.
[83] Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâ‘ât-ı Edebî* (2.Baskı), 67.
[84] Gazel, 100/4.
[85] Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 68.
[86] Gazel, 101/4.
[87] Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 69.
[88] Gazel, 64/7.

Cinâs-ı zâid: Aynı tür iki kelimeden birinin diğerinden bir harf fazla olmasıdır.[89]

دستان دو **دست** تو بعیّوق رسیده   **آوازهٔ آواز** تو در شهر فتاده۹۰

İki elinin destanı ayyuka çıkmış, sesinin yankısı şehri kaplamış.

Cinâs-ı mürekkeb: Aynı tür kelimelerden birinin tek, diğerinin bileşik olmasıdır. Cinâs-ı mürekkepte her iki kelimenin imlâsı aynı, yazılışı farklı olursa ona **cinâs-ı mefrûk** denir.[91]

آن ماه که پیشه **دلبری** دارد   همواره مرا ز **دل بری** دارد۹۲

Dilberlik sanatı olan o Ay, sürekli uzaklaştırır beni gönlünden.

Cinâs-ı muzâri: İmlâ ve telaffuz bakımından birbirine benzeyen kelimelerde, değişik olan harfin başta veya ortada bulunmasıdır.

نه بر یک سیرت و **حالی** زحیرت ز آن نه ای **خالی**   گهی در صدر ابدالی گهی در صفّ اوباشی۹۳

Ne hayretli bir hal ve tavırdasın, ne de ondan uzaksın; kâh abdalların başköşesinde, kâh serserilerin safındasın.

Cinâs-ı hattî: Yazılışta aynı, telaffuz ve noktalama farklı kelimelerin oluşturduğu cinâs türüdür.[94]

چون **خروس** اندر **خروش** آمد مرا یک جام ده   هر کرا می داد خواهی در چنین هنگام ده۹۵

Horoz gibi coşunca bana bir kadeh ver! Her kime mey vermek istersen böyle bir zamanda ver!

İştikâk veya İktizâb: Bir cümlede ya da beyitte aynı kökten veya aynı kökten olmayan, fakat görünüşte aynı köktenmiş gibi birbirine yakın ve benzer olan türemiş kelimeler kullanmaktır.[96]

---

89 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 70.
90 Gazel, 122/2.
91 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 70.
92 Gazel, 36/1.
93 Gazel, 146/2.
94 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 73.
95 Gazel, 120/1.
96 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 75.

کاشکی اکنون که از تو نیست **آگاهی** مرا   از تو آوردی خبر باد سحر **گاهی** مرا[97]

Keşke şimdi senden bir haber gelse bana; Seher yeli bazen senden haber getirirdi bana.

Reddü's-sadr 'ale'l-'acuz: Beytin ve cümlenin başında gelen bir kelimenin aynısının veya benzerinin beytin sonunda tekrar getirilmesidir.[98]

دل را نکنم ببد مکافاتی   عشق تو بکرد خود سزای **دل**[99]

Gönle kötü bir karşılık vermem. Senin aşkın gönle layık olanı yaptı zaten.

Reddü'l-'acuz 'ale's-sadr: Beytin sonunda getirilen kelimenin, sonraki beytin başında tekrar edilmesidir.[100]

گر چو من بلبل ز درد عاشقی مدهوش نیست   پس چرا از ناله کردن یک زمان خاموش **نیست**

نیست جز آواز بلبل غمگسار من کنون   چون مرا آواز چنگ آن صنم در گوش **نیست**[101]

Eğer benim gibi bülbül âşıklık derdinden baygın değilse, öyleyse niçin bir an bile inlemekten suskun değildir? O sevgilinin çeng sesi kulağıma gelmediğinden şimdi dert ortağım bülbülün sesinden başka ses yoktur.

Reddü'l-kafiye: Gazel ya da kasidenin matla beyitinin ilk mısrasının kafiyesini ikinci beytin ikinci mısrasında tekrar etmektir.[102]

صنما بیش از ین **بها نه مکن**   بی گناهی زمن کرانه مکن

خیز در جام ریز می بصبوح   بیش ازین پیش من **بها نه مکن**[103]

---

97 Gazel, 2/1.
98 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 78.
99 Gazel, 77/6.
100 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 80.
101 Gazel, 30/1.
102 Humâî, 58.
103 Gazel, 102/2.

Ey güzel bundan daha fazla bahane arama, günahsız benden uzaklaşma, kalk sabah şarabı koy kadehe, bulma bana bundan fazla bahane!

Zû-kâfiyeteyn: İki kafiyeye sahip şiire denir.[104]

از عتاب **شبانه رنجورم** وز شراب **مغانه مخمورم**[۱۰۵]

Gece vakti nazlanmadan dargınım ve Muğan şarabından baygınım.

Zû-bahreyn: Bir beytin veya manzumenin iki ya da daha fazla vezinle okunabilmesidir. Buna mülevven, mütelevvin veya zû-vezneyn de denir.[106]

در همه عالم چو تو چالاک نیست در همه گیتی چو تو ناباک نیست[۱۰۷]

Bütün dünyada senin gibi kıvrak yoktur. Bütün dünyada senin gibi korkusuz yoktur.

Eğer bu beyitte (همه), (چو) ve (تو) kelimeleri uzatılarak okunursa vezin, remel bahri fâilâtün fâilâtün fâilât (فاعلاتن فاعلاتن فاعلات), eğer uzatılmadan okunursa vezin, serî bahri müfteilün müfteilün fâilât (مفتعلن مفتعلن فاعلات) olur.

Hâcib: Asıl kafiyeden önce, aynı anlamda aynı şekilde tekrar edilen kelimelerdir. Başka bir deyişle, iki kafiye arasında bulunan redife hâcib denir.[108]

ای تکیه زده زلف زره وار **تو** بر گوش وی حلقه شده جعد گره گیر **تو** بر دوش[۱۰۹]

Ey zırh gibi zülfünü kulağına atan ve ey kıvırcık saçını omzuna salan!

Beyitte (دوش) ve (گوش) kelimeleri kafiye, (تو) kelimeleri ise hâciptir.

Mürâ'ât-i nazîr: Sözde aynı tür benzerlik ve mülâzemet bildiren kelimelerin bir arada kullanılmasıdır.[110]

تا بشد آن بت که بد گلرخ و بلبل سماع زارتر از بلبلم وقت گل اندر قفس[۱۱۱]

---

[104] Humâî, 61.
[105] Gazel, 84/1.
[106] Humâî, 62.
[107] Gazel, 22/1.
[108] Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 90.
[109] Gazel, 72/1.
[110] Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 95.
[111] Gazel, 64/2.

Gül yanaklı ve bülbülü dinleyen o güzel gittiğinden beri gül vakti, kafesteki bülbülden daha çok inlerim.

(گل ,بلبل و قفس) kelimeleri arasında tenasüp (گل و رخ) kelimeleri arasında da benzerlik vardır.

از عشـــق تو آســیمه چو پروانهٔ شـــمعم   وز مهر تو سرگشته چو دیوانهٔ مستم[۱۱۲]

Senin aşkının yüzünden şem'in pervânesi gibi perişanım. Senin sevginden ötürü sarhoş divâne gibi avareyim.

(شمع و پروانه) kelimeleri arasında tenâsüp vardır.

چون کمانم چفته قد و چون نشانه سفته دل   از بلای غمزهٔ آن چشـــم تیرانـداز تو[۱۱۳]

Boyum yay gibi gergin, gönlüm hedef gibi delik deşik; senin ok atan gözünün gamzesinin belasından ötürü.

(کمان و تیر و نشانه) kelimeleri arasında mülâzemet bakımından tenâsüp vardır.

Hüsn-i ta'lil: Bir olayın meydana gelmesine hayali ve şâirane bir sebep getirmektir.[114]

گل جامه چاک زد چو بشد نرگس از چمن   گویی بشـــد ز فُرقت نرگس قرارِ گل[۱۱۵]

Nergis çimenden gidince gül yasa büründü; sanki nergisin ayrılığıyla kaçtı gülün huzuru.

Nergis kış sonu, gül ise ilkbaharda açan bir çiçek olduğu için şair bu iki çiçeğin birbiri ardından açmasına ayrılık ve yas temalarını kullanarak şâirane bir yorum getirmiştir.

Mübâlağa: Bir şeyi ve bir kimseyi överken, tanımlarken veya tasvir ederken olduğundan fazla ya da eksik göstermektir.[116]

---

[112] Gazel, 85/8.
[113] Gazel, 111/4.
[114] Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 96.
[115] Gazel, 75/33.
[116] Humâî, 171.

بتی کز شـــرم او خورشـــید تابان نور بگذارد   اگر رضوان رخش بیند وصال حور بگذارد[117]

Öyle bir güzel ki güneş ondan utandığından vazgeçer parlamaktan, Rıdvan onun yüzünü görse vazgeçer huriye kavuşmaktan.

ز آن ستم‌هایی که من از عشق او بر دل نهم   گر نهی یک ذره بر سدّ سکندر بشکند[118]

Aşkından ötürü gönlüme ettiğim sitemleri bir zerre İskender'in seddine etsen yıkılırdı.

Tezâd: Sözde birbirine zıt kelimeler getirmektir. Bu sanata mütezâd ve mutâbaka da denir.[119]

نـگـریـزیـم از **آب** و **آتش** از آنـک   **خاک** پـایـان **و باد** دســـتـانیم[120]

Kaçmayız su ve ateşten çünkü toprak ayaklı ve rüzgâr elliyiz.

Bu beyitte; (آب), (آتش), (خاک), (باد) su, ateş, toprak ve rüzgâr gibi birbirine zıt dört unsur bir arada kullanılmıştır.

نیک و **بد** و **شادی** و **غم** و **وصل** و **فراقت**   بر من بسر آمد همه گویی نفسی بود[121]

İyiliğin ve kötülüğün, mutluluğun ve üzüntün, kavuşman ve ayrılığın benim için sona erdi; sanki hepsi bir anlıktı.

Bu beyitte; (فراق), (وصل), (غم), (شادی), (بد), (نیک) gibi birbirine zıt dört unsur bir arada kullanılmıştır.

Leff ü neşr: Nazım ya da nesirde ilk önce birkaç kelimeyi zikretmek, sonra onlarla ilgisi bulunan kelime veya cümleler getirmektir. Önce zikredilen kelime ve terkiplere leff, onlarla ilgisi olan ve sonra getirilenlere de neşr denir. İki çeşittir:

- **Leff ü neşr-i müretteb:** Önce zikredilen kelime ve terkiplerle, sonradan getirilen ilgili kelime ve terkiplerin aynı sırayı takip etmesidir.[122]

---

117 Gazel, 50/1.
118 Gazel, 52/4.
119 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 99.
120 Gazel, 93/6.
121 Gazel, 45/4.
122 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 102.

از لاله و از نرگس و از سـوسـن و سـنبل   داری تو لب و دیده و زلفین و بناگوش[123]
۱ ۲ ۳ ۴   ۱ ۲ ۳ ۴

Lâleden, nergisten, süsenden ve sümbülden dudağa, göze, saça ve kulak ardına sahipsin.

در میکده رفتیم و دل و خرقه و سوگند   دادیم و نهادیم و شکستیم دگر بار[124]
۱ ۲ ۳   ۱ ۲ ۳

Yine meyhaneye gittik, gönül verdik, hırka bıraktık ve tövbe bozduk.

• **Leff ü neşr-i müşevveş:** Önce zikredilenlerle, onlarla ilgili olarak sonradan getirilenlerin farklı sırayı takip etmesidir.[125]

کردست وقف جان و دل و دیدهٔ مرا   هجران تو بگریه و رنج و خروش بر[126]
۱ ۲ ۳   ۳ ۲ ۱

Senin ayrılığın canımı, gönlümü ve gözümü; gözyaşı, keder ve coşkuya adamıştır.

Cem‘: Birkaç şeyi tek bir hüküm altında toplamaktır.[127]

تابش رخسار و بوی زلف و بانگ زیورت   هر سه باشند آن شبی کآیی برم، غمّاز تو[128]

Yüzünün parıltısı, zülfünün kokusu ve ziynetinin sesi, her üçü de bir gece yanıma geldiğinde senin gammazın olurlar.

Şair, sevgilinin yüzünü, zülfünü ve ziynetini (غمّاز) gammaz hükmünde toplamıştır.

شد بر دلم آسان همه امروز بیکبار   داد و ستم و نیک و بد و بیش و کم او[129]

Bugün bir kez daha gönlümdeki her şey; insafı ve sitemi, iyiliği ve kötülüğü, çoğu ve azı kolaylaştı.

---

[123] Gazel, 72/4.
[124] Gazel, 57/2.
[125] Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 103.
[126] Gazel, 59/5.
[127] Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 103.
[128] Gazel, 111/7.
[129] Gazel, 114/2.

Şair, sevgiliye ait gönlündeki insafı ve sitemi, iyiliği ve kötülüğü, çoğu ve azı (آسان) kolaylık hükmünde toplamıştır.

Taksîm: Şair önce birkaç şey zikreder, sonra onlarla ilgili olarak başka şeyler getirir ve bunlardan hangisinin daha önce zikrettikleriyle ilgili olduğunu belirtir.[130]

زلف دو تاه و چشـــم ســـیا هت بود مقیم   آن بی قرار و طاقت و این پر خمار و خواب
گویی که آن کشـــد چو دل من همی ســـتم   گویی که این چشد چو لب تو همی شراب[۱۳۱]

İkiye ayrılan saçında sabırsızlık ve güçsüzlük, siyah gözünde ise sarhoşluk ve mahmurluk ikamet eder: Sanki o benim gönlüm gibi sürekli zulüm çekiyor. Sanki bu senin dudağın gibi sürekli şarap içiyor.

Tecâhül-i ârif: Kişinin bildiği bir şeyi bilmezlikten gelmesidir.[132]

یارب چه عیش بود که من دوش داشـــتم   کآفاق را ز مشـــغله پر جوش داشـــتم[۱۳۳]

Yarabbi dün gece sahip olduğum nasıl bir eğlenceydi? Ki ufukları, eğlencenin renginin coşkusuyla doldurdum.

Tensîku's-sıfât: Sözde bir kimsenin veya bir şeyin sıfatlarını peş peşe getirmektir.[134]

ای صـــورت بهشـــتی وی لعبت ســـپاهی   ناهید باقبایی خورشـــید با کلاهی[۱۳۵]

Ey cennet yüzlü ve ey bir ordunun sevgilisi! Sen kaftanlı Zühre'sin ve küllahlı güneşsin!

İrsâl-i mesel (Temsîl): Nesir ya da nazımda sözü pekiştirmek veya ispat etmek için, atasözü veya hikmetli bir söz getirmektir. Buna îrâd-i mesel de denir.[136]

از تو چشـــم مهرمانی داشـــتن باشـــد چنان   چون ز گرگ گرسنه چشم شبانی داشتن[۱۳۷]

Senden şefkat beklemek, aç kurttan çobanlık beklemek gibidir.

---

130 Humâî, 181.
131 Gazel, 18/6.
132 Humâî, 183.
133 Gazel, 80/1.
134 Humâî, 186.
135 Gazel, 135/1.
136 Humâî, 205.
137 Gazel, 109/4.

Telmih: Şairin ya da yazarın söz içinde bilinen bir olaya, bir hikâyeye, bir kişiye; ayete, hadise veya meşhur bir şiire; yaygın bir fıkra, nükte, atasözü ve benzeri şeylere işaret etmesidir.[138]

گر جمال روی او یک ره ببیند بت پرســـت   همچو ابراهیم صــــورتهای آزر بشـــکند[۱۳۹]

Onun yüzünün güzelliğini bir kez putperest görse İbrahim gibi Âzer'in heykellerini yıkar.

Hz. İbrahim'in, babası Âzer'in inşa ettiği ve taptığı putların bir ilâh olamayacakları kadar aciz olduklarını ispatladıktan sonra onlardan en büyüğünü bırakarak onları kırıp paramparça ettiğini anlatan kıssaya işarettir. Bu olay Kurân-ı Kerim'de En'am sûresi 74. âyette; *"Hani İbrahim, babası Âzer'e: 'Sen bir takım putları ilâh mı ediniyorsun? Gerçekten de, ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum' demişti."* Enbiyâ sûresi 58. âyette *"Derken (İbrahim) belki kendisine başvururlar diye içlerinden bir büyüğü bırakarak onları (putları) paramparça etti."* şeklinde geçmektedir.[140]

در چاه زنخدان تو ماندســـت چو یوســـف   مســکین دلم ای خوبتر از یوســف چاهی[۱۴۱]

Ey kuyudaki Yûsuf'tan daha güzel olan! Yûsuf gibi miskin gönlüm senin çene çukurunda kalmıştır.

Güzelliğiyle meşhur olan Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kıskanılmasının üzerine kuyuya atılması olayına işaret eder. *"Hz. Yûsuf on yaşına gelince, rüyasında ay ve güneşle birlikte on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür. Babası da bu rüyadaki ay ve güneşin annesi ve babası, on bir yıldızın da kardeşleri olduğunu söyler ve bu rüyayı kardeşlerine anlatmamasını tenbih eder. Bunu duyan Yûsuf'un kardeşleri ısrarla onu gezmeye götürmek için babalarından izin alırlar ve daha sonra döverek ovaya götürdükleri*

---

138 Humâî, 206.
139 Gazel, 52/2.
140 Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", *DİA,* İstanbul 2000, XXII, 266.
141 Gazel, 136/3.

Yûsuf'u ölmesi için bir kuyuya atarlar. Oğullarına güvenmeyen Ya'kûb'un Hz. İbrahim'den kalma gömleği Yûsuf'un koluna bağlaması sayesinde Cebrâil onu bularak kuyudan çıkarır…"[142]

Mezheb-i kelâmî: Bir hususu kıyasla veya aklî ve naklî kesin delillerle ispat etmektir.[143]

گر طرفه‌تری از صنم چین عجبی نیست   چون صنعت آزر نبود صُنع الهی[144]

Çin putundan daha güzel olmana şaşılmaz; çünkü Âzer'in sanatı gibi değildir Allah'ın sanatı.

Teşbîh: Bir şeyi bir şeye benzetmektir. Teşbîh sanatında benzeyene müşebbeh, benzetilene müşebbehün bih, ikisi arasındaki ortak sıfata benzeme yönü ve benzeme anlamı gösteren kelimeye de benzetme edatı denir.[145]

بر روی تو راکع نبدی زلف تو پیوست   گر ابروی تو چفته چو محراب نبودی[146]

Eğer senin kaşın mihrap gibi eğik olmasa sürekli zülfün yüzüne rükû etmez.

Beyitte sevgilinin kaşı mihraba benzetilmiştir. Sevgilinin kaşı (ابروی) benzeyen, mihrap (محراب) kelimesi benzetilen, eğik (چفته) benzeme yönü, gibi (چو) benzeme edatıdır.

گر بتلخی قدح می بمَثَل زَهر شود   ما بدیدار خداوندِ جهان نوش کنیم[147]

Eğer zehir gibiyse şarap kadehinin acılığı, biz de onu cihan padişahının yüzüyle içeriz.

Beyitte şarabın acılığı zehre benzetilmiştir. Şarap (می) benzeyen, zehir (زهر) benzetilen, acılık (تلخی) benzeme yönü, gibi (مثل) benzeme edatıdır.

---

142 Agâh Sırrı Levend, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları* (haz. Hakan Yaşar, Selçuk Karakılıç, Erdal Baran), I, TTK, Ankara 2016, 129.
143 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 120.
144 Gazel, 136/4.
145 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 138.
146 Gazel, 137/5.
147 Gazel, 79/6.

Mecâz: Kelimenin gerçek anlamı dışında kullanılmasıdır. Benzetme ilgisi söz konusu olmadan, başka bazı ilgilerle, bir sözün başka bir söz yerine kullanılmasıyla oluşturulan sanat türüdür. Çeşitli türleri vardır:

• **Zikr-i mahal ve irâde-i hâl:** Yerin ve kabın zikredilip hâlin ve kabın içindekinin kastedilmesidir. [148]

ای قبلهٔ من درِ سرای تو   یک شهر چو من غزل سرای تو[۱۴۹]

Ey sarayının kapısı kıblem olan! Benim gibi bir şehir gazel söylemekte sana!

Bu beyitte (یک شهر) bir şehirden kasıt şehirdeki bütün insanlardır.

توبهٔ عالمی شکسته شُدَست   تا تو بر هم شکسته‌ای سر زلف[۱۵۰]

Sen zülfünün ucunu kestiğinden beri bir âlem tövbesini bozdu.

Bu beyitte ise (عالمی) bir dünyadan kasıt dünyadaki bütün insanlardır.

• **Zikr-i hâl ve irâde-i mahal:** hâlin ve kabın içinin zikredilip yerin yani kabın kastedilmesidir.[151]

گهی از دست تو گیریم چون آتش می صافی   گهی در وصف تو گوییم شعر آبدارِ خوش[۱۵۲]

Bazen elinden ateş gibi saf bir şarap alırız; bazen de fasih bir şiir gibi senin özelliğinden söz ederiz.

Bu beyitteki, mey (می) yani şarap kadehidir.

• **Mâkân ilgisi:** Bir kimsenin veya bir şeyin eski ismini veya sıfatını söyleyip onun şimdiki durumunu kastetmektir.[153]

چون شدم سوخته بآتش عشق   نیست درمان جز آب انگورم[۱۵۴]

Aşk ateşiyle yandığımdan dolayı üzüm suyundan başka dermanım yoktur.

---

148 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 150.
149 Gazel, 117/1.
150 Gazel, 74/2.
151 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 151.
152 Gazel, 73/2.
153 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî* (2.Baskı), 153.
154 Gazel, 84/6.

Beyitte, üzüm suyu (آب انگور) ile şarap kastedilmektedir.

• **Âliyet (uzviyet/organlık) ilgisi:** Bedenin bir organının zikredilip müsebbibinin kastedilmesidir.[155]

ریزیم در قدح بصبوحی نبیذ تلخ   شادیِّ روی آن بت شیرین زبان خوریم[۱۵۶]

Sabahleyin acı şarabı kadehe dökeriz. O tatlı dilli sevgilinin yüzünün mutluluğuyla içeriz.

Bu beyitte, tatlı dilli (شیرین زبان) yani hoş sözlü, hoşsohbetli anlamında kullanılmıştır.

Kinaye: Uzak ve yakın iki anlamı olan bir sözün, kapalı ve zihinden uzak anlamını kastedecek şekilde kapalı söylenmesidir.[157]

گاه کنم جامه زجورش کبود   گاه کنم نامه زیادش سیاه[۱۵۸]

Kâh zûlmüyle bürünürüm siyahlara, kâh siyah mektup yazarım hatırasıyla.

Bu beyitte, siyahlara bürünmek (جامه کبود کردن) yas tutmaktan kinayedir.

İstiâre: Gerçek anlamı ile mecâzi anlamı arasında benzerlik ilgisi olması şartıyla bir kelimeyi gerçek anlamı dışında kullanmaktır. Teşbih gibi dört unsuru vardır: Müsteârun minh (benzeyen), müsteârun leh (benzetilen), câmi‘ (benzeme yönü), müsteâr (benzetme edatı).[159]

یاقوت تراست لطف بی‌حدّ   هاروت تراست رنگ بسیار[۱۶۰]

Senin yakutunun letafetinin sınırı yoktur. Senin Hârût'unun büyüsü çoktur.

Bu beyitte; yakut (یاقوت) kırmızı rengi açısından sevgilinin dudağından istiâre, Hârût (هاروت) ise büyücülük yönünden sevgilinin gözünden istiâredir.

تا ماه بر نیامد و پروین فرو نشد   پروین بدست و ماه در آغوش داشتم[۱۶۱]

---

155 Değirmençay*, Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî (*2.Baskı), 157.
156 Gazel, 87/5.
157 Humâî, 167.
158 Gazel, 119/4.
159 Değirmençay*, Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî (*2.Baskı), 163.
160 Gazel, 62/5.
161 Gazel, 80/2.

Ay çıkmayana, Ülker yıldızı batmayana kadar elimde Ülker yıldızı ve kucağımda Ay vardı.

Beyitte, Ay (ماه) yüz parlaklığı bakımından sevgiliden, Ülker yıldızı (پروین) da parlaklık bakımından kadehten istiâredir.

2.1.3. GAZELLERDE DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Bütün gazeller sade ve akıcı bir dille kaleme alınmıştır. Dil ve üslup özellikleri olarak tespit edilen başlıca hususlar şunlardır:

1- Bazen miş'li geçmiş zamanın üçüncü şahsının kısaltılmış şekli kullanılmıştır:

شدست: شده است.

موی چو نسرین شدست زآن لب میگون مرا　　اشک چو پروین شدست ز آن رخ مهوش مرا[162]

O lâl dudaktan dolayı saçım yabangülü gibi olmuştur. O Ay yüzlü güzelden ötürü gözyaşım Ülker yıldızı gibi olmuştur.

کردست: کرده است.

کردست وقف جان و دل و دیدهٔ مرا　　هجران تو بگریه و رنج و خروش بر[163]

Canım, gönlüm ve gözüm senin ayrılığına [kendini], gözyaşı, keder ve coşkuya adamıştır.

2- در edatı, -e, -a anlamında kullanılmıştır:

ور من از تو در روی فلک آهی کشم　　از تف آن نسر طایر را بسوزد بالها[164]

Eğer senin aşkından feleğin yüzüne bir ah çeksem, onun ateşinden kartalların kanatları yanar.

3- کی edatı nasıl anlamında kullanılmıştır:

دل بتو کی دادمی آسان ازیشان گر بدی　　از جفای تو نخستین زور آگاهی مرا[165]

Eğer senin cefan ilk gün malum olsaydı bana,

---

[162] Gazel, 10/3.
[163] Gazel, 59/5.
[164] Gazel, 15/5.
[165] Gazel, 2/6.

Böyleyken nasıl kolay gönül verirdim sana?

4- چه edatı nasıl anlamında kullanılmıştır:

جانا دلی چه سوزی کآن هست جایگاهت   ماها تنی چه کاهی کآن هست در پناهت[166]

Ey sevgili senin yerin olan gönlü nasıl yakarsın, Ey Ay, sana sığınan bu teni nasıl eritirsin!

5- شدن (olmak) fiili رفتن (gitmek) anlamında kullanılmıştır.

گل جامه چاک زد چو بشد نرگس از چمن   گویی بشد ز فُرقت نرگس قرارِ گل[167]

Nergis çimenden gidince gül yasa büründü. Sanki nergisin ayrılığıyla kaçtı gülün huzuru.

6- Olumsuzluk edatı نـ - bazen fiilinin başına eklenmeden ayrı olarak نه şeklinde gelmiştir:

بسر تو که در آفاق سروکاری نیست   که نه آنرا سر زلفت بزیان آوردست[168]

Senin başına and olsun ki ufuklarda saçının ucunun ziyana uğratmadığı hiçbir iş yoktur.

7- İzafet kesresi bazen و (ve) bağlacı yerine kullanılmıştır:

از عشق تو آسیمه چو پروانۀ شمعم   وز مهر تو سرگشته چو دیوانۀ مستم[169]

Senin aşkının yüzünden şem'in pervânesi gibi perişanım. Senin sevginden ötürü sarhoş divâne gibi avareyim.

8- Mâzî-i istimrârinin klasik şekli kullanılmıştır:[170]
گشتمی: می گشتم

ز سوز عشق تو دیوانه گشتمی بی شک   اگر نبودی حرز از مدیح شاه مرا[171]

---

[166] Gazel, 32/1.
[167] Gazel, 75/3.
[168] Gazel, 31/4.
[169] Gazel, 58/8.
[170] Nimet Yıldırım, *Farsça Dilbilgisi (2. Baskı)*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2015, 402.
[171] Gazel, 16/8.

Şüphesiz aşkının ateşiyle dönerdim divaneye, eğer şahın övgüsü korumasaydı beni.

9- بود olmak fiili بد şeklinde yazılmıştır.

اگر تقـدیر ایزد را حـذر کردن بگردانـد   من از سودای تو چندان که ممکن بُد حذر کردم[172]

Eğer sakınmak Allah'ın takdirini değiştirirse, ben de senin sevdandan mümkün olduğu kadar sakındım.

10- Ek fiil hazfedilmiştir:

نی: نیست

در کفم از عشـــق تو جز بــاد نی   بر ســرم از مهر تو جز خاک نیســت[173]

Senin aşkından avucumda havadan başka bir şey yok. Senin sevginden başımda topraktan başka bir şey yok.

11- همی edatı sürekli manasında kullanılmıştır.

گر من از هجران آن گلرخ کنم زاری سزد   او چرا در وصل گل باری همی زاری کند[174]

Eğer ben o gül yüzlünün ayrılığından inlersem, yaraşır. Niçin o [bülbül] sürekli güle kavuştuğu için inler?

2.1.4. GAZELLERDE ADI GEÇEN ŞAHSİYETLER

Âzer: Kur'an-ı Kerim'de En'âm sûresi 74. ayette Hz. İbrahim'in babası olarak adı geçen Âzer; geçmini, yapıp sattığı putlarla sağlamıştır. Kendisinin yaptığı putlara ilâh olarak bakması, oğlu İbrahim'le aralarını açmış ve bu çatışma Hz. İbrahim'in putları kırmasıyla sonuçlanmıştır.[175] Cebelî de gazellerinde Âzer'i, mesleği ve oğluyla arasında geçen bu konuşma bağlamında ele almıştır.[176]

Vâmık ve Âzra: Doğu edebiyatlarına ait bir aşk hikâyesidir. Hikâyenin aslı Helenistik dönemde yazılmış Yunanca mensur bir aşk romanına dayanır. Eserin Yunancasında

---

172 Gazel, 99/6.
173 Gazel, 22/3.
174 Gazel, 54/1.
175 (En'âm: 6/74); Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2017, 119.
176 Gazel, 52/2; 136/4.

Mètiokhos ile Parthenopè olarak geçen romanın baş kahramankarının isminin İslâmî edebiyatlardaki şekli Vâmık ve Azrâ olmuştur.[177] Şair, kendisi ile sevgilisinin arasındaki sevgiyi bu aşk hikâyesini tasvir ederek dile getirir.[178]

Cemşîd: Rivayetlere göre İran'da yedi yüz yıl egemenlik sürmüş ve şarabı ilk kez bulmuş Pîşdâdî sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. Hükümdarlığı süresince insanları, cinleri, devleri ve hayvanları yönetmesi, İran'ın Araplar tarafından istila edilmesinden sonra yazılı kaynakların karışması sebebiyle kendisi Hz. Süleyman'la ilişkilendirilmiştir.[179] Şairin gazellerinde, Cemşîd'in sahip olduğu sihirli yüzüğüyle, cinleri ve devleri egemenliği altına almasına, hükümetinin kudretine ve icat ettiği şarap kadehine işaret edilmiştir.[180]

Dâvûd: Hz. Dâvûd Yehûza b. Ya'kûb, b. İshak, b. İbrahim Aleyhisselâmın soyundandır. İsrâiloğullarına gönderilen ve kendisine Zebur verilen peygamberdir. Demiri işleyip zırh yapması, dağların ve kuşların onunla beraber Allah'ı tesbih etmesi, günahtan kaçınması ve sesinin güzel olması onun Kur'ân'da geçen özelliklerindendir.[181] Cebelî, gazelinde aşktan divâneye dönüşmesi hususunda kendisini Dâvud'a benzetmektedir.[182]

Efrâsiyâb: Büyük Turan hükümdarlarındandır. İranlı hükümdar Nevrez'i öldürdükten sonra on iki yıl İran'da hüküm sürmüştür. Hükümdarlık dönemindeki birtakım olumsuzluklara rağmen, İran için faydalı olduğu gemilerin gidip gelebilecekleri genişlikte yapay ırmaklar yaptırdığından anlaşılmaktadır. Tarihi kaynaklara göre Buhara'da medfundur.[183] Cebelî onun adını sahip olduğu büyük hükümdarlığıyla anmıştır.[184]

Eyyüb: İsrailoğullarından olup İshak peygamberin torunudur. Çok zengin olmasından ötürü Allah, kendisini iflas, evlatlarının ölümü ve yakalandığı dayanılmaz hastalık

---

[177] Naci Tokmak, "Vâmık ve Azrâ", *DİA,* İstanbul 2012, XXXXII, 503.
[178] Gazel, 61/4.
[179] Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* , 230.
[180] Gazel, 78/7; 81/1; 81/3.
[181] (Nisâ: 4/163); M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016, I, 179; Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", *DİA,* İstanbul 1994, IX, 21.
[182] Gazel, 97/6.
[183] Dihhudâ, *Lugatnâme,* VII, 3072.
[184] Gazel, 11/10.

gibi çeşitli musibetlerle imtahan etmiş; fakat o her şeye rağmen sabretmiştir.[185] Cebelî, gazellerinde Hz. Eyyüb'u sabır timsali bir peygamber olarak ele almıştır.[186]

Gazzâlî: 451/1059 yılında Tûs şehrinde doğan Selçuklu dönemi Eş'arî kelâmcısı, Şâfiî fakihi, mutasavvıf ve filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürüdür. Künyesi Ebu Hamid, lakabı ise Hüccetülislâm ve Zeynüddin'dir. Tus ve Nişabûr'da ilim tahsil etmiştir. Nizamülmülk'ün sohbetinde bulunduktan sonra Bağdat'ta Nizamiye Medresesi'nde ders vermiştir. 14 Cemâziyelâhir 505/1111 tarihinde vefat eden Gazzâlî, Tûs'ta ünlü şair Firdevsî'nin mezarının yakınına medfundur. Er-Risâletü'l-ledünniyye, Mîzânü'l-amel, İhyâ'ü ulûmi'd-dîn, Bidâyetü'l-hidâye, Kimya-yı Sa'âdet gibi felsefe, mantık ve din alanında birçok eser vermiştir.[187] Cebelî, çağdaşı olan bu âlimin adını da bir gazelinde anmıştır.[188]

Halîl: Yahudilik, Hıristiyanlık dinlerinin büyük ve ortak peygamberlerinden biri olan Hz. İbrahim'in diğer adıdır. Kavmini putlara inanmak yerine tek Tanrı'ya inandırmada harcadığı çaba, *Kur'ân-ı Kerîm*'de birçok ayette geçmektedir. Kavminin kutsal kabul ettiği putları yıkması üzerine Nemrut, kendisini ateşte yakarak cezalandırmak istemiştir. Nemrut onu yakmak için öylesine büyük bir ateş yaktırmıştır ki, kimse bu ateşe yaklaşamadığı için Hz. İbrahim bu ateşe mancınıkla atılmıştır. Hz. İbrahim kendisini bu ateşten kurtarmak için gelen Cebrail'in yardımını kabul etmemiş, kendisinin ona değil ateşi yaratan Allah'ın yardımına ihtiyacı olduğunu söylemesi üzerine ateş, bir anda gül bahçesine dönüşmüştür. [189] Cebelî de gazellerinde bu kıssaya telmihte bulunmuştur.[190]

Hârût: Kur'ân'da büyücülük yaptıkları için lanetlenen iki melekten biridir.[191] Cebelî, gazellerinde sevgilinin gözünü büyücülük bakımından ona benzetmiştir.[192]

Hızır: Soyunun, Belya b. Milkân b. Falığ b. Âbir b. Salih b. Erfahşed b. Sâm b. Nuh Aleyhisselam olup babasının büyük bir kral olduğu rivayet edilir. Hızır kendisinin

---

[185](Sâd: 38/44); Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* 300.
[186] Gazel, 97/5.
[187] Abdurrahman Câmî, Evliya *Menkıbeleri (haz. Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara),* Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011, 493; Mustafa Çağrıcı, "Gazzâlî", *DİA,* İstanbul 1996, XIII, 489.
[188] Gazel, 121/11.
[189] (Ankebût: 29/25); (Enbiya: 21/69); (Saffât: 37/93); (Saffât: 37/97); Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* 455.
[190] Gazel, 117/2; 52/2.
[191] (Bakara: 2/102); Demirci, 262; Gazel,
[192] Gazel, 66/2; 103/4.

asıl ismi değil künyesidir. Hz. Muhammed, adına Hızır denilmesinin nedenini, otsuz yere oturduğu anda o yerin otlarla dolup yeşermesinden ötürü olduğunu buyurmuştur. Hızır Aleyhisselam'a Allah tarafından hiç kimsenin bilmediği bir ilim ve hikmet verilmiştir. O, ölümsüzlük suyu olarak bilinen âb-ı hayâtın kaynağını bilen tek kişidir.[193] Cebelî de gazelinde Hızır'ı bu özelliğiyle anmıştır.[194]

İbrahim: Bkz. Halîl

İskender: Makedonya kralı II. Philippos'un oğludur. Bazı İranlılar onun İran soyundan geldiğini ve Ahâmenişler dönemi İran hükümdarı olduğunu düşünmektedir. Pella kasabasında doğan İskender, ünlü bilim adamlarından aldığı dil, edebiyat, felsefe ve siyaset dersleriyle iyi bir eğitim almıştır. *İskendername*'de kavmini korumak için binlerce işçinin gece gündüz altı ay çalışması sonucunda yapımı için çeşitli madenlerin kullanıldığı bir sed yaptırdığı yazmaktadır.[195] Sedd-i İskender denilen bu sed, Cebelî'nin gazellerine konu olmuştur.[196]

Kārûn : Hz. Mûsâ'nın siyasi liderliğini ortadan kaldırmaya, Hârûn'un da dini otoritesini yıkmaya çalıştığı ve Allah'ın emirlerine karşı çıktığı için cezalandırılan ve zenginliğiyle tanınan biridir. Rivayetlere göre öylesine büyük bir hazinesi varmış ki, sadece hazinelerinin anahtarlarını 300 katır taşıyabiliyormuş.[197] Cebelî de sevgilisinin sahip olduğu güzelliği zenginlik açısından Kārûn 'a benzetmiştir.[198]

Pervîz: Sasani İmparatorluğu'nun 590–628 yılları arasında hüküm süren yirmi üçüncü padişahı, IV. Hürmüz'ün oğlu ve I. Hüsrev'in torunu olan II. Hüsrev ya da Kisra'nın lakabıdır. Yaptığı akınlar ve fetihlerle Sasani İmparatorluğu'nun topraklarını genişletmiş ve kahramanlıklarıyla Firdevsî'nin Şâhnâme'sinin yanı sıra birçok şairin şiirlerinde konu olmuştur.[199] Cebelî de diğer şairler gibi bu hükümdarın iktidar gücünü gazellerinde işlemiştir.[200]

---

[193] Köksal, age. II, 107.
[194] Gazel, 19/2.
[195] Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* 475.
[196] Gazel, 52/4.
[197] Ömer Faruk Harman, "Kârûn", *DİA,* İstanbul 2001, XXIV, 519.
[198] Gazel, 14/4.
[199] Dihhudâ, *Lugatnâme*, XII, 263.
[200] Gazel, 11/9; 12/6.

Sâmirî: Kur'ân'da adı geçen büyücülük ve sihirbazlığıyla bilinen Sâmirî, Firavun'un erkek çocuklarını öldürttüğü dönemde annesi tarafından saklanmış ve Cebrail tarafından büyütülmüştür. Bastığı toprağın bırakıldığı herhangi bir yere konuşma özelliği vereceğini Cebrail'den öğrenen Sâmirî, yaptığı bir buzağıya o topraktan katar, buzağının konuşması üzerine İsrailoğullarının binlercesi ona tapmaya başlar. Bunun üzerine Allah tarafından kırk gün çölde gezmekle cezalandırılır.[201] Cebelî de sevgilisinin kendisini büyülemesini Sâmirî'nin büyücülüğüne benzeterek çeşitli gazellerinde teşbihler yapmıştır.[202]

Sencer: 479/1086'da Sincar'da doğmuş, rivayetlere göre adını da bu şehirden almıştır. Selçuklu hükümdarlarından Sultan Melikşâh'ın oğludur. 1118-1157 yılları arasında en uzun hüküm süren son Selçuklu hükümdarıdır. Bu yönüyle Selçuklu Devletinin en güçlü hükümdarı olarak kabul edilen Sencer döneminde devlet en parlak dönemini yaşamıştır. İlim ve edebiyata önem veren Sencer sarayında birçok şair yetiştirmiştir. Sencer 24 Rebîülevvel 552/1157 tarihinde vefat etmiş ve Merv'de yaptırdığı Dârülâhire denilen muhteşem türbeye defnedilmiştir.[203] Bu şairlerden biri olan Abdülvâsi Cebelî, kendisini; cihan padişahı, doğunun ve batının sultanı ünvanlarıyla anmaktadır.[204]

Mesih: İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilen, kendisine *İncil* indirilen, Hz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen ve Allah'tan bir ruh ve kelime olarak tanıtılan İsa Peygamber'in lakâbıdır. Elini sürdüğü hastaları iyileştirme, nefesiyle ölüleri diriltme mucizesinden ötürü bu ünvanı almıştır.[205] Cebelî, gazelinde kendisini mucizelerinden biri olan "kutsal nefes" ünvanıyla anmıştır.[206]

Rıdvan: Cennetin kapıcısı olan büyük melektir.[207] Cebelî, onun adını cennette yaşayan bir diğer varlık olan huriyle birlikte anmıştır.[208]

Ya'kûb: İshak Peygamberin oğludur. Ken'an diyarında, yani Fenike denilen Sayda, Sûr ve Beyrut ile Filistin ve Sûriye'nin bir kısmından ibâret olan bölgede yaşayan

---

201 (Tâhâ: 20/88); Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* 670.
202 Gazel, 36/6; 123/4.
203 Müstevfî, 448.
204 Gazel, 88/2.
205 (Âli İmrân: 3/45); (Mâide; 5/110); Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* 420.
206 Gazel, 117/2.
207 Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* , 585.
208 Gazel, 50/1.

insanlara gönderilen peygamberdir. Ya'kûb'un on iki oğlu vardı; ama en küçük oğlu Yûsuf'u hepsinden çok seviyordu. Bu nedenle onu kıskanan kardeşleri Yûsuf'u bir kuyuya atarak babalarına kendisini kurt yedi diye kanlı gömleğini getirirler. Bu olay üzerine aşırı derecede üzülen Ya'kûb ağlamaktan kör olur. Yıllar sonra kardeşleri, Mısır'da bulunan Yûsuf'un gömleğini babalarına getirirler. Ya'kûb'un gömleği gözlerine sürmesi sonucunda gözleri görmeye başlar.[209] Cebelî de gazellerinde, Ya'kûb'un oğlunu kaybettiği sürece çektiği acıyı kendisinin sevgilisine olan uzaklığından ötürü çektiği acıya benzetmiştir.[210]

Yûsuf: İsrailoğulları peygamberlerinden Ya'kûb peygamberin oğlu olup kendiside bu kavime gönderilen peygamberlerdendir. Hayatı ve hikâyesi *Kur'ân-ı Kerîm,* Yûsuf/1-104'de anlatılmaktadır. Çocukluğu hakkında *Tevrat*'ta bilgi verilmemekte, on yedi yaşında iken kardeşleriyle birlikte çobanlık yaptığı belirtilmektedir. Yûsuf'taki mânevî ve zihnî üstünlükten ve kendisinin son çocuğu olmasından ötürü babası Ya'kûb onu diğer çocuklarından ayrı tutmuştur. Babasının ona beslediği bu sevgi, kardeşlerinin onu ortadan kaldırmak için öldürüp bir kuyuya atmak istemelerine sebep olmuştur. Fakat kuyuya atılan Yûsuf, Cebrail tarafından kurtarılmıştır.[211] Yûsuf'un kardeşleri tarafından kıskançlıktan kuyuya atılması ve yüzünün eşsiz güzelliğinden ötürü görenleri kendisine âşık etmesi Cebelî'nin gazellerine konu olmuştur.[212]

Zünnûn: Bir balığın karnında kaldığı için Hz. Yûnus'a verilen ünvandır.[213] Yûnus, Allah tarafından peygamber olarak Ninova (Ninevâ) halkına, kötü yoldan dönmedikleri takdirde kırk gün sonra helâk edileceklerini bildirmek üzere gönderilmiş, fakat Yûnus, İsrâilliler'in düşmanı olan Ninova halkını uyarmak istememiştir. Bu ilahi emre uymadığı için Hz. Yûnus Allah tarafından cezalandırılmıştır. Gemide yolculuk ettiği esnada denizde bir fırtına çıkmış ve çıkan fırtınanın Hz. Yunus yüzünden çıktığını düşünen halk onu denize atmıştır. Denize düşen Hz. Yûnus'u büyük bir balık yutmuştur. Üç gece karanlıkta bu balığın karnında kalan ve eziyet çeken Hz. Yûnus, Allah'a tövbe etmiş ve tövbesinin kabul edilemesi üzerine balık tarafından bir kıyıya bırakılmıştır.[214] Cebelî de

---

[209] (Meryem:19/49); Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* 805.
[210] Gazel, 97/5.
[211] (Yûsuf; 12/4-104); Ömer Faruk Harman, "Yûsuf", *DİA,* İstanbul 2013, XXXXIV, 1.
[212] Gazel, 5/4; 105/6; 136/3.
[213] Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü,* 812.
[214] (Enbiyâ; 21/87); Ömer Faruk Harman, "Yûnus", *DİA*, İstanbul 2013, XXXXIII, 597.

aşk yüzünden çektiği sıkıntılardan ve sevgilisinden ayrı kalmasından kaynaklanan yalnızlıktan dolayı kendisini bu peygambere benzetmiştir.[215]

2.1.5. GAZELLERDE İŞLENEN KONULAR

1. Cebelî, ilk gazelinde kendinden üstün gördüğü sevgiliye kavuşma arzusunu *"Ben kimim ki seni düşünmek yoldaşım olsun benim yahut senin gibi birinin vuslatı arzum olsun benim"* dizeleriyle dile getirerek kendisini, onun karşısında hakir görmektedir. Daha sonra; yüz çevirmesine rağmen, kendisini gölge gibi takip eden sevgilinin aşkının niçin peşini bırakmadığını sorgularken ise çelişkiye düşmektedir. Her vakit, tek dileği vuslat arzusuyla gönlünü hoş tutmaktadır. Son beytinde ise Cebelî; bu vuslatın ancak sevgilinin ayağının toprağını görmekle mümkün olacağını söyler.

2. Bu gazelinde ne kadar çalışıp gayret etse de sevgilisine kavuşamadığını dile getiren Cebelî; onun güzelliğini Hz. Yûsuf'a, onun uğrunda çektiği ıstırabı da Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılışına benzetmiştir. Ayrıca burada da sevgilinin ayağının toprağının onun için her şeyden daha değerli olduğunu yinelemektedir. Son beyitte ise çektiği bu zulümden kim olduğunu bilmediğimiz, çalışmamızın memduhlar bölümünde yer alan şahlar şahının talihiyle kurtulacağına inanarak Allah'tan ümidini kesmemektedir.

3. Cebelî, bu gazelinde sevgilisini tasvir etmektedir. Boyu selviye, yüzü Ay'a benzeyen sevgilinin güzelliği, gece içilen şarapla birlikte artmış ve bütün halk sevgilinin güzelliği uğruna canını ve gönlünü feda etmiştir.

4. Çektiği acılardan artık ölmek üzere olan Cebelî, Müslümanlara karşı feryat ederek imdat dilemektedir. Bağdatlı güzelin aşkının yüzünden ağlamaktan gözyaşları Dicle Nehri gibi olmuştur. Düştüğü bu derde kimsenin dayanamayacağını dile getirirken son beytinde sevgilinin bir busesiyle hem dünyada hem de ahirette huzura erişeceğini söylemiştir.

5. Cebelî, bu gazelinde sevgilisini, Halluh[216] şehrinin güzellerinden olduğunu, güzelliğinin bu şehirdeki âşıklar tarafından daima övüldüğünü söylemektedir. Tenasüha

---

[215] Gazel, 97/5; 103/5.

[216] Hatâ bölgesinde, güzel kokuların getirildiği ve güzel yüzlü kızlarıyla meşhur olan ve bu özelliğiyle atasözlerine konu olan büyük bir şehirdir (Dihhudâ, *Lugatnâme*, XXI, 682).

inanmadığını söyleyen şair, sevgilinin yüzüne baktığında Hz. Yûsuf'un geri geldiğini sanmaktadır. Sevgili; bu gazelde tatlı dudaklı, zehir cevaplı olarak nitelendirilmektedir. Son beyitte şair, gerçek mutluluğu sevgilinin yüzünü görmede bulmuştur.

6. Şair, bu gazelinde can gibi gördüğü sevgilisinden kendisini aşağıladığı ve kıymetini bilmediği için vazgeçmiştir. Sevgili için boş yere vefa tohumları eken Cebelî, sonunda cefa çektiği için sevgiliyle sohbeti kesmiştir.

7. *"Özgür dostlara şarap ver, özellikle müflis âşıklara"* diyen Cebelî'nin özellikle müflis âşıklara şarap istemesinin nedeni, yoksul ve düşkün kalmalarıdır. Burada kastedilen müflis kelimesi, aşk uğruna her şeyini kaybeden günahı ve sevabı kalmayan kişi anlamına gelmektedir. Muğan şarabının dostlarla tanışmaya vesile olmasından bahseder ve halkın sözüne karşı tek cevap acı şaraptır. Mühendisin düşüncesine benzeyen şarabı, çehresiyle meclisi süsleyen sakinin yani sümbül gibi dudağı, erguvan gibi yanağı ve nergis gibi gözü olan sevgilinin elinden içilmesi gerektiğini düşünür.

8. *"Senin yüzün güneşin doğuşuna gölge düşürür, senin parlak yüzün ressamın gözüne hayret düşürür."* beytiyle başlayan gazelinde şair, sevgilinin yüzünün parlaklığını güneşten de üstün kabul eder. Sevgilinin onun hakkında kötü konuşmasına rağmen, o daima onu güzellikle anmaktadır. Her ne kadar bekleyecek gücü kalmasa da, artık sevgiliye kavuşmak için ondan bir söz istemektedir.

9. Cebelî, bu gazelinin matla beytinde *"Ey arzusu bizi ibadete yönelten! Ne olur, şefaat edip bizi kabul etsen!"* dizeleriyle artık yönünü sevgiliden Allahu Tealâ'ya çevirmiştir. İnzivaya çekilerek hicran gamının çaresini ibadette görmüştür.

10. Bu gazelinde Cebelî, maşuğuna *"Ey oğul!"* diye seslenerek Horasan, Hint ve Irak üslubunda sıklıkla görülen, erkek sevgili tarzına dikkat çekmektedir. Ayrılığın ateşinde adeta bir pervane gibi yanmaktadır. Gönlünde beslediği sevgisi uğruna o kadar ağlamıştır ki, yüzüne gözyaşı yerine ciğerinin kanı akmıştır. Son beytinde sevgiliyi arzularken elinde, bu yeni gazelinden başka sermayesi olmadığını söylemektedir.

11. Şair sevgilisi hakkında *"Eğer yüzü ilkbahar gibi taze olan sevgilinin misk kokulu benin kokusunu ve tatlı dudağının tadını, asırlarca zahitlik eden biri görse haramdan kaçınmaz yolundan çıkar"* der. Kibirli ve cilveli sevgilinin gözünü Hârût'un[217] sihrine,

---

[217] *Kur'ân-ı Kerîm*'de ve bazı hadislerde adı geçen, insanlara sihir öğrettikleri için kıyamete kadar saçlarından baş aşağı asılarak cezalandırılan iki melekten biridir (Kürşat Demirci, "Hârût ve Mârût", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 262).

dudağını mercana, zülfünü ise canına takılmış zincire benzetir. Ateşle yanan gönlüne uykusuzluğu vasiyet etmiştir.

12. Güzelliği de her geçen gün aşkı gibi artan sevgili güzel sözlerle şairi kandırmıştır. Lakin daha sonra aşkının zulmüyle harap olan maşuğunu kaybettirecek kötü sözler söylemeye başlamıştır. Kumru gibi inlediğini dile getiren şairin; bir an bile gözünden kan, ağzından ah, gönlünden ateş eksik olmamıştır. Sevgiliye kavuşma mutluluğuyla diken hurmaya, kehribar mücevhere, gece gündüze dönüşmektedir.

13. Şair bu gazelinde, ayrılık gamının feryadına yetişmesi için Allah'tan imdat dilemektedir. Sevgiliyle geceden sabaha kadar geçirdiği bir gün onun için Kadir Gecesi değerindedir. Şair ayrılıktan ötürü eğilen sırtını feleğe, gözlerinden akan yaşı ise yıldızlara benzetir. Sevgilinin cefasına daima vefa ile karşılık veren şair; yine son beytinde, sevgilinin yüzünü görmeden gözümden yaş, gönlümden dert, bedenimden ateş eksik olmaz der.

14. Cebelî, bu gazelde alçaklara ve adilere sevgi gösterdiği için sevgilisine isyan etmektedir. Sevgilisinin kötülere karşı vefalı olmasını dünyaya benzetmektedir. Sevgilinin güzelliğini Kārûn hazinesine benzeten şair; ona sahip olmak isteyenlerin de Kārûn gibi toprağa battığını söylemektedir. Sevgilinin âşıklara iyilik yapmasını, Allah'ın onu haddinden fazla güzel yaratmasına bağlamıştır. Son beyitte *"Âşıklık Allah'ın fazileti gibi sonsuzdur benim için, güzelliğin sultanın ihtişamı gibidir, gün be gün çoğalır."* diyerek aşkının sonsuzluğuna ve sevgilinin güzelliğinin ihtişamına bir kez daha dikkat çekmiştir.

15. Sevgilinin ayrılığına sabreden Cebelî, onun yüzünü görünce sıkıntıları biter. Ama *"Yıllarca onun uğrunda harap olacağımı bilsem sevgilinin nazını çekmezdim"* der. *"Ey semaında dervişlerin kadeh kırdığı! Ve ey zenginlerin, güzelliğin uğruna mal saçtığı! Eğer senin güzelliğinden haberdar olsaydı, Çinli nakkaşlar senden ar edip bütün resimlerini yırtarlardı."* diyerek sevgilisinin güzelliğine mübalağa eder. *"Sevgilinin cim ve dal gibi saçları misk saçan gül yüzüne düşünce; kâh cim gibi boynu bükük, kâh lam gibi kambur olurum."* şair bu beyitte birçok şair gibi Arapça ve Farsça harflerle teşbih yapmıştır. Harflerle teşbih yapma, Fars şiirinin ilk yüzyıllarından itibaren görülmeye başlamıştır. Genellikle alfabenin beşinci harfi olan "cim" ve alfabenin onuncu harfi olan "dal" harfleri Fars edebiyatında sevgilinin zülfüne, saçının kıvrımına ve örüğüne benzetmiştir.[218]

---

[218] Sa'îd Hayrhâh Berzekî, "Teşbih ve Hurûf-i Elifbâ der Şi'r-i Hâkânî", Faslnâme-yi Zîbâyî-Şinâsî-i Edebî, XXV/ Payîz, Tahran 1394 hş., 73.

16. Şair ayrılık acısıyla mahvoluşuna Allah'ı şahit tutar. Artık daha fazla biçare olamamak için sevgilisine yalvarır. Ona göre sevgilinin yüzü öylesine parlaktır ki, Ay'a baktığında bile teselli bulamaz. Aynı zamanda bir kaside üstadı olan şair, sevgilinin aşkının ateşiyle divaneye dönmemesini padişahın övgüsüne sığınmasına bağlamıştır.

17. Burçların en parlak yıldızı, akrep burcunun takımyıldızları arasında olduğu için şair bu gazelinde sevgilinin saçının ve yüzünün parlaklığını akrep burcuna benzetmiştir. Ayrılık acısıyla tükenen ömrü yüzünden Allah'tan onu kurtarmasını istemektedir.

18. Bir önceki gazelinde sevgiliyi akrep burcuna benzeten şair; bu gazelinde de *"Senin aşkından ve sevginden ötürü, ışıktaki pervane gibi güneşte yanan Merkür gibi yandım."* diyerek kendisini de güneşe en yakın, ama en küçük yıldız olan Merkür'e benzetmiştir. Sevgilinin dudağını şekere, dişini inciye, benzeten şair o dudağın arzusuyla suda eriyen şeker gibidir.

19. Bu gazelde sevgili, birçok kişiyi zülfünün tuzağına bağlayarak ok gibi olan kirpiğiyle onları yaralamıştır. Dünyada en kıvrak güzel olan sevgilinin sokağının başında, şair gibi yüz tane gamlı yoksul vardır. Bu yoksullara sevgilinin sokağında esen rüzgâr azık olmuştur. Kim bu sokakta bir saat otursa âb-ı hayât arayan Hızır gibi zengin olur.

20. Sevgilinin nazını konu alan bu gazelde, aynı zamanda şair diğer gazellerde olduğu gibi sevgilinin zülfü ve gözü hakkında benzetmeler yapmıştır. 15. gazelde olduğu gibi bu gazelde de "nun" harfiyle teşbih yapmıştır. Sevgilinin sevgisinden ötürü küçülen gönlünü ve sevgilinin Ay'a benzeyen yüzündeki misk saçan benini nun harfinin noktasına benzetmiştir.

21. Bu gazelinde şair; hayata ve sevgilisine kavuşma konusuna, diğer gazellerine nazaran daha olumlu bakmaktadır. Şaire göre, bahar mevsimi ve sevgiliye kavuşma gerçek mutluluktur. Her ikisini de yaşamayan her kimse insan olamaz. Artık keder ve üzüntü gereksizdir. Yaşamak için mutlu günler onu beklemektedir. Her ne kadar âşıklıktan gönül kırık, yoksulluktan kederli olsa da eğlenmeyi tercih etmektedir. Allah'tan derdi az istemeyi kendine reva görmektedir.

22. Sevgilisini dünyanın en kıvrak ve en cesur dilberi olarak nitelendiren şair, kendisini de bu unsurlardan ötürü divane âşık olarak tanımlar. Son beyitte şair, *"Benim gönlüm senin sevginle yıkanmıştır. Her ne kadar senin kalbin bana kin gütmekten temizlenmese de."* diyerek sevgilisine sitem etmektedir.

23. Bu gazel 22. gazel ile anlam bakımından aynı, vezin bakımından farklıdır.

24. Cebelî'ye göre güzellik ve âsilik sevgilinin sanatıdır. Yeni açmış lâle ve nesrini sevgilinin yüzüne ve yanağına, dişini ve çehresini Ülker'e ve Çobanyıldızı'na benzetmektedir. Sevgilinin zulmüne ve cefasına karşılık; ibadet, sevgi ve vefa şairin töresidir.

25. Bu gazelde âşıklık konusu işlenmektedir. Âşıklık yoluna adım atmış birinin tek çaresi şaraptır. Gönlünü kaptıran âşıkların kıblesi, melek yüzlü güzelin kıblesidir. Cebelî, herkesin kölesi olamayacağından ufuklarda ondan daha özgür birinin olmadığından bahseder. Dünyayı basit, ilmini ise ondan da basit görmektedir.

26. Cebelî, bu gazelinde sevgilisine seslenmektedir. Şair, sevgilisi olmadan hayattan keyif almadığını, dünyanın sadece sevgilinin aşkıyla güzel göründüğünü, yüzünün sevgilisini arzulamaktan kan gibi olduğunu söyler ve sevgilisinin kendi gibi düşünmediğinden yakınır.

27. Bu gazelinde sevgiliye tasavvufi bir bakış açısıyla yaklaşan Cebelî, sevgilinin semaında mest olan şairin eli kolu bu aşkla bağlanmıştır. Sevgilinin sesi; bin perdeyi yırtmış, çengi ise bin tövbeyi bozdurmuştur. Sevgilinin yüzüne düşen zülfünün kıvrımını oltaya benzetmiştir. Son beytinde şair; sevgilinin şarap tatmamış mahmur gözünün şairin bahtı gibi uykuda, gam çekmemiş zülfünün ise şairin sırtı gibi büklüm büklüm olduğunu söyler.

28. Sevgilinin aşkı uğrunda canını, gönlünü, dinini feda eden şair, bu gazelinde kendisinin başından bela eksik olmamasına rağmen, sevgilisinin başında bela olmamasına şükretmektedir. Cebelî, her ne kadar iki dünyadan vazgeçse de sevgilisinin nezdinde bunun bir değeri olmamasından yakınmaktadır. Buna rağmen, sevgilinin ayağının toprağını âb-ı hayâttan dahi değerli görmektedir. Sevgilinin cefa oklarına karşı, dost meclisini kendisine siper etmiştir.

29. Şair, bu gazelinde şaraptan bahsetmektedir. Sakiden çokça şarap isteyen şair, ruhun huzurunu şarap içmekte bulmuştur. Saf şarapta aranan şey, mizah olmasına rağmen cefadan başka bir şey göstermemektedir. Şair, elindeki şarap kadehini feleğin savaşı karşısında silah olarak görmektedir.

30. Şair, genel olarak bülbülü konu edindiği bu gazelde, sevgilinin ayrılığından yakınmaktadır. İpek yüzlü, güzel sözlü sevgilinin sesini duymadığı sürece, bülbülün sesinden başka dert ortağı yoktur. Bülbülün haykırışıyla dönen dünyada şairin de ayrılıktan ötürü ıstırap çekmediği tek gece yoktur.

31. Bu gazelinde Cebelî, sevgilinin çektirdiği gamdan ve onu beklerken ettiği figandan, tüm dünyanın ve kendisinin sevgili yüzünden nasıl zulme uğradığından, sevgilinin zülfünün herkesi nasıl hayran bıraktığından bahsetmiştir.

32. Cebelî bu gazelinde, çektiği sıkıntının boyutunu sevgilinin saçının uzunluğuna, iki büklüm oluşunu ise sevgilinin hilâl kaşına benzetir. Güneşin yüzüne secde ettiği sevgili Cebelî'ye karşı kin silahını giyerek onunla savaşır. Bu savaşta sevgilinin mahmur gözü silahı, kıvırcık saçı askeridir.

33. Aşktan ve âşıklıktan bahsettiği bu gazelinde Cebelî, aşkta özgürlüğün olmadığından aksine âşıklığın tek şartının kölelik olduğundan söz eder. Yanmayı, aşkın en basit derdi olarak görür. Bu yüzden *"Bu yolda hamlık töresi yoktur."* der.

34. Söz konusu gazelde Cebelî, yârine kavuşmanın mutluluğunu tarif etmektedir. *"Dün gece yâr benim kucağımdaydı, o nasıl bir sevinçti öyle dün gece, Güneş dağın ardından görünene kadar, Ay benim kucağımda uyumuştu."* diyen şair, sevgiliyle geçirmeyi arzuladığı bir gecenin mutluluğunu dile getirmektedir. Bu sevinçle Cebelî, bütün dünya kederini unutur. Sonunda bahtı yüzüne güler. Gönlü şaşkın ve telaşlı olmasına rağmen artık huzur ve mutluluğa kavuşmuş olur.

35. Bu gazeli şair, sevgilinin zülfü, boyu ve dudağı üzerine yazmıştır. Sevgilinin saçını kulak ardına koymasıyla birlikte Cebelî de kölelik halkasını kulağına takmıştır. Kaftan giymiş selviye benzeyen sevgili yüzünden, âşıklarının gömleği de önünü yırtmaktan kaftana dönmüştür. Fitne ve kargaşanın ardından sevgilinin lâl dudağından şeker ve bal dökülür.

36. Şair sevgilinin farklı uzuvlarını Zühre, Ay ve Müşteri yıldızlarına benzeterek sürekli sevgilinin büyücü gözünden yakınmaktadır. Gözündeki sihirle efsane olan sevgiliyi Sâmirî soyundan bilmektedir.

37. Sevgilinin kesilmiş saçını konu alan bu gazelde şair, bu konu hakkındaki üzüntüsünü anlatmaktadır. Sevgilinin saçını kesen kişinin hata ettiğini, bunu yaparak cana kast ettiğini söylemektedir. Zaten darmadağın olan şairin gönlü, bir kez daha paramparça olmuştur. Son beyitte ise bu aşkı Allah'ın ilahi takdiri olarak gören şair, artık aşkına çare aramamaktadır.

38. Sevgiliyi bekleyemeyen şairin feryadı gökyüzüne kadar yetişmiştir. Sevgilinin dostluğundan, sohbetinden Cebelî'nin nasibine sadece azap, gönül yarası ve can korkusu

düşmüştür. Sevgilinin güzelliğinin öykusü öyle yücedir ki Cebelî'nin aşkından önce cihan padişahına kadar ulaşmıştır.

39. Cebelî bu gazelinde, *"Bütün dünyada senin gibi korkusuz yoktur. Bütün âlemde senin gibi çevik yoktur."* sözleriyle sevgilinin cesaretini ve çevikliğini över. Sevgilinin düşüncesini ve fikrini zehir olarak görür ve bu zehre karşılık tek panzehir, onunla sohbet etmek ve görüşmektir. Gönül, sevgilinin sevgisinden ancak kıyamet günü arınabilir. Zaman Cebelî'nin ömrünü tüketmediği sürece sevgilinin gamından başka bir şey ömrünü tüketmeyecektir.

40. Genellikle Cebelî'nin aşktan perişan olan gönlünü konu alan bu gazelinde; Ay gibi parlak yüzlü olan sevgilinin gamında, yıldızlarla dost olduğundan söz eder. Gönül güvende değildir. Lâle gibi olan yüzün, gönle düşürdüğü fitne yüzünden Cebelî'nin elbisesi gül gibi paramparçadır. Sevgili taş kalpli olduğu sürece, Cebelî'nin gönlü de aşk vesilesinden dikenle doludur.

41. Sevgilinin çene çukuru, gönlün mekânı olmuştur. Gönül orada olduğu sürece daima sevgilinin sözüne bağlı kalacaktır. Aynı zamanda sevgili, çevgen gibi kıvrımlı zülfüyle şairin gönlünü çevgen topu gibi oynamaktadır. Kimi zaman sevgilinin hicranında yaralanan yüreğinin, kimi zaman da sevgilinin ellerinde incinen canının daha ne kadar bu şekilde yaralayacağını sevgiliye sormaktadır.

42. Cebelî, sırf bir gün neşe ağacı meyve verir diye sevgilinin her türlü sıkıntısına katlanmaktadır. Gül dalına benzettiği vuslattan o kadar umutsuzdur ki, bir gün o dala ulaşacak olsa, payına gül yerine diken düşeceğini söylemektedir. Her gece, sevgilinin sokağında ondan görüşme sözü almak için oturmaktadır. Sevgili ona bir gün cevap verecek olsa, ömür boyu onu incitecek şeyler söyleyecek olmasından emindir. Ona göre; onun gibi her beyhude böyle bir yâre gönül verir.

43. Cebelî, başındaki aşk hevesini artırıp, gözünü kan çeşmesine çevirmek istemektedir. Diğer gazellerinden yaptığı teşbihlerden farklı olarak bu gazelinde, "nun" harfini sevgilinin zülfünün ucuna benzeterek kendisinin de "nun" gibi eğileceğini söylemektedir. Sevgilinin mahmur gözü büyücülüğü meslek edinmiştir. Cebelî'nin gönlü de, bu büyüye esir olmuştur. Her ne kadar şairin eğlencesi ayrılık acısıyla bozulsa da; ona göre gerçek eğlence, sevgiliyle yaptığı eğlencedir.

44. Gönlünü, tenini, canını ve ciğerini aşk hevesiyle yakan, üzüntüden gömleğini yırtan Cebelî, ayağını bu zulüm tuzağından kurtarmak istemektedir. Artık bu gamdan kurtulmak isteyen şair, yüce şahın dizgininden tutup adalet isteyeceğini söyler.

45. Bu gazelinde Cebelî, sevgiliye sitemkâr bir tavırla yaklaşmaktadır. Sevgiliyle mutluyken aldığı nefesin ve başındaki dostluk hevesinin artık bittiğini, hepsinin bir anlık olduğunu, aralarındaki asılsız sohbetin sona erdiğini dile getirmektedir. Bütün bunlara neden olarak, sevgilisinin bir çöp kadar hakir olan birinin sevgisine meyil etmesini göstermektedir. Bunun karşılığında Cebelî de, sevgiliyi rüzgârda savrulan bir çöp gibi bırakmıştır. Her ne kadar sevgiliden incinse de ondan, kendisinin huzurlu olduğunu bilmesini istemektedir. Artık kendisi de dünyada sevgiliye köle olanlardandır.

46. *“Allah o Ay’a sevap verir, eğer benim selamıma cevap verirse.”* diyen Cebelî, en azından, sevgilinin selamını kendisine hak görmektedir. Sevgilinin mahmur bakan gözlerine, her gece onun tatlı dudağı şarap vermektedir. Eğer sevgili Cebelî için iki damla su verse, Allah da onun cennet gözlerinden saf şarap ve halis süt verecektir.

47. Cebelî bu gazelinde; diğer gazellerinde olduğu gibi sevgilinin uzuvlarından bahseder. Sevgilinin yüzünün ve gözünün güzelliğini ceylana, amber kokulu zülfünü ve kendi sırtını “dal” harfine benzetir. “*Onun dudağının üstündeki beninde Allah bilir! Ne letafet ne hâl vardır.”* der.

48. Cebelî’nin tek isteği sevgilinin aşkıdır. Onun hatırası olmadan nefes alamaz, konuşamaz. Gönlü kırık ve yorgun olan şair, kimsenin bu duruma düşmemesi için Allah’a yalvarmaktadır. Sevgilinin sokağının toprağı onun için âb-ı hayâttır. Yani başıyla gönlüyle tamamen sevgiliye sadıktır. Cebelî’nin dudağının kıblesi, sevgilinin ayağının toprağıdır.

49. Cebelî’ye göre; eğer biri severek seçilmişse başkasıyla değişilmez. Güzellerle yan yana olanlar sıkıntıya düşmez. Sevgilinin ona ettiği zulmü, kâfirler bile Müslümanlara etmez. Gönlün kıymetini bilenler âşıklara eziyet etmez.

50. Cebelî’nin sevgilisi o kadar güzeldir ki, güneş utancından parlamaz. Rıdvan Meleği onu görse huriye kavuşmayı beklemez. Sevgilinin şarap satan gözü dünyadaki herkesi sarhoş eder. Şair, sevgilisini bu şekilde övdükten sonra kendisini nasıl hakir gördüğünü, onu bile bile mahvolmaya terk ettiğinden söz eder. Yine bu gazelinde memduhlarından Alâeddin Hüseyîn b. Sâ‘id b. Mansûr’un adını anarak sevgilinin hakaretlerinden ona sığınır.

51. Cebelî, bir gece bile sevgiliyle halvette otursa mutluluktan ağlayacağını söyler. Bu aşktan ötürü herkesten hakaret işiten Cebelî, artık canından bezmiştir. Kendisi gibi hiç kimsenin ıstırap çekeceğini, hor görüleceğini düşünmez. Düşmanları sevgilinin yanında onun hakkında kötü bile konuşsa bundan mutluluk duyar. Çünkü en azından sevgilinin huzurunda kötü de olsa bahsi geçer. *"Ben sensiz zaten üzgünüm, beni senin düşmanın nasıl üzsün?"* der.

52. Sevgilinin kıvırcık saçı amberin pazarını kesatlaştırır, baygın gözü nergisin şöhretini azaltır. Sevgilinin güzelliğini bir kez gören putperest, İbrahim gibi Âzer'in putlarını yıkar. Sevgili, Cebelî'ye ettiği zulmü, İskender'in seddine etse sed dayanamaz yıkılır. Ya gözüyle Hârût'un şöhretini ya da dudağıyla yakutun değerini azaltır. Saçı her an insanı yeni bir harama sürükler, yüzündeki beni ise her an yeni bir yemini bozdurur.

53. Bu gazelinde şair, gönlüne bütün üzüntülerin geçeceğine dair teselli verir. Mutluluğun da; üzüntünün de gelip geçici olduğundan, aşkının da sevgilinin zulmünün de bir gün biteceğinden bahseder. *"Eğer dünya sıkıntısı benim, mülkü senin olursa, dünya sıkıntısı kalmaz, dünya mülkü de geçer."* der.

54. Şair, gazelin ilk beyitlerinde, her gece inleyen bülbülün neden inlediğini sorgular. Çünkü bülbül güle kavuşmuş, o ise gül yüzlünün hasretini çekmektedir. Bu yüzden inlemenin kendisine yaraşacağını düşünür. Gönlün kıymetini sadece bülbül bildiği için bu yüzden âşıklara iyilik yapan da odur. Son beyitler de ise herkese vefa kuşu olan sevgilisine artık cefa etmemesini, onu üzdüğü için utanması gerektiğini söyler.

55. Cebelî bir taraftan sevgilinin ondan uzak olmasını isterken diğer taraftan onun yanından başka yerde olmamasını isteyerek çelişkiye düşer. Sevgilinden ömrü boyunca işlediği bir günahı bin yapmamasını ister. Dünya onun için zulüm yeridir; sevgiliye *"sen de dünyanın tabiatına bürünme!"* der.

56. Şair için bayram, sabah şarabı, yeşillik, aşk, meyve ve bahar hepsi yârin yüzünü görünce güzeldir. Bahardan, tabiattan bahseden şair; mutluluğunu dünyanın tabiatını tazelemesine bağlar. Baharı müjdeleyen bahçelerdeki güllerden ve kızıl rüzgârlardan yani sıcak rüzgârlardan mutluluğa düşen payını alır. "Evimiz" ifadesiyle dünyayı kasteden şair, bahçedeki kumrular gibi sabırsızdır. Âşıklar için ilkbahar, tövbe bozma vaktidir; çünkü dünya, ilkbaharda şahın meclisi gibi süslenir.

57. Cebelî, bu gazelinde sürekli "biz" zamirini kullanmaktadır. Çünkü kendisini, aşk yolunda savaşan âşıklardan biri olarak görmektedir. Yine eski tövbesini bozmuş, her

şeyden bağını koparmış, meyhaneye gitmiş, hırkasını bırakmıştır. Kalleş sevgiliyle serseriler safında oturmuş, sevgilinin ok gibi kirpiğiyle canı ve gönlü yaralanmıştır. Şair, sevgilinin aşk kadehiyle efendiliğinden kurtulduğu için şükretmektedir.

58. Şair, bu gazelinde yine sevgiliye "Ey oğul!" diye seslenir. Onu şerefine ve şarap kadehine yazık etmemesi için uyarır. Ardından gönlünün üzüntüden gamla dolmasından ötürü sakiden, kan gibi olan üzüm şarabından vermesini ister. Sevgiliye, önemli işlerini bırakmasını, meyhanedeki eğlenceye vakit harcamasını öğütler. Kendisini "ayyaş" diye adlandıran sevgilisinden yakınır ve onu bir an harabat ehlinin safında bırakmalarını yeğler. Meyhane ile eş anlamlı olarak kullanılan harabe kelimesi, tasavvufta nefsanî arzular, süflî duygular ve hayvanî eğilimler gibi beşerî sıfatların harap olması, cismanî sıfatların fani olması anlamına gelmektedir.[219] İslam dinine aykırı olan meyhaneler, bu nedenle uzak harabe mekânlara kurulduğu içinde bu adı almaktadır.

59. Sevgilinin nazla zülfünü omzuna atışı ve kulak ardına koymasıyla, bütün güzeller onun önünde boyun eğerler. Sevgili miskten bene, kadehi mühürleyen tatlı bir dudağa sahiptir. Onun ateş gibi çehresi ve misk saçan saçı yüzünden Cebelî'nin gönlü de ateşte kaynayan misk gibi coşmaktadır. Cebelî, sevgilinin şeker satan dudağının aşkından ötürü suda eriyen şeker gibidir.

60. Bütün âlem, sevgilinin zülfünün esiri olmuştur. Sevgilinin ayrılığı Cebelî'nin sabrını tüketmiş, aşkı ise aklını başından almıştır. Sevgilinin ok gibi uzun kirpiğinin korkusuyla yanağı zırh giymiştir. Sevgili, Cebelî'ye dün gece yanından gitmesi için söz vermiş; lakin bu sözünde durmamıştır. Bunun karşılığında Cebelî ona: *"Bu gece eğer bana ah edersen, dün gece yaptığın namertlikten ötürüdür."* der.

61. Sevgilinin yüzündeki miskten beni ipek üstüne işlenmiş nakışa benzeten şair, saçını ve yanağını da saf miskten yapılmış düğün çiçeğine benzetir. Cebelî, aşkının sevgilisinin yüzüne nasıl yansıdığını, Vâmık ve Âzra hikâyesine telmih yaparak ifade eder. Son beyitlerde sevgili, Cebelî'ye yarın bir buse vereceğini söyler; ama Cebelî bugününün garantisi olmadığından yüreğini yarına kadar ikna edemeyeceğini söyler.

62. Cebelî, bu gazelinde çengden söz eder. Aşktan çeng gibi iki büklüm olduğunu söyleyerek sevgiliden kendisini çeng çalar gibi okşamasını istemektedir. Sevgili her ne kadar gümüş gibi göğse sahip olsa da taştan bir kalbi vardır. Şeker gibi dudağından çoğu

---

[219] Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, (Çev. : Hakkı Uygur), Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 179.

zaman zehir gibi sözler dökülür. Son beyitte sevgiliden, kendi dudağı gibi gönlünü de tar[220] gibi daraltmamasını ister.

63. Dünyada Cebelî'den daha çaresiz ve üzgün, onun sevgilisinden zalim ve korkusuz kimse yoktur. Sevgili, hürleri ezip geçmede ve âşıkları öldürmede dünyadan daha acımasızdır. Cebelî'nin bedeni aşktan ötürü ateşler içinde olsa da; sevgilisinin sevgisi sayesinde gönlü yağmur suyundan daha temizdir. Sevgili, Cebelî'den sürekli ayağının altına toprak olmasını ister; o da elinden geldikçe, olduğundan daha fazla toprak olacağını söyler.

64. Sevgiliyle bir ömür nefes almak, Cebelî için bir ömürlük azıktır. Gül yanaklı güzel yâri gittiğinden beri Cebelî, bahar vakti öten bülbülden fazla feryat eder. Cebelî, ayrılık vakti kervandan çan seslerini işitince, oda çan gibi feryat ederek sevgilisine veda eder. Sokağının her yeri âşıklarıyla dolu olan sevgilinin azarıyla Cebelî'nin ciğeri yanar ve ayrılık cevabını alınca da nefesi buz kesilir. Gözlerinin yaşı Aras Nehri gibidir, o, rûd ve rebâb gibi inler.

65. Şair, bu gazelde sevgilisini över. Halk içinde sevgiliden güzeli yoktur. Hiçbir bahçeye ondan daha uzun bir selvi ekilmemiş, hiç kimse onun gibi güzel tenli bir yüz görmemiştir. Hiç kimse, sevgilisini duasında isteyen Cebelî gibi sevgilisi uğruna canını ve gönlünü feda etmemiştir. Dünyada ve şehirde Ay yüzlü güzel çoktur; ama sevgilinin güzelliğinde ve zerafetinde kimse yoktur. Gazelin sonunda yakınları Cebelî'ye yârinden vazgeçmesini söylerler; lakin o, *"Münasip maşuktan kim vazgeçer?"* der.

66. Sevgilinin Hârût gibi büyüleyici gözünün gamzesi belalarla doludur, yakut dudağındaki gülümseme her hevesin sebebidir. Âşıkların gönülleri, sevgilinin çene çukurunun bekçisi olmuştur. Gönlünün gece bekçisi gibi olduğunu söyleyen Cebelî, *"Senin zülfünün karanlığında gönlüm dudağının yanına gelirdi; eğer senin gözün onun yolunda gece bekçisi gibi olmasaydı."* der. Daha sonra aşk yolunda yananları, daha fazla ayaklar altında ezmemesini, âşıkların imdadına yetişmesini söyler. Zalimlikte feleğin naibi olan sevgilinin nazı, taşkalpliliğinin delilidir. Cebelî'nin gözyaşları buna şahittir.

67. Gece gündüz dünya sıkıntısıyla üzülen birisi için bahar mevsimi, sevgilinin vuslatı, şarap kadehi ve rebabın güzel nağmesi hoştur. Bağdaki süslü tepelerin bulutla kaplandığını, yamaçlardaki mahallelerde rüzgârın estiğini ve havanın gözünün tıpkı kendi

---

[220] Azerbaycan ve Doğu Anadolu 'da çalınan bir çalgı türüdür. Farsçada karanlık anlamına da gelmektedir.

gözü gibi yaşlı olduğunu söyleyen şair, bu gazelinde bahar mevsimini tasvir eder. Ona göre dünya, baharın kokusuyla çiçek açmaya başlayınca yıllanmış şarap çimenlikten başka yerde içilmez.

68. Bu gazelinde Cebelî, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini karınca ordusuna, yüzünü Müşterî yıldızına, misk kokan saçını da Şüşter'in pahalı ipeğine benzeterek çeşitli teşbihler yapmıştır. Sevgili, gözüne çektiği zülüm sürmesiyle sürekli halkın gönlünü çalmaktadır. Şair son beyitte kendine seslenerek *"Eğer sürekli gece gündüz eziyet çekmen gerekiyorsa; saltanat ailesini övmekten başka eziyet çekme!"* der.

69. Sevgili parlak zülfünü kulak ardına, örgülü iki saçınıda omuzlarına atınca Cebelî'de ne sabır kalır, ne de akıl. Cebelî yine şafak sökene kadar sevgilisini beklemekten uyuyamadığını söyler. Bazen gözü yolda, bazen de kulağı çalmasını beklediği kapısındadır. Şaire göre sevgilisine kavuşunca diken gül, zehir ise panzehir olur.

70. Sevgilinin kulak ardına attığı zülfü, Cebelî'yi aşka meftun ve omuzlarına saldığı saçlarının güzelliği ise onu bîhuş etmiştir. Herkes sevgiliye *kadeh tutan Ay* ve *zırh giymiş güzel* diye seslenir. Cebelî, bir gece bile sabaha kadar halvette onu kucağında tutmadığı için sevgilisine yakınır. Her vakit Cebelî'yi azarlayan sevgilinin ona hoş cevaplar verdiğini farz eden şair, ondan en azından bir kere sözünü güzelce dinlemesini diler. Sevgilisi olmadan geçirdiği gecenin ıstıraplarından söz ederek, böyle bir geceyi hiç kimsenin yaşamaması için Allah'a dua eder.

71. Sonbahar mevsimi, şarap, sema ve işret meclisinden bahsettiği gazelinde Cebelî, sevgilisinin Çinli ressamları aciz bırakan güzelliğinden ve dilberleri kendisine âşık eden selvi boyundan söz eder. Hüzünlü sazın sesini dinlemeyi, zalim felekten şarap içerek intikam almayı ve hayatı güzel yaşamayı öğütler.

72. Cebelî, ilk beytine yine yârinin zülfü ve saçıyla giriş yapar. Yârinin saçını kulak ardına ve omzuna salması, onda sabır da bırakmaz akıl da. Yârinin nergis gözü, sümbül gibi kulak ardı, süsen saçı, lale gibi dudağı vardır. Yârinin Ay yüzü ve yıldız dişinin arzusuyla sabaha kadar can çekişmektedir. Sebepsiz yere terk edilen, günahsız yere yanan Cebelî, yârine seslenerek; *"Senin yüzüne âşık olanı terk etme, senin sevginle kavrulanı yakma!"* der.

73. Cebelî, bahar geldiği için gönül hırsızı sevgilisini çağırır ve ondan acı şarap ister. Eğer sevgili onunla görüşmeyi uygun bulursa, onun gelişi şerefine meclis süslenecektir. Dünya, ilkbaharla süslenince her saat güller koklanır, her an şarap içilir. Bülbül

artık baharın sevinciyle gülü beklerken daha güzel gazeller söyler. Baharın gelişiyle çöller gül bahçesine dönmüş, dünya tamamen aydınlanmıştır.

74. Bu gazelde, sevgilinin zülfü konu edilmiştir. Sevgili kasıtlı olarak zülfünü kıvırır ve gül yüzüne saçar. O zülfünün ucunu kestiğinden beri bütün dünya tövbesini bozmuştur. Gece gündüz gönülleri çalmakla meşgul olan sevgilinin mahmur gözü zülfüne rehberlik eder. Sevgilinin zülfü beniyle birleşince Cebelî, canını bu güzelin sevdasından kurtaramaz.

75. Cebelî, *"Dünya cennet gibi oldu, gül vaktinde; sevgilinin yüzü gibi açtı, gül bahçede."* beytiyle başladığı gazelinde gülden bahseder. *"Gül güneş gibi yüzünü gösterince bağdaki karga Utarit gibi yandı."* beytinde karga Utarit yani bir diğer adıyla Merkür'e benzetilmiştir. Bu gezegen, güneşe en yakın gezegen olduğundan sıcaklığı fazladır; bu yüzden kül renginde bir görüntüsü vardır. Ayrıca Utarit kelimesi Farsçada kedi otu olarak bilinmektedir. Kökleri güneşte kurutulan bu ottan eskiden tıpta çokça faydalanılmıştır. Bu beyitte karganın benzetildiği söz konusu kelime, yanık görüntüsü nedeniyle hem gezegen, hem de kedi otu anlamında kullanılmıştır. Nergis çimenden gidince gülün huzuru kaçmıştır. Çünkü nergis sonbaharda, gül ilkbaharda açar. Şarap istemek, bülbülün gülü arzulaması kadar doğaldır. Şarap ve gül için canlar feda edilir. Yuvadan ayrılanların yeri gülün yanıdır. Gençlik zamanında, gül vakti mutluluğundan başka şeye sevinilmez.

76. *"Sabanın eli gülün peçesini yüzünden açtı. Havanın gözü gülün örtüsünü gözyaşıyla yırttı."* beytinde şair, "sabahın eli" ibaresiyle seher rüzgârını, "havanın gözü" ibaresiyle de yağmuru kastederek kişileştirme yapmıştır. Bu beyitle gülün çimende açması tasvir edilmiştir. Gül bahçenin şahıdır; bu yüzden laleyi azarlamasıyla lalenin canındaki kanı yakar, ağır hitabıyla nergisin başını öne eğdirir. İlkbahar, bülbüle gülün müjdeli mektubunu getirir, çınarsa bu mektup kendi dilinden yazılsın diye dallarını uzatır.

77. Cebelî'nin gönlü sevgiliye bağlıdır. Sevgilinin vuslatı gönle huzur verir, tüm dertleri iyileştirir, şifa olur. Sevgili gönlün nefesidir, o olmazsa hayat olmaz. Gönlün yeri, sevgilinin zülfünün bağıdır. Gece gündüz, Cebelî daima gönlün sıkıntısını, zahmetini ve gamını çeker; ama asla ona kötülük etmez. Çünkü yapılabilecek en büyük kötülük yapılmıştır ona. Gönül, sevgilinin aşkıyla tanıştığından beri bütün dostlar yabancılaşmıştır. Artık gönül, şahın övgüsünden başka bir şey düşünmez.

78. Cebelî'ye göre sadece hayırsız güzelle sohbet edilir. Dost, can gibi temiz, beden gibi topraktan olmalıdır. *"Andolsun ki biz insanı çamurdan süzülmüş bir hülasadan (özden) yarattık."*[221] ayetinden anlaşıldığı üzere yeryüzündeki varlıkların en üstünü kabul edilen insan topraktan yaratılmıştır. Bu nedenle toprak, tassavvufta tevazu, teslimiyet, sadakat, canlılık, eminlik terimleri anlamlarında kullanılmıştır.[222] Mey ruhun huzuru, sabah içilen şarap ise ferahlatıcıdır. Harabat ehli herkes, mey ve şarabın kölesidir. Cebelî, dostun bir anlık memnuniyeti için dünya işinden elini çekmiş, dini unutmuştur. Onun için dostun sohbetinin olmadığı yerde, büyük hükümdar Cemşîd'in devletinin bile önemi yoktur. Dostun yüzünü gören güneşin doğuşunu önemsemez.

79. Cebelî, bir iki kadeh şarap içip, iyi ve kötü günleri unutmak için dosta seslenir. Halkı, kendilerine nasihat vermemesi konusunda uyarır. Eğer nasihat verirlerse, nükteli bir sözle bütün dilleri susturabileceklerini söyler. Cebelî'ye göre şarabın tadı zehir gibiyse, cihan sultanının yüzüne bakarak içmek onun bütün acılığını unutturur.

80. Cebelî, elinde Ülker yıldızı kadar parlak bir kadeh, kucağında da Ay yüzlü sevgilisiyle inanamayacağı kadar güzel bir gece geçirmiştir. Cebelî daima orada kalması için gönlünü, "Ay" diye hitap ettiği sevgilisine gökyüzü yapmış, canını da selviye benzettiği sevgilisi için aynı zamanda bostan yapmıştır. Sevgili her ne kadar sarhoş olsa da, Cebelî ona duyduğu aşkla bütün gece uyanık kalmıştır. Çünkü âşıkları şarap sarhoş etmez; onlar sevgilinin aşkıyla sarhoşturlar. Bütün yıl Cebelî, dün geceki neşesini şahın övgüsüne mazhar olmasına bağlar.

81. Cebelî geçirdiği gece sayesinde kendisinin Cemşîd'in mülküne ve devletine sahip olduğunu düşünür. İran'da yedi yüz yıl hüküm süren Cemşîd'in saltanatı gibi sanki hiç bitmeyecek mutluluğa ve nimetlere sahiptir. Cebelî, *"Ayakta bir peri kızı durmuştu önümde. Sanki Cemşîd'in yüzüğü vardı elimde."* beytiyle kendisini sevgilinin karşısında bir kez daha Cemşîd gibi hissetmektedir. Arapların İran'ı fethetmesiyle birlikte, İran milli hikâyeleriyle Sâmî hikâyeleri iç içe girmiştir. Bu nedenle Fars edebiyatında çoğu şair Hz. Süleyman ile Cemşîd'in aynı kişi olduğu kanısına varmışlardır. Her ikisinin de Tanrı tarafından verilen sihirli bir yüzüğe ve asaya sahip olmaları, cinler, periler, kuşlar gibi çeşitli yaratıkları emirleri altına almaları gibi ortak özellikleri vardır.[223] Şair de bu beyitte

---

[221] (Mü'minun, 23/12).
[222] Meriç Harmancı, "Kutlu Başlangıçtan Ebedî İstirahatgaha: Türk Tasavvuf Edebiyatında Toprak Algısı" Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 13, İstanbul 2014, 23.
[223] Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 231.

bu niteliklere sahip olmasından ötürü kendisini Cemşîd'e benzetmiştir. Dünyada her muradına erdiği için kıskançlar ondan umudunu kesmiştir.

82. Cebelî, bu gazelinde sevgiliyi pazara benzeterek, kendisinin de sevgilinin canının, gönlünün ve gözünün alıcısı olduğunu söyler. O, daima bu pazarda hazır bulunarak sevgilinin işkencesiyle ciğerini yaralamaya devam etmektedir. Fakat, yaşadığı sürece bu işkenceye katlanmaya razıdır; çünkü artık sevgilinin tutsağı olmuştur. Her ne kadar sevgili yüzüyle dünya güzellerine süs örneği olsa da Cebelî, onun pazarının süsü olmuştur. Âşıkların gönlü Cebelî'nin sözüyle huzur bulsa da o, gönlünü bütün yıl sevgilinin sözüyle incitmeye razıdır.

83. Cebelî, her zaman sevgilinin müşterisidir. Kendini sevgiliye layık görmediğinden onun sohbetinden geri durur. Gece gündüz sevgiliden azar görse de, daima bu azabın kulu olmuştur. Sevgisini diliyle anlatmasa da, bütün yıl gönlüyle sevgilinin yâri olduğunu dile getirir.

84. Sevgilinin nazından kederli olan Cebelî'nin Muğan şarabıyla sarhoş olması tasavvufta kâmil mürşide işarettir. Sevgilinin kucağından uzak olmak, onu mutluluktan da uzaklaştırır. Aşk ateşiyle yanan şairin tek dermanı üzüm suyu yani ilahi aşkın sembolü olan şaraptır. Şair, edebiyle ve soyuyla övünmesine rağmen, aşkın elinde kahrolmasından ötürü övündüğü bu iki şeyin bir faydasının olmadığını söyler.

85. Cebelî, sevgiliye beslediği aşktan bir şey elde etmese de onunla her şekilde birlikte olmaktan mutluluk duyduğunu söyler. Cebelî'nin, sevgilinin aşkı ve sevgisi karşısında selamet yolundan uzaklaşarak melâmet sokağında oturduğunu söylemesi, aşk uğrunda her şeyini heba ettiğini ve bu yolda sâlim olan her şeyden mahrum kalmasına rağmen kınanmayı göze aldığını göstermektedir. Bu gazelde geçen melâmet kelimesi, tasavvuf makamlarından ve tarikatlardan biri olarak bilinmekle birlikte, terim olarak "kınamak, kötülemek, ayıplamak" gibi anlamlara gelmektedir.[224] "Kınayanın kınamasından korkmazlar."[225] âyeti bu tasavvufî yaşam biçimini tercih edenler için bir esin kaynağı olmuştur.[226] Bunun yanı sıra, uzak durmasına rağmen sevgilinin nazından kurtulamayan Cebelî, zülüf oltasına takılan bir balık gibi can çekmektedir. Cebelî'nin mabette sevgilinin

---

[224] Nihat Azamat, "Melâmet", *DİA*, İstanbul 2010, XXIX, 24.
[225] (Mâide, 5/54).
[226] Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Otto Yayınları, Ankara 2014, 327.

zulmüyle elbisesini yırtması, meyhanede tövbe bozması gazelini tasavvufî ve âşıkane bir boyuta taşımaktadır.

86. Aşk tuzağına düşen Cebelî, kendisini bir an bile şaraptan yoksun bırakmaması için güzel sakiye seslenir. İlkbaharın gelmesiyle birlikte kendisine yeni bir iş bulmuştur. Sevgilinin gönlünü çalmasıyla bütün işini gücünü bırakmıştır. Sevgilinin güzel yüzünü görünce aşka tövbesini bozmuş, güzellerle muhabbetini kesmiştir. Bu durumdan uzak duran saki, sevgilisinden kendisini bir an da olsa sarhoş etmesi için kırmızı şarap istemektedir. Şimdi artık hiç bırakmadan şarap içmektedir; çünkü bu sevda bunu gerektirir.

87. Bu gazelde şair, gaddar dünya için üzülmektense sabahlara kadar şarap içmenin daha iyi olacağını söyler. Şehvet arzusuyla yananların ırmak kenarında şarap içtiklerini anlatır. Şair, cihan şahını düşünerek şarap içtiğinde mizacının tazelendiğini söyler. Burada adı geçen cihan şahı, Allah veya şairin memduhu olan hükümdar olabilir. Tasavvufta şarap içmek, kemal ehline özgü bir davranış biçimidir. Şarap da aşk gibi insanın başını döndürür ve onu coşkun bir hale sokar.[227] Bu beyitte de şair, kendisinin bu anlamdaki değişiminden bahseder.

88. Cebelî, bu gazelinde uzun bir süre sevgilisiz kaldıktan sonra başka bir sevgiliye kavuşmaktan, onu sevmenin mutluluğuyla yeni işlerle meşgul olmaktan söz eder. Sevgilinin yanına gelmesiyle kulağına halka takması, onun kölesi olduğuna işarettir. Son beyitte Sultan Sencer'i meth ederek bu sevgilinin aşkının belasından kendini korur.

89. Cebelî, ömrü yettikçe tek bir sevgili sevecek, ondan başkasıyla görüşmeyecektir. Sevgili, onu her defasında incitse de ondan asla kırılmaycaktır. Sevgilinin huyunu, suyunu öğrenen Cebelî artık ona kızmamaktadır. Sevgiliyi vefalı görür ve bunun karşılığında o da, ona vefa göstererek başka maşuk tutmayacağını söyler. Sevgilinin şarap kadehine benzeyen dudaklarından öpmeden huzur bulamaz.

90. *"Kalk! Üzüntü ve gam elbisesini yırtalım. Feleklerin üstüne zevk ve eğlence çadırı kuralım."* diyen Cebelî, kendisini üzüntü ve gamdan sıyırıp kurtarmak ister. Kimsenin nasihatini dinlemez, halkın sözüne kulak asmaz. Tasavvufta ilahi marifetlerin, zevkin ve şevkin bulunduğu meyhane ehlinin dairesine girer; çünkü meyhane, kâmil arifin evidir.[228] Çevik sevgilinin eteğinden tutması, ona iltica edip gönül vermesidir. Pervasız müflislerin sohbetinde çeng çalması, onların sohbetine mani olmaktır.

---

[227] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012, 327.
[228] Seccâdî, 320.

91. Cebelî, sevgiliyle bir gün iyi oluruz ümidiyle bir ömür harcadıktan sonra, gönlünü ondan alarak bu sevdadan vazgeçmiştir. Sevgilinin ona karşı vefasını, meyve vermeyen bir ağaç dalına benzetir. Sevgiliden gördüğü cefanın vefaya dönüşmesindeki bekleyiş sürecinde, sabırdan bir elbise giymiş yani sabra bürünmüş, sevgilinin sevgi dalı meyve vermeyince yine ümitle sevgi tohumu ekerek beklemeye koyulmuştur.

92. Sevgilinin sokağı gönlü yanıkların huzur bulduğu bir sokak olduğu için Cebelî de o sokağın meşhurlarından olmuştur. Onun sevgilinin gam ateşini söndürmek için yani üzüntüsünü unutmak için ham şarap içmesi dünyevi zevk ile karışık bir hayat yaşamasına işarettir.[229] Gazelde medrese ve tekkeden uzaklaşmak ifadesi aslında tasavvuf ehlinin asıl medresesi ve tekkesi olan meyhaneye yakın olmasını gösterir. Sevgilinin yüzündeki ben, yüzüne âşık olanları tuzağa düşüren yeme benzer. Cebelî, sevgiliyle muhabbetlerinin kesilmesini çektiği diğer acılardan biri olarak kabul ederek ona boyun eğmiştir.

93. Şarap konulu gazellerinden biri olan bu gazelde şair, *"Meye tapanları severiz, kendine tapanların düşmanıyız."* sözünde meye tapması aslında gerçek sevgiliye yani Allah'a tapmasıdır; çünkü mey, Allah'a ulaşmanın sembolüdür. Kendine tapan kişi bencil olduğu için kendinden başka kimseyi sevmez. Bu yüzden Cebelî de; Allah'ı sevmeyen, ona ulaşmak istemeyen bu tarz kişilerin düşmanı olduğunu söyler. *"Kaçmayız su ve ateşten; çünkü toprak ayaklı ve rüzgâr elliyiz."* beytinde kendi özelliklerini insana vererek, insan nefsini meydana getiren anâsır-ı erba' yani dört unsur örneğini vermiştir. Mutasavvıflar, kötülüğü her dâim emreden nefs-i emmâreyi âteşle; kötülük yapıp da sahibini kınayan nefs-i levvâmeyi havayla; sahibine iyilik ilhâm eden nefs-i mülhimeyi suyla ve iyilik yapmada hiçbir şüphesi kalmamış nefs-i mutmainneyi toprakla bağdaştırmışlardır.[230] Bu yüzden Cebelî nefsinin bu dört unsurdan meydana geldiği için, ateşten ve sudan yani kötülük ve iyilikten kaçmadığını dile getirir.

94. Bu gazelinde Cebelî, kendisini herkesten uzak, yalnız, garip ve çaresiz hissetmektedir. Düşünceli bir şekilde başını öne eğmesini nergis çiçeğine, üzüntüden elbisesini yırtmasını da güle benzetmiştir. Sararmış yüzü, soğuk nefesi ve dertle dolu yüreği, onun âşıklık sırrını gözler önüne sermiştir. Kendisinde güç kuvvet bırakmayan bu âşıklık derdine çare bulmak için Allah'a yalvarır.

---

[229] Cebecioğlu, 452.

[230] Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf (2. Baskı),* Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, 34; Uludağ, 40; Murat Ayar, "Yûnus Emre'nin Şiirinde, Anâsır-ı Erba'anın İnsandaki Ahlakî İz Düşümleri", 2. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu, 24-26 Ekim Adıyaman 2014, 93.

95. Cebelî, sevgilisinden kötülük görse de asla ondan vazgeçmez çünkü dünyada onun gibi bir güzele asla sahip olmamıştır. Gece gündüz Allah'a ibadet etmenin dışında ona hizmet etmekten başka bir şey yapamamıştır. O, her ne kadar sevgiliyle muhabbet etmek için teşebbüste bulunsa da bir karşılık alamamaktan şikâyet eder. Bu kadar çabalamasına rağmen kendisini vefasızlıkla suçlayan sevgilisine kızmaz; çünkü onun güzel yüzüne layık altını olmadığı için kendisini suçlar.

96. Âşık, garip ve yoksul olan Cebelî, hafızların başköşesindeyken kendisini ayyaşların arasında sarhoş bulmanın şaşkınlığıyla ne yapacağını bilemez. Bütün bunların ayıp olduğunu bildiği halde elinden bir şey gelmediğini söyler.

97. Sevgilinin kadirşinaslığını ve vefasızlığını güneş ve felek gibi olduğunu söylerken kendi yanık gönlünü ve eğilmiş iki büklüm bedenini de güneş ve feleğe benzeterek birbirlerinin arasındaki bu ilişkiyi iki unsura bağlar. Aşktan dolayı yeni ay kadar zayıf kalan şairin aşkı da zaman aktıkça yeni ay gibi büyümektedir. Halsizlikten açık kalan ağzını "ayın" harifine, gözyaşlarıyla dolu yanağını "şin" harfine ve iki büklüm sırtını da "kaf" harfine benzetmiştir. Çektiği acıyı Hz. Ya'kûb'un oğlu Yûsuf'un ayrılığında çektiği acıya, uykusuzluğunu Hz. Eyyûb'un vücudundaki yaraların acısından uykusuz kalmasına, âşıklığını Hz. Davûd'un aşkına ve yalnızlığını da Hz. Yûnus'un balığın karnında yaşadığı yalnızlığa benzeterek, bu dört peygamberin hayatı hakkında telmihlerde bulunmuştur.

98. Aşktan ötürü sararan yüzü, soğuk soluğuyla kendini ele veren Cebelî'den sevgili, yüzünü sır gibi saklamaktadır. Bu yüzden, şairin gözünden gözyaşı yerine kan akmaktadır. Onun için gerçek mutluluğa ulaşmak ve âşık gönlüne derman bulmak, sevgilinin yüzünü görmekten geçer.

99. Cebelî, cananım dediği dilberin mahallesinden gizlice geçmesinin bedelini, onun yüzünü görmekle öder. Yani cananın güzel yüzünü görmesi onun için bir cezadır. Besmele gibi daima onun adıyla başlar söze. Kendini kaleme benzeterek önünde, onun hizmetinde olduğunu anlatmak ister. Ne şarap içme vakti, ne de hırka giyme zamanı cananın emrinden çıkmaması, onun zühd ve takvasının sembolüdür.

100. Bu gazelde Cebelî'nin bir an olsun iki dünyayı da unutmak için şarap istediği saki, tasavvufta mürşidi temsil eder. Onun sunduğu şarap ilahi aşktır, âşığı vecde ve ilahi tefekküre yönlendirir. Ayrca Cebelî bu gazelinde tövbe eden dostlarını takdir ederken kendinin zamanı geldiğinde tövbe etmesi gerektiğini söyler ve tövbe etmenin önemini

vurgular. Açgözlülüğün her seferinde daha fazlasını istemenin ve üstün olma arzusunun boş yere olduğu konusunda öğüt verir. İyi insan olmak için bütün dünyayının arkaya alınması gerektiğini savnunur. Gönüldeki öfkeyi bir deve benzetirken ona tedbir olarak parlaklık yönünden Cem'in yüzüğüne benzeyen şarabını gösterir. Önceki gazellerde de adı geçen Cem ya da Cemşîd'in mitolojik kaynaklarda Hz. Süleyman gibi cinleri ve perileri emri altına aldığı Tanrı tarafından hediye edilen bir yüzüğü olduğu anlatılmaktadır. Şarap da bu yüzük gibi ilahi bir kudrete sahip olduğu için gönüldeki öfkeyi teskin eder.

101. *"Bu nasıl beladır ki yine oturdum seninle. Yine bir kere daha işim elimden gidince, yine saçının ucunu kıvrılmış görünce, meyhaneye gittim ve tövbemi bozdum."* beytinde şair, sevgiliyle yeniden bir araya gelişinden bahseder. Burada onunla oturması sonucu işinin elinden gitmesi, düzeninin bozulmasından ve evsiz barksız kalmasından kinayedir. Sevgilinin saçını görmesiyle eski tövbesini bozar ve meyhaneye gider; çünkü meyhane aşkın öğrenildiği mekândır ve tövbe bozan âşığın sığınağıdır. Yeniden maşuğuyla karşılaşan âşık, sudan çıkmış balıktan daha zavallı bir haldedir.

102. Cebelî, bu gazelinden sevgiliden ondan uzaklaşmamasını daha fazla bahane bulmamasını ister. *"Vazgeç o eski nazlanmandan! Sadece söz et Muğan şarabından*!" beytindeki naz kelimesi, niyaz âşığın, naz ise mâşuğun (Hakk'ın) makamı olduğundan ilâhî bir cilveye işarettir[231]. Muğan şarabı, âşığı doğru yola ulaştıran bir araçtır ve Cebelî'nin tek gayesi budur. Son beyitte ise şair, sevgilinin saçını taramasıyla saçtığı güzel kokunun miskin işlerini kesatlaştıracağını sağlar.

103. Cebelî'nin gönlü esir düşmüş ve sabrı tükenmiş halini anlatamayacak hale gelmiştir. Sevgilinin gözünün sihrine müptela olması yüzünden gönlünü de Hârût gibi baş aşağı asıldığını söyleyerek bir kez daha Hârût ve Mârut kıssasına telmihte bulunur. Cebelî çektiği sıkıntıdan ötürü kendisini Hz. Yûnus'a benzetirken kıvrımdan ötürü de sevgilinin saçını "nun" harfine benzetir ve "nun" harfinin noktası gibi, ona tutulan gönlünün kanı daima kan çeşmesi gibi gözünden akmaktadır.

104. Cebelî'nin bu gazelinde bahsettiği belaların evi ve afetlerin kabesi, âşığın manevi yolculuğunda olgunlaşmasına engel olan musibetlerdir. Bir sonraki beyitte şair namus elbisesini yıkama diyerek şeriat kurallarından ve iffetten ayrılmamak gerektiğini kas-

---

[231] Süleyman Uludağ, "Niyaz", *DİA,* 2007 İstanbul, XXXIII, 165.

teder. Ömrün mutluluk ve sevinçle geçirilmesi gerektiğini, tembellik ve alçaklıktan kaçınılmasını öğütler. Son beyitte âşıklık yolunda herşeyini kaybeden fakirin, maşuğun nezdinde hiçbir ibadetinin kabul olmayacağını dile getirir.

105. *"Miskini Ay'a gölge etme!"* yani misk kokulu saçınla Ay gibi yüzünü kapatma der ve sevgilinin yüzünü saçıyla kapatmasını, ay tutulmasına benzetir. Güzellik bakımından Hz. Yûsuf'a benzettiği sevgilisinden, kendisini de Yûsuf gibi kuyuda esir etmemesini ister. Genel olarak sevgilisinin yüz güzelliğinden bahseden Cebelî, bu aşktan ötürü ona ah etmektedir.

106. Sevgili her ne kadar sitemkâr olsa da onun bu huyu şair için güzel gelir. Sevgili ona kin beslerken, o gönlünde ona sevgi besler. Yârinin ayrılığıyla gözünden yaş eksik olamamış; öyle ki gözünden gelen kanla yüzü, sevgilinin lale gibi olan yüzünün rengini almıştır.

107. Cebelî bu gazelinde, zalim yârin elinden bir çare ararken sürekli Müslümanlardan aman diler. Sevgilinin gül gibi yanağının güzelliğinden ötürü, o da gül gibi üstünü parçalar ve onun sarı akrebe benzettiği kâkülü yüzünden, kendinin de elleriyle başını dövmesini akrebe benzetir.

108. Cebelî sebepsiz yere ondan ayrılan sevgilisinden, ona daha fazla cefa etmemesi için yalvarır. Her ne kadar güzeller âşıklara huysuzluk etse de ondan, zavallı gördüğü kendisine bir ömür huysuzluk etmemesini ister. Onu bu perişan haliyle yapayalnız bırakan ve sözünde durmayan sevgilisini, güzel kokusundan, dudağının renginden ötürü şekil ve huy bakımından güle benzetir. Son beyitte şair, kendisini dostu olarak gördüğü memduhlarından Ziyâüddin Gâlib b. Tegallub-i Şeybânî'nin adını anarak sevgilisinden artık canına kast etmemesini ister.

109. Cebelî sevgiliyi felek gibi alçak gördüğü için kendisiyle muhabbet etmemesine şaşırmaz. Bunun yanı sıra ondan şefkat beklemeyi, aç kurttan çobanlık beklemeye benzetir. Her iki dünyasını da sevgiliye göre yaşamasına rağmen sevgili, fani dünyaya alışmadığı için Cebelî'ye nankör der. Sevgilinin yolunda eğlenmek mutsuzluk olduğu için Cebelî de boş yere mutluluğu aramaz.

110. Bu gazelde Cebelî gece gündüz sıkıntı ve meşakkat çekmesine rağmen gönlüne asla kötülük etmediğinden söz eder. Tüm dünyadan maşuğun yani hakkın huzurunda rızasını almak için insaf diler. İlahi aşkla tanışan şairin dostları kendisine yabancılaşmıştır.

111. Sesinin yankısıyla tüm âlemi dolduran sevgilinin sesini duyan şairin kulağı gözünün düşmanı olmuş, kulağı ise sevgiliyi gören gözüne düşman kesilmiştir. Sevgilinin parlak yüzü, zülfünün uzaklardan duyulan kokusu ve takılarının sesi, gece yarısı şairin yanına gelince onu gammazlamıştır. Son beyitte Cebelî, bu üçünden ötürü düşmanların sevgilinin sırrından yani güzelliğinden haberdar olduklarını söyler.

112. Bu gazelde Cebelî, sevgiliden birçok azar işitmesine rağmen hayâ ettiğinden dolayı ona asla cevap vermediğini ama suçsuz yere işittiği bu azarlardan ötürü sabrının tükendiğini söyler. Gönlünü sevgisine teslim ettiği ve uğrunda ömür tükettiği sevgilinin yaptığı iyi ve kötü her şey onun nezdinde eşittir.

113. Cebelî, bu gazelinde, yine sevgilinin gündüzünü geceye çevirecek kadar siyah olan zülfünü, benini ve ay gibi olan yüzünü anlatır. Sevgilinin tövbe bozduran ucu kıvrık küllahı kibirden kinayedir. Ülker yıldızı kadar parlak yanağındaki beni, onun çene çukuruna düşmüştür ve gönlüne bekçilik ettiğinden asla oradan kurtulamaz.

114. Cebelî, bu gazelinde sevgilinin gamından kurtulduğu için Allah'a şükretmektedir. Bütün üzüntüsü, eziyeti ve sıkıntısı bitmiş, gönlü hafiflemiştir. Bundan önce sevgilinin ayağının toprağını öpmekten mutluluk duysa da, şimdi o şefaat edip onun ayağını öpse tenezzül edip saçının ucuna bile dokunmayacağını söyler.

115. Cebelî yine sevgilinin saçı gibi gönlünün de büklüm büklüm olduğundan, yanağı gibi lale gibi yandığından, belalı gözünün gamzesinin yüzünde kan ırmağı açtığından bahseder. Kendisini, sevgilinin zülfünün kulu olarak tanıtır. Onun sokağından geçtiğinden beri gözü başka güzel görmemiş, hepsiyle sohbeti kesmiştir.

116. Cebelî, önceki gazellerinde sevgilinin yüzünü güneşten daha parlak görerek onu överken bu gazelinde güneşin onun yüzünün ışığını söndürdüğünde, dünyadakilerin onun yüzünden mahrum kalmasına karşın yüzünün güzelliğiyle gururlanmaması için onu uyarır. Çünkü artık onun yok olma yani yaşlanma vakti geldiğini düşünür. Onun güzel yüzü ayva tüyüyle karışıp perişan olduğunda, onun vuslatında nasıl olduğunu anlayabileceğini söyler. Bugün onun benine ve yanağına âşık olduğu için nazına ve tavrına katlandığını, ama yarın yüzü ayva tüyüyle dolduğunda yani yüzünün güzelliği bozulduğunda onun nazının ve cilvesinin de azalacağını söyler.

117. Cebelî, bu gazelinde sarayının kapısını kıble gibi kutsal bildiği ve ona bütün şehrin gazel söylediği şahına seslenir. *"Onun abdesti Mesih'in nefesi gibi ölüleri diriltir,*

onun ayağını bastığı toprak Halîl'in ateşi gibi güle dönüşür." derken Hz. İsa ve Hz. İbrahim'in kıssalarına telmihte bulunur. Onun uğruna canı, gönlü, dini ve dünyayı feda etmesine rağmen, ona beslediği arzunun kıymetini bilmemesinden yakınır. Onun için ulaşılabilecek tek mertebe onun rızasını almaktır.

118. Gazelin ilk beytinde sevgilinin zulümünden usanan Cebelî, *"Bu mutsuzluğun ne kadar daha sürecek?"* diye Müslümanlara seslenir. Artık ondan gelecek zulmü, sonsuz mutluluk vaad eden Allah'ın da kabul etmeyeceğini söyler. Onun aşkı için inlemeye düşüp nice zahitler gibi tövbe bozmasından dolayı mazuriyetini bildirir. Aşk hevesi yüzünden boşa geçirdiği günlerine yazık ettiğini, elinde şimdi havadan başka hiçbir şey kalmadığını anlatır. Çeng çalan sevgilisinin pençesinde çeng gibi inler, şahın önünde feryat edip ona sığınır.

119. Sevgilisini ordunun güzellerinin kandili olarak gören Cebelî, onun ayrılık gamıyla gönlündeki sıkıntının ordu kadar olduğundan, hayatının bittiğinden söz eder. *"Kâh zûlmüyle siyahlara bürünürüm. Kâh onun hatırasıyla siyah mektup yazarım."* beytinde siyahlara bürünmek yas tutmaktan, siyah mektup yazmak ise günah işlemek, kötü iş yapmaktan kinayedir. Gözü yolda, kulağı kapıda sevgilisinin geleceği günü beklerken şahın meclisinde şarap içmektedir.

120. Horoz gibi çoşan Cebelî, maşuktan ilgisini kesip iyi ve kötü günlerine razı olarak gönlüne huzur veren şaraptan ister. Şarap içerken çereze ihtiyaç duyarsa, sevgilinin fıstık dudağından ve badem gözünden ister. Eğer sevgili, geceyi sonsuza dek ortadan kaldırmak isterse yüzünün aydınlığını gündüze borç vererek bunu başaracağını söyler. Meclisin cennet olması için Gazzâlî'nin hatırasıyla şarap içmek gerektiğini savunur.

121. Sevgilinin yanağında açan süsen çiçeği Cebelî'nin bütün derdini, gamını, üzüntüsünü artırmış, zırhla sakladığı göğsü ise gönlünü, gözünü ve dinini perişan etmiştir. Sevgilinin kehribar gibi dudağının aşkıyla Cebelî'nin de bedeni işlenmiş kehribar gibi delik deşiktir. Cebelî bir geceliğine bile sevgiliyi görmeye razıdır; sabaha kadar bunun sıkıntısını çekmekten asla şikâyet etmez.

122. Cebelî, sevgisinin mührünü göğsüne vuran, sazının sesiyle gözünde kan seli açan sevgiliye seslenir. *"Hürler senin sevginin kulluğuna kemer bağlamış. Efendilik ve büyüklük külahını baştan çıkarmış."* beytinde söz konusu hürler tasavvuf geleneğinde

"tutkuların esaretinden kurtulan" anlamında kullanılmaktadır.[232] Yani hürler onun sevgisine bağlanarak ona itaat etmişlerdir. Gazelin devamında, mahbubunun kimsede görülmemiş güzelliğini, çekiciliğini över. Allah'ın bütün güzellikleri kendisinde topladığı sevgiliden ona zulüm etmemesini gönlünü gamdan kurtarmasını ister.

123. Cebelî, aşkıyla her candan ateş yakan, güzelliğiyle dünyayı aydınlatan sevgilisinin yüzünün ışığının Müşteri yıldızının şöhretini azalttığını, insanları kendine hayran bırakan gamzesinin Sâmirî'ye büyü öğrettiğini anlatarak onun yüzünün ve gamzesinin güzelliğine mübalağa eder. *"O ay gibi yüz ve Pervin gibi diş yüzünden, her gece sabaha kadar Pervin yüklü gözümü Ay'a dikmişim."* sözünde şair kendi gözyaşını sevgilinin Pervin yıldızı kadar parlak dişine benzerek bütün gece onun Ay gibi yüzüne baktığını tasvir eder. Kendini kimi zaman sevgilinin çaldığı çeng gibi kimi zaman da onun huzurunda yanan mum gibi görür.

124. Cebelî'nin elinde olsa sevgilisi istemeden her şeyini ayağının altına serecektir. Sevgiliye kavuşmak, onu hayal etmek, can hediyesi olmadan yani uğruna can vermeden olmaz. Sevgili Herat şehrinde huzurla yaşarken Horasan'da binlercesi, onun aşkının yüzünden birbirine girmiştir.

125. Cebelî, bu gazelinde de sevgilisi (mürşidi) olan sakiye seslenir ve onunla halvette oturduğu her saat bir kadeh şarap doldurmasını ister. Bu dünya için boş yere gam çekilmemesi gerektiğini, bu dünyanın fani olduğunu, geriye namdan başka bir şey kalmayacağını, feleğe itaat etmekten daha güzel bir eğlence bulunamayacağını söyler. Olmamış bir iş için üzülmeyi gereksiz görür, az lafın ömür için faydalı olduğunu ve mutluluğa giden yolda hızlı adımlarla gidilmesi gerektiğini öğütler.

126. Sevgili, Cebelî'den uzaksa mutlulukta ondan uzaktır. Sevgilinin gözü mahmursa o da sevgiliyi düşünmekten mahmurlaşır. Onsuz bir an bile huzur bulamadığı sevgilinin ayrılığında memduhu Sâ**'**id b. Mansûr ve Mansûr b. Muhammed ile teselli bulur.

127. Cebelî öyle bir güzele âşık olmuştur ki onun yüzüyle oda cennete dönüşür, şehirde ondan daha çeviği yoktur. Onun dudağının kırmızısı, Cebelî'nin aklına sarhoşluk fikrini koyar. Her gün bir yâre böyle gönül verilemeyeceğinden, artık ondan başka yar seçemeyeceğini söyler.

---

[232] Mustafa Çağrıcı, "Hürriyet", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 502.

128. Cebelî, bu gazelinde gönlüne seslenerek huzurun, neşenin, eğlencenin, şarabın ve kadehin etrafında niye gezdiğini sorar. Dünya dönerek olgunlaşır, âşıklar gibi ham şarabın etrafında ne gezersin der. *"Artık yaşlandın hala ne diye nam peşinde koşarsın, şimdi manastırda dinlenme zamanın geldi; sen güzellerin safında ne gezersin?"* diye gönlüne nasihatta bulunur.

129. Cebelî, sevgiliden gönlünün sırrını saklayamamaktan yakınır. Onun gözü sevgilinin hayaliyle aydınlanır. Gözünden gönlün kanını akıtmasan gönlümün halinden haberin olmazdı der.

130. Cebelî, bu gazelinde, sevgilinin o hep barışı düşündükçe onunla niçin savaştığını, gönlünü neden daralttığını sorgular. Onun taş kalbi yüzünden gücü kalmamıştır. Artık o, sevgiliye vefa gösterdikçe sevgili ona cefa kılıcı çekmiştir.

131. Sevgili, amber kokulu saçını, fildişi tarakla tararken yüzündeki ayva tüylerini tahrik eder. Cebelî'ye inat, kırmızı gülü andıran yanağına miskten saçını dökmüştür. O bembeyaz gümüş gibi tenine kehribar gibi saçını dökünce, Cebelî'nin yüzü altın gibi sapsarı olur. Sevgili, Cebelî'nin gönlünü zar, başını da top yapmış her ikisiyle de oynamaktadır. Sevgilinin onu alıp götürmesiyle onun gönlünün sabrı kaçmıştır.

132. Cebelî, sevgilinin ayrılık derdiyle huzur yüzü görmez. Onun bu halinden haberi olmayan sevgilisinin geri gelme arzusuyla yanıp kavrulur. Onun da kendisinin de nerede olduğunu bilmez bir halde dolaşmaktadır. Kibrinden onunla olmayışını kabul eder, lakin Allah'ın ona her iyilikten ihsan ettiğini ve zulmün ona yakışmadığını, bu yüzden artık gönlünü daha fazla üzmemesini ister.

133. Cebelî çektiği üzüntülere *"artık yeter!"* der. Meclisin süslenmesini ve acı şarap getirilmesini emreder. Çünkü aşk acısını, ancak dost meclisinde içilen şarabın acılığı unutturur. Âşık için ona huzur veren sabah şarabı gereklidir. Dünyanın kaidesini bilen dünyadan kendisi için bir şey götüremeyeceğini de bilir.

134. Cebelî'nin sevgilisi, güzelleriyle meşhur olan Tarâz şehrindendir. Huriler gibi büyütülüp savaşçı yetiştirilmiştir. Selvi boylu, ay yüzlüdür. Onu görmediği her gece, onun için kıyamet günü gibi uzun olur. Onu, saray Farsçasıyla ve Hicaz lafzıyla övmüş olması onun saray ehlinden olduğunu düşündürmektedir.

135. Cebelî'nin bu gazelindeki yıldız kaftanlı ve güneş küllahlı gibi tasvir unsurlarından anlaşıldığı üzere sevgilisi, ruhunun huzuru ve ordunun süsü olan şahtır. Çünkü mecliste saki, savaşta sığınaktır. Onu; boy, saç, göz ve yüz güzelliği bakımından selviye,

sümbüle, nergise benzetir. Sevgili, saltanat tahtındaki cihan padişahı olduğu için Tanrı'nın tecellisinden bahseder.

136. Cebelî, bu gazelinde sevgiliyi güzellik bakımından, kendisini de sevgilinin çene çukurundaki tutsaklığından ötürü Hz. Yûsuf'a benzetir. Sevgili çin putlarından daha güzeldir; çünkü onu yapan Âzer değil Allah'tır. Şair, onu savaşta ve mecliste ileri gelenlerin arasında güzellik ve zekâ açısından üstün görür.

137. Sevgilinin yanağındaki taze gül şairin gözünde inciye, yüzündeki ay parlaklığı onun yüzündeki mehtap sarılığına dönüşür. Sevgilinin mihrap gibi eğik duran kaşı üzerine düşen kâkülünü rükû pozisyonunda tasvir eder. Onun dudağındaki saf şeker yüzünden, o da şeker kamışı gibi incecik kalmıştır.

138. Cebelî bu gazelinde sevgiliye nasihatta bulunur. Ona saygı göstermese de en azından yumuşak dilli olmasını, dostluğun kıymetini bilerek dostlara saygı göstermesini ister. Onun serkeşliği ve öfkeyi meslek edinmesine karşın, kendisi de sürekli ağlamayı, inlemeyi kendine meslek edinmiştir.

139. Cebelî, bu gazelinde aşk yüzünden bedeninde oluşan değişiklikleri sonbahar tasviri yaparak anlatır. Sonbaharda esen soğuk rüzgârın yaprakları sarartmasını ve kışın narın çatlamasını, kendi yüzüne ve gönlüne benzetir. Sevgilinin ondan ayrılışıyla boynunun bükülmesini sonbaharda gülün solmasıyla nergis çiçeğinin başını önüne eğmesine, rüzgârın sonbaharda sarı yaprakları dağıtmasını altın saçan şahın cömertliğine benzetir.

140. Cebelî'nin irfanî gazellerinden biridir. Daha öncede bahsi geçen harabatlardan ve harabat ehlinden olmanın öneminden bahseder. Şeref yolunda olmayınca kibirden uzaklaşmayınca güzelliğe ve saygınlığa layık olunamayacağından söz eder. Ancak makam sahiplerine maskara olan, kınayanların altında ezilen biri, sohbetinin ölçüsünü bilir ve onu kınayanlara kulak asmadan doğru bildiği yolda ilerler.

141. Cebelî, geç bulup erken yitirdiği sevgilisinin gidişini; arzularına geç kavuşan gamlı âşıkların vuslatına ve taşkalplilerin erken biten dostluğuna benzetir.

142. Cebelî; tutkun, yorgun ve üzgün oluşunu sevgilisinin zerafetine ve güzelliğine bağlar. Sevgilinin zehir gibi sözlerine karşı panzehir gibi olan öpücüğüyle ölmekten kurtulur. Eğer Cebelî'nin sevgilisi ateş gibi korkusuz olmasaydı, kendisi de ayrılık ateşiyle yanıp kavrulmazdı.

143. Bu gazelinde Cebelî, kötülük etmediği halde kendisinden muhabbeti kesen, esiri olduğu halde kendisine acımayan, aşkından öldüğü halde kendisinden memnun olmayan sevgilisine sitem eder.

144. Cebelî, bir kere bile kendisinin adını anmayan, kendisine bir selamı bile çok gören sevgilisinin aşkından vazgeçmemek için başına and içer. Aşkı uğruna kendisinden gönlünü ve gözünü sakınmamasının hatrına sevgiliden bir selam bekler. Lakin sevgilinin sokağında köle olsa da bunun onun için bir değeri yoktur.

145. Cebelî, gitme vaktinde sevgiliyle oturmadığı, en azından onunla ilk gün dost olmamasından pişmanlık duyar. Onunla bir köşede azıksız oturmaya razıdır. Sevgilinin aşkının gamında ağaran saçını gümüşe, üzüntüden sararan yüzünü de altına benzetir. Çünkü bu aşk yüzünden elinde ne altını ne de gümüşü kalmıştır. Gamdan kurtulmak için nasıl sarhoş olacağını bilmediğinden sevgilinin nergis gözü gibi mahmur olmayı yeğler. *"Lakin senin aşkına böyle yenilmeseydim, elinden nasıl kurtulduğumu görürdün."* Diyerek sözlerini bitirir.

146. *"Ey zavallı âşık eğer mutlu olmayı istersen; kurrâlıktan uzaklaş, kallâşîliğe yaklaş!"* beytinde Cebelî, mutluluğu arayan âşıklara seslenir. Bu beyitte kullanılan "kurrâ" kelimesi hafız, zahid dinin zahirine bağlı olan, "kallâşî" kelimesi ise tasavvufta berduş, hayatı kimseye kulak asmadan kendi keyfince yaşayan anlamında kullanılır.[233] *" Eğer mum gibi başkaldırırsan, çabuk yanar ve erirsin ve eğer kalem gibi başını ayak yaparsan kalem gibi değerli olursun."* beytinde, dikbaşlı ve mağrur olmanın insanı tüketip bitereceğini; alçakgönüllü ve itaatkâr olmanın ise insanlara saygınlık kazandıracağını anlatmak istemiştir. Son beyitte, âşıklık yolundaki insanın daima kendi nefsinin kölesi olmamasını, kim olduğunu bilmesi gerektiğini söyler.

147. Cebelî, bir önceki gazeli gibi bu gazelinde de âşık ve âşıklık yolundan söz etmektedir. Güzeller onu okşamadığından aşktan ötürü mum gibi erimiş, aşkın pençesinde çeng gibi inlemiş, aşkı için her iki dünyadan da vazgeçmiştir. Çünkü bu yolda kusursuz olmak için dinden ve dünyadan vazgeçmek gerekmektedir. Gönlünde aşk ateşi olmayan kişinin bedeni rüzgâr gibi soyuttur.

---

[233] Cebecioğlu, 266.

148. Cebelî bu gazelinde, sevgilisinin güzelliğinin karşısında kendi zavallılığından bahseder. Sevgiliden, suçsuz yere uzak olmasından ve onunla buluşmanın imkânsızlığından yakınır. Artık uzaktan uzağa selam söylemeye takati kalmamış bir ah çekse ahıyla her yerin yanacağını söyler. Son beyitte Cebelî, kendisinden başka sığınağı olmayan sevgiliden, artık kendisini hakir görmemesini, onu incitmemesini ister.

149. Cebelî, sevgilinin misk kokulu saçını yüzüne dökmesini Ay'a kadar uzanmış siyah sancağa benzeterek onunla dünyaya fitne saldığından söz eder. Sevgili her ne kadar onu hakir görse de o, sevgi sınırından bir adım bile dışarı çıkmaz.

150. Cebelî, yârini tasvir eder. Erguvan yüzü, şeker dudağı, yasemin kokusu, menekşe saçı, Ay gibi alnı, Müşterî Yıldızı gibi yanağı vardır. Süslü yüzüyle ne zaman evden çıksa, her yerde bir takipçisi olur. Onun dudağının renginde bir kehribar, onun yüzünün parlaklığında bir yıldız yoktur âlemde.

151. Cebelî, bu gazelinde sevgilisinden ayrı kalmasında geçirdiği değişiklikleri tabiat tasvirleriyle anlatır. Yüzünün sararmasını güneşe, nefesinin soğukluğunu da sonbaharda esen soğuk rüzgâra benzetir. Sevgilinin, teni, boyunu ve gözünü; gümüş, selvi ve nergise benzeterek över. Sevgilinin sevgisini kazanmak için yapmadığı hiçbir şey kalmamasına rağmen, sevgili kendisiyle bir kadeh şarap içmenin mutluluğunu ona yaşatmaz.

152. Cebelî, önce sevgilisinin uzuvlarını ayrı ayrı över. Sonra ona kavuşmayı, baki olmak açısından yasemin çiçeğine benzetir. Hiçbir zaman mutluluk anında yanında bulunmayıp onunla bir kadeh bile içmeyen, kendisi aşkından ötürü perişanken, afiyetle yaşayan sevgilisini kendi haline layık görür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZELLERİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

1

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Ben kimim ki seni düşünmek yoldaşım olsun benim.
Yahut senin gibi birine kavuşmak arzum olsun benim.

Eğer senin için üzülmek canıma yakışırsa benim;
Yeter bana senin aşkının devletinden bu nasibim benim.

Senin zamanının hatırasıyla yaşadığım her an,
Bütün âlem misafiri olur o anımın benim.

Eğer senin aşkın gölgem değilse benim,
Niçin yüz çevirdiğim halde her an arkamdan koşarsın benim?

Her vakit gönlümü senin vuslatının ümidiyle hoş tutarım;
Yine derim, hayır, nasıl böyle bir arzum olabilir benim?

Senin ayağının toprağının hayalini görmeyince,
Senin vuslatın nasıl elime geçer benim?

2

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Keşke şimdi senden bir haber gelse bana.
Seher yeli bazen senden haber getirirdi bana.

Ey güzellikte kuyudaki peygamber gibi olan!
Kuyudaki peygamber gibi belaya bırakma beni!

Kehribarın yanındaki saman gibi sana meyil ettikçe,
Saman gibi ayrılık gamında zayıflatırsın beni.

Ne kadar senin iyiliğine ve kötülüğüne alışsam da,
Bundan daha güzeline sahip olabilirsin eğer istersen beni.

Her zaman bana bir başkasını seçtiğimi söylüyorsun,
Allah korusun, eğer öyleyse bu bir tür kayboluştur bana.

Eğer senin cefan ilk gün malum olsaydı bana,
Böyleyken nasıl kolay gönül verirdim sana?

Başından uzaklaşayım senin ayağının toprağından daha değerli olursa,
Gökten yeryüzüne, Ay'dan balığa kadar [bir şey] bana.

Allah'tan ümidimi kesmem çünkü sonunda kurtarır.
Şahlar şahının kutlu talihiyle senin belandan beni

3

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i sahîh-i arûz ve zarb

Uzaktan gördüm o güzel sevgiliyi,
O cazibeli güzel Ay'ı ve uzun selviyi,

Miskle gizlemiş zambak [saçlar]ı,
Dumanla örtmüş ateş [yanaklar]ı,

O ay yüzlü sevgilinin yanağının,
Güzelliğini artırdı gece şarabı.

Yetki vermiş gönülleri çalmaya,
Kesilmiş iki zülfü, tatlı dudağı.

Misk kokulu siyah zülfüyle, rengârenk gülüyle,
Benim perişan gönlümü dillere düşürmüş.

Tüm halk bedenini, canını, dinini ve gönlünü vermiş,
O korkusuz, o çevik çekici güzele.

4

Remel-i müseddes-i mahzûf

Ey Müslümanlar! Bana yardım edin!
Çünkü öldürdü o zalim beni.

Bağdat'ın o eşsiz güzelinin aşkı,
Benim iki gözümü Bağdat'ın Dicle'si gibi yaptı.

Her ne kadar hiç hatırlamasa da beni
Ben bütün gece onu düşünerek şarap içtim.

Onun gamında bir an yoksun olmaz,
Gözlerimde yaş dilimde ah.

Gerçi dünyada onun kölesiyim ama
Onun gamından gönlüm azat değil.

Benim düştüğüm bu hale
Hiç kimse takat getiremez.

Eğer bir buseyle beni mutlu ederse
İki dünyanın üzüntüsünden de kurtulurum.

5

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Ey uyku kaçıran rüzgâr o Halluh şehrinin Ay [yüzlü güzeline]'ına söyle!
Tatlı dudaklı sevgiliye, zehir cevaplı güzele:

Yüzü süsleyen zülfünü kestiğinden beri
Senin aşkında gözümden uyku kaçmıştır.

Âlemin gönül aydınlatan güzelleri seninle övünmektedir.
Halluh'un güzel yüzlü güzelleri seni kıskanmaktadır.

Her ne kadar tenasüh ehlini gönülden reddetsem de
Şimdi Yûsuf geri geldi derim senin yüzünü görünce.

Senin cemalin olmadan mutlu yaşamın tadı olmaz.
Senin vuslatın olmadan kutlu ömrün canlılığı olmaz.

6

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Can gibi sahip olduğum o sevgiliden vazgeçtim.
Çünkü o değildi hayal ettiğim.

Beni aşağılayıp hakkımı tanımadığından
Onunla arkadaşlığı kestim ve onu terk ettim.

Gece gündüz daima beni sevdiği vakit
Onu can, gönül ve göz gibi bildim.

Sevgimin onun gönlünde kaybolduğu bugün,
Kendi gönlümdeki [aşka] rağmen onu kaybolmuş sandım.

Mademki sonunda bana bu kadar cefa edecekti,
Boş yere onun için niye vefa tohumu ektim?

7

Hafîf-i aslem (-i mahbûn-i maktû')

Özgür dostlara şarap ver,
Özellikle müflis âşıklara,

Tanıdık dostların sohbetine
Vesile olan Muğan şarabından.

Arzulu halkın sözüne,
Acı şaraptan başka cevap yoktur.

Kadehin içindeki letafetten dolayı
Mühendisin düşüncesine benzeyen şarabı,

Çehresi, meclisi bahçe gibi
Süsleyen sakinin elinden [iç]!

Onun dudağı, yanağı ve gözü;
Sümbüle, erguvana ve nergise benzer.

8

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Dilberlik sermaye oldu o ressam dilbere.
Büyücülük süs oldu o çapkın nergis göze.

Senin yüzün güneşin doğuşunu gölgeler.
Senin parlak yüzün ressamın gözünü kamaştırır.

Senin gibi bir kalleş, benim gibi korkusuz yoktur.
Kalleş dilberin âşığı korkusuz olmalıdır.

Sen devlet gibisin; eğer değilsen asla, niçin
Vuslatından serserilerden başkası nasiplenmez.

Sana kavuşmak için randevu istediğimde bana dersin “bekle!”
Artık ne zamana kadar “bekle” demene dayanacağım?

Sen her ne kadar bana kötü konuşsan da
Ben bütün yıl senin övgünle söze başlamışım.

9

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktû‘

Ey arzusu bizi ibadete yönelten!
Ne olur şefaat edip bizi kabul etsen!

Eğer bizimle arkadaşlık etmek istemiyorsan, korkumuz yok!
Çünkü senin cemalinin hayali de yeter bize.

Azledilenler gibi inzivaya çekildik biz.
Çünkü seni düşünmekten başka yoktur işimiz.

Senin huzurunda hiç kimsenin ibadeti makbul olmasa da
Bu yolda ibadetten başka çare yoktur bize.

Ki biz sermayeye ihtiyaç duyduğumuz için
O yüzden senin pazarında bizim işlerimiz kesattır.

Her zaman senin ayrılık gamın öldürse de bizi.
Seni anmak hemen diriltir bizi.

10

Münserih-i müsemmen-i matvî-yi mekşûf

Ne kadar daha bana cefa çektireceksin, ey güzel oğul!
Daha ne kadar benim sıkıntımı artıracaksın ey güzel sevgili!

Senin âşkın deli gibi sabırsız etti beni.
Senin ayrılığın pervâne misali ateşle yaktı beni.

O lâl dudaktan dolayı saçım yabangülü gibi olmuştur.
O Ay yüzlü güzelden ötürü gözyaşım Ülker yıldızı gibi olmuştur.

Ezelde beni sana bağlayan,
Zalim gözü sana verdi mazlum canı bana.

Senin sevgin benim zavallı gönlüme nakış gibi işlendi.
Benim nakışlı yüzümde ciğer kanı vardır.

Seni istemekte benim yeni gazelimden başka sermayem yoktur.
Seni arzulamakta benim güzel sözümden başka azık yoktur.

11

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Ey kasten heyecan verici saçını kesen!
Ve ey küstahlıktan hilekâr gözüne pay veren!

Senin güzel yüzün yeni ilkbahara benzer.
Senin işveli gamzen keskin Zülfikâr'a benzer.

Eğer misk kokulu benini ve tatlı dudağını,
Yüz yaşındaki zahide ve gece ibadete kalkan kula gösterirsen,

Her ikisi de o an senin aşkına ve sevgine karşılık
Tövbe ve haramdan kaçınmayı fesat ve isyana değişirler.

Senin güzel yüzün olmadan geçirdiğim her gece
Uzunluk bakımından mahşer gününe benzer.

Dilberlik meslek oldu o cana can katan yakuta.
Büyücülük sermaye oldu o kargaşa çıkaran Hârût'a.

Ne zamana kadar huysuzluk edip, cilve yapıp izin vereceksin
O mercan görünümlü dudağa ve canı asan o zülfe?

Ben şefkatle ve bilerek vasiyet ettim.
Bu ateşperest gönle ve inci saçan göze:

Kibirden ötürü senin gözünde bir değeri yoktur
Efrâsiyâb'ın devletinin ve Pervîz'in saltanatının.

Yoksa nasıl olur senin aşkının yolunda yeri
Mehtap renkli yüzün ve öldürücü gözün?

12

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i mahzûf

Ey güzelliği gibi her geçen gün bendeki aşkı da artan!
Gönlü hoşnut eden sözlerle fitne soktun bana.

Senin aşkının sıkıntısı beni harap etti zaten.
Bari kötü sözlerle kaybetme beni.

Bazen gönlü esir eden kâkülüne bağlarsın beni.
Bazen de o can yakan gamzenle yaralarsın beni.

Nevruz gibi süslenmiş o yüzün aşkı,
Nevruz vakti öten kumrudan daha çok inletti beni.

Aşkının hevesinde bir an bile boş kalmaz.
Göz kandan, ağız ahtan, gönül ateşten

Eğer yetişecekse uzatayım sana firuze kubbeyi.
Eğer kurtaracaksa senin gamından Pervîz'in devleti beni.

Senin canına ve başına yemin olsun ki vuslatının mutluluğuyla
Diken hurmaya, kehribar mücevhere, gece gündüze dönüşür.

13

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Eğer bir gün bir gece bile kavuşamayacaksam ona,
Ve eğer bir buse azık bile vermeyecekse o dudaktan bana,

Bildiğin gibi onsuzluk canıma yetti benim,
Ya Rabbi onun ayrılık gamında imdadıma yetiş!

Eğer bir gece sabaha kadar onun yanında olursam,
Gece Kadir gecesi, gündüzü bayram günü gibi olur bana.

Eğer elim onun akrep gibi zülfüne ulaşsaydı,
Aşktan ötürü benim iki elim akrep gibi başımda olmazdı.

Sırtım, onun ayrılığından dolayı felek gibi eğilmiştir.
Yüzüm, gözlerimdeki yaştan ötürü yıldızlarla doludur.

Onun sohbetinde yoktur cefadan başka fikir,
Benim aşkımda yoktur vefadan başka yol.

Onun yüzünü tekrar görmedikçe bir an bile kalmaz,
Gözlerim yaşsız, gönlüm dertsiz, bedenim ateşsiz.

14

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Ey güzelliğinden dolayı gökyüzündeki güneşin secde ettiği!
Artık ne kadar daha her alçağa sevgi göstereceksin!

Adileri gözetmede ve alçaklara vefada
Senin mizacın dünya, huyun da felek gibidir.

Güzelliğinden ötürü ilkbahar havası gibisin, bu yüzden
Her zaman havada senden bir parça olması doğaldır.

Niceleri senin gamınla Kārûn gibi toprağa battı.
Çünkü arşın sahibi Tanrı, güzellikte Kārûn yaptı seni.

Eğer sen âşıklara karşı güzellik yapıyorsan yaraşır sana.
Çünkü Tanrı haddinden fazla güzel yarattı seni.

Eğer sen âşıklara iyilik edersen; bu iyilik gereklidir.
Çünkü iyilik için gereken her şey sende vardır.

Âşıklık Allah'ın fazileti gibi sonsuzdur benim için.
Güzelliğin, sultanın ihtişamı gibi gün be gün artar.

15

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Ey Ay yüzlü sabrettim yıllarca ayrılığına.
Durumlar değişti yüzünü görünce sonunda.

Senin uğruna harcanacağımı bilseydim;
Boş yere yıllarca senin nazını çekmezdim.

Ey sema'ında dervişlerin kadeh kırdığı!
Ve ey zenginlerin güzelliğin uğruna mal saçtığı!

Eğer senin güzelliğinden haberdar olsa Çinli ressamlar
Senden ar edip bütün resimlerini yırtarlar.

Eğer senin aşkından feleğin yüzüne bir ah çeksem
Onun ateşinden kartalların kanatları yanar.

Sevgilinin misk saçan cim ve dal gibi saçları gül yüzüne düşünce
Kâh cim gibi boynum bükülür, kâh lam gibi iki büklüm olurum.

Öğütülmüş amberden saf gümüşün üzerindeki benlere sürer sürmez
Âşıkların hali o benlerin yüzünden perişan oldu.

16

Müctes-i müsemmen-i mahzûf

Senin ayrılığında öyle mahvolmuş bir haldeyim ki
Aziz ve yüce Allah bana şahit olarak yeter.

Ağlamaktan her gece gözüm yıldızlarla dolar,
Samanyolu misali saman gibi olmuş çehremde.

Eğer muradın beni çaresiz kılmaksa,
İşte çaresizim; bundan daha fazlasını isteme.

Seni sevmekten başka günahım yok.
Bu günahtan ötürü ölmemi reva görme.

Yüce Allah bilir ki sensiz boş olmaz,
Kirpiğimden gözyaşı, gönlümden kıskançlık, dilimden ah.

Yüzünün arzusuyla Ay'a bakarsam eğer
Sanma ki Ay teselli eder beni.

Tekrar yola girme ümidim yoktur;
Yoldan çıkarttığın bu huyla beni.

Şüphesiz aşkının ateşiyle dönerdim divaneye,
Eğer şahın övgüsü korumasaydı beni.

17

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i sâlim-i arûz ve zarb

Ya Rab! Hiçbir zaman bir gece yanıma gelmez,
O gümüş göğüslü dilber, o baldudaklı dilber.

Kibirden eğer yanıma gelmezse yazıklar olsun!
Öylesi bir güzelle buluşmak zaten şaşırtıcıdır.

Öyle bir selvi boyludur ki çimen ondan utanır mezar gibi olur.
Öyle bir Ay yüzlüdür ki felek onun taşıyıcısıdır.

Ey dağınık zülfü ve parlak saçıyla,
Bütün yıl akrep burcu gibi parlamış,

Eğer gecedeki ayın ışığı artıyorsa
Onun Ay'a benzeyen yüzü ve akrep gibi olan saçının yüzündendir.

Onun ayrılık üzüntüsüyle ömrüm sona erdi
Onun ayrılık üzüntüsünden bizi kurtar Yarab!

18

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Ey ışık yüzlü ey güneş alınlı!
Ey halka örüklü ey kıvrım saçlı!

Senin aşkından ve sevginden ötürü
Işıktaki pervane gibi güneşte yanan Merkür gibi yandım.

Kıyaslayınca senin ağzın benim gözüm kadardır.
Hesaplayınca senin belin benim yüzüm kadardır.

Ağzındaki duru ve parlak incidendir.
Belindeki saf parlak altındandır.

İkiye ayrılan saçında sabırsızlık ve güçsüzlük
Siyah gözünde ise sarhoşluk ve mahmurluk ikamet eder.

Sanki o benim gönlüm gibi sürekli zulüm çekiyor.
Sanki bu senin dudağın gibi sürekli şarap içiyor.

Lâle tomurcuğunun üzerinde amberden zincirin var.
Saf inciden, şekerden kilidin var.

Senin amberinin arzusuyla ateş üzerindeki amber gibiyim.
Ve senin şekerinin sevdasıyla suda eriyen şeker gibiyim.

19

Remel-i müsemmen-i maksûr

Ey birçok kişiyi zülfünün tuzağına bağlayan!
Ey birçok canı gözünün okuyla yaralayan!

Sokağının başındaki toprağın üzerinde bir saat oturan
Âb-ı hayâtı arayan Hızır gibi zengin olur.

Bütün dünyada senin gibi kıvrak bir güzel yoktur.
Sokağının başında benim gibi yüz tane gamlı müflis vardır.

Ey sevdasıyla dervişlerin yolunu kaybettiği
Ey oruçluları görüşmesiyle şarap düşkününe çevirmiş!

Sevilesi akik gibi gözlerin ne zamana kadar perdeleri yırtacak.
Şekerle dolu lâl dudağın ne zamana kadar tövbe bozduracak.

O neşeli göz nergis gibidir ve o lâl dudaklar lâle gibidir.
O güzel yanak süsen gibidir ve o kısa saç sümbül gibidir.

Senin süsenin parlak, sümbülün misk saçar.
Senin lâlen içki satar ve gözün çakırkeyiftir.

Ey gece gibi saçı kulağının ardına koymuş!
Ey olta gibi kıvrık saçını omzuna dökmüş!

Senin sokağının rüzgârı ayak basanlara azık,
Senin sokağının toprağı müsrif hürlere kıbledir.

20

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Ey dünyanın canı, senin nazın her gün artmaktadır.
Lakin ne yapılabilir ki şimdi senin vaktindir.

Şaşırma eğer nazın azalmazsa
Çünkü yüzünün güzelliği her gün artmaktadır.

Kıvrım, düğüm, zincir ve işkence hepsi senin zülfündedir.
Sihir, hile, aldatma ve büyü senin gözündedir.

Güneşin kaynağına benzeyen yüzünü görür görmez.
Senin aşkının gamıyla gözüm kan çeşmesi gibi oldu.

Ey ayrılığa tedbir almış senden haber yoktur.
Ki senin aşkından benim halim yanık gönül gibidir.

Senin sevginden ötürü benim gönlüm nun'un noktası gibidir.
Senin Ay'ının (yüzünün) üzerindeki misk dairesi (benin) nun kadardır.

21

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Bahar mevsimi ve sevgiliye kavuşma gerçek mutluluktur.
Bu ikisini de yaşamayan her kimse insan değildir.

Bize kader ve üzüntü gerekmez.
Şimdi var olmak için mutlu günler ve sevinç zamanıdır.

Şimdi her ne kadar gönlümüz âşıklıktan kırık
Müflislikten kederli olsak da eğlenelim.

Eğer derdi daha az istersek bize revadır.
Allah'a şükür ki bizim aklımızda azdır.

O hükümdarla görüşünce hepimiz şarap içeriz.
Çünkü devrin huzuru yeryüzünün süsüdür.

22

Remel-i müseddes-i mahzûf

Bütün dünyada senin gibi kıvrak yoktur.
Bütün dünyada senin gibi korkusuz yoktur.

Benim gibi divane âşık yoktur şimdi
Senin gibi kıvrak dilber olmadığı için.

Senin aşkından avucumda havadan başka bir şey yok.
Senin sevginden başımda topraktan başka bir şey yok.

Senin gamından dünya âşıkları içinde
Senin gamınla eteğini yırtmamış hiç kimse yoktur.

Gece gündüz sensiz soğuk nefesten
Ve gamlı gönülden başka yakınım yoktur.

Öfkeli olduğu zaman senin zehir gibi sözlerine karşı
Senin tatlı dudağından başka panzehir yoktur.

Benim gönlün senin sevginle yıkanmıştır.
Her ne kadar senin kalbin bana kin gütmekten temizlenmese de

23

Serî-'i matvî-yi mevkûf

Bütün dünyada senin gibi kıvrak yoktur.
Bütün dünyada senin gibi cesur yoktur.

Benim gibi divane âşık yoktur şimdi
Senin gibi kıvrak dilber olmadığı için.

Avucumda senin aşkının yelinden başka bir şey yoktur.
Başımda senin sevginden başka toprak yoktur.

Senin gamından dünya âşıkları içinde
Senin gamınla eteğini yırtmamış hiç kimse yoktur.

Sensiz bana gece gündüz soğuk nefesten
Ve gamlı gönülden başka yoldaş yoktur.

Öfkeli olduğun an ki sözlerine karşı
Senin tatlı dudağından başka panzehir yoktur.

Benim gönlüm senin sevginle yıkanmıştır.
Her ne kadar senin kalbin bana kin gütmekten temizlenmese de

24

Münserih-i müsemmen-i matvî

O gönlü sevindiren güzel bizim süslü yârimizdir.
Bizim tatlı sevgilimiz tüm dünyanın kandilidir.

Güzellik ve asilik onun işi ve sanatıdır
Âşıklık ve müflislik bizim yolumuz ve töremizdir.

Lâle ve nesrin eğer taze ve güleçse
Onun yanağı ve yüzü bizim lâlemiz ve nesrinimizdir.

Ülker ve Çoban yıldızı eğer açık ve parlaksa
Onun çehresi ve dişi bizim Ülker ve Çoban yıldızımızdır.

Onun dostluğu ve sevgisi bizim gönlümüz ve canımızdır.
Onun fikrinde ve tabiatında bizim düşmanlığımız ve kinimizdir.

Onun aşkının hevesinde bizim yoksul gönlümüz de olan!
Gamın yüzde biri dünyada hiç kimsenin gönlünde olmasın.

Vahşet, zulüm ve cefa onun işi, ilmi ve huyudur.
İbadet, sevgi ve vefa bizim töremiz, yolumuz ve dinimizdir.

25

Remel-i müseddes-i maksûr

Bütün ufuklarda benim gibi özgür yoktur.
Ki o benim gibi zavallı ve âşık olsun.

Bu yolda adım atmış birinin
Şarap kadehinden başka çaresi yoktur.

Gönlünü kaptırmış âşıkların kıblesi
Gece gündüz o melek yüzlü güzelin yüzünden başka yer değildir.

Herkesin kölesi olmayız,
Özellikle de özgürlüğün haram kılındığı birine.

Şimdi dünya elimizde,
Kehribar renkli şarapta başka bir şey yoktur.

Her ne kadar bizim ilmimizden basit olmasa da
Bu basit dünyayı hoş geçirelim.

26

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Sensiz hayatım keyifsiz değil sanıyorsan, hayır öyle!
Yahut gönlüm o ay yüzlü güzelin yüzünü arzulamadığını düşünüyorsan, hayır öyle!

Ve eğer o Çin nakışı gibi yüz olmadan benim yüzümün
Daima nakışlı gönlün kanı gibi olmadığını sanıyorsan, hayır öyle!

Eğer değerli gönüllerin ordugâhı,
O can karıştıran güzelin zülfünün halkası olmadığını düşünüyorsan, hayır öyle!

Eğer canımı âşıklık meydanında
Senin kirpiğinin ok kuburu değil diye suçluyorsan, hayır öyle!

Ve eğer bu eziyetlere rağmen
Bütün dünyanın aşkınla bana güzel gelmediğini düşünüyorsan, hayır öyle!

Eğer biri sana söylerse başım, elim, gözüm ve canım
Toprağın, rüzgârın, suyun ve ateşin mekânı değildir, hayır öyle!

27

Hezec-i müseddes-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Ey sema‘ında beni mest eden!
Ey aşkıyla elimi kolumu bağlayan!

Senin sesin bin perdeyi yırttı.
Senin çengin bin tövbeyi bozdu.

Eğer senin yüzüne âşık olsaydım.
Senin yüzün âşıklık yeri olurdu.

Senin aşk gamının gücü, canı aldı.
Senin zülfünün kıvrımının gücü, gönlü bağladı.

Senin misk tuzağı gibidir zülfün
Onun kesik ucu Ay’a bağlıydı.

Herkes oltayla balık avlar.
Sen o oltayla Ay’ı avlamışsın.

Yüz kez beni ayıpladın.
Artık senin gönlün zalim aşktandır.

Benim gözlerimin yaşından bellidir ki
Hâlâ benim ateşim sönmedi.

Ey şarap tatmamış mahmur gözlü!
Ey gam çekmemiş kıvırcık zülüflü!

Bu benim bahtım gibi daima uykudadır.
O benim sırtım gibi iki büklümdür.

28

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Senin aşkında can, gönül ve din için bir tehlike yoktur.
Bu üçünü de benden götürdün, senden bir haber yoktur.

Her ne kadar senden belalar yetişse de
Allah'a şükür ki senin başında bir bela yoktur.

Senin düşmanın niçin bana kötü konuşmaya ağız açar.
Benden daha kötüsü olmadığını zaten kabul ediyorum.

Senin uğruna iki dünyadan da vazgeçtim;
Ama senin nezdinde bunun bir zerre değeri yoktur.

Âşıklar safında benim gibi sitem çeken yoktur.
Güzeller safında senin gibi sitemkâr yoktur.

Her ne kadar âb-ı hayât değerli olsa da
Senin ayağının toprağının onun yanında bir değeri yoktur.

Senin cefa oklarına karşı daima benim yüreğime
Dost meclisinden daha âlâ bir siper yoktur.

29

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Her ne kadar tövbe bozmayı uygun bulmasam da
Senin aşkında uyanık oturmak caiz değildir.

Senin yüzünle şarap içmek imkânsızdır
Senin sokağında hırka giymek uygun değildir.

Kalk bana birkaç fazla kadeh daha ver!
Çünkü ruhumun huzuru şarabın artışındandır.

Bizim bu eğlencemiz çalgıcının samimi neşesindendir.
Bizim bu huzurumuz sabahın soğuk esintisindendir.

Dünyada saf şaraptan başka cefa eden yoktur.
Onda aradığımız şey mizahtır.

Hakikaten feleğin savaşında korku yoktur.
Eldeki şarap kadehi ona silahtır.

30

Remel-i müsemmen-i maksûr

Eğer benim gibi bülbül âşıklık derdinden baygın değilse
Öyleyse niçin bir an bile inlemekten suskun değildir.

O sevgilinin çeng sesi kulağıma gelmediğinden
Şimdi dert ortağım bülbülün sesinden başka ses yoktur.

O ipek yüzlü, güzel sözlü sevgilinin ayrılığında
Güzel renkli ipek elbiseli bahçeden başka can dostum yoktur.

Eğer senin gül eteğinde çeng çalarsam yaraşır.
Benim için kucaktaki o gül yüzlü Ay gibisi yoktur.

Dünya bülbülün haykırışından ıstırapla döndükçe
Onun ayrılığından gönlümün ıstırapla dolmadığı tek gece yoktur.

Her ne kadar onun yüzünü görmeksizin şarap içilmese de
Ben şimdi sürekli onun hatırasıyla şarap içiyorum.

Ama şimdi kim bir an uyanık olsa
Gerçeği bilen uyanıkların yanında onun ki uyanıklık değildir.

31

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktû-'i musabbağ

Ey sevgili senin ayrılığın ömrü sona erdirmiş,
Seni beklemek gönlüme figan ettirmiş.

Rüzgâr bana senin kokunu getirdiği için
Seni beklerken bana rüzgâr gibi huzur yoktur.

Ey sefa vakti can, ey cefa vakti dünya gibi olan
Senin aşkının gamı bir dünyayı öldürdü.

Senin başına and olsun ki ufuklarda
Saçının ucunun ziyana uğratmadığı hiçbir iş yoktur.

Zülfünün beni hayranlarının safına
Nasıl getirdiğini hiç kimse bilmez.

Gücün yettikçe güzelliğini benden alma
Çünkü gönlümü senin tuzağına o düşürdü.

Yaşlı ve gencin de kederini çekmen için
O, seni yoktan var etmiştir.

Senin gamından ötürü zulmünden yakınan benim gibi niceleri
Cihan padişahının dergâhında gama bürünmüştür.

32

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i maksûr

Ey sevgili senin yerin olan gönlü nasıl yakarsın.
Ey Ay, sana sığınmış bu teni nasıl eritirsin.

Senin siyah gözünden ötürü göz yaşla dolu,
Senin beyaz sinenden ötürü yürek ateşle dolu,

Her gün sabah evden çıkınca
Yüzbinlerce âşık senin yolunda olur.

Uzun bir sıkıntıdayım senin uzun saçının yüzünden
Senin hilal kaşından ötürü iki kat oldum.

Seninle olunca yersiz yurtsuz oldum
Rüyada senin yerine gördüğüm her şeye razı oldum.

Kurumuş selvi gibi hakirim, yeni Ay gibi çelimsizim.
Senin o selvi boyun ve o Ay gibi yüzünden

Senin aklı azaltan Hârût’un akıllılara eziyettir.
Senin özür dileyen yakutun âşıklara hazinedir.

Zühre yıldızı senin semaında ve eğlence vaktine hayret eder.

Güneş senin yüzüne ve mekânına secde eder.

Bana karşı kin silahını giyiyor, savaş askerliği yapıyorsun
Her saat ve bütün yıl düşüncen budur.

Bana karşı kin ve savaşının kâfi olduğunun farkında değilsin
Mahmur göz senin silahın, kıvrık zülüf senin askerindir.

Şahının içki meclisini her süslenmiş gördüğümde
Senin aşkından gam bana padişah olur.

33

Hafîf-i aslem (-i mahbûn-i maktû)-'i musabbağ

Âşıklık, iyilikle anılma yolu değildir.
Dostluk, mutluluğun mahallesi değildir.

Aşkın en az derdi yanmaktadır.
Çünkü bu yolda hamlık töresi yoktur.

Âşık olunca ne özgürlüğü?
Senin için şartı kölelikten başka şey değildir.

Her kim onun gözünde kıymetlidir.
Ey sevgili canının onun yanında bir değeri yoktur.

Aşk ve can, cananın muhabbetiyle
Avam halkın muhabbetinin dışında değildir.

34

Serî-'i matvî-yi mevkûf

Yâr benim kucağımdaydı dün gece
O nasıl bir sevinçti öyle dün gece?

Güneş dağın ardından görünene kadar
Ay benim kucağımda uyumuştu.

Gönlüm onu görmenin mutluluğuyla
Bütün dünya gamını unutmuştu.

Sevinç atı dün gece itaat etti bana

Benim bahtımın eyeri omuzdaydı dün gece

Gönlüm mutluluktan Zühre yıldızı gibiydi
Benim sevgilimin Zühre kulak ardıydı.

Her ne kadar şaşkın ve telaşlı olsa da
Gönlüm onunla huzuru ve rahatı buldu.

35

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Parlak iki zülfünü kulak ardına koyunca
Senin âşıkların itaat yelesini omzuna alırlar.

İki zülfünün halkasını kulak ardına koyunca
Senin fermanının halkasını da ben kulağa takarım.

Sana kaftan giyen selvi dediklerinden beri
Senin zulmünden âşıkların gömleği kaftana döndü.

Miskten örüğünü yaseminle bağlayınca
Örüğün bu aşığı şaşkına çevirir.

Senin mizah vaktinde fitne ve kargaşanın ardından
Senin lâl dudağından şeker ve bal dökülür.

36

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i sahîh-i arûz ve zarb

Dilberlik sanatı olan o Ay (sevgili)
Sürekli uzaklaştırır beni gönlünden

Ben hep âşıklığı düşünürüm
O hep dilberliğe meyil eder.

O dilberin yüzü, alnı ve yanağı
Zühre, Ay ve Müşterî yıldızı gibidir.

Benim çiğ tanesi gibi gözyaşım var.
Onun taze lâle gibi yüzü var.

Ben sürekli onun sihirli gözünden yakınırım,
Çünkü o hep sihire meyillidir.

Gözünün sihriyle efsane olmuştur.

Sanki Sâmirî soyundandır.

37

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Senin saçının ucunu kesen kişi hata etti.

Zira bizim gönül belamıza kast etti.

Şehre fitne, fesat ve bela dolmasıyla

Senin parıltı ve kıvrımla dolu iki zülfün kesildi.

Garip gönlümün hali ortada olmasına rağmen

Niçin bir kez daha ben zavallıyı böyle yaptı.

Ey ufukların güneşi olan kesik saçlı

Âşıkların safında senin pazarın reva oldu.

Senin aşkın, gözün, ağzın ve saçın

Üzüntüden benim bahtımı gönlümü daralttı sırtımı iki büklüm etti.

Allah beni senin aşkınla meşgul etti.

Bilmem ki benim gönlüm ne hata etti.

Senin aşkına çare aranmaz

Çünkü senin aşkın arşın sahibi olan Allah'ın ilahi takdiridir.

38

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Ey sevgili seni beklemek canıma yetti.

Senin zulmünden feryadım gökyüzüne yetişti.

Senin dostluğundan, sohbetinden ve sevginden nasibime

Beden azabı, gönül belası ve can korkusu düştü.

Senin vuslatının arzusuyla bir süre bana

Sayısız üzüntü, sınırsız keder kaldı.

Sonunda biz vuslata erişecekken

Zalim feleğin kötü gözü ona değdi.

Bütün bunlara rağmen ondan haberdar olmam hoştur.
Çünkü senin gibi birinin sohbetine kolay kolay ulaşılmaz.

Her ne kadar senin aşkından payıma gam düşse de
Ben bütün yıl mutluyum senin güzelliğinden ötürü

Senin güzelliğinin öyküsü benim aşkımın haberinden önce
Cihan padişahının yüce devletine ulaştı.

39

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Bütün dünyada senin gibi korkusuz yoktur.
Bütün âlemde senin gibi çevik yoktur.

Senin düşüncen ve fikrin öyle bir zehirdir ki
Ona seninle sohbetten ve görüşmeden başka panzehir yoktur.

Her ne kadar senin öfken bana azap verse de
Gönlüm asla senin öfkenden ötürü kırgın değildir.

Senin dostluğuna tutkun olan kimsenin
Tüm dünyadan korkusu yoktur.

Zaman ömrümü tüketmediği sürece
Senin gamından başka bir şey ömrümü tüketmez

Eğer gönlüm kıyamet günü parçalanmazsa
Gerçekten gönlüm senin sevginden arınmaz.

40

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maksûr

Gönlüm o hunhar nergisin aşığı oldukça
Bütün yıl gönlümdeki neşe derbederdir.

Sitemkâr ve zalim gözün var oldukça
Gönlüm senin aşkınla perişan ve hunhardır.

Yaseminin üzerine miskten saçın saçıldıkça
Hiçbir gönül senin aşkının fitnesiyle güven içinde olmaz.

Eğer senin aşkından çaresiz kalırsam beni kınama
Ey Müslümanlar! Aşka kimin çaresi olmuştur.

Senin lâle gibi yüzünden gönlüm fitneye düştükçe
Aşktan ötürü elbisem gül gibi yüz parça olmuştur.

Senin o Ay gibi parlayan yüzünün gamında
Her gece benim dostum gezegenin yıldızları olmuştur.

Senin gönlün sertlikten taş gibi olduğu sürece
Benim gönlüm senin aşkının vesvesesinden dikenle dolar.

41

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Gönlümün mekânı senin çene çukurun olduğundan beri
Daima gönlüm senin sözüne bağlıdır.

Onun mekânı senin çene çukurun olduğu sürece
Garip gönlüm senin sözüne bağlı kalacaktır.

Senin gülen dudağının üzerindeki benin
Benimle sanki sözde senin bekçinin sırrıdır.

Eğer senin sözünde bekçi yoksa
Neden sürekli senin o gülen dudağının üzerindedir?

Zavallı gönlüm o çevgen gibi zülfün kıvrımında,
Bütün yıl çevgen topu gibi senin emrindedir.

Çevgen topu gibi bütün yıl o gönül emrindedir,
Çünkü senin o çevgen gibi zülfünün kıvrımındadır.

Bazen senin hicranınla yaralıdır ciğerim,
Bazen de senin ellerinde incinir canım.

Ne zamana kadar senin ellerin canımı incitecek?
Ne zamana kadar senin hicranınla ciğerim yaralanacak?

42

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktû‘

Ne bir an yanına girmeme izin verir,
Ne de onu bırakmaya gönlüm izin verir.

Sırf neşe ağacımın dalı meyve versin diye
Nasıl olursa olsun onun mihnetini çekerim.

Eğer bir gün onun vuslatının gül dalı bana uzanırsa,
Eminim benim payıma diken verir.

Her gece sokağının başında sabaha kadar otururum
Onun neticesinde bana görüşme sözü verir.

Eğer bir kerelik sözümün cevabını verecek olsa
Eminim ki ömür boyu beni incitir.

Hakikatte kınanmaya layıktır.
Her kim benim gibi boş yere böyle bir yâre gönül verir.

43

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktû-'i musabbağ

Yine başımdaki aşk hevesini artıracağım,
Gözümü kan çeşmesine çevireceğim.

Ey sevgili! Senin Nun gibi zülfünün ucunun arzusuyla,
Senin aşkının gamından bende Nun gibi eğileceğim.

Senin mahmur gözün büyüyü meslek edinmiştir;
Bende gönlümü bu büyüye esir edeceğim.

Ne kadar gönlüm senin cefalarınla incinse de
Gönlü senin zulmünden bir gün kurtaracağım.

Bundan sonra yaşadığım sürece
Teni, canı, gönlü ve gözü hizmetine sunacağım.

Her ne kadar ayrılıktan ötürü işretim bozulsa da
İşret odur ki asıl şimdi ben seninle yapacağım.

44

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktû'

Yine tutkun gönülde ateş yakacağım.
Bu yanık ciğerden bir nefes alacağım.

Üzüntüden kendi gömleğimi yırtacağım.
O tuhaf çocuğun eteğinden tutacağım.

Onun iki dudağı bal ve şeker gibidir;
Ben hep o lâl ve şeker dudaktan öpeceğim.

Şimdi bir kez daha aşk hevesiyle
Teni, dini, gönlü, canı ve ciğeri yakacağım.

Eğer ayağım zulüm tuzağından kurtarmazsa,
Daha çok başıma vuracağım.

Şahın yüce huzurunda onun gamından adalet istemek için
O güzel huylu şahın dizginini tutacağım.

45

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Seninle mutluyken aldığım nefes
Yahut senin dostluğundaki heves artık benim için bitti.

Bir çöpün sevgisinin tarafına meyil ettiğini görünce
Seni rüzgârın yolundaki çöpten daha hâkir bıraktım.

Her ne kadar senden incinsem de beni huzurlu bil!
Çünkü benimle asılsız sohbetin çok uzun sürmedi.

İyiliğin ve kötülüğün, mutluluğun ve üzüntün, kavuşman ve ayrılığın
Benim için sona erdi sanki hepsi bir anlıktı.

Dünyada sana köle olan kaç kişi varsa
Artık Cebelî'de senin yolundakilerdendir.

46

Hafîf-i mahbûn-i mahzûf

Allah, o Ay'a sevap verir,
Eğer benim selamıma cevap verirse.

Her gece onun mahmur gözlerine
Onun tatlı dudağı şarap verir.

Onun gamında benim gücüm kalmaz,
Çünkü kıvırcık zülfü kasıtlı kıvrım verir.

Yaratıcısı onun cennet gözlerinden,
Saf şarap ve halis süt verir.

Eğer vuslat çeşmesinden vefa kadehine,
Cebelî için iki damla su verirse.

47

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i mahzûf

Miskten beni olan o sevgilinin
Gecedeki Ay'a benzerliği vardır.

Onun işinde gerektiği kadar
Güzellik, letafet ve yüz güzelliği vardır.

Onun yüzünde ceylan etkisi
Gözünde ceylan sıfatı vardır.

Onun amber kokulu "dal" gibi iki zülfü
Benimse "dal" gibi sırtım vardır.

Onun dudağının üstündeki beninde Allah bilir
Ne letafet ne hâl vardır.

O nergis gözüyle göz kırpınca
Bütün halkın kanı ona helâldir.

Malsız ona ulaşılamaz.
Mutlu gönül malı olandır.

48

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Senin aşkından başka başımda heves olmasın.
Senin hatıran olmadan dudağımda nefes olmasın.

Dudağım bağlı, gönlüm kırık, içim yorgun
Yarabbi! Benim halimde kimse olmasın.

Ey sokağının toprağı âb-ı hayât olan gönlümde ve başımda
Sensiz gam ateşinden ve heves rüzgârından başka bir şey olmasın.

Bu gönlümü alıkoymaya eğer kast edersen
Ona senin çene çukurundan başka sığınak olmasın.

Ey bahar rüzgârının tatlı esintisinden daha latif olan
Senin mizacın dostluk rüzgârının önündeki çerçöp gibi olmasın.

Eğer dudağımın kıblesi senin ayağının toprağı olmazsa
Asla senin sohbetine fırsat olmasın.

49

Hafîf-i mahbûn-i maksûr

Her zaman savaş atını eyerlemezler.
Özgürlerin gönlünü hüzünlendirmezler.

Eğer birini severek seçmişlerse
Onu kimseye değişmezler.

Güzellerle yakın olan kişinin
Gönlünü sıkıntıya yakın etmezler.

İyileri sitemle kendine ulaştırmış
Âşık olanlar kine kast etmezler.

Bana öyle bir zulüm etmişsin ki
Kâfirler bile din ehline böylesini etmezler.

Gönlün kıymetini bilmeyen kimseler
Benim gibi âşığa böyle etmezler.

50

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Öyle bir güzel ki güneş ondan utandığı için vazgeçer parlamaktan.
Rıdvan onun yüzünü görse vazgeçer huriye kavuşmaktan.

Onun bulanık şarap satan gözü sanmam ki
Dünyada hiç kimseyi aşk şarabından sarhoş etmesin.

Onun aşkından ötürü arsız olmama şaşılacak bir şey yoktur.
Sahip olduğu böyle bir yüzü kimden saklar.

Dostlarıyla her akşam işrete oturur.
Beni rahat bir şekilde bir köşede terk edilmeye bırakır.

Ona nasıl gönül verdiğimi bildiği halde
Hâlâ beni bir köşede böyle mahvolmaya bırakır.

Ondan bunca hakaret görmeme rağmen
Onu bırakmak isterim.

Bana elinden geldikçe hakaret eder
Eğer Alâeddin Hüseyîn Sâ'id b. Mansûr ona izin verirse

51

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Felek bir gece beni seninle halvete oturtursa
Gözlerim mutluluktan senin ayağına nice inciler saçar.

Allah biliyor ne senin aşkından başka hevesim, ne sen olmadan nefesim,
Ne de senden başka dostum var.

Herkesten hakaret işittiğimden canımdan bıktım!
Sanmam ki bir kimse aşk ıstırabından böyle aciz kalsın.

Gönlüm aklın öğüdüne kulak vermeyince coşmak ister.
Lakin her kim buna çabalasa da eminim başaramaz.

Bir kimse gözü kan olsa da, kederden yüzünü tırmalasa da
Ne inlemesi benimki gibi olur ne de hor görülmesi bana benzer.

Ne kadar da düşman benim hakkımda kötü konuşsa da dayanırım
Mutluyum çünkü en azından senin yanında benden bahseder.

Şimdi senin yanından uzağım ama senin yanında mazur değilim.
Ben sensiz zaten üzgünüm, beni düşman niçin incitsin?

52

Remel-i müsemmen-i maksûr

Onun kıvrım dolu saçı amber pazarını kesat eder.
Onun uyku dolu gözü nergisin şerefini azaltır.

Onun yüzünün güzelliğini bir kez putperest görse
İbrahim gibi Âzer'in suretlerini yıkar.

Onun aşkından halk alt üst oldu benim gibi
Çünkü zülfünün kıvrımı kasten onları güçsüz bıraktı.

Aşkından ötürü gönlüme ettiğim sitemleri
Bir zerre İskender'in seddine etsen yıkılırdı.

Kâh gözüyle Babil Hârût'unun şöhretini azaltır.
Kâh dudağıyla kırmızı yakutun değerini azaltır.

Onun zülfü her saat yeni bir haramdan kaçınmayı batıl kılar.
Onun beni her an başka bir yemini bozar.

Muzaffer sultanın düşmanlarının gönlü gibi
Her zaman onun hicran gamının yükü benim sırtımı harap etmektedir.

53

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Ey gönül! Sabret artık senin üzüntün de geçer.
Devlet ve mihnet kalmaz, mutluluk ve gam da geçer.

Gönül içinde kötü ve iyiyi barındıran bir dünyaya nasıl gönül bağlar?
Mutluluk ve üzüntü var olsa da bir an olur onlarda geçer.

Fenadaki her türlü üzüntüye sabret!
Çünkü âdemoğlunun başına gelen her şey geçer.

Ey Ay yüzlü artık benim aşkım ve senin zulmün!
Ne kadar uzun sürse de sonunda geçer.

Eğer dünya sıkıntısı benim, mülkü senin olursa,
Dünya sıkıntısı kalmaz, dünya mülkü de geçer.

Ey sevgili bütün bunlara artık takatim yok!

Çünkü bir zaman gönüldeki o mutlu yüzün düşüncesi de geçer.

Benim aşkımın ve sana kavuşmamın hikâyesi ve şöhreti
Her zaman yüce sultanın kulağına gider.

54

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Her gece bülbül niçin sürekli böyle inler?
Dost onunla değilse beni hor gördüğü içindir.

Eğer ben o gül yüzlünün ayrılığından inlersem, yaraşır.
Niçin o [bülbül] sürekli güle kavuştuğu için inler?

Lakin bilirim ki onun bu eziyeti benim içindir.
İşte bu düşünce âşıkları daima teselli eder.

Daima bilinir ki benim ayrılık acısıyla
Her gece inlemeye bana yardım edecek bir yardımcım yoktur.

Gönlün kıymetini âşık bülbülden başkası bilmez.
Bu yüzden âşıkların gönlüne iyilik eder.

Bir kuşun bile kendisine vefa gösterdiği kişiye
Ey sevgili artık ne zamana kadar dostlukta cefa edeceksin?

Artık birini üzmekten utanç duymak gerekir.
Çünkü senin yolunda kasdı az üzülmektir.

55

Hafîf-i mahbûn-i maksûr

Daima (benden) pençeni uzak tut
Benim zavallı gönlümü avlama

Bir an benden uzak dur
Her ne kadar benden uzak olmasan da

Eğer sabırsız olmamı istemiyorsan,
Benim yanımdan başka yerde olma!

Senin sevginden başka yâr yok bana
Dünyada benden başkasını dost tutma!

Bütün ömrüm boyunca günah işlediysem,
Benim bir günahımı bin sayma!

Dünya bana zulümdür,
Şimdi sen dünyanın tabiatına bürünme!

56

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Bayram, sabah şarabı, yeşillik, aşk, meyve ve bahar,
Bizim için güzeldir özellikle de yârin yüzünü görünce.

Dünyanın tabiatını yenileyince,
Biz de dünyaya mutluluktan başka bir şey bırakmayız.

Bağdaki ve bahçedeki hakkımızı alırız
Kızıl rüzgârlardan ve bahtiyar güllerden

Bir an bile evimizde sabırsız yoktur,
Kumrunun bağda sabırsızlandığı şu an.

Şimdi birlikte gece gündüz şarap içerler,
Irmağın tarafındaki gül bahçesinde,

Âşıklar gönül açan nazik zariflerin yüzüyle,
Özgürler gamlı meslektaşlarının yâdıyla.

Âşıklar eğer ilkbaharda tövbe bozarlarsa,
Sevgililerin huzurunda nasıl özür dilerler.

Şimdi tövbe bozmak yaraşır,
Çünkü âlem, meşhur şahın meclisinin süsü gibidir.

57

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Biz bu sefer eski tövbemizi bozduk.
Bu kez kötü ve iyi bağımızdan kurtulduk.

Yine meyhaneye gittik, gönül verdik,
Hırka bıraktık ve tövbe bozduk.

Kavgadan kurtulmuş serserilerin safında,
Yine kalleş sevgiliyle oturduk.

Senin ok kirpiğinle yine
Aşk savaşında gönlü ve canı yaraladık.

Ey zülfünün ucuna kasten zırh bağlamış,
Bu sefer gönlü senin aşkının arzusuna bağladık.

Allah'a şükür, senin aşk kadehinle
Yine kendi efendiliğinden kurtulduk.

58

Remel-i müseddes-i mahzûf

Ne zamana kadar şerefine yazık edeceksin, ey oğul!
Sabahleyin şarap kadehine yazık edeceksin, ey oğul!

Ey saki kan gibi üzümden doldur bana.
Çünkü bu gönlüm gamlardan kan oldu; yazık, ey oğul!

Dostlarla olduğun her anı güzel yaşa.
Önemli işlerden vazgeç, ey oğul!

Meyhanedeki neşeye ve sevince
Günler ve saatler harca, ey oğul!

Her yerde gönlü özgür bırakmışsın.
Onu gördüğünde koru, gözet, ey oğul!

Ne kadar bizi ibadete teşvik edeceksin?
Bizde ibadet niyeti yoktur, ey oğul!

Sarhoş âşıklara sabah şarabı vakti
Sözlerin ne faydası vardır, ey oğul!

Her zaman bana ayyaş diyorsun.
Bu yerlerden kaç tane daha var? Ey oğul!

Keşke bıraksalar bir an beni,
Harabât ehlinin safında ey oğul!

59

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey siyah zülfünün halkalarını omzuna döken!
Ve ey saçının iki kıvrımını kulak ardına atan!

Sen zülfünü nazla omzuna bırakınca
Güzeller senin önünde boyun eğerler.

Bütün yıl ve ay tatlı bir dudağa,
Miskten bir bene sahipsin.

O ateş gibi çehrenden ve misk gibi saçından ötürü
Misk gibi ateşte coşup kaynayan bir gönlüm var.

Senin ayrılığın canımı, gönlümü ve gözümü;
Gözyaşı, keder ve coşkuya adamıştır.

O şeker satan dudağa âşık olduğum sürece
Aşktan suda eriyen şeker gibiyim.

60

Remel-i müseddes-i mahzûf

Senin saçının kıvrımı kulağa halka oldu, ey oğul!
Senin zülfün omuza dayandı, ey oğul!

Senin zülfün âlemi kendine doladı.
Senin aşkının halkası kulaktadır, ey oğul!

Senin ayrılığın gönlümden sabrı götürdü, ey sevgili!
Senin aşkın aklımı başımdan aldı, ey oğul!

Şimşir ağacından, nesrinden ve yaseminden:
Zülfe, yüze ve kulak ardına sahipsin, ey oğul!

Bütün yıl ve ay, gözünün okunun korkusundan
Senin yanağın zırh giyer, ey oğul!

Senin ayrılığınla dağ saman olur, ey güzel!
Zehir, senin vuslatınla panzehir olur, ey oğul!

Dün gece senin yanına geleyim diye söz vermiştin.

O sözü unuttun, ey oğul!

Bu gece eğer bana ah edersen,
Dün gece yaptığın namertlikten ötürüdür ey oğul!

61

Hafîf-i aslem (-i mahbûn-i maktû‘)

Güzel yüzünde miskten beni
Ey ipek üstüne işlenmiş gibi olan!

Karıştırdın dünya âlemi.
İpek üzerindeki amberden nakışla [benle]

Saf miskten düğün çiçeği üzerinde karışmış
Saça ve yanağa sahipsin.

Âzra'nın yüzündeki Vâmık'ın sevgisi gibi
Benim aşkımda senin güzel yüzündedir.

Her zaman senin aşkının iniltisi,
Divâne âşıkların yüreğini dağlar.

Söz vermiştin ki yarın buse bırakacağım.
O yalnız garibin dudağına

Bugünün benim için güvencesi yokken
Gönlü yarına nasıl bırakayım.

62

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i maksûr

Ey ruhun huzuru! Çengi al!
Sabah vakti kavgayı bırak!

Çengin gibi iki büklüm olduğum şu an,
Bir kez çeng gibi okşa beni!

Ey aşkıyla gönlümü çalmış olan!
Çeng okşamak, her zaman uzaktır senden.

Senin yolunda kendine tapanlar

Ar ve namustan nefret ettiler.

Senin yakutunun lütfunun sınırı yoktur.
Senin Hârût'unun büyüsü çoktur.

Senin aşkında kanla dolu gözlerim,
Kaplanın teni gibi yüzüm var.

Gerçi senin göğsün bembeyaz ama
Onun içindeki gönlü taş gibidir.

Şeker dudaklısın ama cevap verirken
Zehirden daha acı sözün var.

Eğer beni öldürmeye acelen yoksa
Ayrılıkta çok gecikme, bekleme.

Gamdan kendi ağzın gibi gönlümü
Boş yere tar gibi daraltma.

63

Remel-i müsemmen-i maksûr

Âlemde senden zalim ve daha korkusuz yoktur.
Dünyada benden çaresiz ve daha üzgün kimse yoktur.

Hürleri ezmekte felekten daha zalimsin.
Âşıkları öldürmede dünyadan daha korkusuzsun.

Senin aşkından canım şiddetli ateşlerde olsa da
Senin sevginle gönlüm yağmur suyundan daha temizdir.

Daha ne kadar bana "ayağımın altında toprak ol!" diyeceksin?
Artık elimden geldikçe olduğumdan daha çok toprak olacağım.

Senin yırtık gömleğin inciyle süslendiği sürece
Her zaman senin aşkından benim gönlüm daha yırtıktır.

Dünyada asla hiç kimse görmemiştir ve görmeyecektir,
Sarhoşlukta ve uyanıklıkta senden daha çeviğini.

64

Münserih-i müsemmen-i matvî-yi mekşûf-i maktû‘

Eğer bütün ömür seninle nefes alırsam,
Yaşadığım sürece o nefes benim canıma azık olmaya yeter.

Gül yanaklı ve bülbülü dinleyen o güzel gittiğinden beri
Gül vakti, kafesteki bülbülden daha çok inlerim.

Menzilden kulağıma çan sesi gelince
Çan gibi feryat ederek veda ettim sana.

Sokağının sağı ve solu âşıklarınla doludur.
Önün ve arkan peşine düşmüşlerle doludur.

Sen beni azarlayınca aşkından ciğerim kavruldu.
Sen bana ayrılık cevabı verince nefesim soğudu.

Bazen senin aşkından rûd ve rebâb gibi inlerim.
Bazen gözümü senin ayrılığından Aras Nehri gibi yaparım.

Senin büyüleyici nergisin, bedenin can süsüdür.
Senin şeker saçan lâlın insanların huzur kaynağıdır.

65

Hezec-i müsemmen-i ahreb

Halk içinde senden daha güzel bir yâr yoktur.
Bağ içinde senden daha uzun bir selvi ekilmemiştir.

Ey gül üzerinde kıvrım kıvrım kâkülü perçin gibi olan
Hiç kimse senin gibi bir tene sahip yüz görmemiştir.

Hiç kimse istememiş her saat ibadetteki dua gibi [seni]
Benden başka hiç kimse hem canını hem gönlünü senin önüne sermemiştir.

O lâle gibi yüz olmadan bulut gibi bütün yıl
Benim gibi hiç kimsenin gözünden çiy yağmaz.

Şehirde Ay yüzlüler, dünyada şefkatliler
Çoktur; lakin senin latifliğin kimsede yoktur.

Eğer insanlar ve cinler senin huzurunda hizmet etseler

Gerçekten onlardan hiçbiri senin hakkını veremezler.

Yakınlarım vazgeç ondan diyorlar.
Münasip maşuktan kim vazgeçer?

66

Münserih-i müsemmen-i matvî-yi mekşûf-i maktû‘

Bütün ufuklarda güzellikte senin gibisi
Bütün âşıklar içinde heves etmede benim gibisi yoktur.

Senin Hârût'unun gamzesi her belayla bağlantılıdır.
Senin yakutunun gülüşü her hevesin gerekçesidir.

Bizim gönlümüz senin çene çukurunun bekçisi oldu.
Gece gündüz dudağının üzerindeki o benin bekçiye sahiptir.

Senin zülfünün karanlığında gönlüm dudağının yanına gelirdi.
Eğer senin gözün onun yolunda gece bekçisi gibi olmasaydı.

Ey kendini beğenmişlik huyuyla alçak günlerin sahibi!
Ve ey zalimliğiyle adi feleğin naibi!

Yanmışları ayakaltında ezme, özgür bırak!
Âşıkların elini bırakma, imdadına yetiş!

Senin taş kalbine karşı nazın delil olmaya yeter bana.
Benim üzgün gönlüm ve gözyaşım şahit olmaya yeter sana.

67

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Mutlu bahar mevsimi ve güzel sevgilinin vuslatı,
Parlak şarap kadehi ve rebabın hoş nağmesi,

Güzeldir; özellikle de gece gündüz
Kindar feleğin sıkıntısıyla üzülen bir kimse için.

Cihan taze baharın kokusuyla çiçek açınca
Yıllanmış şarabı, çimenliğin kenarından başka yerde tatma!

Bağdaki bu süslü tepeleri bulut kaplamış.

Ve yamaçtaki o hoş mahallelerde rüzgâr açılmış.

Bülbül şimdi gül dalında inlemekte
Benim gibi her gece o gönül hırsızı güzel sevgilinin ayrılığından

Havanın gözü tıpkı benim gözüm gibi yaşlı oldu.
Yeryüzü tıpkı onun yüzü gibi cennet oldu.

Şahın önünde elini göğsüne koyduğu gün
Güzeller onun ayağını öpmek isterler.

68

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Ey sevgili, karınca ordusunu[234] Müşterî'ye[235] sevk etme!
Ve ey Ay yüzlü, miskten saçını Şüşterli'ye[236] götürme!

Eğer aşktan dolayı dünyaya çizgi çekmemi[237] istemezsen,
Açmış zambak[238] üzerine amber hattını[239] çekme.

Mademki ipek gibi yüzüne misk kokulu saçlarını salacaksın
Hiç olmazsa katran gibi saçlarınla Müşterî'nin üzerine daire çizme!

Senin zalim gözlerin halkın gönlünü çalar hep
Göze zulüm sürmesini çekme ve gönülleri çalma!

Kâfirlikten haddini aşmış olduğun şimdi
Âşıkların adının üzerine kâfir yazısını yazma!

Ey gönül mademki âşıklıktan fayda yoktur sana;
Sevgilinin aşkının sıkıntısından dolayı bundan daha fazla ordu sevk etme!

Eğer sürekli gece gündüz eziyet çekmen gerekiyorsa;

---

[234] Saç veya ayva tüyünden istiâre.
[235] Alıcı, müşteri, beşinci ve en büyük gezegen olan Jüpiter'in Farsça karşılığıdır. Ayrıca sevgilinin yuvarlak yüzünden istiâredir.
[236] İran'ın güneybatısında Hûzistan eyaletinde tarihî bir şehirdir. Ayrıca bu şehirde üretilen pahalı ve sırmalı malı kumaşların birçok yere gönderildiği ve Kâbe örtüsünün de bu kumaşlardan yapıldığı söylenmektedir (Rıza Kurtuluş, "Şüşter", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 276-277).
[237] خط كشيدن: Yok etmek, çizgi çekmek, vazgeçmek, göz yummak.
[238] Yüz ve yanaktan istiare.
[239] Hatt-ı amberi: Amber kokulu ayva tüyü.

Saltanat ailesini övmekten başka eziyet çekme!

69

Hafîf-i aslem (-i mahbûn-i maktû)-'i musabbağ

Parlak zülfünü kulak ardına atınca
Örgülü iki saçını omzuna salınca

Gönlümdeki sabır ürker.
Bedenimden aklı götürür.

Benim coşkumun artması tuhaf karşılanmaz.
Senin yanağın miskten elbise giydiğinden beri

Gökyüzündeki Ay siyah olunca
Dünyadaki insanlar nara atarlar.

Dün gece şafak vaktine kadar
Seni beklemekten uyumadım.

Bazen iki gözümü yola koyarım.
Bazen iki kulağımı kapıya koyarım.

Eğer bir gece gamın yanına kıskanç gönülde [eklenirse]
Sabaha kadar seni kucakta tutarım.

Benim dikenim sana kavuşunca gül olur.
Benim zehrim senin yüz güzelliğinle panzehir olur.

70

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i maksûr

Ey zülfünü kulağına dayayan!
Ve ey saçını omuzuna salan!

Bu, gönlümü aşka meftun etmiş.
O, bedenimi üzüntüden baygın düşürmüş.

Nasıl savaşır, nasıl meclis kurarsın?
Ey lâle yüzlü, yasemin kulak ardlı!

Sana kadeh tutan Ay derler.

Sana zırh giyen güzel diye seslenirler.

Mademki beni halvette bir gece
Sabaha kadar kucağına almıyorsun.

Hoş olmaz; çünkü ben günahsızı
Yine unutuyorsun.

Beni azarladığın her vakit
Kasten aklı kendinle götürüyorsun.

Bana güzel cevap veriyorsun, kabul.
Bari bir kez sözümü güzelce dinle!

Senin yüzün olmadan dün gece sabaha kadar
Benim iniltimle dünya ızdırapla doldu.

Yarab asla hiç kimsenin gecesi
Dün geçirdiğim gece gibi olmasın!

71

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Hüzün mevsimi, acı şarap ve hoş sema,
Sıcak otağ, hoş meclis ve güzel sevgili,

Güzeldir; özellikle tövbemizi bozduğumuzda
O ölçülü, o güzel peltek dilli [güzelin] yüzüne

Öyle bir Ay ki Çin ressamları onun yanında acizdirler.
Öyle bir selvi ki güzel dilberler ona âşıktırlar.

Ey cefa veren feleğe itaat eden!
Mutluluğun neşesiyle otur ve feleği bir kalemde sil.

Onun zehrini tatmışsın ve onun sihrini duymuşsun.
Hüzünlü saz sesinden başka şey işitme ve şarap kadehinden başka şeyi tatma!

Dünyanın sana uymadığı vakit
İşret sazını getir ve hayatı güzel yaşa!

Sana cefa veren dünyadan hakkını şarapla al!

Seni üzen felekten şarap içerek intikam al!

72

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Ey zırh gibi zülfünü kulağına atan!
Ve ey kıvırcık saçını omzuna salan!

Bu, benim zalim gönlümden zulümle sabrı götürmüş.
O, benim zavallı bedeniminden aklı almış.

Nergisinde küstahlık ve sümbülünde kıvrım
Süseninde halka ve lâlende bal var.

Lâleden, nergisten, süsenden ve sümbülden
Dudağa, göze, saça ve kulak ardına sahipsin.

Her ne kadar dün gece geçmiş geceler gibi
Senin latif tenin kucağımda olmasada,

Senin Ay yüzünün ve yıldız dişinin arzusuyla sabaha kadar
Dün gece can çekiştim.

Ey kadeh tutan Ay terk edildik sebepsiz!
Ey kaftan giyen selvi yandık günahsız!

Senin yüzüne âşık olanı terk etme!
Senin sevginle kavrulanı yakma!

73

Hezec-i müsemmen-i musabbağ

Ey güzel gönül hırsızı gel; çünkü geldi neşe baharı.
Bu güzel dünyada ver bize acı şarabı.

Bazen elinden ateş gibi saf bir şarap alırız.
Bazen de fasih bir şiir gibi senin özelliğinden söz ederiz.

Eğer seninle görüşmek bize yaraşırsa, meclisi süsleyelim.
Dünya süslenince ilkbaharın kokusuyla

Her saat taze bostandaki gülü koklarız.

Her dakika güzel çimenlikte şarap içeriz.

Şimdi gülü beklerken her gece söyler bülbül,
Acılı nağmelerle daha güzel gazeller.

Çöl tamamen gül bahçesine dönüşür, dünya tamamen aydınlanır.
Yüce şarap meclisi gibi misk kokulu rüzgârla

74

Hafîf-i aslem (-i mahbûn-i maktû)-'i musabbağ

Ey kasten zülfünün ucunu kıvıran!
Güle [yüzüne] amber zülfünü saçan!

Bir âlem tövbesini bozdu.
Sen zülfünün ucunu kestiğinden beri

Zülfünün zincirinin tuzağının ve çemberinin altında
Ay, Güneş ve Müşterî'ye sahipsin.

Gece gündüz gönülleri çalmakta
Senin mahmur gözün zülfünün rehberidir.

Senin âşık aldatan benin zülfünün yanında,
Beni öldürmek için sürekli çare arıyor.

Senin benin zülfünle bitişince
Ben senin sevdandan canı kurtaramam.

75

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Dünya cennet gibi oldu, gül vaktinde.
Sevgilinin yüzü gibi açtı, gül bahçede.

Gül güneş gibi yüzünü gösterince
Bağdaki karga Utarit[240] gibi yandı.

Nergis çimenden gidince gül yasa büründü.

---

[240] Diğer adıyla Merkür, en küçük ve Güneş'e en yakın olan gezegen, eski İran'da tıpta kullanılan kedi otu bitkisi.

Sanki nergisin ayrılığıyla kaçtı gülün huzuru.

Şimdi bahçenin sesi okşanmış çenge benzer.
Şimdi gülün buharı yanmış tütsüye benzer.

Şarap istemek bizim tabiatımızda varsa, revadır.
Çünkü şimdi bülbül gülü istemektedir.

Şimdi yuvadan ayrılırsak sezadır.
Çünkü bize gülün yanından başka bir yer yakışmaz.

Bahçede buluşuruz dostlarla
Badeye tenler feda, güle canlar.

Gençlik vakti şimdi bizim mutluluk vaktimiz.
Gül vaktinin sevincinden başkası şeye izin verilmez.

76

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Sabânın eli gülün peçesini yüzünden açtı.
Havanın gözü gülün örtüsünü gözyaşıyla yırttı.

Gül lâleyi azarladı.
Gülün azarlamasıyla lâlenin canında kan yandı.

Şimdi halk acelecidir tövbe bozmada.
Şimdi gül acelecidir elbise yırtmada.

Azledince onu çimende gülün hitabı
Misk kokulu nergis üzüntüden öne eğdi başını.

Irmağın suyunun bulanması bizim için iyidir.
Çünkü şimdi avucumuza gül suyu gibi parlak bade koyarız.

Sanki ilkbahar bülbülün yanına
Haberci gibi gülün müjdeli mektubunu getirdi.

Ve şimdi çınar el uzattı kasten.
Yazsın diye gülün cevabını onun dilinden.

77

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i maksûr

Ey vuslatı gönlün huzuru ve şifası olan!

Ve ey hicreti gönlün afeti ve belası olan!

Sen gözün göz bebeğisin gitme gözden.

Ve gönül için yaşayan bir nefessin.

Benim yerim, senin sokağının toprağıdır.

Gönlümün yeri, senin zülfünün bağıdır.

Senin gamın gönlün gücüne el koyunca

Elden ayaktan düştüm.

Her ne kadar gece gündüz çeksemde

Gönlün eziyetini, gamını, sıkıntısını ve zahmetini

Gönle kötü bir karşılık vermem.

Senin aşkın gönle layık olanı yaptı zaten.

Senin aşkında gönlün rızası için

Tüm dünyanın sıkıntısını talep ettim.

Gönül senin aşkına aşina olunca

Yabancılaştı dostlarım.

Gece gündüz senin hizmetinde olduğumdan

Gönlün şahın övgüsünden başka fikri yoktur.

78

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Kalleş güzelden başkasını sohbete seçmeyiz biz.

Onun safından başka yerde işrete oturmayız biz.

Can gibi temiz olmayanı beğenmeyiz biz.

Ten gibi toprak olmayanı seçmeyiz biz.

Sözler ve meclisler yolundan uzağız biz.

Hurafe ve harabe ehliyle yakınız biz.

Mey ruhun huzuru ve sabah şarabı gerçek ferahlatıcıdır.

Bazen onun kölesi bazen bunun bağımlısıyız biz.

Dostun gönlünün bir saatlik muradı için
Dünyayı terk edip dini de hiçe saymışız biz.

Onun sohbeti daha temizdir semanın suyundan.
Onun ibadeti daha itaatkârdır yeryüzünün toprağından.

Onun sohbeti olmadan Cemşîd'in devletini istemeyiz biz.
Onun yüzü varsa güneşin doğuşunu görmeyiz biz.

79

Remel-i müsemmen-i mahzûf

Kalk da birlikte bir iki kadeh şarap içelim.
Bütün iyi ve kötü günleri [birlikte] silelim.

Şimdi bulunduğumuz bu durumda asla
Dünyada hiç kimsenin sözünü dinlemeyiz.

Halk eğer bize nasih etmeye kalkarsa
Biz bir nükteyle bütün dilleri sustururuz.

Eğer bugün olduğumuz gibi kalırsak.
Gerçekten dün geceden daha çok mutlu oluruz.

Eğer sarhoşluktan hepimiz bitkin düşersek.
Her birimiz bir güzelin kucağına düşeriz.

Eğer zehir gibiyse şarap kadehinin acılığı
Biz de onu cihan padişahının yüzüyle içeriz.

80

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Yarabbi! dün gece sahip olduğum nasıl bir eğlenceydi?
Ki ufukları, eğlencenin renginin coşkusuyla doldurdum.

Ay çıkmayana, Ülker yıldızı batmayana kadar
Elimde Ülker yıldızı ve kucağımda Ay vardı.

Gönlü, kadeh tutan Ay'a gökyüzü yaptım.

Canı, kaftan giymiş selvinin bostanı yaptım.

Her ne kadar o, ilk gece sarhoş olsa da
Ben onun sevinciyle bütün gece uyanık kaldım.

Hiç kimse böyle bir halvete sahip olmadı
Benim o Zühre kulak ardlı sevgiliyle olduğum gibi

Her ne kadar benim mizacım bütün yıl neşeli olsa da
Dün gece cihan şahını övgüsünün neşesine sahiptim.

81

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ben dün gece Cemşîd’in mülk ve devletine sahiptim.
Sanki sonsuz işve ve nimete sahiptim.

Mizacımın mutluluktan Çobanyıldız’ı gibi olması
Çobanyıldızı gibi naif bir müzisyene sahip olmamdandır.

Ayakta bir peri kızı durmuştu önümde.
Sanki Cemşîd’in yüzüğü vardı elimde.

Mecliste Çobanyıldızı’ndan kadehe, Ay’dan sakiye,
Zühre yıldızı’dan muma ve güneşten meye sahiptim.

Ümidini kesti kıskanç; ben zafer kazanınca
Felekten umduğum her murattan.

82

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i mahzûf

Ey sevgili yaşadığım sürece senin yüzünün âşığıyım.
Senin canının, gönlünün ve gözünün alıcısıyım.

Sen daima benim pazarıma kemer bağlamışsın.
Ben gece gündüz senin işkencenle ciğeri yaralıyım.

Her ne kadar senin zulmünden doymuş olsam da
Yaşadığım sürece senin tutsağın olduğumdan senin zulmünü çekerim

Benim senin için yanıp yakıldığımdan haberin olmadığından

Sen benimle oturup kalkmıyorsun.

Her ne kadar dünya güzelleri yüzleriyle dünyayı süslese de,
Senin başına and olsun ki ben senin pazarının süsüyüm.

Senin acı bir sözünü tadarsam şaşmamak gerek.
Senin yüzünün güzelliğine hayranlığımdandır.

Âşıkların gönlü benim sözümle huzur bulsa da
Ben bütün yıl senin sözünle gönlü incitmeye razıyım.

83

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i mahzûf

Bir süre gönülden seni görmenin âşığı oldum.
Senin sevginden sürekli senin müşterin oldum.

Bugün senin sohbetinden yine geri çekildim.
Çünkü senin sohbetine layık olmadım.

Gece gündüz senden incinsem de
Senin dostluğundan ötürü azabının kulu oldum.

Senin pazarın sürekli canlı olsa da
Bilirsin ki ben senin pazarının süsü oldum.

Farz ederim ki senin sevgini dile getirmedim
Ama bütün yıl gönül bakımından senin yârin değil miyim?

84

Hafîf-i aslem-i mahbûn-i maktû‘

Gece vakti nazlanmadan dargınım.
Ve Muğan şarabından baygınım.

Mademki benim halim bu iki şekildedir.
Eğer olmazsam mizacımdan ötürü mazurum.

Aşka bağımlı ve feleğin yaralısıyım.
Üzgün gönüllü, canı dargınım.

Yârin kucağından uzak olunca

Mutluluk benden uzaktır.
Aşk ateşiyle yandığımdan dolayı
Üzüm suyundan başka dermanım yoktur.

Edebimle dünyada ünlüyüm.
Soyumla yıldız gibi meşhurum.

Lakin bu ikisinin de bana faydası yoktur.
Çünkü aşkın elinde kahrolmuşum.

85

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i mahzûf

Her ne kadar senin aşkından elimde bir şey olmasa da
Benim için seninle her ne şekilde olursam olayım güzeldir.

Senin aşkından dolayı selâmet yolundan uzaklaştım.
Senin sevginden ötürü melâmet sokağında oturdum.

Senin aşkının fitnesinden çokça uzak durdum.
Bütün bunlara rağmen senin nazından kurtulamadım.

Sana muradına ermemiş bir gönül verdim; eğer kabul etmezsen
Canı senin huzuruna getiririm ki elimde bundan başka şey yoktur.

Gönlü senin zülfünün kıvrımına bağladığım vakitten beri
Senin aşkından ötürü ciğerin kanını gözden akıttım.

O olta gibi ucu olan iki zülfünün âşığı olduğumdan beri
Çırpınmaktadır gönlüm toprağın üzerindeki balık misali

Mabette senin zulmünden ötürü elbise yırttım.
Meyhanede senin sevginden ötürü tövbe bozdum.

Senin aşkının yüzünden şem'in pervânesi gibi perişanım.
Senin sevginden ötürü sarhoş divâne gibi avareyim.

86

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Ey güzel saki şaraptan yoksun etme beni!
Çünkü ben yine gönlümü aşk tuzağına kaptırdım.

Taze bahar mevsimi beni yeni bir işe yöneltti.
Gönlümü çaldı sevgili, işim elimden gitti.

Her ne kadar ona cahil bir gönül versem de
Hiç pişman değilim çünkü onunla muhabbet kurdum.

Onun güzel yüzünü görünce güzellerle muhabbetimi kestim.
Zulmünden ar perdemi yırttım, onun aşkının yüzünden tövbe bozdum.

Sen yine bu arzudan uzaksın çünkü bilirim ki üzülmezsin.
Bana kırmızı şarap ver, belki beni bir an sarhoş edersin.

Şimdi bade içmeyi bir an istemem bırakmak.
Çünkü düştüğüm bu sevdada böyle gelir elden yapmak.

87

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Ne zamana kadar bu acımasız dünya için üzüleceğiz.
En iyisi sabahlara kadar bolca şarap içeriz.

Sabah vakti gül bahçesine gider,
O güzel sevgilinin elinden şarap içeriz.

Erguvanın sevgisinden ve yasemin sevincinden
Yasemin kokusu ve erguvan yanakla şarap içeriz.

Arzu ateşinden dolayı canımız ağzımıza gelince
Yaraşır bize, şarabı akarsu kenarında içeriz.

Sabahleyin acı şarabı kadehe dökeriz.
O tatlı dilli sevgilinin yüzünün mutluluğuyla içeriz.

Bizim mizacımız şarap içmekle tazelenir.
Özellikle cihan şahını düşünerek içtiğimizde

88

Remel-i müsemmen-i maksûr

Yine başka bir yâre kavuşmak için tedbir aldım,
Onun sevgisinin neşesiyle başka bir işle meşgul oldum.

Bir müddet yârsız ve işsiz kaldım, şimdi ise
Başka iş yapayım diye başka bir yâr buldum.

O, ordunun güzellerinin ışığıdır; bense şimdi
Onunla dost olmak için orduyu düzene soktum.

Sararmış, zayıf ve iki büklüm bedenimden kulağına,
Benim yanıma gelince altın halka taktım.

Benim inci saçan gözümün yaşından
Onun boynuna binlerce inci dizili kolye yaptım.

Bundan sonra âşıklık belasını endişe etmem artık;
Çünkü aşk işlerini bu defa çok iyi yaptım.

Özellikle onun aşkının belasından kendimi korumak için
Doğunun ve batının padişahı Sencer'in methinden [muska] yaptım.

89

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Yaşadığım sürece senden başka yâr bilmem.
Halk içinde senden başkasıyla görüşmem.

Yine gönlümü incitmeye kast edersen,
Bir zerre bile senden kırılmam.

Eğer her seferinde sana öfkelendiysem,
Senin huyunu öğrendiğim için bu kez öfkelenmem.

Seni düşünmekten sabaha kadar uykum gelmeyince
Her gece gittiğim meyhanenin yolunu tutmam.

Sen vefalı bir yârsın ve ben gücüm yettikçe
Vefalı yârdan başka maşuk tutmam.

Senin şarap rengi iki dudağın olmadan huzur bulamam.
Senin narçiçeği gibi olan lâl meyin kadehini tutmazsam.

90

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maksûr

Kalk! Üzüntü ve gam elbisesini yırtalım.

Feleklerin üstüne zevk ve eğlence çadırı kuralım.

Nasihat ehlinin sözünü tamamen yok edelim.

Zamane halkının sohbetini tamamen toprağa gömelim.

Meyhane ehlinin dairesine ayak basalım.

O çevik oyuncak bebeğin eteğinden tutalım.

Kimi zaman meykedede neşeyle içki içeriz.

Kimi zaman meyhanede de arzudan elbise yırtarız.

Her nerede pervasız bir müflis belirse

Onun sohbetinde çeng çalarız.

Harabatlarda sevinçle oturalım hep.

Neşeli âşıkların yolunu sabah şarabıyla keselim.

91

Remel-i müseddes-i mahzûf

Vazgeçtik biz senin sevdandan.

Aldık gönlü senden tamamen.

Sabırdan diktik bir elbise.

Korkusuzluk sancağını çıkardık göklere.

Sen dostlukta cefa eden çıktın,

Oysa biz seni daima vefalı sandık.

Madem sonunda senden mutluluk göremeyecektik.

Senin eziyetinle gönlü niçin kuşattık?

Bundan daha iyi oluruz ümidiyle

Aşkta bir ömür sarf ettik.

Senin sevgi dalın meyve vermeyince

Çaresizce bir sabır tohumu ektik.

92

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Biz senin sokağında huzur bulduğumuz için
Gönlü yanıkların safında meşhur olduk.

Senin gam ateşinle yandığımız için
Harabe köşelerde ham şarap içtik.

Medreseden ve tekkeden uzaklaştık.
Sekide ve meyhanede huzur bulduk.

Ey güzel senin benin ve yüzün yem ve tuzaktır.
Biz yem ararken tuzağa düştük.

Senin vuslatının huzurunda her vakitte
Huzur veren şaraptan kadeh kadeh içtik.

Bugün bizim sohbetimiz yarıda kesilince
Bunu da günlerin sıkıntısından kabul ettik.

93

Hafîf-i aslem (-i mahbûn-i maktû)-'i musabbağ

Bize şarap ver çünkü biz meye taparız.
Akşam şarabından sarhoşuz.

Meye tapanları severiz.
Kendine tapanların düşmanıyız.

Ne güzellik ve iffete tutkunuz,
Ne de riya ve hilenin alıcısıyız.

Maşuğun muhabbet baharında,
Bülbülün şarkılarıyla [coşarız].

Her ne kadar aşkın elinde ayrılığın eşiğinde olsak da
Hepimiz çaresiz ve zayıfız.

Kaçmayız su ve ateşten çünkü
Toprak ayaklı ve rüzgâr elliyiz.

94

Müctes-i müsemmen-i mahzûf

Uzun bir gece gökyüzüne bakınca ben

Yıldızlarla dolu felek gibi gözümü yaşla doldurum.

Ne zaman başımı kaldırıp gökyüzüne baksam
Bütün düyanın nazargahı olurum.

Bazen nergis gibi üzüntüden başımı öne eğerim,
Bazen de gül gibi aşk gamından elbisemi parçalarım.

Garip gibi bir köşe de yapayalnız otururum.
Kendi isteğimle dünya halkından uzaklaşırım.

Sararmış yüz, soğuk nefes ve dert dolu sine ile
Gönlümün bütün sırrını ifşa ederim.

Gücüm yettikçe sıkıntıdan "yarabbi!" derim:
"Nasıl tedbir alırım, âşıklığa ne çare bulurum?"

95

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Ey sevgili, bir kötülük görüpte senden asla vazgeçmedik.
Çünkü cihanda senin gibi bir güzele sahip olmadık.

Gece gündüz arşın sahibine ibadet etmenin dışında
Sana hizmet etmekten başka bir iş yapmadık.

Baştan ayağa hepimiz sana âşıktık.
Senin ayağının olduğu yerden başımızı kaldırmadık.

Yazık, yazıklar olsun ne yazık ki [uzun] bir süre!
Sohbet tohumu ektik ama bir ürün alamadık.

Dedin ki sen bize karşı aşkta vefalı değildin!
Yaptığımız bize gelsin mademki vefalı olmadık.

Bütün bunlar bizim suçumuz değildi çünkü
Biz senin cemaline layık bir altına sahip değildik.

96

Remel-i müsemmen-i maksûr

Âşık, hakir, garip ve yoksulum, nasıl edeyim?

Aciz, şaşkın, terk edilmiş ve sarhoşum, nasıl edeyim?

Bundan önce kurrâların başköşesinde oturmuştum.
Ah ben kallâşîlerin safında oturunca, nasıl edeyim?

Bütün bunlar ayıptır; lakin bunun çaresini bilmediğimden
Olduğum kadar olabiliyorum, nasıl edeyim?

Keşke dinperest âşıklarla sohbet etseydim.
Meyperest ariflerin dostları gibiyim, nasıl edeyim?

Ne zamana kadar "işinin tedbirini al" diyeceksin?
İşin tedbiri elden gidince nasıl edeyim?

Birkaç kez bana meyhaneden uzak durmamı emrettin.
Şimdi cahillikle tövbe bozunca nasıl edeyim?

97

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Ey sevgili, mademki biliyorsun aşkından nasıl olduğumu,
Bir kere daha boş yere uzaklaştırma, yıkama kanla beni!

Sen kıymet bilmede ve vefasızlıkta güneş ve felek gibisin,
Bense sensiz yanık gönlümle güneş, iki büklüm boyumla felek gibiyim.

Senin aşkından ötürü yeni ay gibi incelmiş bir bedene sahip olduğum için
Senin aşkın yeni ay gibi her [geçen] saat bende büyümektedir.

Ağzım açık, yanaklarım gözyaşı dolu ve boyum iki büklüm; sanki
Ayın, şin ve kaf gibiyim; çünkü bu üç harfe bağlıyım.

Acı çekmekte Ya'kûb, uykusuzlukta Eyyûb gibiyim.
Âşıklıkta Davûd, yalnızlıkta Zunnûn gibiyim.

Hatıranı azık yaparak oturdum bir köşede.
Bilmez nasıl olduğumu [o] eşsiz Allah'tan başka hiç kimse.

Her ne kadar benim işim her zaman üzgün olmak ise de,
Sitem etmedim üzülmekten asla; şimdi etsem de.

98

Hezec-i müsemmen-i makbûz-i mahzûf

Senin güzel yüzünü görmedikçe
Gönülde mutluluk kapısını bir an bile açık görmem.

Senin gülen yüzünü bir daha görmeyince
Benim ağlayan gözümde kan eksik olmaz.

Bulamazsın asla benim gibi gönlü tutuşmuş âşık.
Göremem ben de senin gibi güzel huylu dilber.

Sararmış yüz, soğuk nefes ve dertle dolu gönülden başka
Gammaz görmem senin düşmanlarının yanında.

Bu yüzden senin aşkında daima ey Ay yüzlü güzel!
Göremem o sır gibi sakladığın yüzünü.

Gönlümün dermanı senin gönle huzur veren yüzündür.
Emrinin hizmetinden başka şeref bilmem, görmem.

99

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Gerçi gizlice bir yoldan senin mahallene uğradım,
Kaçamaklı bir an senin yüzüne baktım ama

Bu yakışıksız işten bundan daha fazla bir ceza gelmez bana:
Çünkü tamamen harap ettim canımı ve gönlümü senin huzurunda.

Gerçi gönülden sana dilber dedim ve candan sana canan dedim ama
Gönlümü isteyerek sana verdim, canımı rızamla tehlikeye attım.

Senin aşkın adıyla yazı yazdım levhaya kalemle
Daima hizmet ettim kalem gibi senin önünde hürmetle

Eğer sakınmak Allah'ın takdirini değiştirirse
Ben de senin sevdandan mümkün olduğu kadar sakındım.

Manastırda emsal olsam da bir vakit kurrâlıkla
Şimdi meyhanede kendimi meşhur ettim ayyaşlıkla.

Bazen ayyaşların başköşesinde, bazen de kurrâların safında

Değerli bir ömrü heder ettim bunun ve onun ortasında.

Ne şarap içme vakti senin sözünden çıktım.
Ne de hırka giyme zamanında senin emrinden çıktım.

100

Remel-i müsemmen-i maksûr

Ey saki, doldur kadehi ki mizacımızı sevindirelim.
Bir an olsun her iki âlem için kendimizi üzmeyelim.

Dostlardan biri eğer tövbe etmişse aferin ona
Biz de tövbe vakti gelince her halükârda [tövbe] edelim.

Boş yere en üstününü ve en çoğunu aramak ne zamana kadar?
Ciğerimizi yakalım ve gözlerimizi yaşla dolduralım.

Eğer atarsak gönülden üstünlük ve çokluk fikrini,
Dünyada gelmez önümüze hiçbir sıkıntı.

Dünyayı arkamıza alma zamanı geldi.
Ancak o zaman kendimizi alemin iyi yüzlüsü yaparız.

Tiz ve bas sesli saz dinleyerek bir saat şarap içeriz.
Vefayla birbirimizle saz gibi sohbet ederiz.

Allah korusun! Gönlümüzdeki öfke devi kımıldarsa,
Kadehi, onu kahretmede Cem'in yüzüğü gibi yaparız.

Cananın visaliyle ve dilberin sohbetiyle canı ve gönlü,
Onun yüzü ve yanağı gibi taze ve hürrem yapalım.

Her ne kadar ruhumuz onun ayrılık okuyla yaralansa da
O yaraya onun vuslat eliyle merhem yaparız.

Ve her ne kadar ondan ve saygı yolundan mahrum olsak da
Kendimizi onun fazilet hareminde mahrem kılalım.

Ve eğer bize havadan müsait bir nefes eserse
O nefesin rahatına yüz binleri feda ederiz.

101

Hezec-i müsemmen-i makbûz-i mahzûf

Bu nasıl beladır ki yine seninle otururdum.
Yine bir kere daha işim elimden gidince

Yine saçının ucunu kıvrılmış görünce
Meyhaneye gittim ve tövbe bozdum.

Gönlüme birkaç kere sevdandan kurtulmasını söyledim.
Ben de bir köşede huzurla oturdum.

Çengin senin pençende feryat edince,
Kurtulamadım diye feryat etti gönlümde.

Ey şim[241] balığından daha güzel olan,
Senin arzunla daha zavallı oldum ağa düşmüş balıktan.

Sarhoş etme beni bu gece peş peşe kadehlerle
Çünkü senin sesinin güzelliğiyle sarhoşum ben.

102

Hafîf-i mahbûn-i mahzûf

Ey güzel bundan daha fazla bahane arama!
Günahsız benden uzaklaşma!

Kalk sabah şarabı koy kadehe!
Bulma bana bundan fazla bahane!

Efsanedir düşmanların sözleri
Sen güvenme efsanelere!

Vazgeç o eski nazlanmandan!
Sadece söz et Muğan şarabından!

Ey yanağı narçiçeği renginde olan,
Nar tanesi gibi yapma gözyaşımı gamdan!

Senin yüzünle sevinince hep

---

[241] Sırtında siyah benekleri olan bir balık türü; Hz. Yunus'u yutan balığın adı (Dihhudâ, *Lugatnâme*, XXXI, 225).

Sabahleyin evin neşesini bozma!

Eğer istemiyorsan miskin yok olmasını,
Her zaman tarama saçını!

Eğer ondan misk saçarsan daima,
Dünya şahının meclisinden başka yerde saçma!

103

Hezec-i müsemmen-i makbûz-i mahzûf

Senin aşkının elinde perişandır gönlüm benim.
Nasıl olduğunu anlatamadı gönlüm benim.

Eziyet çölünde esirdir benim tenim.
Ve sabır dairesinin dışındadır gönlüm benim.

Sihir olduğu için mesleği gözünün senin
Daima sihrin müptelasıdır gönlüm benim.

Aşkın gamıyla bütün yıl Hârût gibiyim.
Kuyuda baş aşağı asılmıştır gönlüm benim.

Senin aşkının gamından Zünnûn'un sıkıntısındayım.
O Nun gibi zülfe bağlanınca gönlüm benim.

Daima gönlümün kanı eksik olmaz gözümden.
Adeta kan çeşmesidir gönlüm benim.

104

Serî-'i matvî-yi mevkûf

Belaların evini imar etme!
Afetlerin Kâbe'sini ziyaret etme!

Gerçeği gizleyen mektubu okuma!
Namus elbisesini yıkama!

Eğer bir kimse makamını sorarsa,
Harabelerden başka yeri gösterme!

Dünyanın iş kaidesini bil!

Her ne yaparsan bilgili olmaktan başka şey yapma!

Harabelere ve sarhoşluğa zuhur et!
Manastırı hiç imar etme!

Ömrü mutluluk ve sevinçle geçir!
Tembellik edip alçaklık etme!

Senin bütün sermayen müflislik olduğu için
İflas kapısında ticaret yapma!

105

Hafîf-i mahbûn-i mahzûf

Miskini Ay'a gölge etme!
Dinin ve gönlümün halini ziyan etme!

Senin yüzün parlak Ay gibidir.
Onun perdesini karanlık gece etme!

O dolunay gibi olan yüzü,
Ay tutulması gibi etme!

Ey dudağı yakut renkli olan
Benim yüzümü saman renkli etme!

Gönlüme gamzenle ok atma!
Sırtımı yay gibi iki büklüm etme!

Eğer güzellikte Yûsuf gibiysen, gönlümü;
Yûsuf gibi kuyuya esir etme!

Senin aşkından ah ettiğimde
Bana küskünlükle nazar etme!

Gönlümdeki şey aşkındandır;
Hiç kimse demez ki bana ah etme!

106

Münserih-i müsemmen-i matvî-yi mekşûf

Ey benim tatlı sevgilim, ey benim süslü yârim!

Benim canım, gönlüm ve dinim senin işinle yok oldu.

Her ne kadar sitem etmek senin huyun olsa da benim nezdimde güzeldir.
Senin fikrindeki benim kinim, benim gönlümdeki senin sevgindir.

Senin mesleğin ve âdetin dilberlik ve cefadır.
Benim ahlâkım ve âdetim âşıklık ve vefadır.

Senin ayrılık elin benim sabır harmanımı yele verdi.
Allah acısın benim zavallı gönlüme!

Ey benim çevik güzelim, neşeli Ay'ım!
Benim korkusuz dilberim, baldudaklım!

Yazık ki senin ayrılığın gönlüme kılıç çektiğinden beri
Benim dünya gözüm yağan bulut gibidir.

Senin ayrılığının gamında şimdi kanla dolu bu kirpikten ötürü
Benim buruşuk yüzüm, senin lale rengi yüzün gibi oldu.

107

Hezec-i müsemmeni-i sâlim

Yine âşık oldum, nedir çare ey Müslümanlar?
Mutluluğum kayboldu, nedir çare ey Müslümanlar?

Eğer işim elimden giderse mazurum çünkü çaresiz kaldım.
Zalim yârin elinden nedir çare ey Müslümanlar?

Âleme fitne için her şafak vakti kasten
Süsledi iki yanağı, nedir çare ey Müslümanlar?

Onun yanağı gül yaprağı gibidir ve ben her saat onun aşkından
Gül gibi elbise parçalarım, nedir çare ey Müslümanlar?

Eğer beni bağışlarsa dostlarım yaraşır.
Çünkü çok çaresiz kaldım, nedir çare ey Müslümanlar?

Gece ve gündüz başıma koymuşsum ellerimi akrep gibi
O akrep gibi misk kokulu iki kâküle karşı nedir çare ey Müslümanlar?

108

Remel-i müsemmen-i maksûr

Ey cefa eden bundan fazlası bana yeter, etme!
Her zaman sebepsiz yere ayrılık atını eyerleme!

Bir an bile bana vefa göstereceğin hakkım yoksa dostlukta,
Hiç olmazsa bu kadar cefa etme!

Her ne kadar güzeller âşıklara huysuzluk etseler de
Bütün bir ömür sen her an ben zavallıya etme!

Soğuk nefes, sararmış yüz ve yapayalnız bedenimle beni baş başa bırakma!
Mutluluğumu üzüntüye, vuslatımı hicrete, sevgimi kine dönüştürme!

Her ne kadar gül gibi mutlu yüzün, hoş kokun ve gülen dudağın olsa da
Bana aşkta gül gibi sözünde durmamazlık etme!

Ülker yıldızıyla dolu iki göz ve yeni ay gibi bir bedenle
Ziyaüddin'in dostlarının canına kast etme!

109

Remel-i müsemmen-i maksûr

Gerçi sen âşıklara güzel bakmayı bilmiyorsun ama
Sana ne lazım ki bundan daha iyi bakabilesin bana.

Sen felek gibi alçaksın; öyleyse şaşmamak gerek,
Hürlerle sohbet etmeyi bilmezsen eğer.

Her zaman genç olduğun için naz ettiğini söylersin.
Bu denli gençliğe güvenmek yakışmaz.

Her ne kadar gönlümü senin sevginden kaçırsam da
Senin gibi maşuktan bir şefkat beklemek benim hatamdır.

Senden şefkat beklemek,
Aç kurttan çobanlık beklemek gibidir.

Ne zamana kadar bana nankör diyeceksin, bildiğin gibi
Fani dünyaya alışmak gibi huyum yoktur.

Her iki dünyayı da sana göre yaşadıktan sonra

Beni nankör kabul etmen kötü olur.

Aşk yolunda giden herkese şarttır;
Âb-ı hayât gibi bir yanan ateşe sahip olmak.

Senin aşkında aradığım eğlence, mutsuzluk yolunda olduğu için
Bahtiyarlık ümit etmek boşuna olur.

110[242]

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i sahîh-i arûz ve zarb

Ey vuslatı huzurum ve şifam olan!
Ve ey hicreti afetim ve belam olan!

Her ne kadar çeksem de gece gündüz sürekli
Üzüntü, sıkıntı ve meşakkat,

Gönlüme vermem kötü bir mükâfat.
Senin aşkın beni kendine yakıştırdı?

Talep ettim tüm dünyanın insafını
Almak için senin huzurunda rızanı

Yabancılaştı dostlar bana;
Senin aşkınla tanışınca

Senin yaratılışından ötürü gece gündüz
Şahın kaftanından başka yoktur düşüncem benim.

111

Remel-i müsemmen-i maksûr

Ey bütün âlemi sesinin yankısıyla dolduran!
Ve ey cihanı makam icra eden elinin hikâyeleriyle dolduran!

Seni gördüğü için kulağım gözümün düşmanı oldu.
Gözüm ise sesini duyduğu için kulağımı kıskandı.

---

242 Bu gazelde matla beytinde ve iç beyitlerde yer alan دل kelimesi vezin bakımından zaid olduğu ve anlam bakımından ihtiyaç duyulmadığından gazelden çıkarılmıştır. Ancak muhtemelen müstensih gazelin matla beyti yazdıktan sonra bir sonraki gazelin diğer beyitleriyle devam etmiştir. Yani aynı kafiyedeki iki gazel biribirleriyle karıştırılmış olabilir.

Ey hürleri azarlamada feleğin öğrencisi olan!
Ve ey âşıkları öldürmede dünya gibi olan!

Boyum yay gibi gergin, gönlüm hedef gibi delik deşik
Senin ok atan gözünün gamzesinin belasından ötürü.

Her ne kadar senin nazın ve azarın benim canıma yetse de
Yüz binlerce can feda senin o azarına ve nazına.

Yüzünün parıltısı, zülfünün kokusu ve ziynetinin sesi,
Her üçü de bir gece yanıma geldiğinde senin gammazın olurlar.

Bu üçü gece gündüz sana böyle gammaz olunca
Sanma ki senin sırrın düşmanlardan gizli kalır.

112

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Senden suçsuz yere birçok azar işittim.
Asla utançtan sana tekrar cevap veremedim.

Senin cefanı çekmekten ömrüm geçip gitti.
Senin azarlamanı işitmekten sabrım bitti.

Şimdi gönlümü sevgine teslim etmişim.
Ne zamana kadar canımı almaya acele edeceksin?

Ancak iyi ya da kötü yapabildiğin herşeyi yap;
Çünkü benim nezdimde senin hatan ve sevabın birdir.

Canım büklüm büklüm oldu ve bedenim halka gibi
O halkayla dolu iki saçının ve kıvrım kıvrım zülfünün yüzünden

Aşkının yüzünden gözyaşım yıldız gibi oldu.
Senin o güneş gibi yüzünün aşığı olduğumdan beri

113

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Onun siyah zülfüyle karardı gündüzüm.
İkiye ayrık saçının yüzünden iki kat oldu sırtım.

Tövbe bozdu gerçekten,
Bugün onun ucu kıvrık küllahını gören herkes

Kıvrılmış bir zülüf ve siyah renkli bir ben vardır;
Onun Ülker yıldızı gibi yanağında ve Ay gibi yüzünde

Onun kıvrık zülfü yüzünden dünya fitneyle doldu.
Onun siyah beni yüzünden şehir iniltiyle doldu.

Gönlüm onun çene çukuruna esir olunca
Onun beni yüz hileyle onu yolundan alıkoydu.

Onun beni gönlümün bekçisi olduğundan beri
Gönlüm asla onun çukurundan kurtulamadı.

114

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i mahzûf

Kurtuldum onun gamından Allah'a şükürler olsun ki.
Bitti bütün eziyeti ve sitemi üzerimdeki.

Bugün bir kez daha gönlümdeki her şey
İnsafı ve sitemi, iyiliği ve kötülüğü, çoğu ve azı kolaylaştı.

Bundan sonra alırım payımı huzur veren şaraptan.
Çünkü benim gönlüm kurtuldu onun gamından.

Bundan önce kendisinin heves yeliyle ben,
Mutlu olurdum ayağının toprağını öpmekten.

Eğer benim bugün ayağımı öpse şefaatle
Almam elime onun kıvrık saçının ucunu bile.

Onun dostluğu için niçin eziyet çekeyim ki
Onun nefesi benim düşmanımla arkadaşlık etmiştir hep.

115

Serî-'i matvî-yi mevkûf

Tutuldu senin yüzüne gönlüm.
Yaptı beni saçın gibi büklüm büklüm.

Senin sokağından geçtiğimden beri
Bütün güzellerle sohbeti kestim.

Lale gibi beni yakıp kızarttı beni.
Senin kendi kendine bitmiş gül gibi yüzünün aşkı

Yüzümde kan ırmağı akıttı benim
O belalı gözünün gamzesi senin

O kıvrım kıvrım zülfünün kulu,
O örgülü saçın fitnesiyim ben.

Senin o selvi gibi boyunun gamıyla,
Kaşın gibi yaydır boyum benim.

116

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr

Eğer güneş senin yüzünü yok ederse
Ve eğer dünyadakiler senin kemalinden aciz kalırsa,

Gururlanma yüzünün güzelliğiyle
Çünkü senin yok olma vaktin geldi.

Gerçi şimdi gece gündüz benim gözümde
Senin cemalini görme arzusu olsa da,

Bir gün boyunca gözlerimi kapatırım
Eğer bir gece hayalin gelirse yanıma

Gerçi bugün haberdar değilsin halimden benim.
Her gece daima nasılım vuslatın olmadan senin?

Haberdar olursun sonunda halimden benim,
Senin ayva tüyün yüzünden halinin perişan olduğu vakit

Gönlüm bugün âşık olduğu için benine ve yanağına
Katlanır daima senin nazına ve kavgana.

Benin ve yanağın yarın ayva tüyüne karıştığı zaman
Şüphesiz senin nazın ve cilven de azalacak.

117

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i sahîh-i arûz ve zarb

Ey sarayının kapısı kıblem olan!
Benim gibi bir şehir gazel söylemekte sana!

Senin abdestin Mesih'in nefesi gibidir.
Senin ayağının toprağı Halîl'in ateşi gibidir.

Canı, gönlü, gözü, dini ve dünyayı
Senin uğruna feda etmişim.

Bütün bunlara rağmen bilirim ki bir zerre
Sana duyduğum arzunun kıymetini bilmemişsin.

Devlet ve selametle işi olmaz.
Senin sıkıntını belanı arayan

Mutluluk ve sevinçle uyumaz.
Senin eziyetine ve azarlamana alışan

Dedin ki bizim yerimize vefa etmişsin
Seninle aşina olduğumuz zaman

Ben kulun nasıl senin yerinde olurum.
Sonunda senin yerine vefa ederim.

Ve bu mertebe yeter bana
Senin rızanı istemek kâfidir.

Ay'ın senin yüzünden başka afeti yoktur.
Şahın senin fikrinden gayrı hizmeti yoktur.

Senin rızan için gönlü her an
Senin cefanın savaşına gönderdim.

Ey fikri güzel, yüzü hürrem olan!
Ben bu ikisine de müptela oldum.

118

Remel-i müsemmen-i maksûr

Ey Müslümanlar! artık gönlüm ne zamana kadar ondan zulüm çekecek?
Artık ne kadar gecem gündüzüm onun yüzünden mutsuz geçecek?

O ki ezelde mutluluk bahşedenin
Kesinlikle bilirim ki ondan gelecek böyle bir zulmü kabul etmez.

Eğer onun aşkına müptela olursam beni mazur gör.
Niceleri onun aşk belasında inlemeye düştü.

Eğer onun yüzü için tövbe bozduysam beni mazur gör!
Nice zahit onun uğruna meyperestlikle can verdi.

Eğer ilahi takdir yoksa onun aşkı niçin
Köle ve hürler ondan niçin azad ve özgür değiller?

Heves yüzünden onun aşkında yele verdiğim ömre yazıklar olsun!
Şimdi elimde yelden başka bir şey yoktur.

Her zaman onun çengi gibi onun zalim pençesinde
Adaletli padişahın tahtının önünde ondan feryat ederim.

119

Serî-'i matvî-yi mevkûf

O ordu güzellerinin kandili benim yârim.
Yine uyuklamaya başladı.

Uyudu da onun ayrılık gamı
Gönlüme sıkıntıdan ordu sevk etti.

Boyacılık mesleğim oldu benim.
O Ay gibi parlak yüzün gamından

Kâh zulmüyle bürünürüm siyahlara.
Kâh siyah mektup yazarım hatırasıyla.

Ey ayrılığıyla işimi elden götüren!
Ve ey yüzü olmadan hayatımı bitiren!

Allah'ın seni ansızın
Tekrar yanıma ulaştırması umuduyla;

Gece gündüz kulağım kapıda
Bütün yıl gözüm yolda.

Şimdi bundan sonra,
Seninle birlikte bütün yıl sohbete kanaat ettiğimden

Zaman zaman senden bir selam ulaşır bana.
Ara sıra senden bir haber gelirse bana.

İşim gücüm seni düşünmektir.
Ey can yakıcı güzel ve sabır azaltan Ay!

Kâh seni emirlerin vasfıyla överim.
Kâh seni düşünerek şahın meclisinde içerim.

120

Remel-i müsemmen-i maksûr

Horoz gibi coşkuya geldim bana bir kadeh ver!
Her kime mey vermek istersen böyle bir zamanda ver!

Gamdan mahvolmuş gönlümü her saat kana bulama!
Her an huzur veren şaraptan elime [bir] kadeh ver!

Daima benim gibi maşuğun derdi ve gamından ilgini kes!
Sürekli benim gibi iyi ve kötü günlere razı ol!

Huzursuz felek asla coşkuyu azaltmayacak.
Bari sen bir kez perişan gönle huzur veren şarap ver!

Dünyada nerede kötü namlı bir ayyaş görsen,
Teklifsizce o kötü namlı ayyaşa teslim ol!

Dünyada her nerede bencil bir maşuk bulsan,
Durmadan o bencil maşuğa gönül ver!

Ey altın tahtanın altına ham gümüş gizleyen!
Feleğin etrafındaki olgunlara ham şarap ver!

Eğer seninle şarap içtiğimde çereze ihtiyaç duyarsam,
Bana fıstık dudağından ve badem gözünden ver!

Eğer geceyi sonsuza kadar ortadan kaldırman gerekirse
Gündüze kendi yüzünün aydınlığından borç ver!

Eğer istersen çalgıcı Zühre yıldızı bize gökyüzünün sırrını getirsin,
Saygıyla ona haber ver!

Daima bizim meclisimizin cennet olmasını istersen,
Gazzâlî'nin hatırına bir dostluk şarabı ver!

121

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey yanağında özgür süsen açan!
Ve ey göğsünü demir ve çelikle saklayan!

Bu derdimi, gamımı, sıkıntımı ve üzüntümü artırmış,
O canımı, gönlümü, gözümü ve dinimi perişan etmiş.

Senin zülfünün süsü ters dönmüş karga gibidir.
Senin yüzünün süsü [çiçek] açmış bağ gibidir.

Benim cismim kehribar delme sanatı gibi oldu.
O işlenmiş kehribar gibi iki dudağın yüzünden

Eğer seni bir gece görürsem bütün ömrümde
Sabaha kadar senin yükünü kucağımda tutarım

Asla ne anlatırım ne de şikâyet ederim,
Bu uykusuz gözden ve uyumuş şanstan.

122

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey sevgisinin mührünü sineme vuran!
Ve ey ruduyla benim gözümde kan seli açan!

İki elinin destanı ayyuka çıkmış.
Sesinin yankısı şehri kaplamış.

Hürler senin sevginin kulluğuna kemer bağlamış.
Efendilik ve büyüklük külahını baştan çıkarmış.

Bozuktur doğru olanlar senin yanında.

Atlı olanlar yaya yürür senin huzurunda.

Mizahta ve çekicilikte senin gibisi görülmemiş.
Güzellikte ve hoşlukta senin gibisi doğurulmamış.

Abdallar hep senin sözünle tövbe bozmuş.
Zahitler hep seni düşünerek kadeh kaldırmış.

Zulüm yolundan geçme ve gamdan gönlümü kurtar!
Ey Allah'ın bütün güzellikleri kendisine veren [sevgili]!

123

Remel-i müsemmen-i maksûr

Ey bir cihan yüzünün güzelliğiyle aydınlanmış!
Ve ey aşkının belasıyla dünyamı yakmış!

Senin güzelliğin bir sancak yükseltmiş her makamda.
Senin aşkın bir ateş yakmış her canda.

Senin büklüm büklüm saçın her âşıktan bir can istemiş.
Senin uykulu gözün her özgüre kin gütmüş.

Senin yüzün müşterisiz bırakmış Müşterî'yi.
Senin gamzen Sâmirî'ye öğretmiş sihri.

O Ay gibi yüz ve Pervîn gibi diş yüzünden her gece
Sabaha kadar Pervin yüklü gözümü Ay'a dikmişim.

Kâh senin elinde inleyen çeng gibiyim.
Kâh senin önünde yanan hakir bir mum gibiyim.

124

Remel-i müsemmen-i maksûr

Ey sevgili keşke istediğin elimde olsaydı da
Her şeyi sen istemeden ayağının altına serseydim.

Çünkü senin hayalin can hediyesi olmadan ele geçmez.
Kimin elinden gelir senin vuslatını hediyesiz istemek.

Ey şaşırtıcı zülfünde, hakir kılıcı boyunda ve utandıran hattında

Saf misk, hür selvi ve dolunay [olan].

Menekşe gibi sırtım iki büklüm, yasemin gibi delik deşik gönlüm
Menekşe ve yaseminle süslenmiş görünce seni

Senin süslü yüzünü görmeden önce bu gözüm,
Senin sevginle ezelden süslenmiş oldu gönlüm.

Sen sağ sâlim Herat'ta oturmuşsun ama senin aşkından
Horasan da yüz binlercesi kargaşa koparmış.

125

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Ey sevgili saki bir kadeh şarap doldur bana!
Çünkü benim işim bu dünyada belli değildir sonunda.

Şimdi tövbe bozunca oturdum seninle halvete.
Her saat koyman gerek bir kadeh şarap elime.

Bu denli üzülmemeli, mutlu yaşamak gerek.
Çünkü bu dünyada namımızdan başka şey kalmayacak.

Daima saf şarap iç; az laf daha iyidir ömürde
Çünkü asla cefalı dünya huzur bırakmaz kimsede.

Feleğe itaat etme kendi ömrünü nimet bil!
Çünkü bir an bundan daha hoş bir işret bulamazsın.

Niçin üzgün gibisin, müflislikten korkma!
Ki ansızın toprak olursun dünyada muradını görmeden.

Olmamış işten korkma, boş yere üzülme!
Gönlü gamdan kurtarıp gönül mutluluğuna hızlı adım at!

Sana dünya kötü niyetle bir pusu kurmuş.
Acımasızca senin her yoluna bir tuzak koymuş.

126

Muzâri-'i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey Ay! Eğer gönlüm senden uzak olmazsa,

Senin ayrılığından da daima üzgün olmaz.

Ve eğer sürekli beni yanından uzaklaştırmazsan,
Daima mutluluk da benden uzak olmaz.

Seni düşünmekten benim başımda mahmurluk olmaz.
Eğer senin hilekâr gözün mahmur olmazsa.

Senin yüz güzelliğinin mülküne zeval gelmez
Eğer onun çevresine misk yayılmamışsa

Eğer gönlüm sürekli onun ateşinden yaralanmazsa
Senin yanında nefes almanın mahsuru yoktur.

Sensiz benim gönlüme bir an huzur yoktur.
Eğer Sâ'id Mansûr'un takdiri olmazsa.

127

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Tutuldu gönlüm yine bir güzelin aşkına
Güneş yüzlü, selvi boylu, misk yanaklı

Onun çehresiyle cennet gibi oldu otağımız.
Onun yüzüyle bahar gibi oldu evimiz.

Onun kırmızı dudağının bulunmaz busesi
Aklıma sarhoşluk fikrini koyar.

Dünyada üzülmekte benim gibi bir garip yoktur.
Şehirde onun çevikliğinde bir sevgili yoktur.

Aşktan yine derbeder oldum.
Zira gönlüm onunla meşgul oldu.

Bundan sonra artık ondan başka yar seçmem.
Çünkü her gün bu şekilde bir yâre gönül verilmez.

128

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey gönül ne gezersin neşenin, eğlencenin ve huzurun etrafında?

Ve ey beden ne gezersin kâsenin, şarap kadehinin ve testinin etrafında?

Ne gezersin âşıklık ve sevgi çölünde?
Ne gezersin sevinç ve mutluluk dairesinde?

Dünyanın dönmekle olgunlaştığı bugün,
Ne gezersin âşıklar gibi ham şarabın etrafında?

Dünya senin eline yaşlılık mektubunu verdiği halde
Sürekli böyle nam arzusuyla niçin gezersin?

Şimdi manastırda senin huzur zamanın geldi;
Gönle huzur veren güzellerin safında ne gezersin?

Arzu sokağında düşkünlük tuzağı kurulmuş,
Boş yere o tuzağın etrafında ne gezersin?

129

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktû

Keşke senin aşkının gamına yetseydi gücüm
Ya da senden gönlün sırrını saklayabilseydim.

Bütün yıl bana gönül verdin,
Sana gönül, göz ve can gibi sahip olduğumdan beri

Senin arzunla benim gönlüm ok gibi dik olmazdı.
Meğer senin aşkından yay gibi boyum olmasaydı,

Senin yüzün olmadan benim gözüm aydınlanmazdı,
Meğer senin hayalin gözümün önüne gelmeseydi.

Senin gönlümün halinden haberin olmazdı.
Meğer gözümden gönül kanını akıtmasaydım.

Gönlüm, düşmanlarını kınarken güvende olurdu,
Meğer senin ayrılık derdinden aman etmeseydim.

130

Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i mahzûf

Ey güzel niçin benimle savaşırsın?

Sürekli niçin gönlümü daraltırsın?

Ben hep barışı düşündükçe
Sen niçin savaşmaktan çekinmiyorsun?

Güçsüz oldum aşkının yüzünden
Çünkü taş gibi bir kalbe sahipsin.

Benim çiy yağdıran gözüm var.
Seninse lâle renkli yüzün var.

Kâh mum gibi yakmışsın beni.
Kâh çengin gibi çalmışsın beni.

Benim elimde vefa kadehi var.
Senin elinde cefa kılıcı var.

131

Serî-‘i matvî-yi mevkûf

Amber kokulu saçı fildişi tarakla karıştırmışsın.
Ay üzerindeki karıncayı [ayva tüyleri] tahrik etmişsin.

Ey gönül çalan! güzel kırmızı gül üzerine,
Bana inat siyah misk dökmüşsün.

Benim belamın aydınlanmış gününü
Karanlık geceyle karıştırmışsın.

Benim gözyaşım akik ve yüzüm altın gibi olur.
Sen siyah kehribarı [saçı] gümüş tene salınca

Benim gönlümle cefa tavlası oynuyorsun.
Benim başımla bela topu gibi oynuyorsun.

Kaçtı benim gönlünü yitirmiş sabrım;
Sen benim gönlümü çalıp kaçtığında.

132

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey ayrılık derdiyle gönlümü yakan!

Bana senin sıkıntından rahat yüzü yoktur.

Eğer aklına gelmezsem mahsuru yok.
Zira ayrılık derdinden haberin yok.

Değerli ömrüm tükendi ayrılığında
Bir gün bana gelirsin arzusuyla

Sensiz hiç bilmem ki neredeyim?
Ey benim yanımdan uzak olan bilmem ki neredesin?

Kibrinden benimle olmadığını kabul ediyorum.
Ne zamana kadar ben gönlü yanmışı üzeceksin?

Mademki Allah sana her iyilikten ihsan etmiştir.
Eğer sen zulme meyledersen iyi olmaz.

Zulüm etme çünkü sana yakışmaz.
Zira sen emirlerin tacının hizmetkârısın.

133

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maksûr

Ey güzel! Yeter çektiğimiz üzüntü!
Mutlulukla nefes alma vaktidir.

Güzel meclisi süsle ve acı şarabı getir!
Dünyada aşk arzusuyla bir zaman geçirinceye kadar

Eğer elimizde boş kadeh yoksa
Böyle bir günün ümidiyle çok oturduğumuzdandır.

Sabah vakti huzur veren şarabı tatmak hoştur.
Özellikle de âşık olduğun kişinin işiyle uğraşırken

Şayet mutluluk verirse şimdi alalım
Bize o günden önce imkân yoktur.

Dünya işinin kaidesini bildiğimiz için
Bekçi gibi dünyadan kendimiz için ne götürebiliriz?

134

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey yüz bakımından Tarâz'ın[243] güzellerinin şemsesi olan!
Huriler gibi büyütülmüş, savaşçı gibi yetiştirilmiş!

Boyca selvisin, senin çimenin de Rum çadırı!
Yüz bakımından Ay'sın, senin feleğin Arap biniti!

Savaşta gereken kılıç çeken Ay'sın!
Meclise yaraşan rud çalansın!

İplikten daha incedir benim vücudum.
Senin yüzüne âşık olduğumdan beri ey Tarâz güzeli!

Senin gözün cilveyle benim gamımı artırmıştır.
Senin zülfün benim gönlümü hileyle çalmıştır.

Senin yüzünü göremeden sabahladığım her gece
Kıyamet günü gibi uzun olur.

Eğer ben biçareye naz edersen mazuriyetten
Sen nazın mayasısın o yüzden

Her gün senin aşkın için tövbe ederim gerçekten
Gerçek olmaz o tövbe senin yüzünü görmeden.

Sürekli saray Farsçasıyla vasf ederim seni.
Çünkü Hicazi lafzıyla olur efendinin methi.

135

Muzâri-ʿi müsemmen-i ahreb

Ey cennet yüzlü ve ey bir ordunun sevgilisi!
Sen kaftanlı Zühre'sin ve küllahlı güneşsin!

Cemalin süsü, neşenin kaynağısın.
Ruhun huzuru, ordunun süsüsün.

Senin gözün gibi sürekli şaşkın bahtım.

---

[243] Güzelleriyle şiirlere konu olan Kazakistan'da bir şehir adıdır (Dihhudâ, *Lugatnâme*, XXIII, 191).

Senin saçın gibi daima iki büklüm sırtım.

Vuslatta gönlü rahatlatan, hicranda gönlü çalansın.
Mecliste saki, savaşta sığınaksın.

Eğer selvi elbise giyse, sen kaftanlı selvi olursun.
Ve eğer Ay şarap içse, sen şarap içen Ay olursun.

Senin zülfün sümbül, gözün nergis gibidir.
Senin sümbülün uzun, nergisin siyahtır.

Güzellerinin safında tecelli etmiştir Tanrı.
Çünkü saltanat tahtında cihan padişahısın.

136

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey gündüzümü saçı gibi siyaha çeviren!
Ve ey sırtımı kaşı gibi iki kat eden!

Daima âşıkların kininden başka şeyi istemezsin.
Ufukların fitnesinden başka şeyi istemezsin.

Ey kuyudaki Yûsuf'tan daha güzel olan!
Yûsuf gibi miskin gönlüm senin çene çukurunda kalmıştır.

Çin putundan daha güzel olmana şaşılmaz;
Çünkü Âzer'in sanatı gibi değildir Allah'ın sanatı.

Eğer senin yüzünü görürse Çin putları,
Çaresiz hemen senin güzelliğine tanıklık ederler.

Meclisinde sarayın ileri gelenlerinden daha zekisin.
Savaşında ordunun güzellerinden daha çeviksin.

Emirlerin meydanındaki çimende selvisin.
Emirlerin köşkünde felekteki Ay'sın.

137

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Eğer senin yanağında taze gül yoksa

Benim gözümde parlak inci olmaz.

Ve eğer senin iki yanağında ayın parlaklığı yoksa
Benim yüzümde mehtabın sarılığı olmaz.

Eğer senin mahmur nergisin uykulu değilse
Arzundan gözümde uykusuzluk eksik olmaz.

Eğer misk kokulu sümbülün kıvrım kıvrım değilse
Gönlümün senin üzüntünden gücü olmaz.

Eğer senin kaşın mihrap gibi eğik olmasa
Sürekli zülfün yüzüne rükû etmez.

Eğer senin iki dudağında saf şeker olmazsa,
Vücudum senin aşkından kamış gibi incecik kalmaz.

Eğer kâtiplerin efendisinin kalemi gibi değilse
Bedenim senin yanında daima hakir kalır.

138

Muzâri-‘i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Eğer yârimin bana hiç saygısı yoksa
[Bari] azarlayacağı zaman bana karşı yumuşak dilli olsun.

Ve eğer biliyorsa dostluğun hakkının büyük olduğunu
Dostlara mutlaka saygı göstersin.

Ve eğer soğuk değilse onun gönlü benim arzumdan
Daima gönlüm insanlıkla sıcaktır.

Eğer o meslek edinmeseydi serkeşliği ve öfkeyi,
Ben de sanat edinmezdim ağlayıp inlemeyi.

139

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Eğer nefesim gibi soğuk esmeseydi sonbahar rüzgârı,
Sararmazdı [o vakit] yüzüm gibi üzüm yaprağı.

Gönül bahçesinde nar ikiye ayrılmazdı.

Eğer kışın afetinden gönül dertle dolmasaydı.

Soğuk ordusunun bahçeye saldırmasından
Ayvanın yanağı tamamen tozla dolmazdı.

Nergis benim gibi düşünceyle başını öne eğmezdi,
Eğer çimende gülün sohbetinden yoksun kalmasaydı.

Gülün gidişine eğer benim gibi üzülmeseydi bulut,
Yaşlı gözlü ve soğuk nefesli olmazdı.

Rüzgâr ağaçların dallarına altın saçmazdı,
Eğer şah gibi cömert elli olmasaydı.

140

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Harabeler sokağının münzevisi olmayınca
Cömertlik erbabına yakışmazsın.

Harabe ehlinin kölesi olmayınca
Bağlılık zincirinden nefsin kurtulmaz.

Makam sahiplerinin maskarası olmayınca
Sohbetin ölçüsünü gerçekten bilemezsin.

Şeref yolundan ve kibirden uzaklaşmayınca
Güzellik ve saygınlığa layık olamazsın.

İmkânsız olan şeylerin izni muhtemel olmayınca
Asla hürlerin safında öncü olamazsın.

Afetlerin ateşinde yanmayınca
Sabah rüzgârının kokusunu alamazsın.

Kınayanların ayağının altında ezilmeyince
Elinle melâmet eteğinden sıkıca tutamazsın.

141

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey geç ele geçen çok erken gittin!

Benim içimde ateş yakıp duman gibi gittin.

Üzgünlerin arzusu gibi geç yetiştin.
Taş kalplilerin dostluğu gibi erken gittin.

Senin vuslat bahçende benim gönlüm
Senin ayrılık ateşinden dinlenmeden, gittin.

Senin zincirinden kurtulamadan, kaçtın.
Senin vuslatın beni hoşnut etmeden, gittin.

Her gün daima bana karşı lütfun arttı.
Gönlümde aşk artınca sen gittin.

142

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktû

Eğer sevgilim zarif, güzel ve kıvrak değilse,
Gönlüm nasıl tutkun, yorgun ve üzgün olur?

Ve eğer gül gibi sözünde durmazsa,
Gül gibi eteğim nasıl onun hasretinden yırtılır?

Onun parlak yüzü güneşten daha berraktır.
Ne yazık ki onun gönlü cefadan arınmamıştır.

Salınarak benim çadırımın kapısından geçince
"Ey çam ağacı benim iki gözüm topraktır." derim.

Onun sözlerinin zehriyle benim canım ağzıma geldi.
Eğer onun busesi panzehir gibi temiz olmasaydı.

Eğer alevli ateş gibi korkusuz olmasaydı,
Benim gönlüm ayrılık ateşinde yanmazdı.

Yanıp yakıldım; ama yine de ondan korkmazdım,
Eğer o çevik güzelin türbesi olmasaydı.

143

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Ey sevgili ben seninle içtenlikle ilgilenirken,

Ne kötülük ettim ki benden muhabbetini çabuk kestin.

Gül gibi yırtık etekle üzgün olduğumu bildiğin halde
Senin gibi bir korkusuzun esiriyim niçin bana acımazsın?

Ey cefa tohumunu ekip zorla benden ayrılan!
Senin aşkınla öldüm; hâlâ benden memnun değilsin.

Yanıldı ümidim beni yoldan çıkardı.
Gamdan sırtım iki büklüm oldu, yüzüm kana bulandı.

Her seferinde ayrılığın beni boş yere yıpratsa da
Gönlüm üzüntümden dinlenince huzur bulmuştur.

Senin arzunu seçince rızandan başka bir şey istemedim.
Vefa göstermen ümidiyle ne emrettiysen yerine getirdim.

Ey sevgimden vazgeçen o yüzden Mihr ayındaki bahçe gibiyim
Güneş gibi yüzün olmadan yeni ay gibi azalırım.

144

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Her ne kadar beni bir selamla anmasan da
Ve her ne kadar beni bir haberle mutlu etmesen de

Bütün ömür senin sevgi dairenden bir adım atarsam,
Başım daire gibi boş olsun!

Ben sana gönül ve gözde cimrilik etmedim.
Sende bana selam ve haberde etme!

Senin aşkınla yandım, hiçbir iş yapmadan.
Senin ayrılığınla iki büklüm oldum, muradıma ermeden.

Gönlüme senin aşkının fikri yerleştiğinden beri
Senin sokağının başından başka makam yoktur bana.

Zaruretle özgür bedenimi sana köle ettim.
Her ne kadar nezdinde köleliğin değeri olmasa da

145

Remel-i müsemmen-i maksûr

Keşke gitme vakti seninle otursaydım.
Ya da en azından ilk gün seninle dost olsaydım.

Senin aşkından ötürü eski tövbemi bozduğumdan beri
Keşke senin perişan zülfünden tutmasaydım.

Her ne kadar gönlü üzgün, garip, müflis ve perişan olsam da
Eğer seninle aynı yerde olursam korkum olmaz.

Allah şahit ki eğer mümkün olsa
Seninle bir köşede azıksız otururdum.

Eğer senin aşkından elimde altın ve gümüş kalmazsa
Üzüntü ve gamdan saçım gümüş ve yüzüm altın gibi olmaz.

Gamdan kurtulmak için nasıl sarhoş olurum?
Keşke gece gündüz senin nergisin gibi mahmur olsam.

Allah korusun! Eğer senin gibi bir yâre gönül bağlasaydım,
Her zaman yanağıma gözümden gönlün kanını akıtmazdım.

Lakin senin aşkına böyle yenilmeseydim.
Elinden nasıl kurtulduğumu görürdün.

146

Hezec-i müsemmen-i sâlim

Ey zavallı âşık! Eğer mutlu olmayı istersen
Kurrâlıktan uzaklaş, kallâşîliğe yaklaş!

Şaşkınlıktan ne tek bir hal ve davranış içindesin ne de ondan uzaksın;
Kâh abdalların başköşesinde, kâh serserilerin safındasın.

Eğer mum gibi başkaldırırsan, çabuk yanar ve erirsin.
Ve eğer kalem gibi baştan ayak yaparsan kalem gibi değerli olursun.

Âşıklık şarabını içtikten sonra çabalarsın daima
Gamdan inleyip coşmaya, üzüntüden yüzünü tırmalamaya.

Eğer âşıklıkta bir bireysen, niçin sararmış yüzlü değilsin?

Eğer âşıklıkta ifşa olmuşsan, niçin soğuk nefesli değilsin?

Derdine derman olacak canana gönül verdiğin zaman
Onun ayağının altındaki cana ne minnet!

Eğer bu yolun adamıysan, niçin istersin kendi nefsini?
Meğer senin soyun belli değildir ressam mısın sen resim mi?

147

Remel-i müsemmen-i maksûr

Eğer okşasaydı beni bir an o güzellerin nuru,
Mum gibi hasret ateşiyle eritmezdi vücudumu.

Eğer beni bir an okşasaydı çengi gibi,
Onun pençesinde gönlüm inlemezdi çeng gibi.

Bilince benim dostluğa olan inancımı
Vacip oldu bilmesi sohbetimin hakkını.

Onun aşkından ötürü vazgeçtiğim için her iki dünyadan
Keşke soysuzları bırakıp meşgul olsaydı benimle bir an.

Eğer âşıklık yolunda benim gibi tamam olsaydın,
Benim gibi din ve dünyadan isteyerek kaçardın.

Eğer hakirlikle etmeseydim onun önünde secde,
O gururundan kaldırmazdı başını gökyüzüne.

Sebatsız ve hakir bedenim toprak ve rüzgâr gibi olurdu.
Eğer gözüme su, gönlüme ateş salmasaydın.

148

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey güzel çehresi Ay gibi olan!
Artık beni aydan aya bir gün bile anmazsın.

Sen sarayın kandilisin ve bense yanan mum,
Sen gökyüzündeki Ay'sın ve bense eksilmiş bir Ay.

Kulağımda senin sözünden bir nasip yoktur.

Gözümde seninle buluşmanın bir yolu yoktur.

Niçin söylemediğim asılsız sözlerden ötürü üzgünüm?
Niçin bir günah işlemediğim halde senden uzağım?

Mademki benimle dert ortağı olup şarap içmezsin,
Ya da ben zavallıya bakamazsın.

Artık sana karşı bu kadarım takatim yok.
Uzaktan zaman zaman birbirimize selam söylemeye.

Senin ayrılık gamından bir ah çeksem
Ufuklar yerden göğe kadar yanar.

Beni hakir görme, bir kere de beni incitme!
Dünyada senden başka sığınağım yok.

149

Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktû'

Ayın üzerine siyah misk kokulu saçından sancak dikince
Fitne sancağını ufuklara yükseltmişsin.

Ey sevgili misk kokulu beni tatlı dudağının üstüne koymuşsun.
Bilmem ki bu hileyi yine kimin için yapmışsın?

Benden can, gönül ve huyum gidince
Mutluluk, neşe ve sevinci de uzaklaştırmışsın.

Her ne kadar sen benim gibi bir hakirle etsen de alay
Asla senin sevgi sınırından dışarıya bir adım atmam.

Mademki sen bana karşı mum gibi ikiyüzlü değilsin gerçekten.
Başıma cefa kılıcını dayamışsın; peki neden?

150

Remel-i müsemmen-i maksûr

Yine gönlü verdim zalim bir dilberin eline,
Güzel yüzlü, şeker dudaklı, ay parçası,

Erguvan yüzlü, yasemin kokulu, menekşe saçlı,

Ay alınlı, Zühre mizaçlı, Müşterî yanaklı,

Gönlü bağladı, canı yaraladı, dini bozdu ve bedeni zayıflattı.
Ey Müslümanlar ona karşı kim bir çare bulur bana?

Kamer üzerine dökülmüş amberden zinciri var.
Yasemin üzerine düşmüş sümbülden akrebi var.

Âlemde benden daha üzgün bir âşık yoktur.
Dünya da ondan daha korkusuz bir zalim yoktur.

Süslü yüzüyle evden dışarı çıkınca
Adım attığı her yerde bir izleyicisi vardır.

Onun dudağının renginde bir kehribar yoktur âlemde.
Onun yüzünün parlaklığında bir yıldız yoktur felekte.

151

Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf

Ey [sevgili] sen olmadan yüzüm güneşin yüzü gibi sarardı.
Ve sen olmadan nefesim Mihr ayının rüzgârı gibi soğudu.

Senin pençende şu dört sıfattan nasiplendim.
İnilti, bağlılık, kamburluk ve sarılık

Nergis gibi göze ve selvi gibi boya
Süsen gibi sineye ve gül gibi yanağa karşın.

Sevgi ve vefada sana yapmadığım ne kaldı?
Zülüm ve cefada bana yapmadığın ne kaldı?

Bir an ben zavallının mutluluğunda bulunmadın.
Bir kadeh dert ortaklığımızın hatırasıyla içmedin.

Beni senden ayrı yalnız koyma!
Ey dünyadaki bütün güzellerden ayrı olan!

152

Recez-i müsemmen-i matvî

Ey zavallı gönlümü tatlı sözüyle çalmış;

Ay yüzlü, selvi boylu, baldudaklı ve gümüş tenli,

Tavus kanatlı dilber, şahin hünerli güzel,
Bülbül neşeli bebek, dudu dilli çocuk,

Benim başıma her an yeni bir heves saldığında
Senin misk kokulu sümbülün nesrinine karışır.

Nice o kıvırcık zülfünle azizlerin kâkülünü avlarsın.
Nice o mahmur gözünle itaatkârların ayını söndürürsün.

Senin vuslatın yasemin gibi baki olmasa da, şaşılmaz;
Çünkü yüz bakımından açmış yasemin gibisin.

Ben gökyüzündeki yeni ay gibi gamdan dolayı zayıflamışım.
Sense güzelliğinle yüz bakımından çimenlikteki yeni gül gibisin.

Her an benim gönlümün ve canımın fitnesi ve kargaşasısın.
Ay gibi yüzünü gösterip siyah zülfünü tarayınca

Bütün ufuklarda senin gibi afiyetsiz olan yoktur.
Bütün âşıklar içinde benim gibi kendine gelmek isteyen yoktur.

Ben ki kendimden geçmişim senin hâline layığım.
Sen ki afiyet içindesin benim günlerime layıksın.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FARSÇA GAZELLER

۱

من کیم کاندیشـــهٔ تو هم نفس باشـــد مرا		یا تمنّای وصـــال چون تو کس باشـــد مرا

گر بود شـــایســـتهٔ غم خوردن تو جان من		این نصیب از دولت عشق تو بس باشد مرا

هر نفس کـا نرا بیـاد روزگـار تو ز نم		جملهٔ عالم طفیل آن نفس باشـــد مرا

گر نه عشقت سایهٔ من شد چرا هر گه که من		روی بر تابم ازو پویان ز پس باشـــد مرا

هر زمان دل را بامید وصـــالت خوش کنم		باز گویم نی چه جای این هوس باشـد مرا

چون خیال خاک پای تو نبیند چشم من

بر وصال تو چگونه دست رس باشد مرا

۲

کاشـکی اکنون که از تو نیسـت آگاهی مرا		از تو آوردی خبر باد ســـحر گاهی مرا

ای بخوبی گشـــته چون پیغمبر چاهی مثل		در بلا مپســـند چون پیغمبر چاهی مرا

تا ســـوی تو مایلم چون کاه نزد کهر با		همچو کاه اندر غم هجران همی کاهی مرا

گر چه من با تو بهر نیک و بدی خو کرده ام		زین نکوتر هم توانی داشت گر خواهی مرا

هر زمان گویی که بر من دیگری بگزیده ای		حـاش لله گر بود زین گونـه گمراهی

دل بتو کی دادمی آسـان ازیشـان گر بدی		از جفـای تو نخســـتین زور آگـاهی مرا

از ســـرت بیزارم ار ارزد بخـاک پـای تو		از ثریـا تـا ثری وز مـاه تـا مـاهی مرا

نیســـتم نومید از ایزد کآورد آخر قرج

از بلای تو باقبال شـــهنشـــاهی مرا

۳

از دور بدیدم آن بت کش را آن سرو بلند و ماه دلکش را
از مشک حجاب کرده سوسن را وز دود نقاب بسته آتش را
بفزود می شبانه نیکویی رخساره آن نگار مهوش را
داده عمل ربودن دلها زلفین بریده و لب خوش را
آشوب دل مرا علم کرده از مشک سیه گل منقش را

خلقی تن و جان و دین و دل داده
آن شوخ شگرف چابک کش را

۴

ای مسلمانان فریاد مرا ز آنک او کشت ببیداد مرا
کرد چون دجله بغداد دو چشم عشق آن طرفه بغداد مرا
من خورم باده بیادش همه شب گر چه هرگز نکنند یاد مرا
نیست خالی نفسی در غم او دیده از آب ولب از باد مرا
گرچه هستم جهان بنده او از غمش نیست دل آزاد مرا
نبود هیچ کسی را طاقت با چنین حال که افتاد مرا

گردم آسوده ز رنج دو جهان
گر بیک بوسه کند شاد مرا

۵

الا ای باد شبگیری بگو آن ماه خلخ را دلارام شکر لب را نگار زهر پاسخ را
که در عشق تو ببرید ست خواب از دیدگان من از آنگاهی که ببریدی تو زلف آرایش رخ را

به تو فخرسـت پیوسـته دل افروزان عالم را — ز تو رشـکسـت همواره نکو رویان خلخ را

چو بینم روی تو گویم که باز آمد کنون یو سف — اگر چه منکرم دایم بدل اهل تناسـخ را

نباشـد بی جمال تو حلاوت عیش خرم را
نباشـد بی وصـال تو طراوت عمر فرخ را

۶

بر گشتم از آن بت که چو جان داشتم او را — زیرا که نه آن بود که پنداشـتم او را

چون کردم مرا خوار بنشـناختم حق من — ببریدم ازو صـحبت و بگذاشـتم او را

آنگه که مرا دوست همی داشت شب و روز — چون جان و دل و دیده همی داشـتم او را

امروز کـه شـد مرا دوسـتیم در دل او گم — بر رغم دل خویش گم منگـاشـتم او را

چون عـاقبـت کـار جفـا داد مرا بر
بیهوده چرا تخم وفـا کـاشـتم او را

۷

مـی ده آزادگـان مـونـس را — خـاصـه دلـدادگـان مـفـلـس مـرا

زآن نبیـد مغـانـه کوسـبسـت — صـحـبـت دوسـتـان مـونـس را

نـبـود جـز شـراب تـلـخ جـواب — سـخـن مـردم مـهـوس را

بـاده یـی کـز لـطـافـت انـدر جـام — مـانـد انـدیشـه مـهـنـدس را

از کـف سـاقـیـی کـه چـهـره او — زیـنـت بـاغ داد مـجـلـس را

لـب و رخســـــار و چشـــم او مـانـد
ســــنـبـل و ارغـوان و نـرگـس مـرا

۸

دلبری ســـرمایه گشـــت آن دلبر نقّاش را
ساحری پیرایه گشت آن نرگس جماش را

صـــورت تو تیره دارد طلعت خورشـــید را
طلعـت تو خیره دارد دیـده نقـاش را

نیست قلاش چو تو و نیست ناباکی چو من
عـاشـــق نـابـاک بـایـد دلبر قلاّش را

تو بســـــان دولتی ور نیســــتی هرگز چرا
از وصـــال تو نباشـــد بهره جز اوباش را

چون ز وصلت وعده یی خواهم مرا گویی که باش
منتظر تـا کی توانم بود آخر بـاش را

من بوصف تو همه ساله زبان بگشاده ام
گرچه تو با من میان در بسته ای پرخاش را

۹

ای هـوای تـو در آورده بـطـاعـت مـرا
چـه بود گر بپـذیری بشـــفـاعـت مـا را

ور ندارد تو ســر صـحبت ما با کی نیسـت
کز جمالت بخیالیســـت قناعت ما را

مـا چو معزولان در زاویـه یی بنشـــتیم
که جز اندیشـۀ تو نیسـت صـناعت ما را

گر چه مقبول نباشـــد بر تو طاعت کس
نبود چـاره درین راه ز طـاعـت مـا را

زآن قبل نیســـت ببازار تو ما را رونق
کز همه چیز نیازســـت بضـــاعت ما را

هر زمانی غم هجران تو ما را بکشـــد
یاد تو زنده کند باز بســـاعت ما را

۱۰

چنـد نمـایی جفـا ای پســر خوش مرا | چنـد فزایی عنـا ای صـــنم کش مرا
عشـــق تو دیوانـه وار کرد مرا بیقرار | هجر تو پروا نه وار ســو خت بآتش مرا
موی چو نسرین شد ست زآن لب میگون مرا | اشک چو پروین شد ست ز آن رخ مهوش مرا
آنـک مرا در ازل بســـتـه تو کرد داد | چشـم تو سـتمگر ترا جان سـتمکش مرا
مهر تو تا نقش گشـت بر دل مسـکین من | هســـت بخون جگر چهره منقش مرا

در هوســت مایه نیســت جز غزل تر مرا
در طلبت توشه نیست جز سخن خوش مرا

۱۱

ای بعمدا ســر بر یده زلف شـــورانگیز را | وی ز شــوخی مایه داده چشــم رنگ آمیز را
چهره خوب تو مـانـد نوبهـار تـازه را | غمزه شـــوخ تو مـانـد ذوالفقـار تیز را
کر نمایی خال مشـکین و لب شـیرین خویش | زاهد صـــد ســاله را یا عابد شـب خیز را
هر دو ساعت کنند از عشق و مهرر تو بدل | با فســـاد و معصـــیت مر توبه و پرهیز را
هر شـــبی کآنرا گذارم بی جمال روی تو | از درازی ماند آن شـــب روز رســـتاخیز را
دلبری شـد پیشــه آن یاقوت روح افزای را | ساحری شد مایه آن هاروت شورانگیز را
تا ببد ســـازی و طنازی اجازت داده ای | آن لب مر جان نما و زلف جان آویز را
من بغمخواری و بیداری وصـــیت کرده ام | این دل آذر پرســـت و چشـــم گوهر بیز را
از تکبر پیش چشـــم تو نباشـــد قیمتی | دولـت افراســـیـاب و ملکـت پرویز را

پس کجا هر گز بود در راه عشق تو محل
چهره مهتاب رنگ و دیده خونریز را

۱۲

ای چو حسن تو فزون عشق تو هر روز مرا — فتنه کردی بسخنهای دلفروز مرا

چون مرامحنت عشق تو در آورد ز پای — مده از دست بگفتار بد آموز مرا

گه کنی بسته بدان طره دلبند مرا — گه کنی خسته بدان غمزه دلدوز مرا

کرد نالنده تر از فاخته گاه نوروز — عشق آن روی چو آراسته نوروز مرا

نیست اندر هوس عشق تو خالی نفسی — دیده از خون و لب از آه و دل از سوز مرا

گر رساند ببرم گنبد پیروزه ترا — ور رهاند ز غمت دولت پیروز مرا

گردد از شادی وصل تو بجان وسر تو
خار خرما و شبه گوهر و شب روز مرا

۱۳

گر نخواهد بود روزی وصل او یکشب مرا — ور نخواهد داد توشه بوسه یی ز آن لب مرا

چون همی دانی که بی او کار من آمد بخان — در غم هجران او فریادرس یارب مرا

گر شبی تا روز باشم در کنار او بود — چون شب قدر و چو روز عید روز و شب مرا

گر بعقرب وار زلف او رسیدی دست من — نیستی بر سر دودست از عشق چون عقرب مرا

از فراق او مرا پشتیست چون گردون بخم — وز سرشک دیدگان روییست پر کوکب مرا

نیست اندر صحبت او نیست اندر عشق من — جز جفا اندیشه او را جز وفا مذهب مرا

تا نبینم باز روی او نباشد یک نفس
دیدگان بی اشک و دل بی درد و تن بی تب مرا

۱۴

ای ز خوبی سجده کرده مهر بر گردون ترا — چند خواهد بودن آخر مهر بر هردون ترا

در مراعات خسان و در وفای ناکسان — هست طبع روزگار و عادت گردون ترا

از لطافت چون هوای نوبهاری زین قبل هر زمان اندر هوا طبعیست دیگر گون ترا
بس کسا کوشد چو قارون در غم تو زیر خاک تا خدای عرش کرد از نیکوی قارون ترا
گر تو زیبایی کنی با عاشقان زیبد ترا زآنک زیبا آفرید ایزد ز حد بیرون ترا
ور تو با دلداگان خوبی کنی واجب کند چون ز خوبی هر چه باید حاصلست اکنون ترا

عاشقی چون فضل یزدانست بی پایان مرا
نیکوی چون فرّ سلطانست روز افزون ترا

۱۵

ماهرویا در فراقت صبر کردم سالها عاقبت چون روی تو دیدم دگر شد حالها
کاشکی دانستمی کز تو نخواهد شد بسر ناز تو نخریدمی بیهوده چندین سالها
ای دریده خرقه پوشان بر سماعت جامها وی فشانده کیسه داران بر جمالت مالها
گر ز حسن تو خبر یابند نقاشان چین بشکنند از شرم و آزرمت همه تمثالها
ور من از تو در روی فلک آهی کشم از تف آن نسر طایر را بسوزد بالها
گه چو جیمم سر فگنده گه چو لامم گوژ پشت تا فگندی جیمها بر گل ز مشک و دالها

تا زدی از سوده عنبر خالها بر ساده سیم
حالهای عاشقان شوریده شد ز آن خالها

۱۶

خدای عزّ و جلّ بس بود گواه مرا که در فراق تو حالیست بس تباه مرا
ز آب دیده شود پر ستارگان هر شب چو راه کاهکشان چهرهٔ چو کاه مرا
اگر مراد تو بیچاره گشتن من بود از ینک هستم بیچاره تر مخواه ترا
جزین گناه ندارم که دوستت دارم روا مدار بکشتن بدین گناه مرا

ملک تعالی داند که بی تو خالی نیســـت　　مژه ز اشک و دل از رشک و لب ز آه مرا

ز آرزوی رخــت گر کنم بمــاه نگــاه　　گمان مبر که تسلی بود به ماه مرا

امیــد نیســـــت کــه هر گز براه آیم بــاز　　بدین نهاد که تو برده ای ز راه مرا

ز سوز عشق تو دیوانه گشتمی بی شک

اگر نبودی حرز از مــدیح شـــــاه مرا

۱۷

هر گز بود این یارب کآید بر من شک شب　　آن دلبر سیمین بر و آن لعبت شیرین لب

وز عجب اگر ناید نزدم چه عجب باشد　　آنرا که چنان باشد دیدار بود معجب

سروست بقد سروی کور است چمن مرقد　　ماهست برخ ماهی کور است فلک مرکب

از زلف پریشانش رخساره رخشانش　　تابنده همه ساله همچون قمر از عقرب

آمــد بکران عمرم در رنج فراق او

از رنج فراق او مــا را برهــان یــارب

۱۸

ای روی تو چراغ و جبین تو آفتــاب　　جعــد تو پر ز حلقــه و زلف تو پر ز تــاب

در عشـــق تو بســـوختم از مهر تو چنانک　　پــروانــه از چــراغ و عــطــارد ز آفــتــاب

چون دیده منســـــت دهان تو از قیاس　　چون چهره منســـــت میان تو از حســـــاب

ز آنســـــت در دهان تو تابنده در پاک　　ز آنســـــت بر میان تو رخشـــنده زر ناب

زلف دو تاه و چشـــــم ســـــیاهت بود مقیم　　آن بی قرار و طاقت و این پر خمار و خواب

گویی که آن کشــد چو دل من همی ســتم　　گویی که این چشد چو لب تو همی شراب

زنجیر و قفـل داری از عنبر و شـــکر بر لالـه شـــکفتـه و بر لولوی خوشـــاب

من در هوای عنبر و ســـودای شـــکرت
چون عنبرم بر آتش و چون شــکرم در آب

۱۹

ای بسا دلها که دام زلف تو آنرا ببست وی بسا جانها که تیر چشم تو آنرا بخست
گشت مستغنی چو خضر از جستن آب حیات هرک بر خاک سر کوی تو یک ساعت نشست
در همه عالم چو تو یک دلبر چالک نیست بر سر کویت چو من صد مفلس غمناک هست
ای ز سودای تو کرده خرقه پوشان راه گم وی ز دیدار تو گشـــته روزه داران می پرســـت
جزع دلبند تو تا کی پردها خواهد درید لعل پر قند تو تا کی توبها خواهد شکست
نرگس آن چشم شوخ و لاله آن لبهای لعل سوسن آن رخسار خوب و سنبل آن زلفین پست
سوسن تو آبدار و سنبل تو مشک سار لاله تو نوش بار و نرگس تو نیم مســـت
ای نهاده در پس گوش آن سر زلف چو شب وی فگنده بر سر دوش آن خم جعد چو شست

باد کویت توشـــه دلدادگان خاک پای
خاک کویت قبله آزادگان باد دســـت

۲۰

ای جان جهان ناز تو هر روز فزونســـت لیکن چه توان کرد که وقت تو کنونســـت
نشـــگفـت اگر نـاز تو هرگز نشـــود کم چون خوبی د یدار تو هر روز فزونســـت
در زلف تو تاب و گره و بند و شـــکنجســـت در چشم تو سحر و حیل و مکر و فسونست
تا من رخ چون چشـــمهٔ خورشـــید تو دیدم چشمم ز غم عشق تو چون چشمهٔ خونست

ای ســـاخته تدبیر جدایی خبرت نیســـت　　کز عشق تو حال من دل سوخته چونست

از مهر تو چون نقطهٔ نونســـت دل من
بر مـاه تو تـا دایرهٔ غـالیـهٔ نونســـت

۲۱

فصـــل بهار وصـــل بتان اصـــل خرّمیســـت　　هرکس کزین دوشـاد نباشـد نه آدمیسـت
مـا را نژنـد و رنجـه نبـایـد بُـدَن کنون　　کایّامِ شــاد کامی و هنگام خرّمیســـت
عشـــرت کنیم گرچه دل و جان ما کنون　　از عاشقی شکسته و از مفلسی غمیست
گر کمترست خواسته در دست ما رواست　　منّت خدایرا که نه در عقل ما کمیســـت

باده خوریم جمله بد یدار خســـروی
کآســـایش زمانه و آرایش زمیســـت

۲۲

در همـه عـالم چو تو چـالاک نیســـت　　در همـه گیتی چو تو نـابـاک نیســـت
نیســـت چون من عاشـــق شـــیدا کنون　　زآنـکِ چون تودلبر چـالاک نیســـت
در کـفـم از عشـــق تـو جـز بـاد نـی　　بر ســـرم از مهر تو جز خاک نیســـت
نیســـت از عشّـــاق عـالَم هیچکس　　کز غم تو دامن او چـاک نیســـت
بی تُوَم یـار و قرین در روز و شـــب　　جز دَمِ ســـرد و دل غمنـاک نیســـت
بر ســـخن‌هـای چو زهرت گـاه خشـــم　　جز لـب شـــیرین تو تریـاک نیســـت

هســـت از مهرت مرا خود شـــســـته‌دل
گرچـه از کینم دل تو پـاک نیســـت

۲۳

در همـه عـالم چُـتو چـالاک نیسـت
در همـه گیتی چُتو نـا بـاک نیسـت

نیسـت چو من عاشـق شـیدا کنون
ز آنـکِ چـتو د لبر چـالاک نیسـت

در کـفـم از عشـق تـو جـز بـاد نـی
بر سـرم از مهر تو جز خاک نیسـت

نیسـت ز عُشـّاق جهـان هیچکس
کز غم تو دا من او چـاک نیسـت

بی تو مرا یـار و قر ین روز و شـب
جز دم سـرد و دل غمنـاک نیسـت

ز هـر سـخـنـهـای تـرا گـاه خشـم
جز لـب شـیرین تو تریـاک نیسـت

هسـت ز مهر تو مرا شـسـته دل
گرچـه ز کینم دل تو پـاک نیسـت

۲۴

آن صـنم دلفروز یار نو آیین ماسـت
شمع همه عالمست لعبت شیرین ماست

دلبری و سـرکشـی پیشـه و کردار اوسـت
عاشـقی و مفلسـی مذهب و آیین ماسـت

لالـه و نسـرین اگر تـازه و خنـدان بود
عارض و رخسـار او لاله و نسـرین ماسـت

زهره و پروین اگر روشـن و تـابـان بود
چهره و دندان او زهره و پروین ماسـت

دردل و در جان ما دوسـتی و مهر اوسـت
در سر و در طبع او دشمنی و کین ماست

بر دل کس در جهان صـدیک این غم مباد
کز هوس عشـق او بر دل مسـکین ماسـت

وحشـت و جور و جفا کار و فن و خوی اوسـت
طاعت و مهر و وفا رسـم و ره و دین ماسـت

۲۵

در همه آفاق یک آزاده نیست
کوچو من افتاده و دلداده نیست

و آنکِ درین راه نهادست گام
چارۀ او جز قدح باده نیست

قبلۀ ما دلشدگان روز و شب
جز رخ آن ترک پری زاده نیست

بندۀ هر کس نتوانیم بود
خاصه چو یک محرم آزاده نیست

از همه عالم بکف ما کنون
جز می رنگینِ چو بیجاده نیست

خوش بگذاریم جهان ساده وار
گر چه زدانش دل ما ساده نیست

۲۶

گر تو پنداری که عیشم بی‌تو ناخوش نیست هست
یا دلم مشتق آن رخسار مهوش نیست هست

ور چنان دانی که بی‌آن صورتِ چون نقش چین
روی من دایم بخونِ دل منقّش نیست هست

ور بری تهمت که جانم در مصاف عاشقی
تیر مژان ترا همواره ترکش نیست هست

ور ترا در دل چنان آید که با این رنجها
در همه حالی مرایا عشق تو خوش نیست هست

ور کشی گوید که فرق و دست و چشم و جان من
جایگاه خاک و باد و آب و آتش نیست هست

۲۷

ای کرده سماع تو مرا مست
در عشق تو رفته کارم از دست

صوت تو هزار پرده بدرید
چنگ تو هزار توبه بشکست

گر عاشق روی تو شدم من
بر روی تو جای عاشقی هست

تن در غم عشق تو توان داد
در در خم زلف تو توان بست

زلفیست ترا چو شست مشکین
ببریده سرش بماه بر پست

گیرد همه کس بشست ماهی
تو ماه گرفته‌ای بدان شست

صد راه مرا بطعنه گفتی
کآخر دل تو ز عشقِ مارست

پیداست در آب دیدگانم
کان آتش من هنوز ننشست

ای زلف تو ناکشیده غم گوژ
وی چشم تو ناچشیده می‌مست

چون بخت من این بخواب هموار
چون پشت من آن بتاب پیوست

۲۸

در عشق تو جان و دل و دین را خطری نیست
وین هر سه زمن بردی وز آنت خبری نیست

گرچند رسید از تو بلاها بسر من
المنة لله که ترا درد سری نیست

خصم توبد گفتن من لب چه گشاید
من بنده مُقرّم که خود از من بتری نیست

کردم دو جهان در سر کار تو ولیکن
یک ذرّه بنزد یک تو آن را اثری نیست

بیداد کشی نیست چو من در صف عشّاق
واندر صف خوبان چو تو بیدادگری نیست

هر چند که آب حَیَوان سخت عزیزست
با خاک کفِ پای تو آن را خطری نیست

از تیر جفاهای تو همواره دلم را
جز دوستی مجلس عالی سپری نیست

۲۹

گر چند مرا توبه شکستن نه صلاحست
در عشق تو هشیار نشستن نه مباحست

با روی تو نوشیدن باده نه مُحالست
در کوی تو پوشیدن خرقه نه صلاحست

برخیز بمن ده قدحی چند فزونی
کآسایش روح من از افزایش راحست

این عشرت ما از طَرَب گرمِ مُغَنّیست
وین راحت ما از نفس سردِ صباحست

در عالم جافی بجز از بادۀ صافی		هر چیز که جویندۀ آنیم مزاحست

از جنگ فلک باک ندارد بحقیقت
آن را که بدست از قدح باده سلاحست

۳۰

گر چو من بلبل ز درد عاشقی مدهوش نیست		پس چرا از ناله کردن یک زمان خاموش نیست
نیست جز آواز بلبل غمگسار من کنون		چون مرا آواز چنگ آن صنم در گوش نیست
در فراق آن بت دیبا رخ زیبا سخن		مونسم جز باغ زیبا رنگ دیبا پوش نیست
گر زنم در دامن گل چنگ روز و شب سَزَد		چون ماه آن ماه گل رخسار در آغوش نیست
تا جهان گشست پرجوش از خروش عندلیب		نیست یک شب کز فراق او دلم پرجوش نیست
من همی نوشم کنون بر یاد او پیوسته می		گرچه بی‌دیدار روی او مرا می نوش نیست

لیکن اکنون هر که او هشیار باشد یکزمان
نزد هشیاران حقیقت دان که او را هوش نیست

۳۱

صنما هجر تو عمرم بکران آوردست		انتظار تو دلم را به فغان آوردست
نیست چون باد مرا در طلب تو آرام		تا مرا باد ز بوی تو نشان آوردست
ای چو جان وقت صفا و چو جهان گاه جفا		یک جهانرا غم عشق تو به جان آورد ست
بسر تو که در آفاق سروکاری نیست		که نه آنرا سر زلفت بزیان آوردست
کس نداند که مرا روز نخستین لطفت		در صف شیفتگانت به چه سان آورد ست
تا توانی لطف خویش ز من باز مگیر		که دلم را همه در دام تو آن آوردست

آ نکِ هســـت از عدم آورده ترا او بوجود   از پی رنج و غم پیر و جوان آوردســـت

بس کســا کو بتظلم چو من از جور غمت
رخ بدر گاه خداو ند جهان آوردســـت

۳۲

جانا دلی چه ســوزی کآن هســت جایگاهت   ما ها تنی چه کاهی کآن هســـت در پنا هت
بـا دیـدۀ پـر آبـم بـا ســـینـۀ پـر آتـش   ز آن ســینۀ ســپیدت ز آن د یدۀ ســیا هت
هـر روز بـامـدادان کـآیـی بـرون زخـانـه   بـاشـــنـد صـــد هزاران بی دل گرفتـه راهـت
در مـحـنـت درازم ز آن گـیســـوی درازت   بـا قـامـت دو تـا هـم ز آن ابـروی دو تـاهـت
ز آن پس که با تو بودم بیگاه و گاه گشـتم   راضـــی بـدا نچِ بینم در خواب گـاه گـاهـت
چون ســر و خشــک خوارم چون ماه نو نزارم   ز آن قدّ همچو ســروت ز آن روی همچو ما هت
رنجیســـت عـاقلان را هـاروت حَزم کـاهـت   گنجیســـت عـاشــقـانرا یـاقوت عـذر خواهـت
نـاهیـد خیره گردد وقـت ســمـاع و لهوت   خورشــید ســجده آرد پیش جمال و جا هت
پوشـــی ســلاحِ کینم ســازی ســپاهِ جنگم   هر ســاعتی و اینســت اندیشــه ســال و ماهت
آ گه نه‌ای که باشــد در کین و جنگ من بس   چشـــم دُژَم ســلاحـت زلفِ بخَم ســپـاهـت

بر من شــود زعشــقت غم پادشــه هر آنکه
کـآراســتـه بینم در بزمگـاهِ شـــاهـت

۳۳

عـاشـــقی راه نیـک نـا می نیســـت   دوســـتی کوی شـــادکـامی نیســـت
کمترین درد عشـــق ســوختنســـت   کـه درین راه رســـم خـامی نیســـت

چو شدی عاشق از چه آزادی　　شرط کار تو جز غلامی نیست
هر که جانان بچشم اوست عزیز　　جان بنزدیک او گرامی نیست

عشق و جان با محبّت جانان
جز ره مردمان عامی نیست

۳۴

دوش مرا یار در آغوش بود　　آن چه طرب بُود مرا دوش بود
تا نشد از کوه پدید آفتاب　　ماه مرا خفته در آغوش بود
بر دلم از شادی دیدار اوی　　رنج جهان جمله فراموش بود
اسب طرب بود مرا دوش رام　　بخت مرا غاشیه بر دوش بود
بود چو زهره دل من با نشاط　　ز آنکِ بتم زهره بنا گوش بود

شد دلم آسوده و خرم بدُو
گرچه سراسیمه و مدهوش بود

۳۵

تا تافته زلفین تو بر گوش نهادند　　عشّاق ترا غاشیه بر دوش نهادند
من حلقهٔ فرمان تو در گوش کشیدم　　تا حلقهٔ زلفین تو بر گوش نهادند
از جور تو پیراهن عشّاق قبا شد　　تا نام ترا سروقبا پوش نهادند
تا بر سمن از عالیه زنجیر نهادی　　زنجیر برین عاشق مدهوش نهادند

در وقت مزاحت ز پی فتنه و آشوب
در لعل لب تو شکر و نوش نهادند

۳۶

آن ماه که پیشه دلبری دارد همواره مرا ز دل بری دارد
من رای همه بعاشقی دارم او میل همه بدلبری دارد
رخسار وجین و عارض آن دلبر چون زهره و ماه و مشتری دارد
من اشک چو ژالهٔ روان دارم او روی چو لالهٔ طری دارد
پیوسته ز چشم او بفریادم ز آنک او همه قصد ساحری دارد

گشتست سمر بسحر چشم اوی
گویی که نسب ز سامری دارد

۳۷

آنکس که سرِ زلف تو ببرید خطا کرد زیرا که همه قصد بلایِ دل ما کرد
زلفین پر از تاب و خم و بند تو ببرید تا شهر پر از فتنه و آشوب و بلا کرد
چون بود زحال دل مسکین من آگاه یک باره چنین با من بیچاره چرا کرد
ای شمسهٔ آفاق بریده سر زلفت بازارِ ترا در صف عَشّاق روا کرد
عشق تو و چشم و دهن و زلف تو از غم بخت و دل و پشتم دُژَم و تنگ و دو تا کرد
ایزد دل من کرد بعشق تو گرفتار من هیچ ندانم که دل من چه خطا کرد

با عشق تو حیلت نتوان کرد که عشقت
حکمیست که بر مالملک العرش قضا کرد

۳۸

جانا در انتظار تو کارم به جان رسید — فریاد من زجور تو بر آسمان رسید
از دوستی و صحبت و مهرت نصیب من — رنج تن و بلای دل و بیم جان رسید
بر من ز آرزوی وصال تو مدّتی — اندوه بی‌شمار و غم بی‌کرن رسید
آخر چو گشت ساخته در وصل کار ما — چشم بد زمانهٔ جافی بدان رسید
با این همه خوشست مرا ز آنکِ آگهم — کآسان بصحبت چو تویی کم توان رسید
من شادمانه‌ام همه ساله ز حسن تو — گرچه مرا زعشق تو بهره غمان رسید

از حسن تو حکایت و از عشق من خبر
پیش علاء دولت شاه جهان رسید

۳۹

اندر همه عالم چو تو ناباک نباشد — وندر همه گیتی چو تو چالاک نباشد
اندیشه و تیمار تو زهریست که آن را — جز صحبت و دیدار تو تریاک نباشد
هر چند که خشم تو مرا رنج نماید — هرگز دلم از خشم تو غمناک نباشد
آنکس که بود شیفته در دوستی تو — او را زهمه خلق جهان باک نباشد
تا دامن عمرم نکند چاک زمانه — جز در غم تو دامن من چاک نباشد

ور نیز دلم روز قیامت بشکافند
حقّا که ز مهر تو دلم پاک نباشد

۴۰

تا دلم عاشق آن نرگش خونخواره بود — از دل من همه ساله طرب آواره بود
تا بود چشم ستمکاره و خونخواره ترا — دلم از عشق تو سر گشته و خونخواره بود

یک دل از فتنهٔ عشــق تو نباشــد ایمن تا ترا برســمن از مشــک دو جرّاره بود

گر من از عشــق تو بیچاره شــدم طعنه مزن ای مســلمانان با عشــق کرا چاره بود

تـا بود فتنـه دلم بر رخ چون لالـهٔ تو جامهٔ من چو گل از عشــق بصــد پاره بود

در غـم آن رخ چـون مـاه فـروزنـدهٔ تـو هر شــبی مونس من کوکب ســیّاره بود

دلم از وســوســهٔ عشــق تو باشــد پرخار

تا ز ســختی دل تو بر صــفت خاره بود

۴۱

تـا جـای دلم چـاه زنخـدان تو بـاشــد پیوســته دلم بســتهٔ پیمان تو باشــد

من بســتهٔ پیمان تو دارم دل مســکین تا مســکن او چاه زنخدان تو باشــد

خـالـت ببرِ آن لـب خنـدان تو بـا من گویی بســخن راز نگهبـان تو بـاشــد

ور بر ســخنت نیســت نگهبان زچه معنی دایم ببرِ آن لـب خنـدان تو بـاشــد

بیچـاره دلم در خم آن زلف چو چوگـان چون گوی همه ســاله بفرمان تو باشــد

چون گوی همه ســاله بفرمان بود آن دل کو در خم آن زلف چو چوگان تو باشــد

گه خســتهٔ هجران تو باشــد جگر من گه جان من آزردهٔ دســتان تو باشــد

تـا کی بود آزردهٔ دســتـان تو جـانم

تا کی جگرم خســتهٔ هجران تو باشــد

۴۲

نـه زمـانی ببر خویش مرا بـار دهـد نـه چو او را بگـذارم دل من بـار دهـد

از هر آنگونه که باشــد بکشــم محنت او تا مگر شــاخ درخت طربم بار دهد

ور مرا گلبن وصـــلش ببر آیـد روزی بر یقینم کـه از آن بهرهٔ من خـار دهـد

هر شـــبی بر ســـر کویش بنشـــینم تا روز از پـی آنـکِ مـرا وعـدهٔ دیـدار دهـد

گر جواب ســـخنم بـاز دهـد یکبـاری در همـه عمر یقین‌دان کـه بـآزار دهـد

بحقیقت که ســـزاوار ملامت باشـــد

هر که بیهوده چو من دل بچنین یار دهد

۴۳

باز در ســـر هوس عشـــق فزون خواهم کرد چشم را بر صفتِ چشمهٔ خون خواهم کرد

ز آرزوی ســـر زلفین چو نونـت صـــنمـا قامت اندر غم عشق تو چو نون خواهم کرد

چشم مخمور ترا پیشه فسون ساختنست من دل خویش گرفتار فســـون خواهم کرد

گـرچـه از درد جـفـاهـای تـو آزرد دلـم از دل آزار تو یکبـاره برون خواهم کرد

هر زمانی پس از این تا بزیم، خدمت تو بتن و جان و دل و دیده فزون خواهم کرد

ور چه شـــد عشـــرتم از هجر تبه یکچندی

عشرت آنست که من با تو کنون خواهم کرد

۴۴

بـاز آتش بـدل شـــیفتـه در خواهم زد نفســـی زین جگر ســـوختـه بر خواهم زد

چاک خواهم زدن از تنگدلی جامهٔ خویش دســـت در دامن آن طرفه پســـر خواهم زد

همچو لعل و شـکرســـت آن دو لب او بصـفت من همه بوســـه بر آن لعل و شـــکر خواهم زد

آتشـــی از هوس عشـــق دگر بـاره کنون در تن و دین و دل و جان و جگر خواهم زد

گر گشـــاده نکنـد پـای من از دام بلا ای بســـا دســـت که بر تارک ســـر خواهم زد

چنگ در حضرت اعلی بتظلم زغمش
در عنان ملک خوب سیَر خواهم زد

۴۵

آن شد که مرا با تو بشادی نفسی بود — یا در سرم از دوستی تو هوسی بود
بگذاشتمت خوار تر از خس بدَرِه باد — چون میل تو دیدم که سوی مِهرِ خسی بود
گرچه ز تو آزرده‌ام آسوده بدانم — کآن صحبت بی‌اصل تو با من نه بسی بود
نیک و بد و شادی و غم و وصل و فراقت — بر من بسر آمد همه گویی نفسی بود

هر چند که بودند ترا بنده جهانی
در راه تو آخر جبلی نیز کسی بود

۴۶

ایزد آن ماه را ثواب دهد — گر سلام مرا جواب دهد
هر شبی چشم پر خمارش را — لب نوشین او شراب دهد
با غم او مرا نماند تاب — چون بعمدا دو زلف تاب دهد
کردگارش ز چشمهای بهشت — بادهٔ پاک و شیر ناب دهد

گر بجام وفا ز چشمهٔ وصل
جبلی را در دو قطره آب دهد

۴۷

آن بت که ز مشک خال دارد　　بر ماه ز شب مثال دارد

چندانک به کار باید او را　　حسن و لطف و جمال دارد

رویش اثر غزاله دارد　　چشمش صفت غزال دارد

زلفین چو دال عنبرینش　　پشتم به صفت چو دال دارد

بر طرف لبش خدای داند　　کآن خال چه لطف و حال دارد

خون همه خلق نرگس او　　چون غمزه کند حلال دارد

بی‌مال هر آنک خواهد او را　　در سر هوس محال دارد

بی مال بوی رسید نتوان

خرّم دل آنکِ مال دارد

۴۸

جز عشق تو مرا به سر اندر هوس مباد　　بی یاد تو مرا به لب ا ندز نفس م باد

بسته لب و شکسته دل و خسته باطنم　　یا رب بدین صفت که منم هیچکس مباد

ای خاکِ کویت آب صفا در دل و سرم　　بی تو جز آتش غم و باد هوس مباد

گر قصد باز داشتن این دلم کنی　　آ نرا بجز چَهِ ز نخ تو حَرَس مباد

ای از نسیم باد بهاری لطیف‌تر　　طبع ترا چو باد تولا بخس مباد

گر نیست قبلهٔ لب من خاک پای تو

هرگز بصحبت تو مرا دست رس مباد

۴۹

هر زمان اسب جنگ زین نکنند   دل آزادگان حزین نکنند

چون کسی را بمهر بگزینند   هر کسی را برو گزین نکنند

هر که با دلبران قرین گردد   دل وی با عنا قرین نکنند

نیکوان با ستم رسیدهٔ خویش   مهر ورزند قصد کین نکنند

آن ستم کردهای بجای من آنک   خیل کافر باهل دین نکنند

آن کسانی که قدر دل دانند
با چو من بیدلی چنین نکنند

۵۰

بتی کز شرم او خورشید تابان نور بگذارد   اگر رضوان رخش بیند وصال حور بگذارد

خمار آلوده چشم او نپندارم که در عالم   کسی را از شراب عشق نا مخمور بگذارد

شگفتی نیست گر پرده دریده گشتم از عشقش   چنان رویی که او دارد کرا مستور بگذارد

بعشرت با حریفان هر شبی تا روز بنشیند   تن آسان و مرا در گوشه‌یی مهجور بگذارد

چو حال من همی داند چگونه دل دهد ویرا   که در کنجی مرا هر شب چنین مقهور بگذارد

ز بسیاری کزو خواری همی بینم بر آن عزمم   که بگذارم مرو را گر دل رنجور بگذارد

کند بر من هر آن خواری که بتواند اگر ویرا
علای دین حسینِ صاعدِ منصور بگذارد

۵۱

زمانه گر مرا یکشب بخلوت با تو بنشاند   بسا گوهر که در پایت ز شادی چشمم افشاند

نه جز عشقت هوس دارم نه بی‌یادت نفس دارم   نه مونس جز تو کس دارم خدا از من چنین داند

ز جان ســیر آمدم از بس که خواری دیدم از هر کس		نپندارم کزین سان کس برنج ع شق درماند
چو پند عقل ننیو شد دلم خواهد که بر جو شد		ولیکن گر کسی کو شد یقین دانم که نتواند
کسی کز دیده خون پاشد وز انده روی بخراشد		نه در زاری چو من باشد نه در خواری بمن ماند
زخصمت گرچه هر باری که بد گوید کشم باری		بدان شادم که او باری زمن پیشت سخن راند

کنون از نزد تو دورم بنزدت هم نـه معـذورم
چو من خود بی‌تو رنجورم مرا خصــمت چه رنجاند

۵۲

زلف پر تـابش همی بـازار عنبر بشـــکنـد		چ شم پر خوابش همی ناموس عبهر بشکند
گر جمال روی او یک ره ببیند بت پرســـت		همچو ابراهیم صــورتهـای آزر بشـــکنـد
بی سرو سامان شوند از عشق او خلقی چو من		چون زچالاکی بعمدا زلف را ســر بشـــکند
ز آن ســتم‌هایی که من از عشــق او بر دل نهم		گر نهی یک ذره بر ســدّ ســکندر بشـــکند
گَـه بچشـــم آوازهٔ هـاروت بـابـل کم کنـد		گَـه بلـب انـدازهٔ یـاقوت احمر بشـــکنـد
زلف او هر ســـاعتی پرهیز نو بـاطـل کنـد		خال او هر لحظتی ســوگند دیگر بشـــکند

هر ز مان بار غم هجران او پشـــت مرا
چون دل اعدای ســلطان مظفّر بشـــکند

۵۳

صــبر کن ای دل که آخر رنج تو هم بگذرد		دولت و محنت نماند شـــادی و غم بگذرد
دل چه بندی در بد و نیک جهانی کا ندرو		هر چه هســـت از کام و ناکامی بیکدم بگذرد
گر چه رنجوری صـــبوری کن که دردار ف نا		هر چـه آیـد بر ســـر فرزنـد آدم بگـذرد

ماه رویا آخر این عشق من و بیداد تو — گرچه بسیاری بماند عاقبت هم بگذرد
ملک عالم گر ترا شد محنت دنیا مرا — محنت دنیا نماند ملک عالم بگذرد
ای صنم با این همه طاقت ندارم کز دلم — یک زمان اندیشهٔ آن روی خرّم بگذرد

قصهٔ عشق من و آوازهٔ دیدار تو
هر زمان بر سمع سلطان معظم بگذرد

۵۴

هر شبی بلبل چرا چندین همی زاری کند — گر نه با وی دوست چون با من همی خواری کند
گر من از هجران آن گلرخ کنم زاری سزد — او چرا در وصل گل باری همی زاری کند
لیکن آزارش چنان دانم که از بهر منست — ز آنکِ او عشّاق را همواره غمخواری کند
چون همی داند که من یاری ندارم در فراق — با من اندر ناله کردن هر شبی یاری کند
قدر دل جز بلبل بی دل نداند هیچ کس — ز آن همی با بی دلان از دل نکوکاری کند
ای صنم آخر جفا تا کی کشی در دوستی — با کسی کورا همی مرغی و فاداری کند

شرم باید داشتن آخر ز آزار کسی
کو همه در راه تو قصد کم آزاری کند

۵۵

هر زمان چنگ در کنار مگیر — دل مسکین من شکار مگیر
یک زمان در کنار گیر مرا — ورنه باری زمن کنار مگیر
گر نخواهی که بی‌قرار شوم — جز بنزدیک من قرار مگیر
جز که مهر تو یار نیست مرا — جز مرا در زمانه یار مگیر

بـهـمـه عـمـر گـر کـنـم گـنـهـی   یـک گـنـاه مـرا هـزار مـگـیـر

بـر مـن از روزگـار بـیـدادسـت

تـو کـنـون طـبـع روزگـار مـگـیـر

۵۶

عید و صبوح و سبزه و عشق و می و بهار   مارا خوشست خاصه بدیدار روی یار

چون طبع روزگار دگر شد بخرّمی   ما جز بخرّمی نگذاریم روزگار

در باغ و بوستان بستانیم دادِ خویش   از بادَهای لعل و زگلهای کامکار

در خانه ما قرار نداریم یک زمان   اکنون که گشت فاخته در باغ بی فراق

با یکدگر خورند کنون باده روز و شب   اندر میان گلشن و برطرف جویبار

دلدادگان بروی ظریفان دلگشای   آزادگان بیاد حریفان غمگسار

عشاق را چه عذر بود پیش دلبران   گر توبه بشکنند بهنگام نوبهار

اکنون سزاست توبه شکستن که عالمیست

آراسته چو بزمگهِ شاه نامدار

۵۷

ما توبۀ دیرینه شکستیم دگر بار   وز بند بد و نیک بجستیم دگربار

در میکده رفتیم و دل و خرقه و سوگند   دادیم و نهادیم و شکستیم دگربار

اندر صف او باش بر آسوده ز پرخاش   با دلبر قلاّش نشستیم دگربار

هر چند ز تیر مژۀ تو دل و جانرا   در معرکۀ عشق بخستیم دگربار

ای بسته زره‌وار سر زلف بعمدا   دل در هوس عشق تو بستیم دگربار

الـمنـۀ لله کـه بـپیمـانـۀ عشـــقـت
از خواجگی خویش برســـتیم دگر بـار

۵۸

تـا کی از نـا موس هـیهـات ای پســـر
بـامـدادان جـام مـی هـات ای پســـر

ســـاغـری پـر کـن ز خـون رز مـرا
کین دلم خون شـــد زغمهات ای پســـر

خوش بزی بـا دوســـتـان یـک دم زدن
دل بـپـرداز از مـهـمّـات ای پســـر

بـر نشـــاط و خـرّمـی از مـیـکـده
وقف کن ایـام و ســـاعـات ای پســـر

هـــر کـــجـــا آزادۀ دل دادهیـــی
بـیـنـی او را کـن مـراعـات ای پســـر

چـنـد بـر طـاعـات مـا راحَـتّ کـنـی
نیســـت ما را برگ طاعات ای پســـر

عـاشـــقـان مســـت را وقـت صـــبوح
ســـود کـی دارد مـقـالات ای پســـر

هـر زمـان خـوانـی خـرابـاتـی مـرا
چنـد بـاشـــد زین محـالات ای پســـر

کـاشـــکـی یـکـدم گـذارنـدی مـرا
در صـــف اهـل خـرابـات ای پســـر

۵۹

ای حلقه گشـــته زلف ســـیاهت بدوش بر
وی تکیه کرده جعد دو تاهت بگوش بر

خوبـان نهنـد غـاشـــیـه بر دوش پیش تو
چون زلف تو زنـاز نهـد ســـر بـدوش بر

نوشـــین لبی و مشـــکین خالی و ســـال و ماه
داری ز مشـــک مهر نهاده بنوش بر

ز آن چهرۀ چو آتش و زلف چو مشـــک تو
دارم دلی چو مشـــک ز آتش بجوش بر

کردســـت وقف جـان و دل و دیـدۀ مرا
هجران تو بگریـه و رنج و خروش بر

چون شــکّرم در آب گدازان زعشــق تو
تا عاشــقم بر آن لب شــکّر فروش بر

۶۰

جعد تو شــد حلقه بر گوش ای پســر   زلف تو زد تکیه بر دوش ای پســر
عالمی را حلقهٔ زلف تو کرد   حلقهٔ عشــق تو در گوش ای پســر
هجر تو برد از دلم صــبر ای نگار   عشــق تو برد از ســرم هوش ای پســر
داری از شــمشــاد و نســرین و ســمن   زلف و رخســار و بُنا گوش ای پســر
ســال و ماه از بیم تیر چشــم تو   عارضــت باشــد زره پوش ای پســر
کوه با هجرت شــود کاه ای صــنم   زهر با وصــلت شــود نوش ای پســر
دوش دادی وعده کآیم نزد تو   کردی آن وعده فراموش ای پســر

آه اگر با من کنی امشــب چنانک
کردی از نامردمی دوش ای پســر

۶۱

ای زده چون شــبه بدیبا بر   خال مشــکین بروی زیبا بر
کردی آشــوب خلق عالم را   عَلَم از غالیه بدیبا بر
داری آمیخته زعارض و زلف   گل ســوری بمشــک سارا بر
عشــق من بر جمال تســت چنانک   مهر وامق بچهر عذرا بر
هر زمان داغِ نونهد عشــقت   بدل عاشــقان شــیدا بر
وعده کردی که لب نهم فردا   به لب آن غریب تنها بر

چون مرا نیســـت تکیـه بر امروز
دل چـگـونـه نـهـم بـفـردا بـر

۶۲

ای راحــت روح چــــنــگ بــردار هــنـگـام صـــبـوح جـنـگ بـگـذار
اکنون کـه دو تـا شــــدم چو چنگت بــه نـواز مـرا چـو چـنـگ یـک بـار
ای در دل مــن زده ز عشــــقــت دور از تو همیشـــه چنگ تیمـار
در راه تــو خـویشــــتـن پـرســــتـان گشـــتــنـد زنـام و تـنـگ بـیـزار
یـاقـوت تـراســـت لـطـف بـی‌حـدّ هــاروت تــراســـت رنـگ بســــیـار
در عشـــق تــو مــن زخــون دیـده دارم چــو تــن پـلــنـگ رخســـار
گـرچـه بـر تســـت ســـیـم ســیـمـا در وی دل تســـت ســـنـگ کـردار
شــــکّـر لــبــی و بـگــاه پـاســـخ داری بــتــر از شــــرنـگ گـفـتـار
گـر نـیـســــت بـکشـــتـنـم شـــتـاب در هــجـر مــکـن درنـگ بســــیـار

وز غــم چــو دهــان خــود دلــم را
بــیــهــوده مــدار تــنـگ چــون تــار

۶۳

نیســـت در عالم زتو خون خواره و ناباک‌تر نیســـت در گیتی زمن بیچاره و غمناک‌تر
از فلـک در مـا لش آزادگـان ظـا لم تری وز جهان در کشـــتن دلدادگان ناباک‌تر
گرچه از عشـقت مرا پر آتش تیزسـت جان هســـت در مهرت دلم از آب باران پاک‌تر
تا کیم گویی که اندر زیر پایم خاک باش چون توانم بود آخر زینکِ هســـتم خاک‌تر

تا بدُرّ باشـــد مرصَّـــع چاک پیراهن ترا هر زمان باشـد زعشـق تو دل من چاک‌تر

در جهان هرگز ندیدست و نخواهد دید کس
از تو در مستی و هشیاری بتی چالاک‌تر

۶۴

گر بهمـه عمر خویش بـا تو زنم یـک نفس تـا بزیَم آن نفس جـان مرا توشـــه بس
تا بشـــد آن بت که بد گلرخ و بلبل ســماع زار تر از بلبلم وقـت گـل انـدر قفس
بـانـگ جرس چون بگوش آمـدم از مرحلـه گاه وداعت شـــدم بانگ کنان چون جرس
هســـت ز دلدادگان کوی تو پُر چپ و راســـت هســـت پُر افتادگان راه تو از پیش و پس
شـــد چو عتابت مرا گرم ز عشـــقت جگر شـــد چو جوابت مرا ســـرد ز هجرت نفس
گـاه زعشـــقـت کنم نـالـه چو رود و ربـاب گـاه ز هجرت کنم دیـده چو رود ارس

نرگس جمّاش تســـت عاقلهٔ جان جان
لعل شـــکر پاش تســـت مایهٔ اُنس آنس

۶۵

یـاری ز تو زیبـا تر از خلق نـدارد کس ســروی ز تو رعنـاتر در بـاغ نکـارد کس
ای طرهٔ تو پرچین بر گـل زشـــبـه پر چین هرگز چو تواندر چین صـــورت ننگارد کس
ناخواســته هر ســاعت چون خواســته از طاعت جز من دل و جان هر دو پیش تو نیارد کس
بی آن رخ چون لاله چون ابر همه ســـاله مـانندهٔ من ژالـه از دیـده نبـارد کس
در شـــهر ز مهرویـان درد هر ز دل جویـان هســـتند بســـی لیکن لطف تو ندارد کس

گر نزد توانس و جان آرند بخدمت جان — حقّا که اگر زیشان حق تو گزارد کس

گویند حریفانم بگذار زدست او را
معشوق مساعد را از دست گذارد کس

۶۶

نیست چو تو در جمال نیست چو من در هوس — در همه آفاق یار وز همه عشّاق کس
غمزهٔ هاروت تست واسطهٔ هر بلا — خندهٔ یاقوت توست داعیهٔ هر هوس
شد دل ما را حَرَس چاه ز نخدان تو — بر لب آن روز و شب خال تو صاحب حَرَس
در شب زلف دلم نزد لبت آمدی — گر نبدی چشم تو در ره او چون عسس
ای تو بخونخوارگی صاحب ایّامِ دون — وَی بستمکارگی نایب گردونِ خس
سوختگان را بپای مَسپر و آزاد کن — دل شدگان راز دست مفگن و فریاد رس

بر دل سختت مرا ناز تو حجّت تمام
بر دل تنگم ترا گریه گواهست و بس

۶۷

فصل بهار خرّم و وصل نگارکش — جام شراب روشن وصوت رباب خوش
زیبا بود بخاصه کسی را که روز و شب — غمگین بود ز محنت گردون کینه کش
چون شد جهان شکفته ز بوی بهارِ نو — جز بر کران سبزه نبید کهن مچش
بسته بباغ ابرو گشاده براغ باد — این کلّه های رومی و آن حله های وَشّ
بلبل کنون بنالد بر شاخ گل همی — هر شب چو من ز فُرقت آن دلربای کش

چشــم هوا چو دیدهٔ من شــد ســرشــک بار   روی زمین چو چهرهٔ او شــد بهشــت وَش

خواهند نیکوان که ببوســـند پایِ او
روزی که پیش شـاه کند دسـت زیر کَش

۶۸

ای بت ســـپاه مورچه بر مشـــتری مکش   وی مه طراز غالیه بر شـــشـــتری مکش
گر بر جهان زعشــق نخواهی که خط کشــم   بر ســوســن شــکفته خط عنبری مکش
گیرم ز مشـــک ســـلســـله بر پرنیان نهی   بـاری ز قیر دایره بر مشـــتری مکش
چشـــم ســـتمگر تو همی دل بَرَد زخلق   در چشـــم ســـرمهٔ ســـتم و دلبری مکش
واکنون کـه آمـدی ز حـد کـافری برون   بر نـام عـاشـــقـان رقم کـافری مکش
ای دل چو نیســـت فایده از عاشـــقی ترا   زین بیش رنج عشــق بت لشــکری مکش

گر نیســـت قبلهٔ لب من خاک پای تو
هرگز بصـــحبت تو مرا دســـت رس مباد

۶۹

چـو نـهـی زلـف تـافـتـه بـر گـوش   چـو نـهـی جـعـد بـافـتـه بـر دوش
از دل مـن رمـیـده گـردد صـــبـر   وز تـن مـن بـریـده گـردد هـوش
نـه عـجـب گـر خـروش مـن بـفـزود   تـا شـــد آن عـارض تو غـالیـه پوش
چـون مـه آســـمـان ســـیـاه شـــود   خـلـق عـالـم بـر آورنـد خـروش
تـا بـوقـت ســـپـیـده دم یـکـدم   نـغـنـودم در انـتـظـار تـو دوش
گـاه بـودم بـره فـگـنـده دو چشـــم   گـاه بـودم بـدر نـهـاده دو گـوش

گـر بـر غـم دل حســود شــبـی		گـیـرمـت تـا بـروز در آغـوش

خـارِ مـن گـردد از وصـال تـو گـل
زهـر مـن گـردد از جـمـال تـو نـوش

۷۰

ای زلـف تـو تـکـیـه کـرده بـر گـوش		وی جعـد تو حلقـه کرده بر دوش
ایـن کـرده دلـم بـعشـق مـفـتـون		وآن کـرده تـنـم زرنـج مـدهـوش
چـون رزم کـنـی و بـزم سـازی		ای لالـه رخ سـمـن بُـنـاگـوش
گـویـنـد تـرا مَـهِ قـدح گـیـر		خـوانـنـد تـرا بُـتِ زره پـوش
گـیـرم کـه مـرا شـبـی بـخـلـوت		تـا روز نـگـیـری انـدر آغـوش
نـیـکـو نـبـود کـه بـی‌گـنـاهـی		یـک بـاره کـنـی مـرا فـرامـوش
هـر گـه کـه کـنـم عـتـاب بـا تـو		عـمـداً بـبـری ز خـویشـتـن هـوش
گـیـرم بـدهـی جـواب مـن خـوش		بـاری سـخـنـم بـطـبـع بـنـیـوش
بـی‌روی تـو دوش بـود تـا صـبـح		از نـالـهٔ مـن جـهـان پـر از جـوش

هـرگـز شـب کـس مـبـاد یـا رب
زآن گونـه کـه من گـذاشـتم دوش

۷۱

فصـل خزان و بادهٔ تلخ و سـماع خُوَش		خرگاه گرم و مجلس خوب و نگارِ کش
زیبا بود بخاصـه چو ما توبه بشـکنیم		بر روی آن شـکسـته زبان عَیار وَش
مـاهی کـه عـاجزنـد درو بُـت گران چین		سـروی که عاشـقند بر و دلبران کَش

ای بر خط زمانۀ جافی نهاده سر | بنشین بشادکامی و خط بر زمانه کش
زهرش چشیده‌ای و فسونش شنیده‌ای | جز صوت زیر مشنو و جز جام می مچش
چون با تو سازگار نخواهد شدن جهان | پیش آر ساز عشرت و بگذار عمر خُوَش

دادِ خود از جهان جفا جو بمی ستان
کینِ دل از زمانۀ جافی به باده کَش

۷۲

ای تکیه زده زلف زره وار تو بر گوش | وی حلقه شده جعد گره گیر تو بر دوش
ای برده بجور از دل خونخوارۀ من صبر | و آن کرده جدا از تن بیچارۀ من هوش
در نرگس تو شوخی و در سنبل تو پیچ | در سوسن تو حلقه و در لالۀ تو نوش
از لاله و از نرگس و از سوسن و سنبل | داری تو لب و دیده و زلفین و بناگوش
گر چند مرا دوش چو شبهای گذشته | آن شخص لطیف تو نبودست در آغوش
از آرزوی عارض و دندان تو تا روز | با ماه و ستاره نفسی داشته‌ام دوش
بگذاشتیم بی سبب ای ماه قدح گیر | بفروختیم بی‌گنه ای سرو قبا پوش

آنرا که بود شیفتۀ چهر تو مگذار
و آنرا که بود سوختۀ مهر تو مفروش

۷۳

الا ای دلربایِ کش بیا کآمد بهار خوش | شراب تلخ ده ما را که هست این روزگارِ خوش
گهی از دست تو گیریم چون آتش می صافی | گهی در وصف تو گوییم شعر آبدارِ خوش
سزد گر ما بدیدارت بیارابیم مجلس را | چو گشت آراسته گیتی زبوی نوبهار خوش

همی بوییم هر ساعت همی نوشیم هر لحظت گل اندر بوستانِ نَو مُل اندر مرغزار خوش
کنون در انتظار گل سراید هر شبی بلبل غزلهای لطیف‌تر بنعمتهای زار خوش

شود صحرا همه گلشن شود عالم همه روشن
چو بزم مجلس عالی ز باد مشکبار خوش

۷۴

ای بعمدا گره زده سر زرف کرده بر گل نثار عنبر زلف
توبهٔ عالمی شکسته شُدَست تا تو بر هم شکسته‌ای سر زلف
ماه و خورشید و مشتری داری زیر زنجیر و دام و چنبر زلف
روز و شب در ربودن دلها چشم مخمور تست رهبر زلف
همه تدبیر کشتنم سازد خال عاشق فریب تو بر زلف

من زسودای تو بجان نَرَهم
تا بود خال تو مجاور زلف

۷۵

گیتی بهشتوار شد از روزگارِ گل در باغ بشکُفید رخ چون نگار گل
شد زاغ چون عطارد در باغ سوخته تا شد پدید چهرهٔ خورشید وار گل
گل جامه چاک زد چو بشد نرگس از چمن گویی بشد ز فُرقت نرگس قرارِ گل
ماند بچنگ ساخته اکنون نوای باغ ماند بعُودِ سوخته اکنون بُخارِ گل
گر خواستار باده بود طبع ما رواست زیرا که بلبلست کنون خواستارِ گل
وز خانه گر کنیم کناره کنون سزاست زیرا که جای ما نسزد جز کنار گل

در بوســـتـان کنیم بـدیـدار دوســـتـان   تنهـا فـدای بـاده و جـانهـا نثـار گـل

اکنون که روزگار جوانی بکام ماســـت
نتوان گذاشـــت جز بطرب روزگار گل

۷۶

دســـت صـــبا گشـــاد ز چهره نقاب گل   چشـــم هوا دریـد بگریـه حجـاب گـل
با لاله رفت گل بعتاب اندرون و گشـــت   در جان لاله ســـوخته خون از عتاب گل
باشـد کنون بتوبه شـکســتن شــتاب خلق   باشـــد کنون بجامه دریدن شـــتاب گل
شـد سـرفگنده نرگس مشـکین ز رنج آنک   ســـوی چمن رســـید بعزلش خطاب گل
چون آب جوی تیره شـــد آن به که ماکنون   بر کف نهیم بـادۀ روشـــن چو آب گـل
گویی کـه نوبهـار بنزدیـک عنـدلیـب   آورد پـیـکوار بـمـژده کـتـاب گـل

واکنون چنار دســـت بعمدا دراز کرد
تـا از زبـان او بنویســـد جواب گـل

۷۷

ای وصـــل تـو راحـت و شـــفـای دل   وی هـجـر تـو آفـت و بـلای دل
تـو مـردم دیـده‌ای مـرو از چشـــم   وز پـای نشـــیـن دمـی بـرای دل
خـاک ســـر کـوی تســـت جـای مـن   بـنـد ســـر زلـف تســـت جـای دل
از دســـت شـــدم زپـا بـیـفـتـادم   تـا دســـت غـمـت گـرفـت پـای دل
هر چنـد همی کشـــم بروز و شـــب   رنـج و غـم و مـحـنـت و عـنـای دل
دل را نـکـنـم بـبـد مـکـافـاتـی   عشـــق تو بکرد خود ســـزای دل

آزار همه جهان طلب کردم در عشق تو از پی رضای دل
بیگانه شدند دوستان من تا عشق تو گشت آشنای دل

زآن خدمت تو کنم که روز و شب
جز مدحت شاه نیست رای دل

۷۸

ما جز بت قلاش بصحبت نگزینیم جز در صف او باش بعشرت ننشینم
آنرا که چو جان پاک نباشد نپسندیم وآنرا که چو تن خاک نباشد نگزینیم
از راه مقالات و مقامات نفوریم با اهل خرافات و خرابات قرینیم
می راحت روح ست و صبوح اصل فتوح ست گه بندهٔ آنیم و گهی بستهٔ اینیم
وز بهر مراد دل یک ساعتهٔ دوست بگذاشته دنی و کم انگاشته دینیم
در صحبت او پاک‌تر از آب سماییم در طاعت او رام‌تر از خاک زمینیم

بی صحبت او دولت جمشید نخواهیم
با صورت او طلعت خورشید نبینیم

۷۹

خیز تا یک دو قدح باده بهم نوش کنیم همه نیک و بد ایّام فراموش کنیم
نه همانا که برین حال که ماییم کنون سخن هیچ کسی را زجهان گوش کنیم
مردمان گر بنصیحت سوی ما قصد کنند ما بیک نکته زبان همه خاموش کنیم
ور برین گونه بمانیم که هستیم امروز بحقیقت که طرب بیشتر از دوش کنیم
اگر از پای درآییم زمستی همگان هر یکی با صنمی دست در آغوش کنیم

گر بتلخی قـدح می بمَثَـل زَهر شـــود
مـا بـدیـدار خـداونـدِ جهـان نوش کنیم

۸۰

یارب چه عیش بود که من دوش داشـــتم / کآ فاق را ز مشـــغ له پر جوش داشـــتم
تـا مـاه بر نیـامـد و پرو ین فرو نشـــد / پروین بدســـت و ماه در آغوش داشـــتم
دل آســـمـانِ مـاهِ قـدح گیر ســـا ختم / جان بوتســـان ســـرو قبا پوش داشـــتم
هر چند کو باوّل شـــب مســـت گشـــته بود / من بر نشـــاط او همه شـــب هوش داشـــتم
هرگز کســـی نداشـــت چنان خلوتی که من / بـا آن نگـار ز هره بنـا گوش داشــــتم

هرچند خرّمســـت همه ســـاله طبع من
طبع مدیح شـــاه جهان دوش داشـــتم

۸۱

من دوش ملک و دولت جمشـــید داشـــتم / گفتی که ناز و نعمت جاو ید داشـــتم
طبع من از نشـــاط چو ناهید بود از آ نک / رامشـــگری لطیف چو نـاهیـد داشـــتم
پیشـــم ســـتـاده بود پری زاده یی بپـای / گویی بدســـت خاتم جمشـــید داشـــتم
در مجلس از پیاله و ســـاقی و شـــمع و می / پروین و ماه و زهره و خورشـــید داشـــتم

نومید شـــد حســـود چو من یافتم ظفر
بر هر مراد کز فلـک امیـد داشــــتم

۸۲

صـــنمـا تـا بزیم عـاشـــق دیـدار تَوم   بتن و جـان و دل و دیـده خریـدار تَوم

تو مـه و ســـال کمر بســـتـه بـآزار منی   من شـــب و روز جگر خســـتهٔ آزار تَوم

گرچـه از جور تو ســـیر آمـده‌ام، تـا بزیم   بکشـــم جور تو زیرا کـه گرفتـارم تَوم

زآن نگردی تو همی ســـاخته با من که ترا   آگهی نیســـت که من ســـوختهٔ زار تَوم

گرچـه آرایش خوبـان جهـانی بجمـال   بســـر تو کـه من آرایش بـازار تَوم

نـه عجـب گر بچشـــم تلخی گفتـار ترا   زآنکـه من شـــیفتـهٔ خوبی دیـدار تَوم

گرچه عشـــاق دل آســـوده زگفتار منند

من همه ســـاله دل آزردهٔ گفتار تَوم

۸۳

یکچنـد بـدل عـاشـــق دیـدار تو بودم   وز مهر تو پیوســـتـه خریـدار تو بودم

امروز ســـر از صـــحبت تو باز کشـــیدم   زیرا که بصـــحبت نه ســـزاوار تو بودم

هرچند که بودم ز تو آزرده شـــب و روز   از دوســـتـیـت بـنـدهٔ آزار تـو بـودم

هر چنـد کـه بـازار تو همواره روا بود   دانـی کـه مـن آرایـش بـازار تـو بـودم

گیرم کـه نکردم بزبـان مهر تو پیـدا

آخر نه همه ســـاله به دل یار تو بودم

۸۴

از عـــتـــاب شـــــبـــانـــه رنـــجـــورم   وز شـــــراب مـغـانـه مـخـمـورم

چون بود حـال من بـدین دو صـــفـت   گـر نـبـاشـــم بـطـبـع مـعـذورم

بســـتـهٔ عشـــق و خســـتـهٔ دهـرم   بـا دل تـنـگ و جـان رنـجـورم

دور از آنســـت شـــادی از بَـرِ مـن		کـز بـرِ یـار خـویشـــتـن دورم
چون شـــدم ســوختـه بـآتش عشــق		نـیســـت درمـان جـز آب انـگـورم
بـــادب در زمـــانـــه مـــعـــروفـــم		بنســـب چون ســـتـاره مشـــهورم

لـیـکـن ایـن دو مـرا نـدارد ســـود
ز آنـکِ دردســـت عشـــق مـقـهـورم

۸۵

هر چند که از عشـــق تو با دســـت بدســـتم		خوبســـت مرا با تو بهر گونه که هســـتم
در عشـــق تو از راه ســـلامـت برمیـدم		وز مهر تو در کوی ملا مت بنشـــســـتم
کردم حـذر از فـتـنـۀ عشـــق تو فراوان		با این همه از عشـــوۀ عشـــق تو نرســـتم
دادم بـتـو نـاکـام دل و گـر نـپـذیـری		جان پیش تو آرم که جز آن نیست بدستم
در عشـــق تو خون جگر از دیده گشـــادم		زآنگه که دل اندر خم زلفین تو بســـتم
چون ماهی بر خاک طپانســـت دل من		تا شـــیفتۀ آن ســـر زلفین چو شـــســـتم
در صـــومعـه از جور تو جـامـه بـدریـدم		در میکـده از مهر تو توبـه بشـــکســـتم

از عشـــق تو آســـیمه چو پروانۀ شـــمعم
وز مهر تو ســـرگشـــته چو دیوانۀ مســـتم

۸۶

الا ای ســـاقیِ دلبر مدار از می تُهی دســـتم		که من دلرا دگرباره بدامِ عشـــق دربســـتم
مرا فصـــل بهـار نو بروی اورد کـارِ نو		دلم بربود یار نَو بشـــد کار من از دســـتم
اگر چه دل بنادانی بدو دادم بآســـانی		ندارم ز آن پشیمانی که با او مهر پیو ستم

چـــو روی خـــوب او دیـــدم زخـــوبـــان زجورش پرده بدریدم زعشق توبه بشکستم
تو باری زین هوس دوری چو من دانم نه رنجوری بمن ده بادهٔ سوری مگر یک ره کنی مستم

کنون از بـاده پیمودن نخواهم یکـدم آســـودن
که نتوان جز چنین بودن درین ســودا که من هســتم

۸۷

تـا کی غم زمـانـهٔ نـا مهربـان خوریم آن به که با مداد شـــراب گران خوریم
در گلســـتـان نهیم بوقـت صـــبوح پـای باده زدســـت آن صـــنم دلســـتان خوریم
از مهر ارغوان و نشـــاط ســـمن شـــراب با بوی و گونهٔ ســـمن و ارغوان خوریم
چـون زآتـش هـوا بـلـب آمـد روان مـا زیبـد کـه بـاده بر لـب آب روان خوریم
ریزیم در قـدح بصـــبوحی نبیذ تلخ شـــادیِّ روی آن بت شـــیرین زبان خوریم

از خوردن شـــراب شـــود تازه طبع ما
خاصه چو یاد صاحب شاه جهان خوریم

۸۸

بـاز تـدبیر وصـــال یـار دیگر ســـاختم وز نشـــاط مهر او کاری دگر در ســـاختم
مـدتی بگـذاشـــتم بی‌یـار و بی‌کـار و کنون یـار دیگر یـافتم تـا کـار دیگر ســـاختم
او چراغ نیکوان لشـــکرســـت و من کنون از برای صـــحبت او ســـاز لشـــکر ســـاختم
گوش او را از تن زرد و نزار و گوژ خویش چون بنزدیک من آمد حلقهٔ زر ســـاختم
وز ســـرشـــک دیدهٔ گوهر فشـــان خویشـــتن گردن ویرا هزاران عِقـد گوهر ســـاختم
از بلای عاشـــقی زین پس نیندیشـــم دگر زآن قبل کاسباب عشق این بار بهتر ساختم

خاصه چون من حرز خویش اندر بلای عشق او
از مدیح شاه شرق و غرب سنجر ساختم

۸۹

من تا بزیم جز تو دگر یار نگیرم / وز خلق بجز با تو سروکار نگیرم
ور نیز کنی قصد بآزارِ دل من / یک ذرّه من از تو به دل آزار نگیرم
هر بار اگر بر تو همی خشم گرفتم / چون خوی تو بشناختم این بار نگیرم
تا روز مرا ناید از اندیشهٔ تو خواب / هر شب که رَهِ خانهٔ خَمّار نگیرم
تو یار وفاداری و من تا که توانم / معشوقه بجز یار وفادار نگیرم

بی دو لب میگونِ تو آرام نیابم
تا جامِ می لعل چو گلنار نگیرم

۹۰

خیز تا جامهٔ اندیشه و غم چاک زنیم / خیمهٔ عیش و طرب بر سر افلاک زنیم
سخن اهل نصیحت همه بر باد دهیم / صحبت خلق زمانه همه بر خاک زنیم
پای در دایرهٔ اهل خرابات نهیم / دست در دامن آن لعبت چالاک زنیم
گاه در میکده باده به طرب نوش کنیم / گاه در مصطبه جامه ز هوس چاک زنیم
هر کجا مفلس ناباک پدیدار شود / چنگ در صحبت آن مفلس ناباک زنیم

در خرابات بشادی بنشینیم همه
بصبوحی رَهِ عشّاقِ طربناک زنیم

۹۱

مـا ز سـر سـودای تو بگـذاشـتیم — دل ز تـو یـکـبـارگـی بـرداشـتـیـم
جـامـه‌یـی از صـابـری بـر دوخـتـیـم — رایـتـی از شـاطـری بـفـراشـتـیـم
تـو جـفـا کـار آمـدی در دوسـتـی — مـا وفـادارت هـمـی پـنـداشـتـیـم
چون نـدیـدیم از تو شـادی عـاقبت — رنج تو بر دل چرا بگماشـتیم
بـر امـیـد آنـکـه زیـن، بـهـتـر شـوی — روزگـاری در هـوس بـگـذاشـتـیـم

چون نیـامـد شـاخ مهر تو ببـار
لا جرم تخم صـبوری کـاشـتیم

۹۲

تـا مـا بسـر کـوی تـو آرام گـرفـتـیـم — اندر صـف دل سـوختگان نام گرفتیم
بر آتش تیمـار تو تـا سـوختـه گشـتیم — در کنج خرابـات می خـام گرفتیم
از مـدرسـه و صـومعـه کردیم کنـاره — در مصـطبـه و میکـده آرام گرفتیم
خـال و کِلـهٔ تو صـنمـا دانـه و دامنـد — مـا در طـلـب دانـه رَه دام گـرفـتـیـم
یکچند در آسـایش وصـل تو بهر وقت — از بـادهٔ آسـوده همی جـام گرفتیم

امروز چو آن صـحبت ما گشـت بریده
این نیز هم از محنـت ایـام گرفتیم

۹۳

مـی بـمـا دِه کـه مـی‌پـرسـتـانـیـم — وز شـراب شـبـانـه مسـتـانـیـم
دوسـت داریـم مـی پـرسـتـان را — دشـمن خویشـتن پرسـتانیم
نـه گـرفـتـار رنـگ و نـامـوسـیـم — نـه خـریـدار زَرق و دسـتـانـیـم

در بهار محبّت معشوق		با نوای هزار دستانیم
گرچه در دست عشق و پایِ فراق		همه بیچارگان و پَستانیم

نگریزیم از آب و آتش از آنک
خاک پایان و باد دستانیم

۹۴

شب دراز چو من بر فلک نظاره کنم		زاشک دیده فلکوار پر ستاره کنم
نظاره گاه جهانی شوم هر آنگاهی		که سر بر آرم و بر آسمان نظاره کنم
گهی چو نرگس از اندُه سر افکنم در پیش		گهی چو گل زغم عشق جامه پاره کنم
غریبوار نشینم بگوشه یی تنها		باختیار زخلق جهان کناره کنم
زروی زرد و دَمِ سرد و سینۀ پردرد		همه نهان دل خویش آشکاره کنم

چو طاقتم برسد گویم از عنا یا رب
چه حیله سازم و با عاشقی چه چاره کنم

۹۵

جانا به هیچ بد ز تو دل برنداشتیم		زیرا که در جهان چو تو دلبر نداشتیم
وز بعد طاعت ملک العرش روز و شب		جز خدمت تو پیشۀ دیگر نداشتیم
از پای تا بسر همه بودیم عشق تو		و آنجا که بود پای تو جز سر نداشتیم
ای وای و حسرتا و دریغا که مدّتی		کِشتیم تخم صحبت وبر برنداشتیم
گفتی نداشتی تو مرا در هوا وفا		در مارَساد کردۀ ما گر نداشتیم

تنهـا نینـد این همـه، آن بود جُرمِ من
کاندر خور جمال تو ما زر نداشـــتیم

۹۶

عاشق و خوار و غریب و تنگدستم چون کنم
عاجزو سرگشته و مهجور و مستم چون کنم

بودمی در صـدر قُرّایان نشـسـته پیش از ین
آه چون در صفّ قلاشان نشستم چون کنم

این همه عیبســت، لیکن چون ندانم من همی
چارهٔ آن تا جزین باشم که هستم چون کنم

کاج بودی صـحبتم با عاشـقان دین‌پرسـت
چون حریف عارفان می‌پرســتم چون کنم

تا کیم گویی که کار خویش را تدبیر کن
چون بشد تدبیرِ کارِ خود زدستم چون کنم

چنـد فرمـای مرا کز میکـده پرهیز کن
چون ز نادانی کنون توبه شکستم چون کنم

۹۷

نگارا چون خبر داری که من در عشق تو چونم
مکن یکباره مهجورم مشـــو بیهوده در خونم

تو چون خورشید گردونی بقدر و غدر و من بی‌تو
به دل تَفته چو خورشیدم بقد چَفته چو گردونم

از آن چون ماه نَو دارم تن از عشـق تو فرسـوده
که عشق توست هر ساعت چو ماه نو بر افزونم

دهان باز ورخان پر اشک و قد گوژم تو پنداری
که عین و شین و قافم تا بدین سه حرف مقرونم

به غمخواری چو یعقوبم ببیداری چو ایّوبم
به شـــیدایی چو داوودم بتنهایی چو ذوالنّونم

نشستم در یکی گوشه زیادت ساخته توشه
بجز رانندهٔ بیچون نداند کس که من چونم

مرا گرچه بود پیشــه همیشــه تنگدل بودن
نبودســتم زدل تنگی چنان هرگز که اکنونم

۹۸

تـا مـن رخ زیـبـای تـرا بـاز نـبـیـنـم بر دل دَرِ شــادی نفســی بـاز نبینم

خـالی نشــود دیـدهٔ گریـان من از خون تـا چـهـرهٔ خـنـدان تـرا بـاز نـبـیـنـم

هرگز تو چو من عـاشــق دلســوز نیـابی من نیز چو تو دلبر دمســاز نبینم

جز چهرهٔ زرد و دَم ســرد و دل پر درد خود را بَرِ خصــمـان تو غمّـاز نبینم

در عشــق توزین روی همی ای بت مه روی من رویِ نگـه داشــتنِ راز نبینم

بی روی دلفروز تو درمـان دل خویش

جز خـدمـت دســتور ســرافراز نبینم

۹۹

اگر پوشیده یک راهی بکوی تو گذر کردم وگر دزدیده نا گاهی به روی تو نظر کردم

برین ناکردنی بر من غرامت بیش از ین ناید که در پیش تو جان و دل همه زیر و زبر کردم

گر از دل گفتمت دلبر ور از جان خواندمت جانان به رغبت دل ترا دادم بِحسبت جان خطر کردم

بنام عشــق تو باشــد بلوح اندر قلم رانده ز حرمت چون قلم پیشت همه خدمت بسر کردم

اگر تقـدیر ایزد را حـذر کردن بگردانـد من از سودای تو چندان که ممکن بُد حذر کردم

اگر در صــومعـه وقتی بُقرّایی مَثَـل بودم کنون در میکده خود را بقلّا شی سمر کردم

گهی در صَفِّ قُرّایان گهی در صدر قَلاّ شان میســان این و آن عمر گرامی را هَدَر کردم

نه گاه باده نوشــیدن ز پیمانت برون رفتم

نه وقت خرقه پوشــیدن زفرمانت گذر کردم

ســـــاقیا پر کن قدح تا طبع‌ها خرّم کنیم وز دو عالم خویشتن را یک زمان بی‌غم کنیم
از حریفان گر کســـی کردســـت توبه مرحبا ما بهر حالی چو وقت توبه آید هم کنیم
تا کی اندر جســـتن پیشـــی و بیشـــی بیهده در جگر آتش زنیم و دیـدگـان پرنم کنیم
هیچ رنجی در جهان ما را نیاید پیش پیش گر زدل اندیشـهٔ بیشـــی و پیشـــی کم کنیم
گاه آن آمد که عالم را پس پشـــت افگنیم تـا مگر خود را نکوروی همـه عـالم کنیم
بر سـماع زیر و بم نوشـیم یک سـاعت شـراب وز وفا با یکدگر صـــحبت چو زیوروبم کنیم
گر معـاذالله بجنبـد در دل مـا دیو خشـــم جـام را در قهر او همچون نگین جم کنیم
وز وصـــال و صـــحبت جانان و دلبر جان و دل همچو روی و عـارض او تـازه و خرّم کنیم
گرچـه مجروحســـــت روح مـا ز تیر هجر او آن جراحت را بدســـت وصـــل او مرهم کنیم
ورچـه محرومیم از و از راه حرمـت داشـــتن خویشـــتن را در حریم فضـــل او محرم کنیم

ورزند با ما مســـا عدوار یک دم در هوا
صـــد هزاران جان فدای راحت آن دم کنیم

۱۰۱

باز این چه بلا بود که من با تو نشـــســـتم تـا بـاز دگربـاره بشـــد کـار زدســـتم
تا باز شـــکســـته ســـر زلف تو بدیدم رفتم ســـوی میخانه و توبه بشـــکســـتم
گفتم که دلم رســـت ز ســـودای تو یکچند من نیز بکنجی بـه فراغـت بنشـــســـتم
چون چنگ تو در چنگ تو فریادکنان شـــد فریـاد برآورد دل من کـه نرســـتم
ای خوبتر از مـاهی شـــیم از هوس تو من زارتر از ماهی در مانده بشـــســـتم

مســـتم مکن امشـــب بقدحهای دُمادُم
زیرا که من از خُوشـــی آواز تو مســـتم

۱۰۲

صـــنـمـا بـیـش ازیـن بـهـانـه مـکـن
بـی گـنـاهـی ز مـن کـرانـه مـکـن
خـیـز در جـام ریـز مـی بصـــبـوح
بیش از ین پیش من بهانه مکن
ســـخــن دشـــنـان فســـانـه بـود
تـو هـمـه تـکـیـه بـرفســـانـه مـکـن
بـر گـذر زآن عـتـاب پـیشـــیـنـه
جـز حـدیـق مَـیِ مُـغـانـه مـکـن
ای رخ تـو بـه گـونـۀ گـلـنـار
اشـــکـم از غـم چـو نـار دانـه مـکـن
چـون نشـــاطـم بـروی تســـت هـمـه
بـامـدادان نشـــاط خـانـه مـکـن
گر نخواهی کســـاد مشـــک همی
هـر زمـان زلـف را بشـــانـه مـکـن

ور همی مشـــک از آن نثـار کنی
جــز بــبــزم شـَــهِ زمـانـه مـکـن

۱۰۳

تـا در کف عشـــق تو زبونســـت دل من
قصـــّه نتوان کرد که چونســـت دل من
در بـادیـۀ رنـج اســـیـرســـت تـن مـن
وز دایرۀ صـــبر برونســـت دل من
تا چشـــم ترا پیشـــه فســـونســـت همیشـــه
همواره گرفتـار فســـونســـت دل من
هســـتم ز غم عشـــق همه ســـاله چو هاروت
آویختـه در چـاه نگونســـت دل من
هســـتم ز غم عشـــق تو با محنت ذوالنون
تا بســـتۀ آن زلف چو نونســـت دل من

از چشـــم همی خون دل من نشـــود کم
گویی که مگر چشـــمهٔ خونســـت دل من

۱۰۴

خـانـهٔ طـامـات عـمـارت مـکـن　　کـعـبـهٔ آفـات زیـارت مـکـن
نـامـهٔ تـلـبـیـس نـهـفـتـه مـخـوان　　جـامـهٔ نـامـوس قصـارت مـکـن
گـر ز مـقـام تـو بـپـرسـد کسـی　　جـز بـه خـرابـات اشـارت مـکـن
قـاعـدهٔ کـار زمـانـه بـدان　　هر چـه کنی جز ببصـارت مکن
سـر بـخـرابـات و خـرابـی بـر آر　　صـومـعـه را هـیـچ عـمـارت مـکـن
عـمـر بـه شـادی و سـعـادت گـذار　　کـار بـه سـسـتی و حقـارت مکن

چون همه ســرمایهٔ تو مفلســی اســت
بـر در افـلاس تـجـارت مـکـن

۱۰۵

مشـک را سـایـبـان مـاه مـکـن　　حـال دیـن و دلـم تـبـاه مـکـن
عـارض تسـت چـون مـه روشـن　　پـردهٔ او شـب سـیـاه مـکـن
آن رخی را که چون دو هفته مه اسـت　　بـه صـفـت چون گرفتـه مـاه مکن
ای لـب تـو بـه گـونـهٔ یـاقـوت　　چـهـرهٔ مـن بـه رنـگ کـاه مـکـن
بـر دل مـن بـغـمـزه تـیـر مـزن　　پشـت من چون کمـان دو تـاه مکن
گر بـه خوبی چو یوسـفی دل من　　همچو یوسـف اسـیر چـاه مکن
چـون مـن از عشـق تـو کـنـم آهـی　　بسـیـاسـت بـه مـن نـگـاه مـکـن

آنچه از عشق تست بر دل من
کس نگوید مرا که آه مکن

۱۰۶

ای بت شیرین من یار نو آیین من
در سَرِ کار تو شد جان و دل و دین من

گرچه ترا جور خوست جور تو نزدم نکوست
در دل من مهر تست در سر تو کین من

دلبری است و جفا پیشه و آیین ترا
عاشقی است و وفا سیرت و آیین من

دست فراق تو داد خرمن صبرم بباد
ایزد رحمت کنار بر دل مسکین من

ای بت چالاک من ماه طربناک من
دلبر ناباک من لعبت شیرین من

هجر تو آخت تیغ بر دل من ای دریغ
هست چو بارنده میغ چشم جهان بین من

در غم هجرت کنون زین مژهٔ پرزخون
شد چو رخت لاله گون چهرهٔ پرچین من

۱۰۷

شدم عاشق دگرباره چه تدبیر ای مسلمانان
نشاط از من شد آواره چه تدبیر ای مسلمانان

اگر کارم برفت از دست معذورم که درماندم
بدست یار خون خواره چه تدبیر ای مسلمانان

ز بهر فتنهٔ عالم بعمدا هر سپیده دم
بیاراید دو رخساره چه تدبیر ای مسلمانان

رخ او همچو گل برگست و من هر ساعت از عشقش
چو گل جامه کنم پاره چه تدبیر ای مسلمانان

اگر بر من ببخشایند یارانم سزا باشد
که گشتم سخت بیچاره چه تدبیر ای مسلمانان

شب و روزم چو جرّاره نهاده دستها بر سر
از آن مشکین دو جرّاره چه تدبیر ای مسلمانان

۱۰۸

ای جفا کرده بســـی با من زیادت زین مکن
هر زمانی بی سبب اسب جدایی زین مکن

گر ندارم بر تو حق چندانکِ یک ساعت کنی
در هواداری و فا باری جـفا چـندین مکن

هر چه خوبان کرده‌اند از بدخویی با عا شقان
در همه عمری تو هر دم با من مســکین مکن

بـا دم ســـرد و رخ زرد و تن فردم مـدار
شایدم رنج و و صالم هجر و مهرم کین مکن

گرچه خرم روی و خوشبویی و خندان لب چو گل
با من اندر عشـــق بد عهدی چو گل آیین مکن

با دو چشــم پرز پروین و تنی چون ماه نَو
قصـد جان دوســتداران ضـیاءالدین مکن

۱۰۹

گر چه تو عشــّاق را نیکو ندانی داشـــتن
چون ترا با ید مرا زین به توانی داشـــتن

تو چو گردون دون پرستی پس نباشد بس عجب
گر تو با آزادگان صــحبت ندانی داشـــتن

هر زمان گویی که گرنازی کنم هـستم جوان
هم نشـاید تکیه چندین بر جوانی داشـتن

از تو چشــم مهرمانی داشـــتن باشــد چنان
چون ز گرگ گرسنه چشم شبانی داشتن

تا کیم بدعهد خوانی چون همی دانی که نیست
عادت من ســـیرت ایّام فانی داشـــتن

بعد از آن کاندر سر کار تو کردم هر دو کَون
بد بود بر من ببد عهدی گُمانی داشـــتن

شرط باشد آن کسی را کورود در راه عشق
آتش ســـوزان چو آب زندگانی داشـــتن

بر من از عشق تو چون در راه ناکامیست عیش
بیهُده باشـــد امید کامرانی داشـــتن

۱۱۰

ای وصـــــل تو راحـت و شـــفـای من — وی هـجـر تـو آفـت و بـلای مـن
هر چنـد همی کشـــم بروز و شـــب — رنـج و غـم و مـحـنـت و عـنـای مـن
دل را نـکـنـم بـه بـد مـکـافـاتـی — عشـــق تو بکرد خود ســـزای من
آزرم هـمـه جـهـان طـلـب مـیـکـردم — در پـیـش تـو از پـی رضـــای مـن
بیگـانـه شــدنـد دوســـتـان بـا من — تـا عشـــق تو گشـــت آشـــنـای من

زان خلقـت تو کنم شـــب و روز
جز خلعـت شـــاه نیســـت رأی من

۱۱۱

ای هـمـه عـالـم پـر از آوازهٔ آواز تـو — وی جهان پرداستن دستِ دستان ساز تو
گوش من شد دشمن چشم از پی دیدار تو — چشم من شد حاسد گوش از پی آواز تو
ای فلک در مالش آزادگان شـــاگرد تو — وی جهان در کشـــتن دلدادگان انباز تو
چون کمانم چفته قد و چون نشانه سفته دل — از بلای غمزهٔ آن چشـــم تیرانـداز تو
گرچه از ناز و عتابت کار من آمد به جان — صـــد هزاران جان فدای آن عتاب و ناز تو
تابش رخســـار و بوی زلف و بانگ زیورت — هر سه باشند آن شبی کآیی برم، غمّاز تو

تا سه غمّاز چنین باشند با تو روز و شب
ظن مبر کز دشمنان پوشیده ماند راز تو

۱۱۲

بســـیـار بی‌گـنـاه شـــنـیـدم عتـاب تو — هـرگـز زشـــرم بـاز نـدادم جـواب تـو
عمرم بشـــد ز بس که کشـــیدم جفای تو — صـــبرم بشـــد ز بس که شـــنیدم عتاب تو

اکنون که دل به مهر تو تسلیم کرده‌ام | تا کی بود بیرون جانم شتاب تو
لیکن بکن هر آنچِ توانی ز نیک و بد | چون نزد من یکیست خطا و صواب تو
در تاب شد روانم و چون حلقه شد تنم | ز آن جعد پر زحلقه و زلف بتاب تو

گشست چون ستاره زعشق تو اشک من
تا عاشقم بر آن رخ چون آفتاب تو

۱۱۳

شد روز من سیاه ز زلف سیاه او | شد پشت من دو تاه ز جعد دو تاه او
بشکست توبه را بحقیقت هر آنکسی | کامروز دید باز شکسته کلاه او
زلفیست تاب داده و خالی سیاه رنگ | بر عارض چو زهره و روی چو ماه او
پر فتنه گشت دهر ز زلف بتاب او | پر ناله گشت شهر ز خال سیاه او
چون شد اسیر چاه زنخدان او دلم | خالش فرو گرفت بصد حیله راه او

تا خال او همیشه رقیب دلم بود
هرگز دلم خلاص نیابد زچاه او

۱۱۴

المنهٔ لله که برستم ز غم او | بر من بسر آمد همه رنج و ستم او
شد بر دلم آسان همه امروز بیکبار | داد و ستم و نیک و بد و بیش و کم او
داد از می آسوده ازین پس بستانم | زیرا که بر آسود دل من ز غم او
بودم من ازین پیش زباد هوس خویش | خرسند ببوسیدن خاک قدم او
گرپای من امروز ببوسد بشفاعت | در دست نگرم سر زلف به خم او

در دوستی آن چه برم رنج که باشد
با دشمن من ساخته همواره دَمِ او

۱۱۵

شد دل من شیفته بر روی تو   کرد مرا تافته چون موی تو
صحبت خوبان همه بگذاشتم   تا بگذشتم بسر کوی تو
سوخته دل کرد چو لاله مرا   عشق رخ چون گل خودروی تو
کرد روان بر رخ من جویِ خون   غمزهٔ آن چشم بلا جوی تو
بندهٔ آن تافته زلف توَم   فتنهٔ آن بافته گیسوی تو

در غم آن قامت چون سروتست
قامت من گوژ چو ابروی تو

۱۱۶

گرهست آفتاب به رخ پایمال تو   ور عاجزند خلق جهان در کمال تو
غرّه مشو بخوبی دیدارِ خویشتن   از بهر آنکِ تنگ در آمد زوال تو
گرچند هست دیدهٔ من روز و شب کنون   در آرزوی آنکِ ببیند جمال تو
روزی چنان شوی که کنم چشمها فراز   گر یک شبی به نزد من آید خیال تو
امروز گرچه نیستی آگه زحال من   هر شب همی چگونه بوم بی‌وصال تو
اگه شوی ز حال من آخر تو آنگهی   کز خطّ تو شود همه شوریده حال تو
ناز و جدال تو دل من ز آن کشد همی   کامروز هست شیفته بر خدّ و خال تو

فردا چو خدّ و خال تو در زیر خطّ شـــود
کمتر شـــود هر آینـه نـاز و جـدال تو

۱۱۷

ای قـبـلـۀ مـن درِ ســرای تـو | یـک شـهر چو من غزل سـرای تو
چـون بـادِ مسـیـح آبِ دسـت تـو | چـون نـارِ خـلـیـل خـاک پـای تـو
جـان و دل و دیـده دیـن و دنـیـا را | از دسـت بـداده‌ام بـرای تـو
بـا ایـن هـمـه آگـهـم کـه یـک ذرّه | نشـنـاخـتـه‌ام حَـقِ هـوای تـو
بـا دولـت و عـافـیـت نـیـامـیـزد | جـویـنـدۀ مـحـنـت و بـلای تـو
بـا شـادی و خـرّمـی نـیـارامـد | خـو کـردۀ انـدُه و عـنـای تـو
گـفـتـی کـه بـجـای مـا وفـا کـردی | آنـگـه کـه شـدیـم آشـنـای تـو
مـن بـنـده چـه جـایـگـاه آن دارم | آخـر کـه وفـا کـنـم بـجـای تـو
ویـن مـرتـبـه بـس مـرا کـه خـود دارم | انـدازۀ جسـتـن رضـای تـو
جـز آفـت مـاه نـیـسـت روی تـو | جز خـدمـت شـاه نیسـت رای تو
از بـهـر رضـای تـو فـرسـتـم دل | هـر لـحـظـه پـذیـرۀ جـفـای تـو

ای رای تـو خـوب و روی تـو خـرّم
من گشـتـه بـدین دو مـبـتلای تو

۱۱۸

ای مسـلمانان دلم تا کی کشـد بیداد ازو | چند خواهم بود آخر روز و شب نا شاد ازو
آ نکِ دادِ او بدادسـت از طراوت در ازل | بی‌گمان دانم که نپسـندد چنین بیداد ازو

گر بعشــــقش مبتلا گشــــتم مرا معذور دار　　بس کســـا کاندر بلای عشـــق زار افتاد ازو

ور برویش توبه شــــکســـــتم مرا معذور دار　　ای بسا زاهد که تن درمی پرستی داد ازو

گر قضــای آســمانی نیســت عشــق او چرا　　نیســـتند آزادو فــارغ بنــده و آزاد ازو

ای دریغا کز هوس در عشـــق او دادم بباد　　عمر خویش و نیست در دستم کنون جز باد ازو

هر زمان چون چنگ او در چنگ او مظلوم‌وار

پیش تخت خســـرو عادل کنم فریاد ازو

۱۱۹

یــار مــن آن شـــمـع بـتـان ســـپـاه　　رفـت دگـر بـاره بســـوی ســـبـاه

شـــــد بســــبـاه و غـم هـجـران او　　بـر دلـم آورد زمـحـنـت ســـپـاه

رنـگـرزی گشـــت صـــنـاعـت مـرا　　در غـم آن چـهـرۀ تـابـان چـو مـاه

گـاه کـنـم جـامـه زجـورش کـبـود　　گـاه کـنـم نـامـه زیـادش ســـیـاه

ای شـــده در هجر تو کـارم زدســـت　　وی شـــده بی روی تو عیشـــم تباه

بـر طـمـع آنـکِ تـرا نـاگـهـان　　بـاز رســـانـد بـبـر مـن آلـه

روز و شـــبـم گـوش نـهـاده بـدر　　ســـال و مهم چشـــم گشـــاده براه

قـانـعـم اکـنـون ز پَـسِ آنـکِ بـود　　با تو بهم صـحـبت من ســـال و ماه

کز تو ســـلامی رســـدم وقت وقت　　وز تـو پـیـامـی رســـدم گـاه گـاه

پیشـــه وکـارم صـفـت و یـاد تســـت　　ای بـت جـان ســـوز و مَـه صـبر کـاه

گـاه کنم وصـــف تو در صـــفّ ِ میر

گـاه خـورم یـادِ تـو در بـزم شـــاه

۱۲۰

چون خروس اندر خروش آمد مرا یک جام ده هر کرامی دادخواهی در چنین هنگـام ده

از غم نابوده هر ســـاعت دلم را خون مکن از می آســـوده هر لحظت بدســـتم جام ده

دل چو من پیوســـته بر درد و غم معشـــوق‌دار تن چو من همواره در نیک و بد ایّام ده

چرخ بی‌آرام هرگز کم نخواهـد کردشـــور تو دل شـــوریـده را بـاری بـه می آرام ده

هر کجـا می‌خوارهٔ بـد نـام بینی در جهـان بی تکّلف تن بـدان می خوارهٔ بـدنـام ده

هر کجا معشـــوقهٔ خود کام یابی در زمان بی توقف دل بدان معشـــوقهٔ خود کام ده

ای نهـان کرده بزیر تختـهٔ زرســـیم خـام پختگـان دور گردون را شـــراب خـام ده

گر بنُقل آید مرا حجت چو با تو می‌خورم از دهان و چشـــم خویشـــم پســـته و بادام ده

ور ترا باید که شـــب منســـوخ گردد جاودان روز را از چهرهٔ خود روشـــنایی وام ده

ور همی خواهی که زهره مطربی راز آســـمان پیش ما آید بخدمت ســـوی او پیغام ده

ورهمی خواهی که گردد بزم ما دارالســـلام

دوســـتگـانی را بیـاد عمـدهٔ الاســـلام ده

۱۲۱

ای بر رخ تو ســـوســـن آزاد شـــکفتـه وی در بـر تـو آهـن و پـولاد نـهـفـتـه

این درد و غم و محنـت و رنجم بفزوده و آن جان و دل و دیده و دینم بکشـــفته

پیراســـته زلف تو چو زاغیســـت نگونســـار آراســـته روی تو چو باغیســـت شـــکفته

شـــد جســـم مرا سُـــفتن بیجاده صـــناعت ز آن دو لب چون دانهٔ بیجادهٔ ســـفته

گر بینم یکشـــب بهمه عمر، که باشـــم تـا روز ترا تنـگ در آغوش گُرُفتـه

هرگز نکنم نیز شـــکایت نه حکایت

زین دیـدهٔ بیـدار و ازین دولـت خفتـه

۱۲۲

ای مِهر تو بر ســـینۀ من مُهر نهاده | وی رود تو از دیدۀ من رود گشـــاده
دســـتان دو دســـت تو بعیّوق رســـیده | آوازۀ آواز تـو در شـــهـر فـتـاده
بســـتـه کمر بندگیِ مهرِ تو احرار | وز ســـر کُلـهِ خواجگی و کبر نهاده
آنها که درســـتند به نزد تو شـــکســـته | و آنها کـه ســـوارنـد بپیش تو پیاده
بیننده بشـــوخی و کشـــی چون تو ندیده | زاینده بخوبی و خوشـــی چون تو نزاده
ابدال شـــکســـته همه در عهد تو توبه | زهّهاد گرفتـه همـه بر یـاد تو بـاده

مســـپَر رَهِ بیـداد و ز غم کن دلم آزاد
ای داد تو ایزد ز طراوت همـه داده

۱۲۳

ای جهانی از جمـال روی تو بفروختـه | وی بلای عشـــق تو بر من جهان بفروخته
حســـن تو در هر مقـامی رایتی افراختـه | عشـــق تو در هر روانی آتشـــی افروختـه
زلف پر تابت ز هر دلداده جانی خواســـته | چشـــم پرخوابت ز هر آزاده کینی توخته
مشـــتری را روی تو بی‌مشـــتری بگذاشـــته | ســـامری را غمزۀ تو ســـاحری آموختـه
زآن رخ چون ماه و دندان چو پروین هر شـــبی | تا بروزم چشـــم پروین بار در مَه دوخته

گاه در دســـت تو چون چنگم بزاری ســـاخته
گاه در پیش تو چون شمعم بخواری سوخته

۱۲۴

کاشـکی در دسـت من بودی نگارا خواسـته | تا همه در پای تو افشـــاندمی ناخواســـته
چون همی ناید خیالت بی‌نثار جان بدســـت | کی بدســت آید وصــالت بی‌نثار خواســته
ای ز زلف و قدّ و خدّت خیره و خوار و خجل | مشـــک ناب و ســـرو آزاد و مه ناکاســـته
چون بنفشه گوژ پشتم چون سمن سوراخ دل | تا ترا دیدم بنفشـــه بر ســـمن پیراســـته
پیش از آن کآرا سته روی تو دید این چ شم من | شـــد به مهر تو دل من در ازل آراســـته

تو تن آ سان درهری بنشسته‌ای وز عشق تو

در خرا سان صد هزاران مشغله برخا سته

۱۲۵

الا ای لعبت ســـاقی ز می پر کن مرا جامی | که پیدا نیســت کارم را درین عالم ســرانجامی
کنون چون توبه بشکستم بخلوت با تو بنشستم | زمی باید که بر د ستم نهی هر ساعتی جامی
نباید خورد چندین غم بباید زیســـتن خرّم | که از ما اندرین عالم نخواهد ماند جز نامی
همی خور بادۀ صـــافی زعمر آن به که کم لافی | که هرگز عالم جافی نگیرد با کس آرامی
منه بر خطّ گردون ســر زعمرِ خویشـــتن برخور | که عشرت را ازین خوشتر نخواهی یافت هنگامی
چرا با شی چو غمناکی مدار از مفلـسی باکی | که ناگاهان شـوی خاکی ندیده از جهان کامی
مترس از کـار نـابوده مخور تیمـار بیهوده | دل از غم‌دار آســـوده بکام دل بزن گامی

ترا دهرست بدخواهی نشسته در کمین گاهی

ز غـدّاری بهر راهی بگســـترده ترا دامی

۱۲۶

ای ماه اگر دلم زتو مهجور نیستی همواره در فراق تو رنجور نیستی
ور نیستی همیشه مرا دوری از برت پیوسته شادی از بر من دور نیستی
زاندیشهٔ تو در سَرِ من نیستی خمار گر چشم دلفریب تو مخمور نیستی
ملکِ جمالِ رویِ ترا باشدی زوال گر گرد او ز غالیه منشور نیستی
گر خسته نیستی دلم از داغ او مُقیم یکدم زدن به نزد تو معذور نیستی

بی تو دل مرا نفسی نیستی قرار
گر آفرینِ صاعدِ منصور نیستی

۱۲۷

شد باز دلم شیفتهٔ عشق نگاری خورشید رخی سروقدی مشک عذاری
از طلعت او خرگه ماشد چو بهشتی وز صورت او خانهٔ ما شد چو بهاری
نا یافته یک بوسه ز میگون لب او من اندر سرم افگند زاندیشه خماری
در دهر بغمناکی من نیست غریبی در شهر بچالاکی او نیست نگاری
از عشق دگرباره شدم بی‌سروسامان زیرا که دلم ساخت بنُوّی سروکاری

زین پس نگزینم جز ازو یار دگر زانک
هر روز چنین دل نتوان داد بیاری

۱۲۸

ای دل سوی عیش و طرب و کام چه گردی وی تن سوی رطل و قدح و جام چه گردی
در بادیهٔ عاشقی و مهر چه پویی در دایرهٔ خرّمی و کام چه گردی
امروز که پخته شدی از دور زمانه چون شیفتگان گردَمی خام چه کردی

چون داد بدست تو فلک نامهٔ پیری		پیوسته چنین در طلب نام چه گردی
آمد گهِ آرام تو در صومعه اکنون		تو در صف خوبان دلارام چه گردی

در کوی هوا دام هوانست نهاده
بیهوده به پیرامن آن دام چه گردی

۱۲۹

کاشکی با غم عشق تو توان داشتمی		یا ز تور از دل خویش نهان داشتمی
یا بُدی ساخته با من همه ساله دل تو		تا ترا همچو دل و دیده و جان داشتمی
در هوای تو نبودی دل من راست چو تیر		گر نه از عشق تو قامت چو کمان داشتمی
بی جمال تو مرا دیده نبودی روشن		گرنه بر دیده خیال تو نشان داشتمی
نشدی چشم تو از حال دلِ من آگاه		گرنه من خون دل از دیده روان داشتمی

دلم از طعنه خصمان تو ایمن بودی
گرمن از درد فراق تو امان داشتمی

۱۳۰

با من صنما چه جنگ داری		همواره دلم چه تنگ داری
من رأی همه به صلح دارم		تو روی چرا به جنگ داری
بی سنگ شدم ز عشق تو من		زیرا که دل چو سنگ داری
من دیدهٔ ژاله بار دارم		تو چهرهٔ لاله رنگ داری
گه سوختهام چو شمع خواهی		گه ساختهام چو چنگ داری

مـــن جـــام وفـــا بـــدســـــت دارم
تـــو تـــیـــغ جـــفـــا بـــچـــنـــگ داری

۱۳۱

غـــالـــیـــه بـــا عـــاج بـــر آمـــیـــخـــتـــی — مـــورچـــه از مـــاه بـــر انـــگـــیـــخـــتـــی
بـــر گـــل ســـــرخ ای صـــــنـــم دلـــربـــای — رغـــم مـــرا مشـــــک ســـــیـــه ریـــخـــتـــی
روز فـــــروزنـــــده بـــــلای مـــــرا — بـــا شـــــب تـــاریـــک بـــر آمـــیـــخـــتـــی
اشـــــک و رخ من چو عقیق وزرســـــت — تـــا شـــــبـــه از ســـــیـــم در آویـــخـــتـــی
بـــا دل مـــن نـــرد جـــفـــا بـــاخـــتـــی — بـــر ســـــر مـــن گـــرد بـــلابـــیـــخـــتـــی

صـــــبر من دلشـــــده بگریختســـــت
تـــا دل مـــن بـــردی و بـــگـــریـــخـــتـــی

۱۳۲

ای کرده دلم ســـــوختـهٔ درد جـدایی — از محنـت تو نیســـــت مرا رویِ رهـایی
مـعـذوری اگـر یـاد نـمـی‌آیـدت از مـن — زیرا کـه نـداری خبر از درد جـدایی
در فُرقـت تو عمر عزیزم بســـــر آمـد — در آرزوی آنـکِ تـو روزی بـمـن آیـی
گر بی تو همی هیچ نـدانم کـه کجـاام — ای از بر من دور، نـدانم کـه کجـایی
گیرم نشـــوی ســـــاختـه بـا من زتکّبر — تـا کی من دلســـوختـه را رنج نمـایی
ایزد چو بـدادســـــت ز هر خوبی دادت — نیکو نبود گر تو بـه بیـدادگرایی

بیداد مکن کز تو پســـندیده نباشـــد
زیرا کـه تو خـدمتگر تـاج الامرایی

۱۳۳

صنما انده نا آمده خوردیم بسی — گاه آن شد که برآریم بشادی نفسی

مجلس خوب بیارای و می تلخ بیار — تا زمانی بگذاریم جهان در هوسی

گر نداریم کف از جام تهی شاید از آنک — ما بر امّید چنین روز نشستم بسی

خوش بود بادهٔ آسوده چشیدن بصبوح — خاصه آنکس که بود شیفته در کار کسی

شاید ارداد زشادی بستانیم کنون — پیش از آن روز که ما را نبود دسترسی

چون شناسیم همی قاعدهٔ کار جهان

بر دل خویش چه داریم جهان چون حرسی

۱۳۴

ای ترک برخ شمسهٔ خوبان طرازی — پروردهٔ حَورایی و آوردهٔ غازی

سروی تو بقامت چمنت خیمهٔ رومی — ماهی تو بطلعت فلکت مرکب تازی

بایستهٔ رزمی که مَهِ تیغ گذاری — شایستهٔ بزمی که بت رود نوازی

باریک تر از تار طرازست تن من — تا بر رخ تو عاشقم ای ترک طرازی

چشم تو غم من بزودست زشوخی — زلف تو دل من بربودست ببازی

هر شب که نه بر دیدن روی تو کنم روز — چون روز قیامت بود آن شب بدرازی

گر ناز کنی بر من بیچاره بدان روی — معذوری از آن روی که تو مایهٔ نازی

هر روز کنم توبه ز عشقت بحقیقت — چون روی تو بینم شود آن توبه مجازی

پیوسته بالفاظ دری وصف تو گویم

چون مدح خداوند بالفاظ حجازی

۱۳۵

ای صـــورت بهشـــتی وی لعبت ســـپاهی　　ناهیـد بـاقبـایی خورشـــیـد بـا کلاهی
پیرایـهٔ جمـالی ســـرمـایـهٔ نشـــاطی　　آســـایـش روانـی آرایـش ســـپـاهـی
چون چشـم تسـت بختم پیوسـته از نژندی　　چون زلف تست پشتم همواره از دو تاهی
در وصـــل دلگشـــایی در هجر جان ربابی　　در بزم میگســـاری در رزم صـــف پناهی
گر ســر و صــدره پوشــد تو ســرو باقبایی　　ور ماه باده نوشـــد تو ماه باده خواهی
چون سنبلست زلفت چون نرگست چشمت　　در ســنبلت درازی در نرگســت ســیاهی

کردســـت جلوه ایزد در صـــفّ نیکوانت
چون خسرو جهان را در صدر پاد شاهی

۱۳۶

ای گشـــته چو گیســـوی تو روزم بســـیاهی　　وَی مانده چو ابروی تو پشـــتم بدوتاهی
همواره بجز کینهٔ عشـــّاق نجویی　　پیوســـتـه بجز فتنـهٔ آفـاق نخواهی
در چاه زنخدان تو ماندســـت چو یوســـف　　مســـکین دلم ای خوبتر از یوســـف چاهی
گر طرفه‌تری از صـــنم چین عجبی نیســـت　　چون صـــنعـت آزر نبود صـــُنع الهی
گر صـــورت روی تو ببینـد صـــنم چین　　نـاچـار دهـد زود بحســـن تو گواهی
در بزم تو زیرک ترِ خوبـانِ ســـرایی　　در رزم تو چـابکترِ ترکـانِ ســـپـاهی

میدان امیرســـت چمن وارو تو ســـروی
ایوان امیرســـت فلـک وارو تو مـاهی

۱۳۷

گـر بـر رخ تـو لالـۀ ســـیراب نـبـودی   در دیـدۀ من لؤلوی خوشـــاب نبودی
ور روشـــنـی مـاه نـبـودی دو رخـت را   رخســـار مرا زردی مهتـاب نبودی
بی‌خواب نبودی ز هوای تو مرا چشـــم   گر نرگس مخمور تو پرخواب نبودی
در تـاب نـبـودی ز غـمـان تـو دل مـن   گر ســنبل مشــکین تو پر تاب نبودی
بر روی تو راکع نبـدی زلف تو پیوســـت   گر ابروی تو چفتـه چو محراب نبودی
بار یک نمودی تنم از عشـــق تو چون نی   گر در دو لـب تو شـــکر نـاب نبودی

بودی تن من خوار به نزد یک تو هموار
گر چون قلم ســیّـد کُتّـاب نبودی

۱۳۸

گـر هـیـچ یـار مـن زمـن آزرم داردی   بـا مـن گـهِ عـتـاب زبـان نـرم داردی
وردا‌ندی که هســـت حق دوســـتی بزرگ   از دوســـتـان هـر آیـنـه آزرم داردی
ور ســـرد نیســـتی دل او از هوای من   دایـم بـمـردمـی دل مـن گـرم داردی
ور چون زمـانـه دشـــمن احرار نیســـتی   از روی من بگـاه جفـا شـــرم داردی

من زاری و خروش صـــناعت ندارمی
گراونه پیشـــه ســـر کشـــی و طَرم داردی

۱۳۹

گر چون دم من بـاد خزان ســـرد نگشـــتی   چون چهره من برگ رزان زرد نگشـــتی
در بـاغ دل نـار نـگشـــتـی بـدو نـیـمـه   گر زآفـت دَی بـا دل پر درد نگشـــتی
وز تـاختن لشـــکر ســـرمـا بســـوی بـاغ   رخســـارۀ آبی همـه پر گرد نگشـــتی

نرگس نفگندی سَـرِ اندیشـه چو من پیش   گر در چمن از صحبت گل فرد نگشتی

از رفتن گل گر نشدی رنجه چو من ابر   با دیدهٔ گریان و دَمِ سرد نگشتی

بر شاخ درختان نشدی باد زرافشان

گر همچو کف شاهِ جوانمرد نگشتی

۱۴۰

تامعتکف کوی خرابات نگردی   شایستهٔ ارباب کرامات نگردی

از بند علایق نشود نفس تو آزاد   تا بندهٔ مردان خرابات نگردی

اندازهٔ صحبت نشناسی بحقیقت   تا سغبهٔ اصحاب مقامات نگردی

تا از ره ناموس و تکبّر نشوی دور   مستوجب احسان و مراعات نگردی

هرگز نشوی در صف احرار مقدم   تا محتمل بار محالات نگردی

از رایحهٔ باد صبا بوی نیابی   تا سوختهٔ آتش آفات نگردی

محکم نشود دست تو بر دامن تحقیق

تا کوفتهٔ پای ملامت نگردی

۱۴۱

ای دیر بدست آمده بس زود برفتی   آتش زدی اندر من و چون دود برفتی

چون آرزوی تنگدلان دیر رسیدی   چون دوستی سنگدلان زود برفتی

زآن پیش که در باغ وصال تو دل من   از داغ فراق تو بر آسود، برفتی

ناگشته من از بند تو آزاد، بجستی   ناکرده مرا وصل تو خشنود، برفتی

هر روز بیفزود همی لطف تو بـا من

چون در دل من عشـــق بیفزود برفتی

۱۴۲

گر نگـارم نـه ظریف و کش و چـالاکســـتی
کی دلم شــیفته و خســـته و غمناکســـتی

ور ببـد عهـدی منســـوب نبودی چون گـل
دامنم کی چو گل از حسـرت او چاکسـتی

عارض روشـــن او پاکتر از خورشـــیدســـت
ای دریغـا نـه دل او ز جفـا پـاکســـتی

چون خرامـان بـدر خیمـۀ من برگـذرد
گویم ای کاج دو بینایی من خاکســـتی

آمدی جان من از زهر ســـخنهاش به لب
گرنه بوســـۀ لب او پاک چو تریاکســـتی

نشــــدی ســـوختـۀ آتش هجران دل من
گرنـه چون آتش افروختـه نـابـاکســـتی

ور چه شد سوخته هم باک نبودی ز آنم

گرنـه آرام گـهِ آن بـت چـالاکســـتی

۱۴۳

نگارینا بدان گرمی که تو در کار من بودی
چه بد کردم که ببریدی زمن صـحبت بدین زودی

چو دانســـتی که غمناکم چو گل با دامن چاکم
اسیر چون تو ناباکم چرا بر من نبخشودی

ایا تخم جفا کِشـــته بقهر از من جدا گشـــته
شدم در عشق تو کُشته هنوز از من نه خشنودی

امید من خطا کردی مرا بر ره رها کردی
زغم پشـــتم دو تا کردی بخون رویم بیالودی

مرا گر چند بیهوده فرا قت کرد فرســـوده
دلم زآنست آسوده که از رنجم بر آسودی

چو بگزیدم هوای تو نجســـتم جز رضـــای تو
بامید وفای تو بکردم هر چه فرمودی

ایا برگشــته از مهرم از آن چون باغ در مهرم
که بی آن روی چون مهرم چو ماه نو بفرســودی

۱۴۴

گر چنـد مرا یـاد نکردی بـه ســلامی
ورچنـد مرا شــاد نکردی بـه پیـامی

چو دایره گم باد ســرم گر به همه عمر
بیرون نهم از دایرهٔ مهر تو گـامی

من بـا تو نکردم بـدل و دیـده بـه خیلی
با من تو مکن هم به پیامی و ســلامی

در عشــق توم ســوخته ناســاخته کاری
در هجر تو تـافتـه نـایـافتـه کـامی

تا در دلم اندیشــهٔ عشــق تو مقیمســت
جز بر ســر کوی تو مرا نیســت مقامی

کـردم بضــرورت تـن آزاده غـلامـت
گرچـه بَرِ تو نیســت مرا قـدرِ غلامی

۱۴۵

کاشــکی هنگام رفتن با تو من بنشســتمی
یا نخســتین روز باری با تو در پیوســتمی

کاشــکی نگرفتمی هرگز شــکســته زلف تو
تا زعشــقت توبهٔ دیرینه را نشــکســتمی

گرچه دل تنگ و غریب و مفلس و سرگشته‌ام
نیستی باکی اگر با تو به یک جا هستمی

هســت آگاه و گواه ایزد که گر ممکن شـدی
با تو من در گوشه‌یی بی تو شه‌یی بنشستمی

موی و رویم نیستی از رنج و غم چون سیم و زر
گرنه در عشقت ز زرّ و سیم خالی دستمی

چون مرا مســتی همی آرد که برهاند زغم
کاشکی من روز و شب چون نرگس تو مستمی

هر زمان بر رخ ز دیده خون دل نگشــادمی
گر معاذالله دل اندر چون تو یاری بستمی

لیکن ار عشـقت چنینم در نیاوردی زپای
من زدست خویشتن بینی چگونه رستمی

۱۴۶

الا ای عاشق مسکین اگر خواهی که خوش باشی — تبّرا کن ز قُرّایســـی توّلا کن بقلاشـــی
نه بر یک سیرت و حالی زحیرت ز آن نه ای خالی — گهی در صدر ابدالی گهی در صفّ اوباشی
چو شمع ار سر بر افرازی بسوزی زود و بگدازی — ور از تارک قدم سازی گرامی چون قلم باشی
شراب عاشقی نوشی پس آنگاهی همی کوشی — که از غم زار بخروشی زانده روی بخراشی
چرا نه با رخ زردی اگر در عاشـــقی فردی — چرا نه با دم سردی اگر در بی دلی فاشی
چو دل دادی بجانانی که دردت راسـت درمانی — چه منت باشد از جانی که تو در پای او پاشی

چرا گر مرد این راهی همیشه نفس خودخواهی
مگر کت نیست آگاهی که تو نقشی نه نقاشی

۱۴۷

گر مرا آن شـــمع خوبان یکزمان بنواختی — همچو شمع از آتش حسرت تنم نگداختی
نیســتی در چنگ او چون چنگ او نالان دلم — گر مرا یکره چو چنگ خویشـــتن بنواختی
چون شــناســد اعتقاد من همی در دوســتی — واجب آن کردی که حق صـحبتم بشـناختی
چون شدم پرداخته از عشق او در هر دو کَون — کاشکی یکدم ز ناجنسان به من پرداختی
زر چو من بودی تمام اندر طریق عاشـــقی — دین و دنیا را برغبت همچو من در باختی
گر ز خواری پیش او ســـر بر زمین ننهادمی — او ســر از گردنکشـــی بر آســمان نفراختی

بیقرار و خوارکی گشتی تنم چون خاک و باد
گر ز چشم و دل در آب و آتشم نداختی

۱۴۸

ای چهرهٔ زیبای تو مانندهٔ ماهی — روزی ز من آخر نکنی یاد بماهی
تو شمع سرایی و منم سوخته شمعی — تو ماه سمایی و منم کاسته ماهی
نه گوش مرا هست زگفتار تو بهری — نه چشم مرا هست بدیدار تو راهی
رنجور چراام ز تو ناگفته مُحالی — مهجور چراام ز تو ناکرده گناهی
گیرم نخوری با من غمخواره شرابی — یا خودنکنی در من بیچاره نگاهی
آخر بر تو این قدرم قدر نماندست — کز دور سلامی کنیَم گاه بگاهی
آفاق بسوزد ز ثری تا بثریّا — گر من زنم اندر غم هجران تو آهی

مگذار مرا خوار و میازار بیکبار
آنرا که ندارد ز جهان جز تو پناهی

۱۴۹

تا تو از غالیه بر ماه علم ساخته‌ای — علم فتنه در آفاق بر افراخته‌ای
خال مشکین زده‌ای بر لب شیرین صنما — باز این حیله ندانم که کرا ساخته‌ای
تاز من دور شدی جان و دل و طبع مرا — از نشاط و طرب و عیش بپرداخته‌ای
از خط مهر تو هرگز ننهم پای برون — گرچه از دست مرا خوار بینداخته‌ای

گر نه چون شمع دورویی بحقیقت با من
پس چرا بر سر من تیغ جفا آخته‌ای

۱۵۰

باز دادم دل به دســـت دلبری خونخواره‌یی		دلکشـــی زیبارخی شـــکرلبی مه پاره‌یی

ارغوان رویی ســـمن بویی بنفشـــه گیســـوی		مه جبینی زهره طبعی مشـتری رخسـاره‌یی

دل ببست و جان بخست و دین ببرد و تن بکاست		ای مســـلمانان مرا با او که ســـازد چاره‌یی

دارد از عنبر کشـــیده بر قمر زنجیره‌یی		دارد از ســـنبل فگنده بر ســـمن جرّاره‌یی

نیســـت در عالم زمن غم‌ناک‌تر دلداده‌یی		نیســـت در گیتی ازو نا باک‌تر خونخواره‌یی

چـون بـرون آیـد زخـانـه بـارخ آراســـتـه		هر کجـا گـامی نهـد آنجـا بود نظّـاره‌یی

نیســـت بارنگ لب او در جهان بیجاده‌یی

نیســـت چون نور رخ او بر فلک ســـیاره‌یی

۱۵۱

ای بی تو رخ من چو رخ مهر بـه زردی		وی بی تو دم من چو دم مهر به ســـردی

از چنگ تو من چار صـــفت بهره گرفتم		نـالنـدگی و بســـتگی و گوژی و زردی

با دیدهٔ چون نرگس و بالای چو ســـروی		با سینهٔ چون سوسن و رخسار چو وَردی

از مهر و وفا چیســـت که من با تو نکردم		وز جور و جفا چیســـت که با من تو نکردی

یـک لحظـه بکـام من بیچـاره نبودی		یـک بـاده بیـاد من غمخواره نخوردی

فردم مکن از خود که ز تو خوب نباشـــد

ای آنـک ز خوبـان زمـانـه همـه فردی

۱۵۲

ای دل مســـکین مرا برده بشـــیرین ســـخنی		ماه رخ و ســـروقد و نوش لب و ســـیم تنی

دلبر طاوس پری شـــا هد شـــاهین هنری		لعبت بلبل طربی کودک طوطی ســـخنی

تا فگنی در ســـر من هر نفســـی نَو هوســـی		سنبل مشکین تو بهم بر گل نسرین فگنی

چ ند بدان زلف بخم ج عد عزیزان شـــکری   چند بدان چشـــم دژم بدر مطیعان شـــکنی؟

گر چو سمن و صل ترا نیست بقا نیست عجب   از چه قبل زآنکِ برخ همچو شـکفته سـمنی

من بنحیفی زغمـان چون مـه نو برفلکم   تو بلطیفی برخـان چون گـل نو در چمنی

فت نه و آشـــوب دل و جان مرا هر نفســـی   روی چومه جلوه کنی زلف ســیه شـانه زنی

در همـه آفـاق چو تو نیســـت پی عـافیتی   وز همه عـشّاق چو من نیست پی خویشتنی

من که ببی خویشـــتنم در خور احوال توام

تو کـه ببی عـافیتی در خور ایّـام منی

SONUÇ

VI. yüzyılın ikinci yarısında Senaî, Enverî, Zâhir ve Attâr gibi söz ustalarının ortaya çıkmasıyla Farsça gazel olgunlaşma yolunda bir hayli yol katetmiş ve VII. yüzyılda Sa‘dî ve Mevlânâ gibi büyük ustalar vesilesiyle hazırlık aşamasını tamamlamıştır. Bu olgunlaşma evresine girişi, VI. yüzyılın ilk yarısında Mu‘izzî, Senâî ve Abdülvâsi‘ gibi şairler başlatmıştır. Fars şiirinin üslûp değişikliğinin öncülerinden biri olan Abdülvâsi‘-i Cebelî Sultan Sencer ve Behrâm Şah’ın saraylarında şairlik yapmış, bununla birlikte mektup yazmadaki üstün başarısı sayesinde devletin çeşitli kademelerinde de görev almıştır. Şair, divanındaki gazellerinde âşıkane ve irfanî konular işlemiş ve kendine özgü mazmun ve mefhumlar kullanmıştır.

Çalışmada esas alınan divanda; 152 gazel, 1048 beyit Türkçeye çevirilerek vezin, kafiye, dil ve edebi sanatlar açısından incelenmiştir. Şair, gazellerin çoğunda bedî ilmi, lafzî ve mânevî sanatlar ile beyân ilminin her birini ustaca kullanmıştır. Özellikle, leff-u neşr sanatını oldukça fazla kullanmış ve bu sanatta başarılı olmuştur. Gazellerini aruz ölçüsüyle yazmış; onlarda birkaç yer dışında vezin ve kafiye kusuru yapmamıştır. Cebelî, genellikle sade ve anlaşılır bir dil kullanmış; ancak bazen anlaşılması zor terkiplere ve ifadelere, tasavvufî terimlere de yer vermiştir. Ayrıca gazellerinin birçoğunda çeşitli yıldız isimlerine ve gezegen adlarına yer vermesi şairin astronomiye olan ilgisini göstermektedir. Sanatlı kasideleriyle tanınan Cebelî, kasidelerinde olduğu gibi gazellerinin makta bölümünde de memduhlarına göndermeler yapmıştır. Lakâbı olan “Cebelî” mahlasını ise sadece 45. ve 46. gazellerinin makta bölümünde kullanmıştır.

Gazellerinde, aşk, âşıklık; sevgilinin acımasızlığı; sevgilinin güzellik unsurları; şarap, mey saki; tabiat tasvirleri, yıldızlar, gezegenler, eğlence meclisleri, şahın övgüsü gibi konullar işlemiştir.

Cebelî’nin gazelleri, müstensihler tarafından Senâî, Hakîm Nizârî ve muhtemelen daha başka şairlerin şiirleriyle karıştırılmıştır. Bu şiirlerin Abdülvâsi‘-i Cebelî’ye ait olup olmadığı, mevcut şiirlerin yer aldığı en eski yazmalar tespit edilerek üzerinde yapılacak çalışmayla açıklığa kavuşacaktır. Söz konusu gazeller, 32, 73, 82, 85, 86, 125 numaralı gazellerdir.

KAYNAKÇA

Afîfî, Rahîm, *Ferhengnâme-i Şi'ri*, İntişârât-i Surûş, , I- III, Tahran 1391 hş.

Avfi, Muhammed, *Lübâbü'l-elbâb* (nşr. Sa'îd Nefisî), Tahran 1335 hş.

Ayar, Murat, "Yûnus Emre'nin Şiirinde, Anâsır-ı Erba'nın İnsandaki Ahlakî İz Düşümleri", *2. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu,* 24-26 Ekim Adıyaman 2014, 87-97.

Azamat, Nihat, "Melâmet", *DİA*, İstanbul 2010, XXIX, 24-25.

Behrâmî, Ekrem, *Târîh-i İrân ez Zuhûr-i İslâm tâ Sukût-i Bağdâd,* İntişârât-i Dânişserâ-yi 'Âlî, Tahran 1350 hş

Berzekî, Sa'îd Hayrhâh, "Teşbih ve Hurûf-i Elifbâ der Şi'r-i Hakanî", *Faslnâme-yi Zîbâyî-şinâsî-i Edebî*, XXV/ Payîz, Tahran 1394 hş.

Browne, Edward, *Târîh-i Edebîyyât-ı İrân*, (çev. Reşid Yasemi), Tahran, 1316 hş.

Bosworth, Clifford Edmund, *Târîh-i Gazneviyân (trc. Hasan Enûşe),* İntişârât-ı Emir Kebir, I-II, Tahran 1378 hş.

Bundârî, Feth b. Alî, *Târîh-i Silsile-i Selçûkî* (nşr. Muhammed Hüseyin Celilî), Bonyâd-i Ferheng-i İrân, Tahran 1356 hş.

Câmî, Abdurrahman, *Evliya Menkıbeleri* (haz. Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011.

Cüveynî, Atâ Melik *Târîh-i Cihângüşâ* (Muhammed Kazvînî), İntişârât-i Negâh, Tahran 1391 hş.

Çağrıcı, Mustafa, "Gazzâlî", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 489-505.

---------, "Hürriyet", *DİA,* İstanbul 1998, XVIII, 502-505.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Otto Yayınları, Ankara 2014.

Cebelî, Abdülvâsi'-i, *Dîvân-ı Abdülvâsî'-i Cebelî (tsh. Zebihullâh Safâ)*, (2. Baskı), Müessese-i İntişârât-i Emîr Kebîr, Tahran 2536 şş.

Değirmençay Veyis, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri,* Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2013.

---------, *İran Edebiyatında Bedî'yye veya Kasîde-i Masnû'a,* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 2000.

---------, *Arûz ve Kafiye*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2012.

---------, *Farsça Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü*, (2.baskı), Kurtuba, İstanbul 2016.

---------, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî (2.Baskı),* Aktif Yayınevi, Ankara 2014.
---------, *Sultan Veled Divanı*, Demavend Yayınları, İstanbul 2016.
Demirci, Kürşat, "Hârût ve Mârût", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 262-269.
Dihhudâ, Ali Ekber, *Lugatnâme,* XVI, Tahran 1338 hş.
Efendioğlu, Mehmet, "Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 461-462.
Enverî, Hasan, *Ferheng-i Kinâyât-i Suhen I-II* (1. Baskı), İntişârât-i Suhen, Tahran 1383 hş.
Fürûzanfer, Bedî'ü'z-zaman*, Sühan u Sühanverân*, İntişârât-i Zevvâr, Tahran 1387 hş.
Gölpınarlı, Abdülbâki, *100 Soruda Tasavvuf* (2. Baskı), Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.
Hamdullah el-Müstevfî, *Târîh-i Güzîde,* (6.baskı), Întişârât-ı Emir Kebir, Tahran, 1394 hş.
Hanlerî, Pervîz Natil, *Vezn-i Şi'r-i Fârsî*, İntişârât-i Tûs, Tahran 1373 hş.
Harman, Ömer Faruk , "İbrâhim", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, 266-272.
---------, "Kārûn ", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 519-520.
---------, "Yûnus", *DİA*, İstanbul 2013, XXXXIII, 597-599.
---------, "Yûsuf", *DİA,* İstanbul 2013, XXXXIV, 1-5.
---------, "Dâvûd", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 21-24.
Harmancı, Meriç, "Kutlu Başlangıçtan Ebedî İstirahatgaha: Türk Tasavvuf Edebiyatında Toprak Algısı" *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 13, İstanbul 2014.
Hayyâmpûr, *Ferheng-i Suhenverân* (1. Baskı), İntişârât-i Telâye, Tahran 1368 hş.
Hidâyet, Rızâ Kulî Han, *Mecma'u'l-fusahâ',* I-III (nşr. Muzâhir Musaffâ), Tahran 1336 hş.
Hûdâdadyân, Erdeşir, *Târîh-i Îrân-i Bastan,* II, İntişârât-i Suhen, Tahran 1383 hş.
Humâî, Celâluddîn, *Fünûn-i Belâgat ve Sınâ'ât-ı Edebî,* Ahurâ Neşriyât, Tahran 1389 hş.
İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih,* I-X, (trc. Abdülkerim Özaydın-Ahmet Ağırakça), Bahar Yayınları, İstanbul 1987.
İkbâl, Abbâs *Vezâret der 'Ahd-i Selâtîn-i Bozorg-i Selcûkî*, İntişârât-i Dânişgâh-ı Tâhran, Tahran 1338 hş.

Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklu Tarihi,* (1. Baskı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.

---------, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar,* (1. Baskı), İstanbul 2014, Ötüken Neşriyat.

Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2016.

Karaismailoğlu, Adnan, "Abdülvâsi-i Cebelî", *DİA,* İstanbul 2009, I, 283.

Kavîm ed-Devle, "Abdülvâsi'-i Cebelî", *Armağan,* Ferverdîn, 1337 hş., 1, 25-31.

Keyvanim, Mehdî, "Behram Şah-i Gaznevî", *Dâiretü'l Maârif-i Bozorg-i İslâmî,* Merkez-i Dâiretü'l Maârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran 1379 hş., XIII, 149-151.

Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi,* I-II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016.

Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi-İkinci İmparatorluk Devri* I-II, TTK, Ankara 2011.

---------, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi,* I-II, TTK, Ankara 2016, 48.

Kurtuluş, Rıza, "Şüşter", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 276-277.

Levend, Agâh Sırrı, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları (haz. Hakan Yaşar, Selçuk Karakılıç, Erdal Baran),* I-II, TTK, Ankara 2016.

Mahcûb, Muhammed Cafer, *Sebk-i Horâsanî der Şi'r-i Fârsî,* İntişârât-i Firdevs, Tahran 1371 hş.

Merçil, Erdoğan, "Behram Şah", *DİA,* İstanbul 1992, V, 357-358.

---------, "Selçuklular (Kirman Selçukluları/Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat)", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 379-380.

---------, *Gazneliler Devleti Tarihi,* TTK, Ankara 1989.

Mu'în, Muhammed, *Ferheng-i Farsî,* Ȋntişârât-ı Emir Kebir, Tahran 1375 hş.

Mu'izzî, Emîr, *Divân-i Emîr Mu'izzî* (tsh. Abbas İkbâl), Tahran 1318 hş.

Mülayim, Selçuk, "Sultan Sencer", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi,* I-XIV, Çağ Yayınları, İstanbul 1992.

Nefîsî, Sa'îd, *Târîh-i Nazm u Nesr der İrân ve der Zebân-i Fârsî,* I-II, İntişârât-i Furüğî, Tahran 1363 hş.

Nevâî, Ali Şîr, *Mecâlisü'n-nefâis* (haz. Alî Asgar Hikmet), İntişârât-i Menuçehr, Tahran 1363 hş.

Ocak, Ahmet, "Selçuklular", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 375-377.

Özaydın, Abdülkerim, “Selçuk Bey”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 364-365.

---------, “Selçuklular (Suriye Selçukluları/Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat)”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 386.

---------, “Sencer”, *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 507-511.

Özgüdenli, Osman Gazi, “Selçuklular (Büyük Selçukluları/Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat)”, *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 371-375.

Ravendî, Muhammed b. Ali b. Süleyman, *Rahatü’s-sudûr ve Âyetü’s-sürûr* (trc. Ahmed Ateş), TTK, Ankara 1999.

Râzi, Emin Ahmed-i, *Tezkire-i Heft İklim* I- II (nşr. Cevad Fazıl), (2. Baskı), Tahran 1389 hş.

Rezâî, Abdül‘azîm, *Târîh-i Deh Hezâr Sâle-i İrân,* III, İntişârât-i İkbâl, Tahran 1387 hş.

Sebk u Şahsiyyet-i Edebî-yi Abdülvâsi‘-i Cebelî, *Armağan,* Mordâd-Şehriver, 1337 hş., 5-6, 221-232.

Seccâdî, Seyyid Cafer, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü,* (çev. Hakkı Uygur), Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

Seccâdî, Ziyâuddin, “Mevlânâ’nın Şiirlerinde İz Bırakan veya Onunla Görüşen İranlı Şairler (çev. Yakup Şafak)”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi,* IV, 13, Bahar 2004.

Semerkandî, Emîr Devletşâh, *Tezkiretu’ş-şu’arâ* (tsh. Muhammed Ramazânî), İntişârât-i Pedîde-i Hâver, 1338 hş.

Sümer, Faruk, “Selçuklular”, *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 365-371.

Şebankâreî, Muhammed, “Selçuklular”, *Tarih Okulu Dergisi*, Temmuz\IV, İzmir 2009.

Şeşen, Ramazan, “Sultan Sencer’in Muhitinde Yaşayan Felsefeciler, Matematikçiler, Tabipler”, TTK Bildiriler, Ankara 2002, XIV, 441-452.

Tokmak, Naci, “Vâmık ve Azrâ”, *DİA,* İstanbul 2012, XXXXII, 503-504.

---------, *Telaffuzlu Türkçe-Farsça, Farsça-Türkçe Ortak Deyimler Sözlüğü*, Simurg Yayınevi, İstanbul 2001.

Tomar, Cengiz, “İbnü’l-Fuvatî”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 47-49.

Turan, Osman, *Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti,* Ötüken Yayınevi, İstanbul 2008.

Uludağ, Süleyman, “Niyaz”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 165-166.

---------, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012.

Vanlıoğlu, Mehmet; Atalay, Mehmet, *Edebiyat Lugati,* Erzurum 1994.

Yeşildurak, Efe*, Sultan Sencer Devri (1098-1157) Selçuklular'da İlmî Ve Fikrî Hayat,* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2015.

Yıldırım, Nimet*, Fars Mitolojisi Sözlüğü,* Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2017.

---------, *Farsça Dilbilgisi* (2. Baskı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2015.

Zebihullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, I-V, İntişârât-i Firdevs, Tahran 1371 hş.

https://ganjoor.net/, Erişim Tarihi, 10.04.2016.

www.vajehyab.com, Erişim Tarihi, 24.10.2017.

www.iranicaonline.org/articles/abd-al-vase-jabali-persian-poet-d-1160, Erişim Tarihi, 02.02.2018.

DİZİN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Şeyda ARISOY
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum 21.10.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller	Farsça, İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü
İletişim	
E-Posta Adresi	seyda.arisoy@atauni.edu.tr
Tarih	2018